

AGNIESZKA TAMBOR

Nowa POLSKA PÓŁKA FILMOWA

100 FILMÓW,
KTÓRE KAŻDY
CUDZOZIEMIEC
ZOBACZYĆ POWINIEN

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO GNOME

**Nowa
polska
półka
filmowa**

seria

**KULTURA i JĘZYK POLSKI
dla CUDZOZIEMCÓW**

„LEKSYKON POLSKI”

Agnieszka Tambor

Nowa polska półka filmowa

**100 filmów,
które każdy cudzoziemiec
zobaczyć powinien**

50 lat
Uniwersytetu
Śląskiego
w Katowicach

Uniwersytet Śląski
Wydawnictwo Gnome

Katowice 2018

Współpraca przy tworzeniu haseł
ADAM ANTONIEWICZ (aa)
AGATA RUDZIŃSKA (ar)
JUSTYNA BUDZIK (jb)

Recenzent
WACŁAW M. OSADNIK

© Copyright 2015 by
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wszelkie prawa zastrzeżone

Redakcja i korekta
KAROLINA POSPISZIL

Projekt okładki i szaty graficznej
MAREK FRANCIK

Publikacja sfinansowana ze środków
UNIwersytetu Śląskiego w Katowicach

Współfinansowano ze środków

Fotografia na okładce
JAROSŁAW ROLAND KRUK

Wydanie drugie
ISBN 978-83-63268-58-9

Złożono czcionkami
Myriad Pro i Minion Pro
Printed in UE

GNOME — Wydawnictwa Naukowe i Artystyczne
ul. Drzymały 18/6, 40-059 Katowice, Poland
tel.: 603370713 e-mail: wydawnictwognome@gmail.com

Spis treści

Wstęp

9

TWÓRCA <i>trzeba obejrzeć</i>	15
NÓŻ W WODZIE (Knife in the Water)	15
ZIEMIA OBIECANA (The Promised Land)	16
PIERWSZA MIŁOŚĆ (First Love)	18
CHINATOWN	19
BARWY OCHRONNE (Camouflage)	21
SEKSMISJA (Sexmission)	22
EUROPA, EUROPA	24
DRAKULA (Bram Stoker's Dracula)	25
89 MM OD EUROPY (89 mm from Europe)	26
LISTA SCHINDLERA (Schindler's List)	28
TRZY KOLORY. BIAŁY (Three Colors: White)	30
ŚMIERĆ JAK KROMKA CHLEBA (Death as a Slice of Bread)	31
HELIKOPTER W OGNIU (Black Hawk Down)	33
MARZYCIEL (Finding Neverland)	34
PLAC ZBAWICIELA (Saviour's Square)	35
KOPIA MISTRZA (Copying Beethoven)	37
SWEENEY TODD: DEMONICZNY GOLIBRODA Z FLEET STREET (Sweeney Todd: The Demon Barber of Fleet Street)	38
DRZAZGI (Splinters)	40
SENNOŚĆ (Drowsiness)	41
SERCE NA DŁONI (And a Warm Heart)	42
KRÓLIK PO BERLIŃSKU (Rabbit à la Berlin)	44
ESSENTIAL KILLING	45
MOJA KREW (My Flesh My Blood)	47
MŁYN I KRZYŻ (The Mill and the Cross)	48
TWÓRCA <i>warto obejrzeć</i>	51
GRA AKTORSKA <i>trzeba obejrzeć</i>	52
POCIĄG (Night Train)	52
AMATOR (Camera Buff)	53
KOBIETA SAMOTNA (A Lonely Woman)	55

PRZESŁUCHANIE (Interrogation)	56
UCIECZKA Z KINA „WOLNOŚĆ” (Escape from the ‘Liberty’ Cinema)	58
SAMOWOLKA (A.W.O.L.)	59
TATO (The Daddy / Dad)	60
DZIEŃ ŚWIRA (Day of Wacko / The Day of a Freak)	61
WESELE (The Wedding)	63
MÓJ NIKIFOR (My Nikifor)	65
PARĘ OSÓB, MAŁY CZAS (A Few People, a Little Time)	66
SKAZANY NA BLUESA (Destined for Blues)	68
WSZYSTKO BĘDZIE DOBRZE (All Will Be Well)	70
RYSA (Scratch)	71
WOJNA POLSKO-RUSKA (Snow White and Russian Red)	73
WSZYSTKO, CO KOCHAM (All That I Love)	74
BRZYDKIE SŁOWA (Bad Lyrics)	75
RÓŻYCZKA (Little Rose)	77
JOANNA	78
CHCE SIĘ ŻYĆ (Life Feels Good)	80
BOGOWIE (Gods)	81
GRA AKTORSKA warto obejrzeć	85

TEMAT trzeba obejrzeć	86
KANAŁ (Kanal / They Loved Life)	86
MATKA JOANNA OD ANIOŁÓW (Mother Joan of the Angels / The Devil and the Nun)	88
SAMI SWOI (Our Folks / All Friends Here)	89
SÓL ZIEMI CZARNEJ (Salt of the Black Earth / The Taste of Black Earth)	91
PAN WOŁODYJOWSKI (Colonel Wolodyjowski)	92
PERŁA W KORONIE (Pearl in the Crown)	94
POTOP (The Deluge)	96
MIŚ (Teddy Bear)	97
CZŁOWIEK Z ŻELAZA (Man of Iron)	99
AUSTERIA (The Inn)	101
OSTATNI DZWONEK (The Last Schoolbell)	102
ŻYCIE ZA ŻYCIE. MAKSYMILIAN KOLBE (Life for Life: Maximilian Kolbe)	103
PSY (Pigs)	105
SZCZĘŚLIWEGO NOWEGO JORKU (A Happy New York)	107
CYKL: ŚWIĘTA POLSKIE	108
CZEŚĆ, TERESKA (Hi, Tereska / Hi Tessa)	109
CHOPIN – PRAGNIENIE MIŁOŚCI (Chopin: Desire for Love)	111

PIANISTA (The Pianist)	113
SYMETRIA (Symmetry)	114
KAROL, CZŁOWIEK, KTÓRY ZOSTAŁ PAPIEŻEM (Karol, un uomo diventato papa)	116
KATYŃ (Katyn)	118
JUTRO IDZIEMY DO KINA (Tomorrow we are going to the movies)	119
MAŁA MOSKWA (Little Moscow)	120
POPIELUSZKO: WOLNOŚĆ JEST W NAS (Popieluszko: Freedom is Within Us)	123
ZABIĆ KSIĘDZA (To Kill a Priest)	123
LAURA	124
NIEPOKONANI (The Way Back)	126
SKRZYDLATE ŚWINIE (Flying Pigs)	127
CZARNY CZWARTEK. JANEK WIŚNIEWSKI PADŁ (Black Thursday)	128
POKŁOSIE (Aftermath)	131
WAŁĘSA. CZŁOWIEK Z NADZIEI (Walesa. Man of Hope)	133
IDA	135
MIASTO 44 (Warsaw 44)	137
TEMAT warto obejrzeć	139

ADAPTACJE trzeba obejrzeć	140
QUO VADIS	140
QUO VADIS	140
POPIÓŁ I DIAMENT (Ashes and Diamonds)	142
KRZYŻACY (Black Cross / Knights of the Teutonic Order)	143
FARAON (Pharaoh)	145
AKADEMIA PANA KLEKSA (Mister Blot's Academy / Academy of Mr. Kleks)	146
SPIS CUDZOŁOŻNIC (List of Lovers / The List of Adulteresses)	148
WOJACZEK	150
PAN TADEUSZ (Pan Tadeusz: The Last Foray in Lithuania)	151
PRZEDWIOŚNIE (Early Spring / The Spring to Come)	154
ZEMSTA (The Revenge)	155
NIGDY W ŻYCIU (Never Ever!)	157
WINO TRUSKAWKOWE (Strawberry Wine)	158
TATARAK (Sweet Rush)	160
ŚLUBY PANIEŃSKIE (Maiden Vows)	161
ŚLUBY PANIEŃSKIE, CZYLI MAGNETYZM SERCA (Maiden Vows)	161
ADAPTACJE warto obejrzeć	163

INNE trzeba obejrzeć	164
POLSKIE FILMY ANIMOWANE (Polish Animated Movies)	164
DZIECKO ROSEMARY (Rosemary's Baby)	166
NIE LUBIĘ PONIEDZIAŁKU (I Hate Mondays)	167
KRÓTKI FILM O ZABIJANIU (A Short Film About Killing)	168
SZTOS (Cheat)	169
KILER	171
DEMONY WOJNY WG GOI (Demons of War)	172
CHŁOPAKI NIE PŁACZĄ (Boys Don't Cry)	174
MĘSKA SPRAWA (A Man Thing)	175
SHREK	176
KARIERA NIKOSIA DYZMY (Career of Nikos Dyzma)	177
SEZON NA KACZKI (Wild Duck Season)	179
JAK ŻYĆ? (How to Live?)	180
UWIKŁANIE (Entanglement)	181
LISTY DO M. (Letters to Santa)	183
HARDKOR DISKO	185
JACK STRONG	186
INNE warto obejrzeć	188

SERIALE trzeba obejrzeć	189
CZTEREJ PANCERNI I PIES (Four Men and a Dog – In a Tank / Four Tank-men and a Dog)	189
NOCE I DNIE (Nights and Days)	191
DOM (The House)	193
LONDYŃCZYCY (The Londoners)	194
USTA USTA	195
RODZINKA.PL	196
KREW Z KRWI	198
SERIALE warto obejrzeć	201

POSŁOWIE	203
----------	-----

ŹRÓDŁA ILUSTRACJI	205
-------------------	-----

WYKAZ FILMÓW	209
--------------	-----

PODZIĘKOWANIA	212
---------------	-----

Dzięki obecności na polskim rynku Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej ostatnie 10 lat w historii polskiego kina to lata niezwykle. Coraz prężniej rozwijająca się produkcja filmowa, coraz częstsza obecność polskich filmów na ekranach zagranicznych (nie tylko europejskich) kin, w końcu pierwszy w historii Oscar dla polskiego filmu – to wszystko zasługa Instytutu. W związku z rosnącą ilością ważnych i wartościowych filmów, które pojawiają się każdego roku na polskich ekranach, publikacje dotyczące kina także muszą się zmieniać. Stąd pozycja *Nowa polska półka filmowa*, czyli kontynuacja publikacji *Polska półka filmowa* z roku 2012.

Można chyba bez wahania stwierdzić, że na początku XXI wieku kultura wizualna (ikoniczna) wsparta na technologii elektronicznej (multimedialnej), a wcześniej audiowizualnej, zdominowała współczesny świat i nawet jeśli nie wypiera, to na pewno skutecznie konkuruje z kulturą fundowaną na słowie, piśmie i druku. Rolę hegemonu, jakim była jeszcze do niedawna literatura, przejmuje obecnie film. W świecie demokratyzacji, globalizacji i umasowienia kultury film staje się podstawowym segmentem kultury artystycznej. Podobnie jak literatura, chce pełnić rolę środka poznawania rzeczywistości, opowiada o świecie, w którym powstaje, służąc jednocześnie odbiorcy w rozumieniu siebie i swojego świata.

Edukacja nie może przejść obok tak funkcjonującej kultury obojętnie, tym bardziej że kultura ikoniczna i technologie elektroniczne wywierają wpływ na sposób postrzegania świata i myślenia o nim. Film to ta dziedzina kultury, która może – dobrze przedstawiona – stać się reprezentacją realioznawczą danej społeczności i kraju. Nie zauważać filmu – który w tym przypadku może pełnić nie tylko funkcję przedmiotu nauczania, ale także poręcznego narzędzia edukacji w innych zakresach, np. języka czy literatury, będąc przecież atrakcyjnym źródłem wiedzy o Polsce – nie może także edukacja cudzoziemców.

Niniejsza publikacja, podobnie jak jej poprzedniczka, jest zaprojektowana jako dwuaspektowa pomoc w edukacji filmowej cudzoziemców: film stać się powinien mianowicie zarówno przedmiotem, jak i narzędziem nauczania kultury polskiej i języka polskiego jako obcego.

Zestaw filmów prezentowanych w niniejszym leksykonie nie jest więc tylko kanonem dzieł wybitnych, najchętniej oglądanych czy tych, które zapisały się na stałe w historii polskiego kina. Zawiera również te filmy, o których obecności zdecydowała przydatność (i reprezentatywność) obrazów w edukacji filmowej.

Przyjąwszy kryterium pragmatyczne jako rządzące wyborem filmów do leksykonu edukacyjnego, zdecydowałam, że w przypadku filmu jako przedmiotu nauczania, kryterium wyboru będzie szersze niż tylko gust odbiorców wymagających. Leksykon uwzględni więc także te pozycje, które przypaść powinny do gustu masowej publiczności. „Komercyjne mechanizmy samoregulujące determinują charakter filmowej produkcji (nierazko międzynarodowej) i w konsekwencji wpisany w nią system wartości, zarówno estetycznych, jak i pozaestetycznych. Alicja Helman stwierdza wręcz, że »ogół filmów bliższy jest ze swej natury kiczowi niż arcydziełu«¹. W przypadku studentów uczących się języka polskiego walory estetyczne i jakość dzieła, mają często niezwykle mały wpływ na postrzeganie danego filmu w kategoriach dobry – zły. Uproszczony model świata przedstawionego, język – uważany przez rodzimych użytkowników języka za banalny, to czynniki sprzyjające widzowi o niepełnej (czasem nawet bardzo niskiej) kompetencji językowej. Wspomniana przez Alicję Helman kiczowatość staje się zatem w okolicznościach nauczania języka pojęciem względnym i nie musi wcale dyskwalifikować filmu

Propozycja „programu filmowego dla cudzoziemców” musiała także uwzględnić fakt, iż nie każdy student zainteresowany polską kulturą i językiem musi być jednocześnie koneserem kina. Wprowadziłam zatem do leksykonu najnowsze polskie produkcje, które pokazują pewne zjawiska społeczne, z którymi student przebywający w Polsce styka się na co dzień. U podstaw takiej decyzji leży oczywiście przekonanie, że nie zaniedbując aspektu historycznego, w jakim zatopiona jest każda kultura, musimy nieustannie pamiętać o objaśnianiu kultury codziennej i współczesnej, czyli takiej, z którą student styka się tu i teraz. Na tej zasadzie do leksykonu wprowadziłam filmy, które być może nie musiałyby się w nim znaleźć, ale pokazują właśnie współczesną codzienność, o której zapominać nie wolno.

Wybór ma ukazywać również różnorodność gatunków filmowych, które pojawiają się w kinie polskim.

Filmy zostały uporządkowane w obrębie sześciu kategorii. Tytuł został zaczerpnięty z serii artykułów ukazujących się co roku w czasopiśmie „Postscriptum Polonistyczne”, będących podsumowaniem kolejnych sezonów kinowych w Polsce. Może on być rozumiany jako obowiązkowa półka filmowa, która powinna znaleźć się na wszystkich polonistykach zagranicznych i z którą każdy lektor języka polskiego, jak i każdy student, przynajmniej we fragmentach, powinien się zapoznać. Człon *nowa* wskazywać ma zaś na nieustanną zmienność oblicza polskiego kina.

Filmy zostały podzielone na sześć kategorii:

¹ Słószarz A., *Lektury licealne a kino komercyjne*, Kraków 2002, s. 97.

1. „Filmy ważne ze względu na twórcę” – postacią, na którą należy zwrócić uwagę, może być zarówno reżyser, jak i operator, scenarzysta, kompozytor czy kostiumograf. Niejednokrotnie będzie to kilka z tych osób jednocześnie. W tej części pojawiają się też filmy pod względem kraju produkcji uznawane za amerykańskie, w których tworzeniu brali udział polscy twórcy.
2. „Filmy ważne ze względu na grę aktorską” – filmy wybrano, uwzględniając przede wszystkim nagrody przyznawane w kategorii „najlepszy aktor” na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni. Pozostałe filmy wyróżniają się grą aktorską na tyle, że mimo iż wspomnianej nagrody nie zdobyły, aktorzy w nich grający otrzymali inne ważne wyróżnienia (np. Tomasz Kot – Super Jantar za najlepszy debiut aktorski ostatniego dziesięciolecia, Urszula Grabowska – Polska Nagroda Filmowa Orły 2011 w kategorii „najlepsza główna rola kobieca”, Mateusz Kościukiewicz – Polska Nagroda Filmowa Orły 2011 w kategorii „odkrycie roku”).
3. „Filmy ważne ze względu na temat” – tu czytelnik znaleźć może filmy, które pokazują najważniejsze wydarzenia i zjawiska polskiej kultury i historii.
4. „Adaptacje” – filmy będące ekranizacją dzieł literatury polskiej; zaskoczyć może dosyć wąski wybór filmów, jednak ogromna liczba adaptacji najważniejszych polskich dzieł literackich pojawia się już w innych kategoriach (np. *Pan Wołodyjowski* i *Potop* w rozdziale „temat”).
5. „Inne” – w tej kategorii pomieszczone zostały filmy, które są interesującymi pozycjami w historii polskiego kina, ale które z różnych względów nie znalazły swojego miejsca w żadnej z wyżej wymienionych grup.
6. „Seriele” – można tu znaleźć informacje dotyczące kilku najbardziej interesujących polskich seriali telewizyjnych.

Wewnątrz rozdziałów filmy są ułożone chronologicznie według daty produkcji, a rozdziały są podzielone na dwie części: „trzeba obejrzeć” – czytelnik znajdzie tu obszernie opisy proponowanych filmów i „warto obejrzeć” – spis „lektur fakultatywnych”, czyli filmów, które mogą stać się dodatkową pomocą w poszerzaniu wiedzy z danej tematyki.

Do każdego filmu poza opisem zostały dołączone tzw. hasła kluczowe, które mają ułatwiać zarówno oglądanie filmu, jak i pracę z nim na lekcji. Wśród odnośników pomieszczonych przy każdym filmie, w części „trzeba i warto wiedzieć”, czytelnik znaleźć może następujące kategorie:

- znani Polacy – to najczęściej pojawiająca się w objaśnieniach kategoria, zawiera informacje na temat twórców, aktorów, pisarzy i innych osób bezpośrednio lub pośrednio związanych z daną produkcją;
- literatura – informacje na temat literackich nawiązań lub pierwowzoru;

- geografia – historyczne i współczesne informacje na temat regionów i miast Polski związanych z fabułą lub powstawaniem filmu;
- historia – objaśnienie ważnych wydarzeń historycznych;
- język polski – znane cytaty z filmu, funkcjonujące na co dzień w języku polskim lub wyjaśnienia słów niezbędnych dla zrozumienia tytułu czy fabuły filmu;
- film – nawiązania do innych filmów, podobne motywy tematyczne, wyjaśnienie pojęć z zakresu wiedzy filmoznawczej;
- nagrody – informacje na temat ważnych filmowych oraz objaśnienia związane z okolicznościami ich przyznawania;
- festiwale – informacje związane z najważniejszymi polskimi i światowymi festiwalami filmowymi, na których polskie filmy zdobywały nagrody;
- polska muzyka – informacje związane ze ścieżką dźwiękową filmu lub nawiązaniem do filmu zarówno w muzyce klasycznej, jak i popularnej;
- teatr – w tej kategorii wyjaśniane są związki filmu z teatrem;
- ciekawostki – informacje związane luźno z poszczególnymi filmami.

W pojedynczych przypadkach pojawiają się dodatkowe hasła: filozofia, sport, religia itp. Nietypowy może się wydać czytelnikowi w pierwszym momencie system układania haseł. Został on skonstruowany tak, by umożliwić korzystanie z książki zarówno w sposób linearny, jak i „skokowy”. Każde wymagające wyjaśnienia słowo, wyrażenie czy osoba, jeśli nie zostało wytłumaczone na danej stronie, na pewno będzie zaopatrzone w odsyłacz do miejsca, gdzie można znaleźć więcej informacji na jego temat. Co istotne, pojawiające się pod tytułami hasła klucze, będą wywoływały często kolejne informacje, coraz luźniej związane z danym filmem. Intencją takiego postępowania jest to, by taki sposób zagrzeżdżania budował możliwie najszerszą mapę realizowaną Polski. Książka w zamierzeniu chce być także rodzajem podręcznika, który ma przede wszystkim ułatwić konstruowanie programów lekcji filmowych i prowadzenie zajęć na podstawie danych dzieł. Jak wiemy, „nauczanie języka obcego nie może się odbywać w oderwaniu od kodów kulturowych narodu, który ten język tworzył. Właściwe zrozumienie znaków, symboli i odnośników w danym języku warunkuje komunikację. (...) Możemy się oczywiście zastanawiać, czy można nauczyć obcokrajowca kultury danego narodu, jedno jest wszakże pewne: można go nauczyć o kulturze, a to zdecydowanie ułatwi zrozumienie logiki danego języka wraz z jego symbolami, wartościami i semiotyczną gramatyką²”. Dostrzeganie i rozumienie przekazów kulturowych obejmuje zarówno zrozumienie komunikatu na poziomie językowym, jak i jego interpretację oraz analizę otaczających go kontekstów, które realizują ten sam

² Jelonekiewicz M., *Film jako tekst kultury w komunikacji interkulturowej (wykorzystanie filmów w nauczaniu cudzoziemców wiedzy o Polsce i jej kulturze)*, „Postscriptum Polonistyczne” 2008, nr 2 (2), s. 177–186.

lub inny wzorzec. Jedną z najdoskonalszych metod zapoznawania studentów cudzoziemców z kulturą polską jest właśnie film. W przypadku cudzoziemców pokazywanie filmów nie może jednak być bez głębokiego wprowadzenia w kontekst. Szczególnie w przypadku tak silnie zakorzenionej w historii, kulturze i ideologii kinematografii jak polska, wyjaśnienie tych kontekstów jest niezwykle ważne. Jak twierdzi Aleksandra Achtelik: „by obcokrajowiec mógł poprawnie funkcjonować w procesie kulturowego *kontekstowania*, musi posiadać rozbudowaną wiedzę z zakresu wartości obowiązujących w naszej kulturze. Wiedza ta powinna mu zostać w dużym stopniu przybliżona przez nauczyciela, ponieważ sam nie jest w stanie samodzielnie i poprawnie odczytywać faktów kultury”³. I tu właśnie mają stać się pomocne hasła kluczowe oraz opisy filmów wykonane tak, aby skorzystać mógł z nich zarówno wykładowca kultury polskiej, lektor – polonista, jak i sam student. Ostatnią częścią zamykającą każdy moduł są opinie o filmie cudzoziemców i Polaków (w przypadku produkcji najnowszych), którzy go obejrżeli. Opinie były zbierane w ankietach przeprowadzanych wśród studentów przebywających w Polsce i tych studiujących na polonistykach zagranicznych oraz wśród wykładowców, lektorów pochodzenia niepolskiego i wielbicieli kultury polskiej. Mają one być informacją „krytyczną” dla czytelników, bo w pewnym sensie ich zadaniem jest również weryfikacja poglądów dotyczących ważności tej czy innej produkcji w hierarchii polskiej kinematografii.

Podsumowując, celem niniejszej publikacji było stworzenie zestawu oryginalnych, twórczych odpowiedzi, które każdy nauczyciel czy lektor może dostosować do oczekiwań swoich uczniów, a dzięki temu zachęcić ich do dalszych, samodzielnych poszukiwań. Pozycja książkowa poruszająca ten zakres problemów wydaje się o tyle potrzebna, że „obecnie nie mamy jeszcze metody nauczania cudzoziemców wiedzy o kulturze polskiej. (...) Mamy za to coraz powszechniejszą świadomość i potrzebę takiej idei. Niedostatkwowi takiemu próbujemy w praktyce zaradzić dwojako. Po pierwsze, staramy się podpatrzeć cudze wzorce i doświadczenia, zwłaszcza wywiedzione z angielskiego i niemieckiego obszaru językowego. Po drugie mniej śmiało, ale już konsekwentnie próbujemy odnaleźć zależności, jakie być może zachodzą między wykładnią kulturowych teorii, a naszą praktyką”⁴.

---

³ Achtelik A., *Nauczanie kultury polskiej wobec problematyki aksjologicznej*, [w:] *Nauczanie języka polskiego jako obcego i kultury polskiej w nowej rzeczywistości europejskiej*, red. Garncarek P., Warszawa 2005, s. 214.

⁴ Miodunka W.T., Seretny A. (red.), *W poszukiwaniu nowych rozwiązań. Dydaktyka języka polskiego jako obcego u progu XXI wieku*, 2008, Kraków, str. 276.

NÓŻ W WODZIE (Knife in the Water)

1961

reżyseria ..... Roman Polański
 scenariusz ..... Roman Polański, Jerzy Skolimowski, Jakub Goldberg
 zdjęcia ..... Jerzy Lipman
 muzyka ..... Krzysztof Komeda
 obsada/głosy ..... Jolanta Umecka, Leon Niemczyk, Zygmunt Malanowicz,
 Roman Polański, Anna Ciepiewska

Nóż w wodzie, film który zapoczątkował międzynarodową karierę Romana Polańskiego, znacznie odbiega od standardów kina początku lat 60. Z jednej strony przyczynił się do międzynarodowego sukcesu reżysera, z drugiej spowodował wiele kłopotów w jego życiu. Psychologiczna rozgrywka pomiędzy trójką głównych (i jedynych) bohaterów jest pełna napięcia, a doskonale aktorstwo i sposób poprowadzenia postaci pozwala na nazwanie *Noża w wodzie* kinem z najwyższej półki. Całość uzupełnia pełna niepokoju muzyka Krzysztofa Komedy (patrz str. 166), która stała się jedną z najbardziej znanych ścieżek dźwiękowych w dorobku tego kompozytora. Film, nazywany dziś kultowym, zdobył wiele nagród, w tym FIPRESCI w Wenecji i jedno z największych wyróżnień – nominację do Oscara (patrz str. 136). (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Roman Polański (ur. 1933) – jeden z najbardziej znanych za granicą polskich reżyserów. Kręci filmy zarówno w Polsce, jak i we Francji, Wielkiej Brytanii oraz wcześniej w Stanach Zjednoczonych. Sławę zdobył już dzięki swoim krótkometrażowym produkcjom, z których najbardziej znana to *Dwaj ludzie z szafą* (1959).

ZNANI POLACY – Leon Niemczyk (1923–2006) – aktor filmowy i teatralny. Jego najważniejsze role to lekarz w *Pociągu* Jerzego Kawalerowicza (patrz str. 52)

Fotos z filmu *Nóż w wodzie*
(Jolanta Umecka, Zygmunt Malanowicz)

i Don Avadero w *Rękopisie znalezionym w Saragossie* w reżyserii Aleksandra Forda (1964).

GEOGRAFIA – Film kręcony był w Giżycku, miejscowości położonej na Mazurach. Mazury to kraina w Polsce północnej znana przede wszystkim ze swoich jezior. Można tam znaleźć wiele pięknych miejsc do wypoczynku, jak również bardzo dużo zabytków, m.in. zamki krzyżackie (patrz str. 144) i muzea etnograficzne.

NAGRODY – FIPRESCI (Fédération Internationale de la Presse Cinématographique; International Federation of Film Critics), czyli Nagroda Międzynarodowej Federacji Krytyki

Filmowej, to prestiżowe wyróżnienie przyznawane przez tę organizację na różnych festiwalach na świecie.

CIEKAWOSTKA – *Nóż w wodzie* znalazł się na 61. miejscu listy „100 najlepszych filmów światowego kina” opublikowanej przez amerykański magazyn „Empire”.

NAGRODY – Rywalizację o statuetkę Oscara w kategorii Najlepszy Film Nieanglojęzyczny przegrał Polański z filmem *Osiem i pół* Federico Felliniego (patrz str. 179).

- *Klasyka, której cudzoziemcy nie znają, choć powinni.* (Emilia i Łąszlő – Węgry)

ZIEMIA OBIECANA (The Promised Land)

1974

reżyseria ..... Andrzej Wajda
scenariusz ..... Andrzej Wajda
zdjęcia ..... Witold Sobociński, Edward Kłosiński, Wacław Dybowski
muzyka ..... Wojciech Kilar
obsada ..... Daniel Olbrychski, Wojciech Pszoniak, Andrzej Seweryn, Anna Nehrebecka

Film uważany za jedną z najważniejszych pozycji w dorobku Andrzeja Wajdy. Fabuła rozgrywa się w Łodzi na przełomie XIX i XX wieku, a bohaterami są trzej przyjaciele: Polak, Niemiec i Żyd. Historia ich przyjaźni wiąże się z pró-

bą zdobycia dużych pieniędzy – zyskuje wymiar uniwersalny i ponadczasowy. Wajdę nie bez powodu nazywa się mistrzem, a *Ziemia obiecana* nie bez powodu zajmuje nieodmiennie pierwsze miejsce w różnego rodzaju plebiscytach na najlepszy polski film. Wielka w tym zasługa aktorów odtwarzających główne role. Warto zwrócić także uwagę na rewelacyjne kostiumy stworzone przez cenioną kostiumografkę ze Śląska – Barbarę Ptak. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Andrzej Wajda (ur. 1926) (patrz str. 137) – jeden z najwybitniejszych i najbardziej utytułowanych polskich reżyserów. W 2000 roku otrzymał honorowego Oscara za całokształt twórczości (patrz str. 137). Został wyróżniony wieloma odznaczeniami państwowymi. Jako reżyser debiutował, współpracując z Aleksandrem Fordem, przy filmie *Piątka z ulicy Barskiej* (1953). Jest twórcą najważniejszych filmów i nurtów w historii polskiego kina.

LITERATURA – Scenariusz filmu stworzony został na podstawie powieści Władysława Reymonta (1867–1925) *Ziemia obiecana*. Reymont za inną swoją powieść – *Chłopi* – otrzymał literacką Nagrodę Nobla w 1924 roku.

NAGRODY – Film był nominowany do Oscara w 1975 roku (patrz str. 136).

FILM – *Ziemia obiecana* została już wcześniej zekranizowana przez Aleksandra Hertza w 1927 roku jako film niemy.

GEOGRAFIA – Zdjęcia do *Ziemi obiecanej* były realizowane głównie w Łodzi; to miasto w środkowej Polsce w województwie łódzkim, które prawa miejskie uzyskało w 1423 roku. W Łodzi znajduje się niezwykle interesująca Galeria Wielkich Łodzian. Można w niej zobaczyć wiele rzeźb związanych ze znanymi osobami pochodzącymi z Łodzi, m.in. Ławeczkę Tuwima (patrz str. 122) i Kufer Reymonta. Na głównej ulicy miasta znajduje się wzorowana na hollywoodzkiej, Aleja Gwiazd. Pierwsza gwiazda – dla aktora Andrzeja Seweryna – została wmurowana w 1998 roku.

GEOGRAFIA – W *Ziemi obiecanej* pokazano także znajdujący się w Cieszynie (woj. śląskie) Teatr im. Adama Mickiewicza. Zbudowano go w 1910 roku według projektu wiedeńskich architektów, którzy wzorowali się na budynku teatru w Klagenfurcie.

ZNANI POLACY – Andrzej Seweryn (ur. 1946) – polski aktor i reżyser, podróżujący stale między Polską a Francją.

Andrzej Wajda

Jako trzeci aktor-cudzoziemiec zatrudniony we francuskim teatrze narodowym Comédie-Française w Paryżu.

ZNANI POLACY – Wojciech Pszoniak (ur. 1942) – polski aktor mieszkający na stałe we Francji. Zagrał w filmach Wajdy, m.in. w *Dantonie* (1983) i w *Weselu* (1972).

ZNANI POLACY – Witold Sobociński (ur. 1929) – na początku swojej drogi zawodowej tworzył filmy dokumentalne. Później wielokrotnie współpracował z Andrzejem Wajdą.

ZNANI POLACY – Witold Sobociński jest ojcem operatora Piotra Sobocińskiego (1958–2001), który współpracował m.in. z Krzysztofem Kieślowskim (patrz str. 18), poza tym tworzył zdjęcia do takich filmów jak: *Okup* (*Ransom*, 1996, reż. Ron Howard), *Pokój Marvina* (*Marvin's Room*, 1996, reż. Jerry Zaks). Zmarł podczas zdjęć do filmu *24 godziny* (*Trapped*, 2002, reż. Luis Mandoki) z Kevinem Baconem i Charlize Theron.

- *Bardzo dobra gra aktorów.* (Aksana – Białoruś)
- *Filmy Wajdy zawsze są świetne.* (Natalia – Ukraina)
- *Świetny film. Pokazuje możliwość współżycia i współpracy ludzi różnych narodowości.* (Martina – Niemcy)
- *Film o tym, że każdy sukces będzie miał swoją cenę.* (Olli – Węgry)

PIERWSZA MIŁOŚĆ (First Love)

1974

reżyseria ..... Krzysztof Kieślowski
zdjęcia ..... Jacek Petrycki

Termin „Polska Szkoła Dokumentu” powstał w latach 60., kiedy – za sprawą udoskonaleń technicznych i możliwości synchronicznego zapisu dźwięku – twórcy mogli bardziej szczegółowo zająć się problemami zwykłych ludzi. Zaczęły powstawać filmy dokumentujące codzienne życie społeczeństwa, przemiany w jego mentalności, ukazujące człowieka i otoczenie, w którym funkcjonuje. Do przedstawicieli tego nurtu należeli m.in. Marcel Łoziński (patrz str. 27), Kazimierz Karabasz, a także Krzysztof Kieślowski. W *Pierwszej miłości* reżyser śledzi z kamerą intymne życie i wystawianą ciągle na kolejne próby miłość młodej pary – Jadwigi i Romka. Obserwujemy na ekranie ślub, ciążę, poród, a jednocześnie całą gamę uczuć i emocji związanych z ważnymi zmianami zachodzącymi w ich życiu. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Krzysztof Kieślowski (1941–1996) – (patrz str. 169) jeszcze w szkole filmowej w Łodzi postanowił, że zostanie dokumentalistą. W swo-

jej pracy dyplomowej *Film dokumentalny a rzeczywistość* pisał, że reżyser przy doborze tematów powinien kierować się tym, co podsuwa mu rzeczywistość. Tak powstały dokumenty: *Z miasta Łodzi* (1969), *Szpital* (1977), *Siedem kobiet w różnym wieku* (1978). Młodzieńcza fascynacja filmem dokumentalnym odbiła się na całej przyszłej twórczości Kieślowskiego. Nawet jego debiut fabularny, *Personel* (1975), został nakręcony jak reportaż.

POLSKA – Imię Krzysztofa Kieślowskiego nosi jedna z najważniejszych szkół filmowych w Polsce, czyli Wydział Radia i Telewizji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Inne ważne ośrodki kształcenia młodych filmowców to Państwowa Wyższa Szkoła

Filmowa, Telewizyjna i Teatralna im. Leona Schillera w Łodzi, Mistrzowska Szkoła Reżyserii Filmowej Andrzeja Wajdy w Warszawie, Warszawska Szkoła Filmowa oraz Krakowska Szkoła Filmowa im. Wojciecha Jerzego Hasa.

ZNANI POLACY – Kazimierz Karabasz (ur. 1930) – współtwórca „Polskiej Szkoły Dokumentu”. Jest zwolennikiem poglądu, że dokumentalista powinien tylko obserwować rzeczywistość i powstrzymać się od wszelkiej inscenizacji. Jego najważniejsze filmy to: *Muzykanci* (1960) i *Rok Franka W.* (1967).

- *Oceniam najwcześniejsze filmy Kieślowskiego, i to dokumentalne, wyżej niż późniejsze fabularne. W tym filmie uderzają z niezwykle mocą niekreowane zachowania, twarze i słowa. Biję prawdą.* (Tokimasa – Japonia)

Krzysztof Kieślowski

CHINATOWN

1974

reżyseria ..... Roman Polański
 scenariusz ..... Roman Polański, Robert Towne
 zdjęcia ..... John A. Alonzo
 muzyka ..... Jerry Goldsmith
 obsada ..... Jack Nicholson, Faye Dunaway, John Huston, Perry Lopez, Roman Polański

Chinatown to chyba najbardziej znany za granicą film Romana Polańskiego. Doskonały przykład czarnego kina (*cinema noir*) nawiązuje do najlepszych wzorów,

Roman Polański

m.in. *Sokoła maltańskiego* (*The Maltese Falcon*, 1941, reż. John Huston). Jak na prawdziwy kryminał przystało, główny bohater – detektyw – otrzymuje do rozwiązania z pozoru niewinną i banalną sprawę, ale okazuje się, że nic nie jest takie proste, jak wydawało się na początku. Polański ponownie udowadnia, że z gatunku filmowego, który trafia w gusta masowej publiczności, można zrobić arcydzieło. Podobnie jak w *Dziecku Rosemary* (*Rosemary's Baby*, 1968, patrz str. 166) reżyser wspiął się na wyżyny swojego fachu i ponownie (nie po raz ostatni zresztą), pracując z doskonałymi aktorami, stworzył dzieło tak wyraziste, że widz zapamiętuje je od pierwszej do ostatniej minuty. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – *Cinema noir* to gatunek filmowy obecny przede wszystkim w amerykańskim kinie lat 40. i 50. Sam termin zaproponował Nino Frank w 1946 roku.

Najważniejsze filmy tego nurtu to: *Wielki sen* (*The Big Sleep*, 1946, reż. Howard Hawks) i *Sokół maltański* (*The Maltese Falcon*, 1941, reż. John Huston).

FILM – Robert Towne (ur. 1934) – za scenariusz do filmu *Chinatown* zdobył Oscara. Współpracował z Polańskim również przy filmie *Frantic* (1988). Poza tym jest twórcą lub współtwórcą scenariuszy do takich filmów, jak: *Tequila Sunrise* (1988, reż. Robert Towne), *Szybki jak błyskawica* (*Days of Thunder*, 1990, reż. Tom Cruise, Tony Scott), *Firma* (*The Firm*, 1993, reż. Sydney Pollack) na podstawie powieści Johna Grishama i *Mission Impossible* (1996, reż. Brian De Palma).

NAGRODY – Poza Oscarem dla Roberta Towne’a, film zdobył wiele innych prestiżowych nagród, m.in.: Złoty Glob (patrz str. 24) w kategorii najlepszy dramat w 1975 roku oraz trzy nagrody BAFTA.

NAGRODY – BAFTA to nagroda przyznawana przez Brytyjską Akademię Sztuk Filmowych i Telewizyjnych (British Academy of Film and Television Arts) w dziedzinie filmu, telewizji i gier.

JĘZYK – Terminem *chinatown* nazywane są dzielnice w różnych miastach świata, w których mieszka (lub mieszkała w momencie powstawania dzielnicy) przede wszystkim ludność chińska. Najwięcej takich dzielnic znajduje się na terenie USA i Kanady. Najstarszym *chinatown* w Ameryce Północnej jest dzielnica w San Francisco.

- „*Chinatown*” po dziś dzień pozostaje filmem ciekawym i intrygującym, także za sprawą aktorów, którzy zagrali doskonale. (Anastazja – Ukraina)

- *Sądzę, że idea filmu jest bardzo oryginalna.* (Rita – Włochy)
- *Film „Chinatown” to naprawdę klasyka gatunku: detektyw w drogim garniturze, piękna kobieta, intryga. Ale koniec filmu nie jest typowy: tajemnica została rozwiązana, ale sprawiedliwość nie zatryumfowała.* (Kasia – Ukraina)
- *Z całą pewnością film znajduje się w pierwszej dziesiątce najlepszych filmów na świecie.* (Jason – USA, opinia zaczerpnięta z bazy filmowej Imdb)
- *Reżyseria, scenariusz, aktorstwo, zdjęcia i ścieżka dźwiękowa razem tworzą niezwykłą atmosferę. A zakończenie jest tylko lukrem na torcie.* (mgrindberg – Meksyk, opinia zaczerpnięta z bazy filmowej Imdb)

BARWY OCHRONNE (Camouflage)

1976

reżyseria	Krzysztof Zanussi
scenariusz	Krzysztof Zanussi
zjęcia	Edward Kłosiński
muzyka	Wojciech Kilar
obsada	Piotr Garlicki, Zbigniew Zapasiewicz, Christine Paul, Mariusz Dmochowski

Barwy ochronne to najpełniejsza realizacja nurtu zwanego kinem moralnego niepokoju. Zanussi opowiada historię uczestników studenckiego obozu naukowego, która staje się metaforą polskiego społeczeństwa lat 70. Widz obserwuje spotkanie antagonistów: idealisty z przebiegłym cynikiem (światna kreacja Zbigniewa Zapasiewicza). Ścieranie się tych dwóch osobowości jest dla reżysera punktem wyjścia do dyskusji o kryzysie wartości i życiowym konformizmie. Zanussi zadaje widzom pytanie o kondycję społeczeństwa polskiego i zastanawia się nad tym, czy uniwersalne wartości są w stanie przetrwać w zderzeniu z życiem codziennym. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Krzysztof Zanussi (ur. 1939) – reżyser, scenarzysta i publicysta.

W jego twórczości widoczna jest skłonność do poetyckiego intelektualizmu, w latach 70. jeden ze współtwórców nurtu kina moralnego niepokoju. Obserwator i komentator życia społecznego.

ZNANI POLACY – Zbigniew Zapasiewicz (1934–2009) – w teatrze debiutował w 1956 roku. Był laureatem wielu odznaczeń państwowych, m.in. za wybitne zasługi dla kultury polskiej i osiągnięcia w pracy artystycznej. Tuż przed śmiercią zagrał w filmie Zanussiego *Rewizyta*, który przedstawia dalsze losy

postaci występujących w filmach reżysera. W *Rewizycie* Zapasiewicz ponownie odtwarza rolę Jakuba Szelestowskiego, czyli swojego bohatera z *Barw ochronnych*.

FILM – Kino moralnego niepokoju (1976–1981) to jeden z przejawów zmian w kulturze polskiej. Wyrażało sprzeciw wobec zasad „realnego socjalizmu”. Twórcy skupiali się na czasach współczesnych, a ich dzieła cechował realizm. Bohaterem był zawsze młody człowiek przechodzący przemianę wewnętrzną, proces dojrzewania do buntu. Sztandarowym przedstawicielem tego nurtu jest *Człowiek z marmuru* (patrz str. 99) w reżyserii Andrzeja Wajdy z 1976 roku.

NAGRODY – Film zdobył wiele nagród w Polsce, a także Złotego Koziorożca za reżyserię w Teheranie i nagrodę dziennikarzy w Rotterdamie.

- *W filmie są ciekawe sceny, ale niekoniecznie chciałabym go obejrzeć ponownie.* (Vendula – Republika Czeska)
- *Wyśmienity obraz, dyskusje intelektualne, samo życie.* (Olga – Ukraina)
- *Jeden z najważniejszych filmów kina moralnego niepokoju.* (Ajgerim – Kazachstan)

SEKSMISJA (Sexmission)

1983

reżyseria ..... Juliusz Machulski
scenariusz ..... Juliusz Machulski
zdjęcia ..... Jerzy Łukaszewicz
muzyka ..... Henryk Kuźniak
obsada ..... Jerzy Stuhr, Olgierd Łukaszewicz, Bożena Strykówna, Bogusława Pawelec,
Beata Tyszkiewicz, Wiesław Michnikowski

W roku 1991 dwóch śmiałków (Albert i Maks) poddało się zabiegowi hibernacji. W czasie ich snu na Ziemi doszło do wojny. Bohaterowie zostają wybudzeni w roku 2044 i dowiadują się, że ludzie musieli schronić się przed szkodliwym promieniowaniem i zejść pod ziemię. Jednak, o czym wkrótce się przekonują, doszło do jeszcze większej tragedii – skutkiem wojny i zastosowanej podczas niej nowej broni było całkowite wyeliminowanie męskich genów. Podziemne miasto, w którym się znajdują, zamieszkane jest wyłącznie przez kobiety, którymi twardą ręką rządzi Jej Ekscelencja. Juliusz Machulski z całą pewnością jest królem polskiej komedii. Siłą napędową jego filmów są scenariusze i doborowa obsada. Filmy, takie jak

Vabank (1981), *Kiler* (1997, patrz str. 171) czy *Kingsajz* (1987) na stałe wpisały się w historię polskiego kina, a cytaty z nich na dobre zadomowiły się w języku polskim, stając się powszechnie używanymi powiedzonkami. W filmie *Seksmisja* swój talent komediowy ujawnił jeden z największych aktorów polskiego kina – Jerzy Stuhr (patrz str. 54). (aa)

Juliusz Machulski

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – *Seksmisja* to komedia science-fiction. Science-fiction to gatunek oparty na obrazowaniu osiągnięć techniki i nauki. Najczęściej opisuje wydarzenia dziejące się w przyszłości. Najważniejsze filmy z tego gatunku to np. *2001: Odyseja kosmiczna* (*2001: A Space Odyssey*, 1968) w reżyserii Stanleya Kubricka i *Łowca androidów* (*Blade Runner*, 1982) Ridleya Scotta na podstawie powieści Philipa K. Dicka oraz seria *Gwiezdne wojny* (*Star Wars*).

JĘZYK POLSKI – Najbardziej znane cytaty z filmu to: „Ciemność, widzę ciemność, ciemność widzę” – cytat wykorzystano później w polskiej wersji językowej *Shreka*, (patrz str. 176), gdzie Jerzy Stuhr-osioł cytuje samego siebie z *Seksmisji*, „Dzień dobry, zastałem Jolkę?”, „Kobieta mnie bije...”

- *Najlepszy polski film. Świetni aktorzy, oryginalna fabuła. Poleciłam go już kilka razy moim przyjaciółom z Czech i wszystkim się podobało.* (Vendula – Republika Czeska)
- *Ten film oceniam na 9 punktów na 10.* (Michał – Słowacja)
- *Śmieszny. Nie lubię komedii, ale ta mi się podobała.* (Jurgita – Litwa)
- *Bardzo śmieszny film. Polecam wszystkim.* (Makiko – Japonia)
- *„Seksmisja” bardzo mi się podobała. Scenografia jest bardzo prosta, ale kto wie, jak wszystko będzie wyglądać za 50 lat. Ten film był często grany w węgierskiej telewizji i w pokoleniu mojego ojca wielu ludzi zna ten film. Machulski wiernie i groteskowo prezentuje kłamstwa i niesprawiedliwości systemu dyktatury. Człowiek nie wie, czy chce płakać, czy się śmiać.* (Bo-glárka – Węgry)

reżyseria	Agnieszka Holland
scenariusz	Agnieszka Holland
zdjęcia	Jacek Petrycki
muzyka	Zbigniew Preisner
obsada	Marco Hofschneider, Andre Wilms, Ashley Wanninger, Klaus Abramowski

Ta niezwykła historia żydowskiego chłopca, którego okoliczności życiowe zmuszają do udawania Niemca, oparta jest na faktach. Pierwowzorem postaci był Salomon Perel. Uznany przez Niemców za Aryjczyka czystej krwi, poddaje się niemieckiej indoktrynacji i szybko staje się przykładowym obywatelem. Zo- staje bohaterem wojennym, trafia do Hitlerjugend, wreszcie po zakończeniu wojny zmienia ponownie tożsamość i wyjeżdża do Izraela. Dzieło Agnieszki Holland (patrz str. 37) miało być niemieckim kandydatem do Oscara w ka- tegorii najlepszy film nieanglojęzyczny, ale Niemcy, ze względu na kontrower- sje związane z fabułą, wycofali się szybko z tej propozycji. Film *Europa, Europa* rozpoczął mię- dzynarodową karierę reżyser- ki, która wielokrotnie później udowodniała swój talent takimi filmami, jak: *Olivier, Olivier* (1991), *Tajemniczy ogród* (*The Secret Garden*, 1993), *Całkowite zaćmienie* (*Total Eclipse*, 1995), *Trzeci cud* (*The Third Miracle*, 1999). (at)

Agnieszka Holland

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Scenariusz filmu powstał na podstawie biografii Salomona Perela.

NAGRODY – Film *Europa, Europa* został nagrodzony Złotym Globem dla naj- lepszego filmu zagranicznego oraz otrzymał nominację do Oscara za najlep- szy scenariusz adaptowany.

NAGRODY – Złote Globy (Golden Globe Awards) to nagrody przyznawane przez Hollywoodzkie Stowarzyszenie Prasy Zagranicznej (Hollywood Foreign Press Association) w wielu kategoriach filmowych i telewizyjnych.

HISTORIA – Hitlerjugend (dosłowne tłumaczenie polskie: Młodzież Hitlera) – młodzieżowa organizacja paramilitarna Narodowosocjalistycznej Niemiec- kiej Partii Robotników (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – NSDAP).

POLSKA MUZYKA – Muzyka w filmie wykonywana jest przez Wielką Orkiestrę Symfoniczną Polskiego Radia.

FILM – W 2007 roku Agnieszka Holland współreżyserowała serial *Ekipa*, należący do gatunku fikcji politycznej. Odcinki serialu reżyserowali także Borys Lankosz (reżyser filmu *Rewers* z 2009 roku), córka Holland, Kasia Adamik (patrz str. 37) oraz Magdalena Łazarkiewicz (patrz str. 37).

CIEKAWOSTKA – Europa Europa to nazwa kanału telewizyjnego nadającego głównie filmy europejskie. Obecnie stacja funkcjonuje pod nazwą Zone Europa.

- *„Europa, Europa” Agnieszki Holland jest poruszającą wojenną historią żydowskiego chłopca zaplątanego w dwa totalitaryzmy. Najpierw podlega indoktrynacji komunistycznej, później udaje gorliwego nazistę, ale nie może zapomnieć o swojej tożsamości. Historia prawdziwa. Gorąco polecam! (Ania – Polska)*

DRAKULA (Bram Stoker’s Dracula)

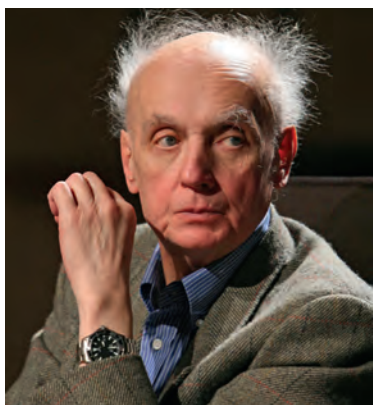
1992

reżyseria ..... Francis Ford Coppola
scenariusz ..... James V. Hart
zdjęcia ..... Michael Ballhaus
muzyka ..... Wojciech Kilar
obsada ..... Gary Oldman, Winona Ryder, Anthony Hopkins, Keanu Reeves

Dzieło Francisa Forda Coppoli zostało w 1993 roku nagrodzone trzema Oscarami. Według fanów literackiego pierwowzoru jest to najlepszy film o Drakuli, jaki kiedykolwiek powstał. Historia hrabiego to przede wszystkim opowieść o jego uczuciach oraz o pogoni za dawno utraconą miłością. Zresztą miłość to w filmie Coppoli przyczyna wszystkich nieszczęść, jakie dotyczą bohaterów. Atmosfera filmu jest w dużej mierze zasługą aktorów odtwarzających główne role: Gary’ego Oldmana, Keanu Reevesa i Winony Ryder. Z kolei dopełniająca wszystkie pozostałe atuty dzieła muzyka, skomponowana przez Wojciecha Kilara, jest jedną z najbardziej rozpoznawalnych filmowych ścieżek dźwiękowych na świecie. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY/POLSKA MUZYKA FILMOWA – Wojciech Kilar (1932–2013) – jeden z najwybitniejszych współczesnych polskich kompozytorów. Jest cenionym twórcą muzyki klasycznej. Jeden z jego najważniejszych utworów to *Krzesany* z 1974. Kilar jest znany także jako twórca ścieżek dźwiękowych do filmów pol-

Wojciech Kilar

skich i zagranicznych. Skomponował m.in. muzykę do takich filmów, jak: *Dziewiąte wrota* (*The Ninth Gate*, 1999, reż. Roman Polański), *Pianista* (*The Pianist*, 2002, reż. Roman Polański, patrz str. 113), *Królowie nocy* (*We Own the Night*, 2007, reż. James Gray) oraz *Pan Tadeusz* (1995, reż. Andrzej Wajda, patrz str. 151). Opracował muzycznie wiele melodii ludowych, m.in. dla Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny.

LITERATURA – Scenariusz filmu powstał na podstawie książki *Dracula* (1897) Brama Stokera.

HISTORIA – Imię swojego bohatera zapożyczył Stoker od władcy Wołoszczyzny Vlada Palownika zwanego też Drakulą. Nie wiadomo dokładnie, czy wykorzystał także jakieś elementy jego biografii.

FILM – Motyw hrabiego Drakuli był wielokrotnie wykorzystywany w filmie, m.in. *Nosferatu – symfonia grozy* (*Nosferatu, eine Symphonie des Grauens*, 1922, reż. Friedrich Murnau), *Nosferatu wampir* (*Nosferatu: Phantom der Nacht*, 1979, reż. Werner Herzog), *Dracula: wampiry bez zębów* (*Dracula: Dead and Loving It*, 1995, reż. Mel Brooks).

CIEKAWOSTKA – *Dracula*, a właściwie *Dracula bella* to nazwa rośliny rosnącej w Kolumbii.

- *W tym filmie podobali mi się aktorzy, którzy świetnie wcielają się w swoje role.* (Eva – Słowacja)
- *Bardzo mi się podoba. Jeszcze kiedy byłam dzieckiem, ten film zrobił na mnie ogromne wrażenie.* (Julia – Ukraina)
- *Podobał mi się, bo lubię filmy grozy.* (Raquel – Hiszpania)

89 MM OD EUROPY (89 mm from Europe)

1993

reżyseria ..... Marcel Łoziński
scenariusz ..... Marcel Łoziński
zdjęcia ..... Artur Reinhart, Jacek Petrycki

89 mm to różnica między szerokością torów w Europie i ich rozstawem w krajach byłego ZSRR. Akcja dokumentu osadzona jest na stacji kolejowej

w Brześciu, a reżyser, zwracając uwagę na owe 89 mm, ukazuje symboliczną granicę dwóch światów i dwóch kultur. Film był nominowany do Oscara w kategorii krótkometrażowy film dokumentalny i otrzymał wiele innych ważnych nagród (m.in. w Sydney, San Francisco czy Marsylii). Sceny ukazywane przez Łozińskiego nie wymagają żadnego komentarza, ludzie na stacji, czekający na zmianę rozstawu kół w pociągu i robotnicy, którzy tę pracę wykonują, są obrazem wystarczająco wymownym. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Marcel Łoziński (ur. 1940) – dokumentalista, absolwent wydziału reżyserii Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej w Łodzi. W 1994 roku nominowany do Oscara za film *89 mm od Europy*. Prowadził warsztaty filmu dokumentalnego w Marsylii. Od kilku lat kieruje kursem dokumentalnym w Mistrzowskiej Szkole Reżyserii Filmowej Andrzeja Wajdy.

ZNANI POLACY – Jacek Petrycki (ur. 1948) – polski operator, reżyser i scenarzysta. W roku 1976 ukończył wydział operatorski w Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej w Łodzi. Jego najważniejsze prace operatorskie to *Kobieta samotna* (1981, reż. Agnieszka Holland, patrz str. 55) i *Przesłuchanie* (1982, reż. Ryszard Bugajski, patrz str. 56). Od 1987 roku jest współpracownikiem BBC i brytyjskiego Channel 4. W 2010 otrzymał srebrny medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”.

POLSKA – Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” – nadawany jest przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego osobom lub instytucjom, które w jakiś specjalny sposób wyróżniają się w działalności kulturalnej. Medal ma trzy stopnie: I stopień – złoty medal, II stopień – srebrny medal, III stopień – brązowy medal.

GEOGRAFIA – Brześć to miasto na terenie dzisiejszej Białorusi. Po I wojnie światowej znajdował się w granicach Polski, w 1939 roku został włączony do ZSRR. W Brześciu urodzili się m.in. Nina Andrycz (aktorka) i Jerzy Lipman (operator filmowy).

JĘZYK POLSKI – ZSRR to w języku polskim skrót oznaczający Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich. W języku angielskim skrót brzmi USSR, czyli Union of Soviet Socialist Republics. ZSRR rozpadł się w 1991 roku.

CIEKAWOSTKA – Pociągi w Europie jeżdżą po torach o szerokości 1435 mm, a w krajach byłego ZSRR 1524 mm.

CIEKAWOSTKA – Legenda głosi, że szersze tory w Rosji są zasługą Piotra I, który stwierdził, że skoro Rosja jest największym krajem, powinna też mieć największy rozstaw szyn. Tak naprawdę, inny rozstaw szyn był najprawdopodobniej spowodowany względami bezpieczeństwa.

- *Według mnie to jest ciekawy film.* (Merve – Turcja)
- *Bardzo mi się podobał. Umiejętności reżysera, który opowiada tylko obrazem, są fantastyczne.* (Micael – Portugalia)
- *Podobała mi się prostota tego filmu. Bardzo ciekawa była praca kamery.* (Bernadette – Filipiny)

LISTA SCHINDLERA (*Schindler's List*)

1993

reżyseria	Steven Spielberg
scenariusz	Steven Zaillian
zdjęcia	Janusz Kamiński
muzyka	John Williams, Jan Sebastian Bach
obsada	Liam Neeson, Ben Kingsley, Ralph Fiennes, Caroline Goodall

Film to historia Oskara Schindlera, który w 1942 roku, w momencie likwidacji krakowskiego getta, uratował przed śmiercią setki Żydów. Wykupił od nazistów około 1100 osób do pracy w swoim zakładzie. Jako właściciel Małopolskiej Fabryki Naczyní Emaliowanych i Wyrobów Błazanych „Rekord” w Krakowie, wykorzystując swoje znajomości i pieniądze, ocalił ich tym samym przed wywiezieniem do obozów koncentracyjnych. *Lista Schindlera* to dzieło, które bez wątplenia powinien obejrzeć każdy. Film jest – i na pewno jeszcze długo pozostanie – jednym z najważniejszych dzieł w światowej kinematografii. Należy pamiętać, że ogromny wkład w powstanie tego filmu mieli polscy twórcy. Niezapomniane zdjęcia są zasługą Janusza Kamińskiego, nad scenografią do *Listy* pracowali Allan Starski i Ewa Braun, a kostiumy stworzyła Anna Biedrzycka-Sheppard. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

HISTORIA – Grób Oskara Schindlera (1908–1974) znajduje się na katolickim cmentarzu w Jerozolimie. W 1993 roku Schindler został uhonorowany medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”.

LITERATURA – Film powstał na podstawie powieści *Arka Schindlera* napisanej przez Thomasa Keneally’ego.

ZNANI POLACY – Janusz Kamiński (ur. 1959) – polski operator dwukrotnie nagrodzony Oscarem (patrz str. 137). Najwięcej filmów zrealizował we współpracy ze Stevenem Spielbergiem. Jest autorem zdjęć do takich filmów, jak *Szeregowiec Ryan* (*Saving Private Ryan*, 1998, Oscar w 1999 r.), *Raport mniejszości* (*Minority Report*, 2002) czy *Indiana Jones i Królestwo*

Kryształowej Czaszki (*Indiana Jones and The Kingdom of the Crystal Skull*, 2008).

ZNANI POLACY – Allan Starski (ur. 1943) – znany polski scenograf. Za scenografię do filmu *Lista Schindlera* stworzoną wraz z Ewą Braun otrzymał Oscara (patrz str. 137).

ZNANI POLACY – Anna Biedrzycka-Sheppard – polska kostiumograwka dwukrotnie nominowana do Oscara. Stworzyła kostiumy m.in. do filmów *Bękarty wojny* (*Inglourious Basterds*, 2009, reż. Quentin Tarantino) i *Rycerze z Szanghaju* (*Shanghai Knights*, 2003, reż. David Dobkin).

NAGRODY – Film zdobył 7 Oscarów, 3 Złote Globy, 1 Cezara i wiele innych nagród.

CIEKAWOSTKA – Film znalazł

się na watykańskiej liście 45 filmów, stworzonej przez Stolicę Apostolską w roku 1995 na stulecie kina. Film Spielberga znaleźć można wśród 15 filmów umieszczonych w kategorii dzieł o szczególnych wartościach moralnych.

- *Moim zdaniem jeden z najlepszych filmów Stevena Spielberga, bo inny. Różni się od filmów Spielberga głównie przez jego inspirację rzeczywistością, tematykę i brak efektów specjalnych. Bardzo wstrząsający i dający nadzieję... Gdyby tylko było więcej takich Oskarów (Schindlerów).* (Claudia – Rumunia)
- *Film bardzo mnie wzruszył. Mogę tylko powiedzieć, że mam nadzieję, że taki czas się nigdy nie powtórzy.* (Martina – Niemcy)
- *Naprawdę warto obejrzeć. Przede wszystkim, film jest niesamowicie wzruszający. Cały film jest czarno-biały, w ciemnych kolorach, a to daje pewną atmosferę. Oprócz tego aktorzy grają fantastycznie!* (Kalina – Bułgaria)
- *Niestety, każde pokolenie potrzebuje przypomnienia o Holocauście. Mimo mityzującego ujęcia to jeden z lepszych filmów o wojnie. Rehabilituje w człowieku to, co niebohaterskie, codzienne, zwykłe. Wzruszająca opowieść o bezwzględnej wartości fizycznego bytu.* (Emilia i Łászló – Węgry)

Grób Oscara Schindlera (Jerozolima, Izrael)

reżyseria ..... Krzysztof Kieślowski
 scenariusz ..... Krzysztof Kieślowski, Krzysztof Piesiewicz
 zdjęcia ..... Edward Kłosiński
 muzyka ..... Zbigniew Preisner
 obsada .... Zbigniew Zamachowski, Julie Delpy, Janusz Gajos, Jerzy Stuhr, Grzegorz Warchoł

Biały to druga część znanej na całym świecie trylogii Krzysztofa Kieślowskiego (patrz str. 18) *Trzy kolory*. Główny bohater tej opowieści to fryzjer Karol – emigrant z Polski. Poznajemy go podczas rozprawy rozwodowej, kiedy w jednej chwili traci wszystko. Odtąd jego celem jest udowodnienie sobie i swojej byłej żonie, ile jest wart. Zbigniew Zamachowski jest bardzo przekonujący jako odrzucony i upokorzony człowiek, dążący do awansu społecznego. Karol wraca do Polski, gdzie niespodziewanie robi zawrotną karierę, cały czas marząc o rewanżu na byłej żonie, a jednocześnie o odzyskaniu jej uczucia. Kieślowski w *Białym* udowadnia, że idea równości to fikcja. Nieprawdą jest, że wszyscy ludzie chcą być równi, każdy z nas pragnie być lepszy. Za ten film dostał Srebrnego Niedźwiedzia dla najlepszego reżysera na Festiwalu Filmowym w Berlinie. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – *Trzy kolory* – tryptyk filmowy Krzysztofa Kieślowskiego, ostatnie dzieło jego życia. Składają się na niego filmy: *Niebieski*, *Biały*, *Czerwony* – ich tytuły zaczerpnięte są z barw flagi francuskiej, a tematyką nawiązują do haseł Rewolucji Francuskiej – wolność, równość, braterstwo. Każdy z filmów miał zachęcić do rozważań nad problemem z kręgu tradycji europejskiej.

ZNANI POLACY – Zbigniew Zamachowski (ur. 1961) – aktor filmowy i teatralny. Postacie kreowane przez niego są zawsze bardzo wyraziste i mocno osadzone w rzeczywistości, ma niezwykłą zdolność łączenia komizmu i dramatyzmu. Największą popularność przyniosły mu role w *Dekalogu X* (1989), *Białym* Krzysztofa Kieślowskiego i *Ucieczce z kina „Wolność”* (1990, patrz str. 58) w reżyserii Wojciecha Marczewskiego.

Grób Krzysztofa Kieślowskiego na warszawskich Starych Powązkach; pomnik autorstwa M. Bednarskiego

ZNANI POLACY/POLSKA MUZYKA (FILMOWA) – Zbigniew Preisner (ur. 1955) – wybitny polski kompozytor, wieloletni współpracownik Krzysztofa Kieślowskiego. Jego muzykę możemy podziwiać m.in. w *Dekalogu* (patrz str. 168), *Trzech kolorach* i *Podwójnym życiu Weroniki* (*La Double Vie de Véronique*, 1991).

ZNANI POLACY – Krzysztof Piesiewicz (ur. 1945) – polityk i scenarzysta filmowy. Jest współscenarzystą siedemnastu filmów Krzysztofa Kieślowskiego. Po śmierci Kieślowskiego jeden z ich wspólnych scenariuszy *Niebo* został w 2002 roku zrealizowany przez niemieckiego reżysera Toma Tykwera.

NAGRODY – Międzynarodowy Festiwal Filmowy w Berlinie (Internationale Filmfestspiele Berlin) nazywany jest też Berlinale. Po raz pierwszy odbył się w 1951 r. Główną nagrodą festiwalu jest Złoty Niedźwiedź.

CIEKAWOSTKA – Trylogia *Trzy kolory* znalazła się na 14. miejscu listy „100 najlepszych filmów światowego kina” opublikowanej przez amerykański magazyn „Empire”.

- *Te filmy są jak witraż czy mozaika. Są złożone z kawałków i trzeba pomyśleć, żeby zobaczyć cały obraz. Bardzo je lubię.* (Alona – Rosja)
- *Bardzo mi się podobają filmy Kieślowskiego.* (Kim – Korea)
- *Cudowny film!* (Ilaria – Włochy)

ŚMIERĆ JAK KROMKA CHLEBA (Death as a Slice of Bread)

1994

reżyseria	Kazimierz Kutz
scenariusz	Kazimierz Kutz
zdjęcia	Wiesław Zdort
muzyka	Wojciech Kilar
obsada	Janusz Gajos, Jerzy Trela, Jerzy Radziwiłowicz, Mariusz Benoit, Anna Dymna, Teresa Budzisz-Krzyżanowska

16 grudnia 1981 roku to data, którą zna każdy Polak. Historia strajku w KWK „Wujek” i krwawej jego pacyfikacji, podczas której zginęło 9 górników, to wydarzenie na tyle ważne w historii Polski, że powinien je poznać także każdy cudzoziemiec. Jest to możliwe dzięki wstrząsającemu filmowi Kazimierza Kutza. Reżyser w sposób niezwykle realistyczny opowiada o przyczynach, przebiegu i skutkach strajku w kopalni, który miał miejsce po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce, nie pozostawiając żadnych wątpliwości co do tego, kogo obwiniać za taki, a nie inny przebieg wydarzeń. Film jest doskonale nakręcony

i zmontowany, ma dynamiczną i trzymającą w napięciu narrację, która nie pozwala widzowi odetchnąć do ostatniej minuty. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Kazimierz Kutz (ur. 1929) – polski reżyser filmowy i teatralny. Po zakończeniu kariery reżyserskiej zajął się polityką, był m.in. wice-marszałkiem Senatu RP. Zrealizował wiele filmów, w tym sześć dotyczących Górnego Śląska, z którego pochodzi.

POLSKA – KWK „Wujek” (Kopalnia Węgla Kamiennego „Wujek”) w Katowicach – kopalnia, której historia sięga jeszcze XIX wieku. W 1991 roku odsłonięto przed wejściem do kopalni pomnik upamiętniający tragiczne wydarzenia z 1981 roku. W 2005 roku przyłączono do niej kopalnię „Śląsk” i od tej pory istnieje ona pod nazwą KWK „Wujek” Ruch Śląsk. W 2009 roku w wyniku wybuchu metanu zginęło tam 20 górników.

Kazimierz Kutz

HISTORIA – Stan wojenny – stan nadzwyczajny wprowadzony na terenie Polski, niezgodnie z Konstytucją, 13 grudnia 1981 roku. Zniesienie stanu wojennego nastąpiło 22 lipca 1983

roku. W tym czasie miało miejsce wiele aresztowań, mnóstwo znanych osób zostało internowanych, wielu ludzi zginęło.

GEOGRAFIA – Film rozgrywa się na Górnym Śląsku. Określenie granic Górnego Śląska jest trudne. Można go rozumieć wąsko, jako obszar przemysłowy ze stolicą w Katowicach lub szeroko (historycznie) i wtedy podzielić na 3 części: opolską (ze stolicą w Opolu), Górny Śląsk środkowy (ze stolicą w Katowicach) i Śląsk Cieszyński (ze stolicą w Cieszynie) obejmujący także część terenów w Republice Czeskiej. Geograficznie i historycznie do Śląska – oprócz Górnego Śląska (z historyczną stolicą w Opolu) – należy też Dolny Śląsk ze stolicą we Wrocławiu. Dziś Dolny Śląsk nie ma etnicznych znamion śląskości.

- *Znakomity wybór aktorów nieprofesjonalnych. Po co się uczyć zawodu aktora, skoro bez nauki też tak można grać.* (Emilia i László – Węgry)

reżyseria ..... Ridley Scott
scenariusz..... Ken Nolan
zdjęcia ..... Sławomir Idziak
muzyka ..... Hans Zimmer
obsada ..... Ewan McGregor, Josh Hartnett, Tom Sizemore, Sam Shepard, Eric Bana

Somalia, rok 1993. Wskutek ataków na pokojowe misje ONZ, prowadzonych przez grupy wojujących między sobą plemion, amerykański oddział sił zbrojnych zostaje zrzucony na teren stolicy Somalii, by uprowadzić dwóch przywódców wojsk zbuntowanych Somalijczyków. Sprawy komplikują się, gdy zostają zestrzelone dwa amerykańskie helikoptery typu UH60 Black Hawk. Misja, mająca trwać 30 minut, zamienia się w pełną dramatyzmu akcją ratunkową. Żołnierze, odcięci od dowództwa i wsparcia, toczą walkę o przetrwanie na ulicach Mogadiszu, mając przeciwko sobie całe miasto. Uwagę widza przyciągają dynamiczne ujęcia. Kamera zdaje się być wszędzie. Zdjęcia do tego filmu robił Sławomir Idziak, który za swoją pracę otrzymał nominację do Oscara. Łącząc obraz z muzyką niemieckiego kompozytora Hansa Zimmera, Ridley Scott stworzył film, od którego nie sposób odwrócić wzroku choć na moment. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Sławomir Idziak (ur. 1945) – jeden z najlepszych polskich operatorów filmowych, doceniany nie tylko w kraju, ale także za granicą. Jest twórcą zdjęć do takich filmów, jak: *Podwójne życie Weroniki* (*Le Double Vie de Veronique*, 1991, reż. Krzysztof Kieślowski), *Gattaca* (1997, reż. Andrew Niccol), *Król Artur* (*King Arthur*, 2004, reż. Antoine Fuqua), *Harry Potter i Zakon Feniksa* (*Harry Potter and the Order of Phoenix*, 2007, reż. David Yates).

HISTORIA – Historia opisana w filmie zdarzyła się 3 października 1993 roku podczas wojny domowej

Sławomir Idziak

w Somalii. Celem akcji było aresztowanie generała Mohameda Aidida. Misja, która miała trwać kilkadziesiąt minut, przerodziła się w regularną bitwę na ulicach Mogadiszu i zakończyła się porażką sił amerykańskich.

LITERATURA – Scenariusz filmu oparty jest na faktach opisanych w książce *Black Hawk Down* autorstwa Marka Bowdena z 1999 roku. Istnieją także inne książki opowiadające o tych wydarzeniach: *The Battle of Mogadishu* (Matt Eversmann) i *In the Company of Heroes* (Mike Durant).

- *To film Ridleyego Scotta, a jego filmy są z reguły dobre, ale film nie byłby aż tak niezwykły, gdyby nie zdjęcia polskiego operatora Sławomira Idziaka.* (Nikoloz – Gruzja)
- *Wojna ukazana jest w taki sposób, że czujesz, jakbyś znalazł się w jej środku.* (Anara – Kazachstan)
- *Ten film ma wszystko, czego potrzeba w filmie takiego gatunku.* (Nino – Gruzja)

MARZYCIEL (Finding Neverland)

2004

reżyseria ..... Marc Forster
scenariusz ..... David Magee
zdjęcia ..... Roberto Schaefer
muzyka ..... Jan A.P. Kaczmarek
obsada ..... Johnny Depp, Dustin Hoffman, Kate Winslet, Ian Hart

Pomnik Piotrusia Pana
w Kensington Gardens w Londynie

Marzyciel opowiada historię powstania najsłynniejszej powieści Jamesa Barriego, który zapisał się w historii literatury jako autor książki *Piotruś Pan*. Reżyser umiejętnie połączył wątek przyjaźni pisarza z rodziną Llewelyn-Davies i kulisy powstania powieści. Fabuła filmu nie trzyma się wiernie faktów, ale jest prowadzona w taki sposób, aby historia pisarza bajkowością nawiązywała właśnie do postaci wiecznie młodego Piotrusia Pana. Atutem filmu jest z całą pewnością Johnny Depp w roli głównej, ale też niezwykła muzyka polskiego kompozytora Jana A.P. Kaczmarek, która sprawia, że widz z przyjemnością przenosi się do Anglii przełomu XIX i XX wieku. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

NAGRODY – Film zdobył Oscara za najlepszą muzykę w 2005 roku (patrz str. 137).

LITERATURA – *Piotruś Pan* to powieść napisana przez szkockiego pisarza Jamesa Matthew Barriego. Pierwotnie była to sztuka teatralna wystawiona po raz pierwszy w 1904 roku. Na powieść przerobiona została w 1911 roku. Na język polski przetłumaczona po raz pierwszy w 1913 roku.

FILM – Książka *Piotruś Pan* doczekała się wielu adaptacji filmowych zarówno fabularnych, jak i animowanych. Jednak najsłynniejszym filmem nawiązującym do fabuły książki Barriego jest *Hook* w reżyserii Stevena Spielberga. W roli dorosłego Piotrusia Pana wystąpił Robin Williams, a w roli kapitana Hooka – Dustin Hoffman.

CIEKAWOSTKA – Najsłynniejszy pomnik Piotrusia Pana znajduje się w Kensington Gardens w Londynie.

Jan A.P. Kaczmarek

- *Smutny, melancholijny film o interpretacji rzeczywistości przez pisarza, który nie potrafi poczuć się dorosły.* (Ilaria – Włochy)

PLAC ZBAWICIELA (Saviour's Square)

2006

reżyseria ..... Joanna Kos-Krauze, Krzysztof Krauze
scenariusz..... Joanna Kos-Krauze, Krzysztof Krauze
zdjęcia ..... Wojciech Staroń
muzyka ..... Paweł Szymański
obsada ..... Jowita Budnik, Arkadiusz Janiczek, Ewa Wencel

Oparta na faktach, przejmująca historia rodzinnej tragedii. Trudna sytuacja materialna, przeciwności losu i codzienne frustracje niszczą miłość młodego małżeństwa z dwójką dzieci. Ten dramat społeczny, uznany za jeden z najlepszych polskich filmów ostatnich lat, rozgrywa się w realiach współczesnej Warszawy. Reżyser Krzysztof Krauze specjalizuje się w obrazach zakotwiczonych w aktualnych problemach społecznych. Pokazuje bohaterów pozostawionych bez wyboru, staczających się na dno i ulegających złym instynktom. W tworeniu *Placu Zbawiciela* decydującą rolę odegrała Joanna Kos-Krauze, partnerująca mężowi w wielu przedsięwzięciach. (jb)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Krzysztof Krauze (1953–2014) – ukończył wydział operatorski Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej w Łodzi, był przede wszystkim reżyserem filmowym. Jego najbardziej nagradzany film to *Dług* z 1999 roku.

ZNANI POLACY – Joanna Kos-Krauze (ur. 1972) – reżyserka i scenarzystka, zaczynała od filmów telewizyjnych i dokumentalnych. Pracowała w duecie z mężem, główna reżyserka nagrodzonego Złotymi Lwami w Gdyni (patrz str. 102) *Placu Zbawiciela*.

GEOGRAFIA – Plac Zbawiciela, o interesującym gwiazdowym kształcie, położony jest w Warszawie w dzielnicy Śródmieście. Nazywany jest też SalwATOREM. Na placu znajduje się m.in. kościół Najświętszego Zbawiciela z początku XX wieku.

FILM – Dramat społeczny to zapoczątkowany przez Davida W.

Griffitha typ filmu fabularnego, skoncentrowany na problemach społecznych, demaskuje i krytykuje najbardziej negatywne zachowania. Ze względu na tematykę bliski jest dokumentowi.

- *Gorący temat, film kieruje uwagę na powszechne problemy. Na pewno nie pozostawi nikogo obojętnym.* (Tina – Ukraina)
- *Podoba mi się ten dramat. Gra jest przekonująca, jakbyś oglądał życie całej rodziny przez okno i mógł w każdej chwili zapukać do drzwi.* (Oleksandr – Ukraina)
- *Nie podobał mi się ten film, był bardzo smutny.* (Gvantsa – Gruzja)
- *Poważny film o życiu ludzi w przeciętnej polskiej rodzinie. Ale ja myślę, że to mogłoby zdarzyć się wszędzie.* (Nino – Gruzja)

Krzysztof Krauze

Plac Zbawiciela w Warszawie

reżyseria ..... Agnieszka Holland
 scenariusz ..... Stephen J. Rivele, Christopher Wilkinson
 zdjęcia ..... Ashley Rowe
 muzyka (dodatkowa) ..... Antoni Łazarkiewicz
 obsada ..... Ed Harris, Diane Kruger, Matthew Goode, Phyllida Law

Kopia mistrza w reżyserii Agnieszki Holland opowiada o młodej Annie Holtz, zatrudnionej przez samego Ludwiga van Beethovena w charakterze kopistki. Jej początkowy entuzjazm szybko gaśnie. Rozdarta pomiędzy geniuszem Beethovena a jego skomplikowaną osobowością oraz relacjami z rodziną, Anna staje się świadkiem powstawania największego arcydzieła Ludwika van Beethovena – IX Symfonii. Podobno geniusza od szaleńca dzieli niebezpiecznie cienka granica. Reżyserce udało się w taki sposób przedstawić Beethovena, jego postawę, stosunek do siebie i innych, że nie stał się on postacią karykaturalną. Ogromna w tym zasługa aktora – Eda Harrisa, który w mistrzowski sposób ożywił tę postać, ukazując zarówno jego geniusz, jak i szaleństwo. Współpracując z czołowymi gwiazdami światowego kina, Agnieszka Holland bierze na warsztat scenariusze uniwersalne, często niezwiązane w żaden sposób z Polską. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Agnieszka Holland (ur. 1948) – jedna z najbardziej cenionych i rozpoznawalnych reżyserek na świecie. Jej filmy zdobywały wiele nagród na prestiżowych festiwalach, m.in. w Berlinie (patrz str. 31), Cannes (patrz str. 72), była także nominowana do Oscara za film *Europa, Europa* (1990, patrz str. 24).

ZNANI POLACY – Agnieszka Holland jest członkinią wyjątkowo filmowej rodziny. Jej siostrą jest Magdalena Łazarkiewicz (ur. 1954), polska reżyserka i scenarzystka. Jeden z jej najważniejszych filmów to *Ostatni dzwonek* z 1989 roku (patrz str. 102). Z kolei córką Agnieszki Holland i polskiego reżysera teatralnego, filmowego i operowego Laco Adamika (ur. 1942) jest Katarzyna Adamik (ur. 1972).

Dom urodzenia
 Ludwiga van Beethovena
 (Bonn, Niemcy)

Z matką pracowała już w 1993 roku przy filmie *Tajemniczy ogród*. W 2009 roku wspólnie wyreżyserowały film *Janosik. Prawdziwa historia*. Sama w 2008 roku nakręciła film *Boisko bezdomnych* o polskiej reprezentacji bezdomnych w piłce nożnej.

MUZYKA – Ludwig van Beethoven (1770–1827) – jeden z najbardziej znanych kompozytorów na świecie. Jego IX Symfonia wykonana została publicznie po raz pierwszy w 1824 roku w Wiedniu. W 1986 roku finałowa kantata (*Oda do radości*) Symfonii została ustanowiona hymnem Unii Europejskiej. Oryginalny tekst pieśni śpiewanej do tej symfoni napisany jest w jęz. niemieckim. Hymn Unii Europejskiej wykonywany jest jednak bez słów, aby uniknąć sporów, w jakim języku miałyby być śpiewany.

MUZYKA – Symfonia to trzy- lub czteroczęściowy utwór na orkiestrę, szczególnie popularny w XVIII, XIX i na początku XX wieku.

FILM – IX Symfonia Beethovena jest często wykorzystywana w filmach, m.in. w *Mechanicznej pomarańczy* (*Clockwork Orange*, 1971) w reżyserii Stanleya Kubricka czy w polskim filmie *Kornblumenblau* (1988) Leszka Wosiewicza.

JĘZYK POLSKI – Kopista to osoba kopiująca, przepisyująca jakieś teksty lub materiały.

- *Ja, Niemka obejrzałam ten film stworzony przez Polkę i pokochałam Beethovena.* (Martha – Niemcy)

SWEENEY TODD: DEMONICZNY GOLIBRODA Z FLEET STREET (Sweeney Todd: The Demon Barber of Fleet Street)

2007

reżyseria ..... Tim Burton
scenariusz ..... John Logan
zdjęcia ..... Dariusz Wolski
muzyka ..... Stephen Sondheim
obsada ..... Johnny Depp, Alan Rickman, Timothy Spall, Sacha Baron Cohen, Helena Bonham Carter

Film, nakręcony na podstawie popularnego musicalu, opowiada historię Benjamina Barkera, który wraz ze swoją piękną żoną i córeczką mieszka w Londynie. Ten pozornie sielankowy obraz burzy sędzia Turpin, który pożądaną żonę golibrody, skazuje go na wygnanie z miasta. Po kilku latach Benjamin, jako Sweeney Todd, powraca, aby zemścić się na wszystkich, którzy zrujnowali mu życie. Wraz z wdową Nellie Lovett zakłada szatański interes. Sława

znakomitego golibrody szybko dochodzi do sędziego Turpina. Powoli nadchodzi czas zemsty... Tim Burton jest mistrzem makabreski i czarnego humoru. W takim też klimacie – ponurym, ciężkim i powykrzywianym – utrzymany jest ten film. Londyn jest miastem brudnym, po którego ulicach włóczy się bezdomni, a prawo stanowi najsilniejszy. Johnny Depp i Helena Bonham Carter tworzą iście diaboliczny duet. Błede twarze, cienie pod oczami, rozwichrzone czarne włosy i wyeksponowana nadmierna chudość przerażają, a jednocześnie podkreślają charyzmę, która cechuje tę dwójkę. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Dariusz Wolski (ur. 1956) – jeden z najlepszych polskich operatorów filmowych, pracuje za granicą. W 1979 roku wyjechał do Nowego Jorku, gdzie współpracował przy tworzeniu filmów dokumentalnych. Później w Los Angeles realizował wideoklipy m.in. dla Eltona Johna, Stinga, Davida Bowiego czy grupy Aerosmith. Był operatorem m.in. *Alicji w krainie czarów* (*Alice in Wonderland*, 2010, reż. Tim Burton), *Piratów z Karaibów* (*Pirates of the Caribbean*, 2003, 2006, 2007, reż. Gore Verbinski, 2011, reż. Rob Marshall), *Morderstwa doskonałego* (*A Perfect Murder*, 1998, reż. Andrew Davis), *Karmazynowego przyływu* (*Crimson Tide*, 1995, reż. Tony Scott) czy kultowego *Kruka* (*The Crow*, 1994, reż. Alex Proyas) z Brandonem Lee.

FILM/CIEKAWOSTKA – Brandon Lee (1965–1993) – syn Bruce’a Lee (1940–1973), aktora znanego przede wszystkim z filmów związanych ze sztukami walki. Brandon zginął od postrzału na planie filmu *Kruk*. Ojciec i syn pochowani są obok siebie na cmentarzu Lake View w Seattle.

LITERATURA – Sweeney Todd – postać fikcyjna, która pojawiła się w angielskich pismach w połowie XIX wieku. Sweeney ze swoją partnerką Nellie mieli mordować ludzi i robić z nich nadzienie do ciastek, sprzedawanych potem na ulicach Londynu.

FILM – Na podstawie historii o golibrodzie poza filmem Burtona powstały: musical, serial oraz dwa filmy telewizyjne.

JĘZYK POLSKI – Słowa golibroda używało się dawniej na określenie fryzjera, człowieka, który zajmował się m.in. goleniem mężczyzn.

- *Byłem bardzo mile zaskoczony, że Depp śpiewa i film jest takim pseudomusica-lem.* (Augusto – Bułgaria)
- *Lubię Tima Burtona za jego filmy. Idea tego filmu mi się za bardzo nie podoba, ale zrobiony jest dobrze. Jak zawsze ma swój styl.* (Julia – Ukraina)
- *Bardzo lubię wszystkie filmy Burtona. To są takie bajki dla dorosłych.* (Ewgeniy – Rosja)
- *To jest jeden z moich ulubionych filmów. Jestem wielką fanką Tima Burtona.* (Martina – Chorwacja)

reżyseria ..... Maciej Pieprzyca
 scenariusz ..... Maciej Pieprzyca, Bartosz Kurowski
 zdjęcia ..... Marek Traskowski
 muzyka ..... Grzegorz Daroń
 obsada .... Antoni Pawlicki, Tomasz Karolak, Jacek Braciak, Marcin Hycnar, Karolina Piechota

Fabuła *Drzazg* bazuje na niezwykle popularnym ostatnimi czasy schemacie, polegającym na ukazaniu kilku z pozoru odrębnych historii, zmierzających do wspólnego zakończenia. W związku z tym Maciej Pieprzyca zmierzyć się musiał z naprawdę wielkimi poprzednikami (m.in. z Alejandro Gonzálezem Iñárritu, twórcą filmów *Babel*, 2006 i *Amores Perros*, 2000). Widz błyskawicznie orientuje się, że tym, co tak naprawdę łączy troje głównych bohaterów *Drzazg*, jest samotność i poszukiwanie miłości. Wielką siłą tego filmu jest również umiejętnie poprowadzone połączenie między regionalnymi plenerami, które ukazują koloryt Górnego Śląska, a opowiedzeniem uniwersalnej, wielowymiarowej historii, mogącej zdarzyć się zawsze i wszędzie. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Maciej Pieprzyca (ur. 1964) – należy do pokolenia młodych śląskich twórców, którzy historie opowiadane w swoich filmach osadzają w rodzinnych stronach. *Drzazgi* to jego debiut fabularny, wcześniej reżyser realizował filmy dokumentalne.

NAGRODY – Na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102) w 2008 roku Maciej Pieprzyca otrzymał nagrodę za najlepszy debiut reżyserski (fabularny), a Karolina Piechota za najlepszy debiut aktorski.

GEOGRAFIA – Film kręcony był w Katowicach, Zabrze i Rudzie Śląskiej, miastach położonych w województwie śląskim. Przez każde z nich przebiega Szlak Zabytków Techniki. W Katowicach można zwiedzić m.in. zabytkowe osiedla Giszowiec i Nikiszowiec, w Zabrze Skansen Górniczy „Królowa Luiza” oraz Zabytkową Kopalnię Węgla Kamiennego „Guido”, a w Rudzie Śląskiej historyczne osiedle robotnicze Ficusus.

SPORT – Jednym z bohaterów filmu jest grany przez Antoniego Pawlickiego kibic Górnika Zabrze. Ten klub piłkarski to czternastokrotny mistrz Polski i sześciokrotny zdobywca Pucharu Polski. Barwy klubu to biały, niebieski i czerwony. Zawodnikiem Górnika Zabrze był Jerzy Gorgoń (ur. 1949), który z reprezentacją Polski zdobył złoty medal na Igrzyskach Olimpijskich w Monachium w 1972 roku, co jest jednym z najbardziej pamiętnych wydarzeń w historii polskiej piłki nożnej.

FILM – Maciej Pieprzycza to reżyser kilkunastu odcinków popularnego serialu medycznego *Na dobre i na złe*. Serial jest nadawany w polskiej telewizji publicznej od 1999 roku. Cechą charakterystyczną tej produkcji są jedno-odcinkowe epizodyczne role, w których pojawiają się znani aktorzy i inne polskie gwiazdy.

- *Świetny film do wykorzystania na lekcjach polskiego. Można się zabawić w wymyślanie własnych powiązań między prezentowanymi historiami. (Jola – Polska)*

SENNOŚĆ (Drowsiness)

2008

reżyseria ..... Magdalena Piekorz
scenariusz ..... Wojciech Kuczok
zdjęcia ..... Marcin Koszałka
muzyka ..... Adrian Konarski
obsada ..... Małgorzata Kożuchowska, Michał Żebrowski, Krzysztof Zawadzki

Mozaikowa opowieść o kilku postaciach, pogrążonych w różnego rodzaju senności: aktorce cierpiącej na narkolepsję, młodym lekarzu-geju, ukrywającym swoją tożsamość przed rodzicami i wypalonym pisarzu, który stara się odzyskać natchnienie. Ich losy spotykają się i przecinają w śląskich plenerach, a dzięki splotowi zdarzeń każdy z bohaterów ma szansę, by wrócić do pełni życia. Mimo że przeżywają skrajne emocje, udaje im się ocknąć z letargu. *Senność* to drugie dzieło Magdaleny Piekorz, utalentowanej reżyserki młodego pokolenia, absolwentki katowickiego Wydziału Radia i Telewizji Uniwersytetu Śląskiego. Artystka łączy w swoich filmach subtelność i wrażliwość z dojrzałym ujęciem trudnych tematów, takich jak zanikające uczucia, homoseksualizm czy trauma dzieciństwa. Tworzy w duecie z pisarzem Wojciechem Kuczokiem jako scenarzystą. (jb)

Michał Żebrowski

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Magdalena Piekorz (ur. 1974)
– reżyserka filmowa i teatralna. Początkowo realizowała filmy dokumentalne. Jej debiut fabularny to film *Pręgi* (2004).

LITERATURA/ZNANI POLACY – Scenariusz filmu został napisany przez Wojciecha Kuczoka (ur. 1972) – prozaika, krytyka filmowego, z zamiłowania speleologa. Kuczok jest Laureatem Paszportu „Polityki” (patrz str. 63) i Nagrody Literackiej Nike za powieść *Gnój*, na podstawie której powstał późniejszy scenariusz filmu *Pręgi*.

POLSKA – Nagroda Literacka Nike jest od 1997 roku corocznie przyznawanym prestiżowym wyróżnieniem dla najlepszej książki roku.

ZNANI POLACY – Marcin Koszałka (ur. 1970) – operator filmu *Senność* to absolwent realizacji obrazu na Uniwersytecie Śląskim. Jest nie tylko niezwykle utalentowanym operatorem, ale także reżyserem. Swój debiut *Takiego pięknego syna urodziłam* Koszałka nakręcił w rodzinnym domu, wzbudzając tym samym wiele kontrowersji na temat granic, jakie przekraczać może reżyser filmów dokumentalnych.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA)/FILM – Twórcą kilku utworów pojawiających się w filmie *Senność* jest polski raper Sebastian „Rahim” Salbert (ur. 1978). Debiutował na płycie legendarnego zespołu Kaliber 44 *Księga Tajemnicza*. Jest współtwórcą jednego z najbardziej znanych polskich zespołów hip-hopowych Paktofonika. W skład grupy założonej w 1998 roku, poza Rahimem wchodził: Piotr „Magik” Łuszcz (1978–2000) i Wojciech „Fokus” Alszer (ur. 1980). Po samobójczej śmierci Magika w 2000 roku grupa istniała jeszcze przez jakiś czas. Pożegnany koncert Paktofoniki odbył się w katowickim Spodku w marcu 2003 roku. Historię zespołu można obejrzeć w filmie Leszka Dawida *Jesteś Bogiem* (2011).

- *Magdalena Piekorz to utalentowana reżyserka. Ten film jest nakręcony w stylu Iñárritu. W filmach Piekorz poruszane są ważne problemy.* (Irina – Rosja)
- *Magdalena Piekorz jest zdolną reżyserką. A jej wspólna twórczość z Kuczokiem jest fantastyczna.* (Irena – Rosja)

SERCE NA DŁONI (And a Warm Heart)

2008

reżyseria	Krzysztof Zanussi
scenariusz	Krzysztof Zanussi
zdjęcia	Adam Bajerski
muzyka	Wojciech Kilar
obsada	Szymon Bobrowski, Marek Kudełko, Krzysztof Kowalewski, Marta Żmuda-Trzebiatowska

Krzysztof Zanussi (patrz str. 21) nazywa swój film czarną, gorzką, filozoficzną komedią. W tym duchu opowiada historię młodego chłopaka, który postanawia popełnić samobójstwo i bogatego biznesmena, który czeka na

Krzysztof Zanussi

przeszczep serca. Jak nietrudno się domyślić, drogi tych dwóch bohaterów spotkają się. O tym, co z tego wyniknie, każdy widz powinien przekonać się sam. Nie wiadomo, czy *Serce na dłoni* miało być bardziej komedią, czy przypowieścią filozoficzną. Z całą pewnością jest łatwiejsze w odbiorze dla młodych widzów niż dzieła Zanusiego należące do nurtu kina moralnego niepokoju. Fabuła filmu nawiązuje do postmodernistycznych wzorców (pojawiają się nawet cytaty z Jacquesa Derridy), trudne elementy oplecione są pozornie przyjemną i prostą historią tak, aby niezależnie od poziomu odbioru dzieła każdy widz mógł w nim znaleźć coś dla siebie. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILOZOFIA – Postmodernizm, inaczej nazywany ponowoczesnością, to kierunek w filozofii, kulturze, literaturze i życiu społecznym. Jest to prąd myślowy, który bazuje na psychoanalizie i dekonstrukcji. Znani twórcy (myśliciele) postmodernistyczni to m.in.: Zygmunt Bauman, Jacques Derrida, Jean Baudillard. W literaturze najważniejszymi przedstawicielami tego nurtu są: Gabriel García Márquez, Umberto Eco i Milan Kundera. Postmodernizm w literaturze i w filmie jest rozumiany jako umowność narracji i częste stosowanie pastiszu, parodii i cytatów z innych dzieł.

FILM – Krzysztof Zanussi w swoim filmie stosuje postmodernistyczną konstrukcję. Podobną estetykę znaleźć można u twórców takich, jak David Lynch, Peter Greenaway czy Quentin Tarantino.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – W filmie w epizodycznej roli pojawia się polska piosenkarka młodzieżowa Doda (Dorota Rabczewska).

JĘZYK POLSKI – Mieć „serce na dłoni” oznacza w języku polskim, że jest się serdecznym, miłym i otwartym.

- Czarna komedia „Serce na dłoni” zmusza, aby się zastanowić nad sensem życia człowieka. Humor swoisty, delikatny jak na takiego gatunku film, można nawet powiedzieć bajeczny. Film jest zbudowany też jak bajka, na zasadzie kontrastu. Widzów oczekujących lekkiej komedii chyba rozczaruje. Całość filmu zmusza do głębszej refleksji, zastanowienia się... (Andrzej – Ukraina)

reżyseria ..... Bartosz Konopka
 scenariusz ..... Bartosz Konopka, Piotr Rosołowski
 zdjęcia ..... Piotr Rosołowski, Tomasz Głowacki, Thomas Bergmann
 muzyka ..... Maciej Cieślak
 narracja ..... Krystyna Czubówna

Obsypany nagrodami dokument Bartka Konopki opowiada historię królików, które żyły w pobliżu muru berlińskiego, a które stały się mimowolnymi świadkami i uczestnikami przemian politycznych. Świat w tym dokumencie postrzegany jest właśnie z perspektywy zwierząt, które obserwują dziwne zachowania ludzi: budowę wielkiego muru, próby porozumienia się ponad nim, wreszcie – przedostania się na drugą stronę. W końcu pojawienie się kolejnego muru sprawiło, że króliki zostały zamknięte w swoistym „strzeżonym” rezerwacie. Historia tych małych zwierząt staje się na oczach widza metaforą losów ludzi żyjących w okolicy muru berlińskiego. Głos lektorki – Krystyny Czubówny stanowi dodatkowy efekt. Jest to bowiem głos rozpoznawalny przez Polaków, który przenosi widza w dobrze znany i oswojony świat programów przyrodniczych. Tego sensu mogą nie odkryć widzowie z zagranicy, jednak nie zmniejsza to wartości dokumentu Konopki. *Królik po berlińsku* jest przede wszystkim doskonałą lekcją historii, którą każdy powinien zobaczyć. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

NAGRODY – *Królik po berlińsku* był nominowany do Oscara w kategorii: najlepszy krótkometrażowy film dokumentalny w 2010 roku.

HISTORIA – Mur berliński miał ok. 45 km długości i w latach 1961–1989 oddzielał Berlin Zachodni od części Berlina należącego do Niemieckiej Republiki Demokratycznej (DDR). Jest to najbardziej znany na świecie symbol zimnej wojny.

HISTORIA – Zimna wojna trwała umownie od 1946 roku, ostatecznie skończyła się w 1991 roku wraz z rozpadem ZSRR. Nazwa ta określa napięcie polityczne pomiędzy Związkiem Radzieckim i państwami od niego zależnymi oraz państwami kapitalistycznymi pod przywództwem USA.

Bartek Konopka na planie filmu *Lęk wysokości*

ZNANI POLACY – Krystyna Czubówna (ur. 1954) – polska dziennikarka i prezenterka. Obecnie znana jest przede wszystkim jako lektorka filmów przyrodniczych, m.in. dla stacji Planete.

JĘZYK POLSKI – Tytuł nawiązuje do pewnego typu nazw potraw, wykorzystujących przysłówki „po .....u”, gdzie drugi wyraz pochodzi od nazwy kraju (śledź po japońsku, ryba po grecku, placek po węgiersku) lub miasta (jajko po wiedeńsku). Identyczne powiązanie znaleźć można w angielskim tytule filmu, gdzie pojawia się termin „à la” oznaczający właśnie sposób przyrządzania potraw w stylu nawiązującym do formy ich podawania w poszczególnych krajach czy miastach.

- *Bardzo ciekawy film, jakby o życiu królików, ale najważniejsza jest idea życia ludzi w tym czasie. Fajny film, szkoda że nie dostał Oscara.* (Nino – Gruzja)
- *Na początku myślałem, że mi się ten film nie będzie podobać, dlatego że nie lubię filmów tego gatunku. W końcu okazało się, że warto obejrzeć ten film.* (Mario – Słowacja)
- *Film nakręcony z talentem: żadnej niepotrzebnej repliki, żadnej niepotrzebnej klatki, krótko i na temat. Dla mnie symbol królika staje się zrozumiały od samego początku.* (Oleksandr – Ukraina)
- *Świetny dokument... Opowieść niebanalna, oryginalna metafora i historia, którą wszyscy powinni znać.* (Ketevani – Gruzja)

ESSENTIAL KILLING

2010

reżyseria ..... Jerzy Skolimowski
scenariusz..... Jerzy Skolimowski, Ewa Piaskowska
zdjęcia ..... Adam Sikora
muzyka..... Paweł Mykietyń
obsada .....Emmanuelle Seigner, Vincent Gallo

Essential Killing określić można jako film niezwykły. Reżyser opowiada historię więźnia schwytanego w Afganistanie, któremu w trakcie przewożenia do jednej z tajnych baz CIA w Europie udaje się uciec. Widzowie obserwują walkę głównego bohatera o przetrwanie oraz próby radzenia sobie w otaczającej go zimowej, polskiej rzeczywistości. Film porusza bardzo aktualny problem walki z terroryzmem, ale nie robi tego wprost. Skupia się raczej na obserwacji niż na ocenie sytuacji. Prezentowana fabuła dopełniona jest w zasadzie tylko muzyką, z ekranu padają bowiem jedynie pojedyncze wyrazy (w większości zresztą są to wulgaryzmy). *Essential Killing* dzieli widzów na tych, któ-

rzy są nim poruszeni do głębi i tych, którzy oglądają go z niesmakiem. Niewątpliwie jednak dzieło Skolimowskiego warto zobaczyć także ze względu na przepiękne zdjęcia Adama Sikory, które dodają światu przedstawionemu przez Skolimowskiego mistycyzmu i magii. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Adam Sikora (ur. 1960) – pochodzący z Mikołowa operator filmowy, reżyser, fotografik i malarz. Wielokrotnie współpracował z reżyserem Lechem Majewskim (patrz str. 49).

NAGRODY – Film zdobył wiele nagród, m.in. nagrodę specjalną jury i nagrodę za najlepszą rolę męską na Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Wenecji (Mostra Internazionale d'Arte Cinematografica di Venezia) w 2010 roku.

GEOGRAFIA – Film kręcony był m.in. w Norwegii i Izraelu. W Polsce zdjęcia robiono na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego w województwie mazowieckim. Park został utworzony w 1959 roku i od 2000 roku figuruje na liście rezerwatów biosfery UNESCO.

JĘZYK POLSKI – UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) to po polsku Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury.

MUZYKA – W filmie zostały wykorzystane utwory zespołu Moja Adrenalina. Grupa powstała w 1999 roku i gra muzykę będącą mieszanką metalu, punka, rocka i dżezu.

- *Dość dobrze znam styl reżysera i mogłam rozpoznać go w tym filmie. Zdjęcia są piękne. Jak zwykle w filmach reżysera świat zwierząt sympatyzuje z bohaterem bardziej niż świat ludzi. Dla mnie ten film jest świetny.* (Ilaria – Włochy)
- *Naprawdę podoba mi się ten film.* (Chen – Chiny)
- *Ten film podobał mi się, bo miał dużo niezwykłych scen.* (Anzor – Gruzja)
- *Nie jestem w stanie powiedzieć, czy film „Essential Killing” podobał mi się, czy nie. Ale ogólna idea: pokazanie tego, jak zachowuje się człowiek, żeby przeżyć, jest bardzo ciekawa.* (Adriana – Włochy)

Jerzy Skolimowski

reżyseria ..... Marcin Wrona
 scenariusz ..... Grażyna Trela, Marcin Wrona, Marek Pruchniewski
 zdjęcia ..... Paweł Flis
 muzyka ..... Marcin Macuk
 obsada ..... Wojciech Zieliński, Eryk Lubos, Luu De Ly, Marek Piotrowski

Debiut fabularny Marcina Wrony to gorzka opowieść o mężczyźnie, który dowiaduje się, że jest śmiertelnie chory. Igor – tak ma na imię główny bohater – chce po sobie zostawić jakiś ślad, zaczyna marzyć o dziecku, o którym mógłby mówić „moja krew”. Być może nie byłoby w tej sytuacji nic niezwykłego, gdyby nie to, że Igor nie ma dziewczyny. Pewnego dnia jednak poznaje młodą Wietnamkę... Film w interesujący sposób porusza problem różnic kulturowych pomiędzy Europą i Azją. Pokazuje problemy, jakie mogą wyniknąć ze zderzenia dwóch zupełnie innych światów i sposobów wychowania. Marcin Wrona prezentuje specyficzny dla siebie, surowy, niepokojący styl, który staje się wyznacznikiem rozpoznawalności jego filmów. Tę teorię potwierdza w pełni jego następne dzieło *Chrzest*, które również należy do pozycji niezwykle interesujących i wartych polecenia. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Marcin Wrona (1973–2015) – ukończył filmoznawstwo na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz reżyserię na Uniwersytecie Śląskim. Był także absolwentem Mistrzowskiej Szkoły Reżyserii Andrzeja Wajdy oraz Binger Film Institute w Amsterdamie. Już jego studenckie filmy, *Człowiek magnes* i *Telefono*, odnosiły sukcesy na międzynarodowych festiwalach. Przy filmie *Telefono* w 2004 roku Wrona współpracował z samym Pedrem Almodovarem.

ZNANI POLACY/FILM – W roli trenera Igora możemy zobaczyć Marka Piotrowskiego, słynnego polskiego kick boksera i boksera. Jego historię prezentuje film dokumentalny Jacka Bławuta *Wojownik* (2007).

ZNANI POLACY – Główną rolę w filmie gra Eryk Lubos (ur. 1974) – polski aktor charakterystyczny. Za rolę w filmie Marcina Wrony otrzymał w 2009 roku Nagrodę im. Zbyszka Cybulskiego (patrz str. 74).

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – *Moja krew* to także tytuł piosenki popularnego polskiego zespołu Republika, którego wokalistą był Grzegorz Ciechowski (1957–2001).

Marek Piotrowski

JĘZYK POLSKI – „Moja krew” to związek frazeologiczny oznaczający, że ktoś jest podobny do osoby mówiącej (najczęściej odnosi się faktycznie do krewnego, kogoś z rodziny, ale nie jest to reguła). Podobne znaczenie ma wyrażenie „krew z krwi i kość z kości” oparte na cytacie z Biblii.

- *Podobał mi się ten film. Opowiada o zderzeniu dwóch kultur: europejskiej i azjatyckiej.* (Xu – Chiny)
- *Nie oczekiwałam takiego końca, ale myślę, że na tym właśnie polega geniusz tego filmu.* (Dariko – Gruzja)
- *Film „Moja krew” bardzo mi się podoba. Aktorzy zagrali na wysokim poziomie, a zamysł filmu jest bardzo oryginalny.* (Natalia – Ukraina)

MŁYN I KRZYŻ (The Mill and the Cross)

2011

reżyseria ..... Lech J. Majewski
scenariusz ..... Lech J. Majewski, Michael Francis Gibson
zdjęcia ..... Lech J. Majewski, Adam Sikora
muzyka ..... Lech J. Majewski, Józef Skrzek
obsada ..... Rutger Hauer, Michael York, Charlotte Rampling, Joanna Litwin

Lech Majewski lubi szokować widzów. Tym razem postanowił przenieść na ekran kinowy obraz Piotra Breughla *Droga krzyżowa*. Reżyser analizuje losy postaci pojawiających się na płótnie wybitnego niderlandzkiego artysty, a w tę historię wplata postać samego malarza. Scenariusz filmu powstał na podstawie książki Michaela Gibsona. Majewski twierdzi, że Gibson z niezwykłą przenikliwością zanalizował w swoim esej *Drogę krzyżową* i że to właśnie dlatego poprosił autora o współpracę przy scenariuszu. Oczywiście, główny wpływ na warstwę wizualną filmu miał polski reżyser. *Młyn i krzyż* wpisuje się doskonale w nurt eksperymentów z formą podejmowanych coraz częściej przez wielu twórców. Cała efektowna scenografia, którą mamy okazję podziwiać na ekranie, była dodawana komputerowo do filmu już po nakręceniu scen aktorskich. Żadne słowa nie są w stanie oddać wrażenia, jakie wywiera na widzu film Majewskiego. Jest to owoc trzyletniej pracy artystów nad jakością i estetyką tego iście wizjonerskiego obrazu. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Scenariusz filmu powstał na podstawie książki Michaela Gibsona *Młyn i krzyż*. Gibson w swoim esej zanalizował obraz *Droga krzyżowa* Piotra Breughla i wspólnie z Majewskim napisał scenariusz filmu.

SZTUKA – Film jest analizą losów postaci pojawiających się na obrazie słynnego malarza Piotra Breughla *Droga krzyżowa*. Piotr Breughel starszy (1525–1569) to niderlandzki malarz, autor takich dzieł malarskich, jak *Wieża Babel*, *Pejzaż z upadkiem Ikara* i wielu innych.

ZNANI POLACY – Lech Majewski (ur. 1953, patrz str. 150) – reżyser teatralny i filmowy, malarz, pisarz i poeta. Wyreżyserował wiele filmów, znanych zarówno w Polsce, jak i za granicą, m.in. *Ewangelie wg Harry'ego* z Viggo Mortensenem, w 1995 roku był współautorem scenariusza do filmu *Basquiat – taniec ze śmiercią*, w którym wystąpili m.in. Benicio Del Toro, Gary Oldman i Jeffrey Wright.

Piotr Breughel, *Droga krzyżowa*

FILM – W filmie *Młyn i krzyż* zagrało kilku znanych aktorów. W roli Piotra Breughla wystąpił Rutger Hauer (ur. 1944), znany choćby z roli w *Autostopowiczu* (*The Hitcher*, 1986, reż. Robert Harmon). Poza nim w filmie zobaczymy Michaela Yorka (ur. 1942) i Charlotte Rampling (ur. 1946).

FESTIWALE – *Młyn i krzyż* był pokazywany na wielu międzynarodowych festiwalach, m.in. na najważniejszym na świecie festiwalu filmu niezależnego w Sundance (Sundance Film Festival).

RELIGIA – Droga krzyżowa to w kościele katolickim nabożeństwo (w okresie Wielkiego Postu) polegające na odtworzeniu drogi Jezusa Chrystusa na śmierć. Składa się ona z 14 stacji, z których każda ukazuje kolejny etap męki Pańskiej.

GEOGRAFIA – Niektóre sceny do filmu kręcono w Żarkach (województwo śląskie), zabytkowym miasteczku pełnym żydowskich pamiątek.

- *Pomysł tego filmu jest bardzo interesujący, nigdy nie oglądałam nic podobnego.* (Anna – Rosja)
- *Spodobał mi się obraz, realistyczność, monumentalność, technika nakręcenia i montażu. Nie spodobało mi się to, że jest powolny i moim zdaniem zbyt długi.* (Julia – Ukraina)
- *Bardzo ciężki film. Ale warto go zobaczyć.* (Violetta – Białoruś)
- *Podobał mi się. Bardzo interesujący pomysł. Chciałabym zobaczyć go jeszcze raz.* (Martina – Chorwacja)
- *Lubię malarstwo i sposób, w jaki reżyser interpretuje obraz Breughla, wydaje mi się bardzo ciekawy.* (Irina – Rosja)

1. *Alicja w krainie czarów (Alice in Wonderland)*, 2010, reż. Tim Burton (zdjęcia: Dariusz Wolski).
2. *Angelus*, 2001, reż. Lech Majewski (zdjęcia: Adam Sikora).
3. *Autor widmo (The Ghost Writer)*, 2010, reż. Roman Polański.
4. *Ballada o kozie*, 2004, reż. Bartek Konopka.
5. *Bękart wojny (Inglourious Basterds)*, 2009, reż. Quentin Tarantino (kostiumy: Anna Biedrzycka-Sheppard).
6. *Całkowite zaćmienie (Total Eclipse)*, 1995, reż. Agnieszka Holland (muzyka: Krzesimir Dębski, Jan A.P. Kaczmarek).
7. *Ciemnego pokoju nie trzeba się bać*, 2009, reż. Kuba Czekaj.
8. *Czarownica (Maleficent)*, 2014, reż. Robert Stromberg (kostiumy: Anna Biedrzycka-Sheppard)
9. *Czas Komedu*, 1994, reż. Robert Kaczmarek, Mariusz Malinowski.
10. *Cztery noce z Anną*, 2008, reż. Jerzy Skolimowski.
11. *Defilada*, 1989, reż. Andrzej Fidyk.
12. *Dziewczyna z szafy*, 2012, reż. Bodo,
13. *Fantazja (Fantasia)*, 1940, reż. James Algar i inni (muzyka: Leopold Stokowski).
14. *Frantic*, 1988, reż. Roman Polański (zdjęcia: Witold Sobociński).
15. *Łęk wysokości*, 2011, reż. Bartek Konopka.
16. *Oliver Twist*, 2005, reż. Roman Polański (scenografia: Allan Starski, kostiumy: Anna Biedrzycka-Sheppard, zdjęcia: Paweł Edelman).
17. *Papusza*, 2013, reż. Krzysztof Krauze, Joanna Kos-Krauze
18. *Plac Waszyngtona*, 1997, reż. Agnieszka Holland (kostiumy: Anna Biedrzycka-Sheppard).
19. *Pulp Fiction*, 1994, reż. Quentin Tarantino (zdjęcia: Andrzej Sekuła).
20. *Rzeź (Carnage)*, 2011, reż. Roman Polański
21. *Serce, serduszko*, 2014, reż. Jan Jakub Kolski
22. *Sztuczki*, 2007, reż. Andrzej Jakimowski.
23. *Trzeba zabić tę miłość*, 1972, reż. Janusz Morgenstern.
24. *Trzy kolory. Niebieski (Trois couleurs: bleu)*, 1993, reż. Krzysztof Kieślowski (zdjęcia: Sławomir Idziak).
25. *Warszawianka*, 2007, reż. Marcin Maziarszewski.
26. *Wodzirej*, 1977, reż. Feliks Falk.
27. *Zawrócony*, 1994, reż. Kazimierz Kutz.
28. *Życie jako śmiertelna choroba przenoszona drogą płciową*, 2000, reż. Krzysztof Zanussi.

GRA AKTORSKA

trzeba obejrzeć

POCIĄG (Night Train)

1959

reżyseria ..... Jerzy Kawalerowicz
scenariusz ..... Jerzy Kawalerowicz, Jerzy Lutowski
zdjęcia ..... Jan Laskowski
muzyka ..... Andrzej Trzaskowski
obsada ..... Lucyna Winnicka, Leon Niemczyk, Zbigniew Cybulski

Film *Pociąg*, choć zaliczany do nurtu Polskiej Szkoły Filmowej (patrz str. 142), nie jest jej typowym przedstawicielem. Kawalerowicz skupia się raczej na psychice i emocjach głównych bohaterów dramatu niż na dekonstruowaniu narodowych symboli, w czym lubowali się inni twórcy. Akcja filmu zamyka się w czasie przejazdu pociągu z Warszawy na Hel. Dwoje głównych, nieznających się wcześniej bohaterów, musi przypadkowo spędzić całą tę podróż w jednym przedziale. Za swoją rolę w filmie *Pociąg* Lucyna Winnicka została nagrodzona na Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Wenecji (Mostra Internazionale d'Arte Cinematografica di Venezia). (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Zbigniew Cybulski (1927–1967) – uważany za jednego z najwybitniejszych polskich aktorów. Ze względu na swój wygląd i zachowanie nazywany jest bardzo często polskim Jamesem Deanem. Najważniejszym filmem z jego udziałem jest *Popiół i diament* w reżyserii Andrzeja Wajdy (1958, patrz str. 142). Zginął tragicznie pod kołami pociągu.

Zbigniew Cybulski

FILM – James Dean (1931–1955) – amerykański aktor dwukrotnie nominowany do Oscara. Stał się kinową ikoną gniewnego, niepokornego buntownika. Trzy najważniejsze filmy z jego udziałem to *Buntownik bez powodu* (*Rebel Without a Cause*, 1955, reż. Nicholas Ray), *Na wschód od Edenu* (*East of Eden*, 1955, reż. Elia Kazan) i *Olbrzym* (*Giant*, 1956 – data premiery, reż. George Stevens). James Dean zginął w wypadku samochodowym jesienią 1955 roku.

ZNANI POLACY – Lucyna Winnicka (1928–2013) – karierę aktorską zakończyła w połowie lat 70. Od tego czasu była dziennikarką i publicystką, m.in. w piśmie „Przekrój”. Prywatnie była żoną Jerzego Kawalerowicza (patrz str. 88).

POLSKA – „Przekrój” – tygodnik społeczno-kulturalny ukazujący się od 1945 roku. Współpracownikami „Przekroju” byli m.in. Jarosław Iwaszkiewicz (patrz str. 160), Jan Brzechwa (patrz str. 147) czy Konstanty Ildefons Gałczyński.

GEOGRAFIA POLSKI – Hel – miasto i gmina w dzisiejszym województwie pomorskim położone na Mierzei Helskiej, słynny ośrodek turystyczny.

TEATR – W filmie *Pociąg* można zauważyć nawiązanie do starożytnej zasady trzech jedności: czasu (czas trwania akcji ma się pokrywać z czasem trwania widowiska), miejsca (akcja ma toczyć się w tym samym miejscu) i akcji (jednowątkowy układ zdarzeń).

- *To drugie arcydzieło Kawalerowicza obok „Matki Joanny od Aniołów”*. Czarno-biała poezja jest tu czysta i samodzielna. Jeden z rzadkich polskich filmów bez nawiązań do historii, polityki, romantyzmu, tych niezrozumiałych dla cudzoziemców kluczy. (Tokimasa – Japonia)
- *To jeden z moich ulubionych polskich filmów. Gdy oglądam ten film, czuję się, jakbym był z bohaterami w pociągu.* (Takehiro – Japonia)

AMATOR (Camera Buff)

1979

reżyseria ..... Krzysztof Kieślowski
scenariusz ..... Krzysztof Kieślowski
zdjęcia ..... Jacek Petrycki
muzyka ..... Krzysztof Knittel
obsada .... Jerzy Stuhr, Małgorzata Ząbkowska, Ewa Pokas, Stefan Czyżewski, Jerzy Nowak

Amator to jeden z najwybitniejszych reprezentantów nurtu kina moralnego niepokoju (patrz str. 22). Film opowiada historię Filipa, który kupuje amatorską kamerę i zaczyna rejestrować życie swojej rodziny. Po pewnym czasie Filip zostaje poproszony o nakręcenie relacji z uroczystości w swoim przedsiębiorstwie. Robienie filmów i świat oglądany przez obiektyw kamery bez

reszty pochłaniają bohatera, zaczynają także wpływać na jego ogląd rzeczywistości. Film kończy się sceną, w której opuszczony przez rodzinę i przyjaciół Filip, kieruje kamerę na siebie, aby opowiedzieć historię swojego życia. Zamiarem reżysera było pokazanie, przed jakimi problemami staje współczesny człowiek, jakie wartości wyznaje oraz jakie cele przed sobą stawia. Jako jeden z przedstawicieli nurtu kina moralnego niepokoju, Kieślowski skupia się na wpływie władzy na jednostkowego bohatera i jego życie. Niezależnie od okoliczności bohater taki skazany jest z góry na społeczną przegraną. (at)

Jerzy Stuhr

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Jerzy Stuhr (ur. 1947) – polski wybitny aktor i reżyser. W 2008 roku otrzymał Złotą Kaczkę (patrz str. 98) jako najlepszy aktor komediowy stulecia. Do jego najważniejszych filmów należą: *Seksmisja* (1983, reż. Juliusz Machulski, patrz str. 22), *Wodzirej* (1977, reż. Feliks Falk) oraz wyreżyserowane przez niego samego: *Spis cudzołożnic* (1994, patrz str. 148) i *Historie miłosne* (1997). Młodej widowni znany jest jako aktor podkładający głos do postaci osła w amerykańskiej komedii animowanej *Shrek* (2001, patrz str. 176).

ZNANI POLACY – Synem Jerzego Stuhra jest aktor i kabareciarz Maciej Stuhr (ur. 1975). Jest współzałożycielem kabaretu Po Żarcie. Najbardziej znany jest z niezwykle udanych parodii innych artystów. Bardzo często występuje w roli konferansjera na różnych galach i imprezach telewizyjnych. W 2006 roku prowadził galę wręczenia Europejskich Nagród Filmowych z Sophie Marceau.

JĘZYK POLSKI – Amator to osoba zajmująca się czymś dla przyjemności, niezawodowo, nie jest do tego fachowo przygotowana. Amator znaczy też miłośnik, wielbiciel, w tym znaczeniu słowo to występuje np. w związku frazeologicznym „amator kwaśnych jabłek” i oznacza człowieka, który ma dziwne, nietypowe upodobania.

- *Podobał mi się główny bohater, grany przez Jerzego Stuhra, ale fabuła dla mnie nie była bardzo ciekawa.* (Vendula – Republika Czeska)
- *Widziałam tylko fragment, ale chciałabym obejrzeć cały film.* (Kim – Korea Płd.)

KOBIETA SAMOTNA (A Lonely Woman)

produkcja 1981, premiera 1987

reżyseria ..... Agnieszka Holland
scenariusz ..... Agnieszka Holland, Maciej Karpiński
zdjęcia ..... Jacek Petrycki
muzyka ..... Jan Kanty Pawluśkiewicz
obsada ..... Maria Chwalibóg, Bogusław Linda, Paweł Witczak, Sława Kwaśniewska

Tytułowa kobieta samotna to Irena – listonoszka z Wrocławia. Jej życie jest pasmem niekończących się nieszczęść. W końcu bohaterka poznaje Jacka i przelewa na niego wszystkie swoje nadzieje na lepsze życie i jaśniejszą przyszłość; jednakże ich znajomość zmierza w stronę klęski i nic nie można na to poradzić. Film Agnieszki Holland (patrz str. 37) zdobył trzy nagrody na Festiwalu Filmów Fabularnych w Gdyni w 1988 roku. Dwie z tych nagród to wyróżnienia dla aktorów grających w filmie główne role: Marii Chwalibóg i Bogusława Lindy. Młody, nieskażony jeszcze etykietką bohatera kina akcji, Linda daje na ekranie prawdziwy popis swoich umiejętności aktorskich. *Kobieta samotna* to jedno z tych dzieł, które zostały nakręcone w tzw. „złych czasach”. Film leżał na archiwalnych półkach 7 lat, zanim doczekał się premiery, widzowie jednak musieli czekać kolejne kilka lat na pełną wersję filmu, bez żadnych cięć cenzorskich (patrz str. 58). (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Bogusław Linda (ur. 1952) – aktor, reżyser i współzałożyciel Warszawskiej Szkoły Filmowej. Linda jest człowiekiem wszechstronnym: gra w filmach, śpiewa, próbował także swoich sił jako restaurator. Największą sławę przyniosła mu rola Franza Maurea w filmie *Psy* (1992, reż. Władysław Pasikowski, patrz str. 105), który stał się przełomem nie tylko w jego karierze, ale także w historii polskiej kinematografii.

ZNANI POLACY – Najbardziej znana ze swojej roli w *Kobiecie samotnej* Maria Chwalibóg (ur. 1933) zagrała również w *Zmorach* (1979, reż. Wojciech Marczewski, na podsta-

Bogusław Linda

wie powieści Emila Zegadłowicza), *Korczaku* (1990, reż. Andrzej Wajda) i *Pierścionku w orleń w koronie* (1992, reż. Andrzej Wajda).

GEOGRAFIA POLSKI – Akcja filmu osadzona jest we Wrocławiu. Dziś to stolica województwa dolnośląskiego i czwarte co do wielkości miasto w Polsce. Znajduje się w nim wiele atrakcji turystycznych, m.in. jedno z najbardziej znanych polskich płócien: *Panorama Raclawicka*. Obraz przedstawia zwycięstwo wojsk polskich pod dowództwem Tadeusza Kościuszki nad wojskami rosyjskimi w 1794 roku.

HISTORIA – Bitwa, która została uwieczniona na *Panoramie Raclawickiej* była częścią insurekcji kościuszkowskiej, czyli polskiego powstania zbrojnego przeciw Rosji i Prusom w 1794 r. Sam Kościuszko jest też bohaterem Stanów Zjednoczonych, jego pomnik stoi m.in. w parku przed Białym Domem w Waszyngtonie.

- *Bardzo gorzki film o realiach PRL-u. Wstrząsający, ale nie w pełni korespondujący z tym obrazem, jaki wyrobili sobie cudzoziemcy o Polsce i Polakach w latach osiemdziesiątych. Zdecydowanie zbyt pesymistyczny, ale z racji tematu nie da się zakwestionować. Bogusław Linda gra cudownie – podoba się bardziej niż w późniejszych jego filmach.* (Emilia i Łászló – Węgry)

PRZESŁUCHANIE (Interrogation)

produkcja 1982, premiera 1989

reżyseria ..... Ryszard Bugajski
scenariusz ..... Ryszard Bugajski
zdjęcia ..... Jacek Petrycki
konsultacja muzyczna ..... Agnieszka Hundziak
obsada ..... Krystyna Janda, Adam Ferency, Janusz Gajos, Agnieszka Holland

Przesłuchanie okrzyknięte zostało najbardziej antykomunistycznym filmem w historii PRL-u. Zdjęcia do tego szokującego i naturalistycznego obrazu zakończyły się tuż przed ogłoszeniem stanu wojennego, za sprawą cenzury przed oficjalną premierą film musiał przeleżeć 7 lat, najpierw w ukryciu, potem na archiwalnej półce. Oficjalną – bo zanim został dopuszczony do wyświetlania, przez lata funkcjonował w tzw. „drugim obiegu”, czyli był oglądany na tajnych projekcjach. Główna bohaterka, Antonina Dziwisz, trafia do więzienia, gdzie poddawana jest nieludzkim torturom. W desperackiej walce o wolność i prawdę przechodzi przez piekło. Mistrzowska kreacja Krystyny Jandy została doceniona na festiwalu w Cannes (patrz str. 72) w 1990 roku nagrodą za najlepszą rolę kobiecą. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Krystyna Janda (ur. 1952) – jedna z najwybitniejszych polskich aktorek. Za sprawą ról w *Człowieku z marmuru* i *Człowieku z żelaza* (patrz str. 99) Andrzeja Wajdy oraz w *Przesłuchaniu* Ryszarda Bugajskiego stała się symbolem pokolenia lat 70. Janda przez wiele lat była żoną Edwarda Kłosińskiego (patrz str. 160), który zmarł w 2008 roku. Przeżycia Jandy związane z jego śmiercią stały się jedną z osi fabularnych filmu *Tatarak* (2010, patrz str. 160) Andrzeja Wajdy. Krystyna Janda założyła Fundację Krystyny Jandy na rzecz Kultury, która prowadzi Teatr Polonia w Warszawie oraz Och-Teatr w Warszawie.

Janusz Gajos (patrz str. 58)

ZNANI POLACY – Córką Krystyny Jandy i aktora Andrzeja Seweryna (patrz str. 17) jest aktorka Maria Seweryn. Maria Seweryn prowadzi Och-Teatr w Warszawie.

HISTORIA POLSKI – PRL (Polska Rzeczpospolita Ludowa) – oficjalna nazwa państwa polskiego w latach 1952–1989.

HISTORIA POLSKI – Stan wojenny (inaczej stan nadzwyczajny) został wprowadzony na terenie Polski 13.12.1981, zniesiony dopiero w lipcu 1983 roku (patrz str. 32).

FILM – „Półkownik” – tak nazywano filmy, których rozpowszechnianie zostało uniemożliwione przez cenzurę. Nazwa pochodzi od przechowywania filmów na półkach magazynowych.

JĘZYK POLSKI – Warto zwrócić uwagę na dwuznaczność brzmienia słowa: *półkownik* pochodzi od półka, *pułkownik* to oficerski stopień wojskowy.

- *Bardzo mocny film, obejrzeć go to obowiązek dla wszystkich. Tylko broń Boże, nie w ramach kursu historii filmu polskiego, np. od razu po „Czterech pancernych”, bo zobaczywszy Gajosa każdy przeżyje szok.* (Emilia i Łászló – Węgry)
- *Film jest niesamowity. Jeden z najlepszych, jakie widziałam.* (Ajgerim – Kazachstan)

UCIECZKA Z KINA „WOLNOŚĆ” (Escape from the ‘Liberty’ Cinema)

1990

reżyseria ..... Wojciech Marczewski
scenariusz ..... Wojciech Marczewski
zdjęcia ..... Jerzy Zieliński
muzyka ..... Zygmunt Konieczny
obsada ..... Janusz Gajos, Zbigniew Zamachowski, Teresa Marczewska, Piotr Fronczewski,
Władysław Kowalski, Michał Bajor

Przed kinem „Jutrzenka” zbierają się tłumy ludzi i panuje wielkie zamieszanie. To z powodu buntu filmowych postaci, które podczas wyświetlania filmu nagle zeszły z ekranu, by porozmawiać z widzami i ze sobą nawzajem. Aktorzy mają dosyć dalszego odgrywania fałszywych ról. Do kina zostaje wezwany cenzor, który próbuje zapanować nad niewygodną dla władz sytuacją. W *Ucieczce z kina „Wolność”* zaciera się granica pomiędzy fikcją a rzeczywistością, pojawia się motyw „kina w kinie”. Gajos, którego rola w filmie Marczewskiego uznawana jest za przełomową w jego karierze, stworzył świetną kreację cenzora, dokonującego pod wpływem buntu ekranowych bohaterów rozrachunku z własnym sumieniem. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Janusz Gajos (ur. 1939) – wybitny aktor filmowy i teatralny.

Zdobył ogromną popularność dzięki roli w serialu *Czterej pancerni i pies* (1966–1970, patrz str. 189). Wrył się w pamięć widzów jako blondwłosy Janek, co przez pewien czas wpływało na jego karierę. Rolę w filmie Marczewskiego uznaje się za przełomową w karierze Gajosa, który w latach 90. osiągnął pozycję jednego z najwybitniejszych i najpopularniejszych aktorów w Polsce.

HISTORIA – Cenzura w Polsce funkcjonowała od 1944 do 1990 roku. Cenzura to kontrola różnego typu dzieł artystycznych, tekstów publicystycznych itp. przeprowadzana przed rozpowszechnianiem publicznym. W przypadku kina w wyniku oceny cenzorów poszczególne sceny były z filmów wycinane, zmieniane, nierzadko zdarzało się, że nie dopuszczano do wyświetlania niektórych produkcji w kinach. W Polsce niezgodna z Konstytucją jest cenzura prewencyjna (kontrolowanie przekazów przed publikacją), w USA z kolei cenzura jest całkowicie zabroniona przez pierwszą poprawkę do Konstytucji.

NAGRODY – *Ucieczka z kina „Wolność”* zdobyła 5 nagród na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102) w 1990 roku, w tym za najlepszą pierwszoplanową rolę męską dla Janusza Gajosa, za najlepszy film, najlepszą muzykę oraz 2 nagrody specjalne.

FILM – W 1985 roku podobny pomysł wydostania się aktorów z ekranu pojawił się w filmie Woody’ego Allena *Purpurowa róża z Kairu* (*The Purple Rose of Cairo*, 1985).

- *Fikcyjność sytuacji pozwala na rozszerzenie historycznych kontekstów, łatwiejszych dzięki temu w przekazie.* (Gosia – Polska)

SAMOWOLKA (A.W.O.L.)

1993

reżyseria ..... Feliks Falk
scenariusz ..... Piotr Kokociński
zdjęcia ..... Krzysztof Tusiewicz
obsada ..... Robert Goner, Mariusz Jakus, Krzysztof Zaleski

Film Feliksa Falka (patrz str. 79), mimo iż nieprzystający do współczesnego obrazu Wojska Polskiego, tematycznie jest cały czas aktualny. Reżyser pokazuje nie tylko słynne zjawisko „fali” (ang. „code red”) w wojsku, ale także próbuje odtworzyć na oczach widza pewien mechanizm, według którego słabsi i młodszy muszą się podporządkować tyranii starszych i silniejszych. W swoim filmie Falk pokazuje trzech bohaterów, którzy reprezentują trzy różne życiowe postawy. Kinder – uległy od początku, podporządkowuje się regułom, które ktoś mu wyznacza, nawet jeżeli budzi to w nim moralny sprzeciw. Michalak z początku stawia opór, ale widząc możliwość utraty czegoś cennego, woli pozostać bierny. Kowalski jest typem człowieka walecznego, który ma silny kręgosłup moralny i wyżej ceni sobie swoją godność i dumę, niż konformizm i pozory bezpieczeństwa. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – Dwa lata wcześniej film opisujący zasady panujące w wojsku nakręcił Władysław Pasikowski. *Kroll* (1991) to historia mężczyzny, który ucieka ze swojej jednostki wojskowej. Film Falka ukazuje jednak znacznie więcej okrucieństwa od dzieła Pasikowskiego (patrz str. 131).

JĘZYK POLSKI – „Fala” to zjawisko nielegalnej hierarchizacji w wojsku. Pozycję w hierarchii określa przede wszystkim ilość dni, jakie pozostają

Robert Goner

danemu żołnierzowi do wyjścia do cywila. Starsi żołnierze wymuszają na młodszych stażem wykonywanie różnych czynności, często upokarzających i bardzo nieprzyjemnych.

JĘZYK POLSKI – Najmłodszy stażem w wojsku potocznie nazywani są „kotami”. Termin ten używany jest również w szkołach w odniesieniu do najmłodszych uczniów.

NAGRODY – Film otrzymał trzy nagrody na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102). Wyróżnienia otrzymali: Falk za reżyserię, Ewa Smal za montaż i Mariusz Jakus za drugoplanową rolę męską.

- *Film bardzo okrutny. Wiele w nim zła i najgorszych namiętności.* (Jola – Polska)

TATO (The Daddy / Dad)

1995

reżyseria ..... Maciej Ślesicki
scenariusz ..... Maciej Ślesicki
zdjęcia ..... Andrzej Ramlau
muzyka ..... Przemysław Gintrowski
obsada ..... Bogusław Linda, Dorota Segda, Aleksandra Maliszewska, Teresa Lipowska, Cezary Pazura, Krystyna Janda

Film opisuje walkę ojca o prawo do opieki nad siedmioletnią córeczką Kasią. Chora psychicznie żona Michała oskarża go o znęcanie się nad nią, a teściowa szczerze go nienawidzi. Obie kobiety utrudniają Michałowi kontakty z córeczką, nie pomaga mu również wizyta w sądzie. Michał w końcu porzywa Kasię, ale okazuje się, że zajmowanie się dzieckiem nie jest takie proste, jak mu się wydawało. Perypetie Michała związane z opieką nad córką przypominają przygody Teda Kramera ze *Sprawy Kramerów* (*Kramer vs. Kramer*, 1979, reż. Robert Benton). Na początku beznadziejny, oddany tylko pracy ojciec staje się w finale wymarzoną opiekunem. W filmie na pewno warto zwrócić uwagę na postać kreowaną przez Cezarego Pazurę (patrz str. 174). Aktor wcielił się w rolę swojego imiennika –

Fotos z planu filmu *Tato*
(Dorota Segda, Ola Maliszewska, Teresa Lipowska)

działacza Stowarzyszenia Obrony Praw Ojca i prezentuje doskonały popis umiejętności aktorskich. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY/FILM – Maciej Ślesicki (ur. 1966) – współzałożyciel Warszawskiej Szkoły Filmowej. Film *Tato* jest jego fabularnym debiutem. Polakom znany jest najbardziej jednak nie ze swoich filmów, ale z tego, że przez długi czas reżyserował popularny polski serial komediowy *13 posterunek*. W 2010 roku Ślesicki nakręcił film *Trzy minuty 21:37*, którego punktem wyjściowym jest śmierć Jana Pawła II.

ZNANI POLACY – Dorota Segda (ur. 1966) – aktorka przede wszystkim teatralna, zagrała również w wielu filmach, m.in. w *Faustynie* (1994, reż. Jerzy Łukaszewicz), za którą otrzymała Złotą Kaczkę przyznaną przez miesięcznik „Film” (patrz str. 98).

ZNANI POLACY – Teresa Lipowska (ur. 1937) – aktorka teatralna i telewizyjna. Od wielu lat podkłada także głos do popularnych kreskówek. Gra jedną z głównych postaci w popularnym polskim serialu *M jak miłość*.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Na ścieżce dźwiękowej do filmu usłyszeć można wzruszającą balladę *Tylko śpij*, śpiewaną przez Przemysława Gintrowskiego (patrz str. 100).

- *Nieżyły, chociaż nieco sztuczny melodramat.* (Arina – Ukraina)
- *W końcu zaistniał w kinie obraz ojca kochającego, troskliwego, poświęcającego się dla dziecka. Bo taki też jest, jak również istnieją psychicznie chore i toksyczne matki.* (Emilia i László – Węgry)

DZIEŃ ŚWIRA (Day of Wacko / The Day of a Freak)

2002

reżyseria ..... Marek Koterski
scenariusz ..... Marek Koterski
zdjęcia ..... Jacek Bławut
muzyka ..... Jerzy Satanowski
obsada ..... Marek Kondrat, Piotr Machalica, Joanna Sienkiewicz,
Andrzej Grabowski, Michał Koterski

Dzień świra to bardzo specyficzna komedia, obnażająca najgorsze cechy i przywary polskiego społeczeństwa. Główny bohater, Adaś Miałczyński, nauczyciel języka polskiego, cierpi na nerwicę natręctw i jest zmęczony życiem. Prawdziwość postaci dodaje niezwykły kunszt aktorski Marka Kondrata, dla

Marek Kondrat

którego – mimo wielu wybitnych osiągnięć aktorskich – rola Miałczyńskiego stała się przełomowa. To film o człowieku dręczonym obsesjami, nieustannie zestresowanym, za kompleksionym, będącym niewolnikiem konwencji. *Dnia świra* nie da się opowiedzieć, to film, który trzeba zobaczyć. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – Postać Adasia Miałczyńskiego pojawia się w kilku innych polskich filmach: *Dom wariatów* (1984), *Życie wewnętrzne* (1986), *Nic śmiesznego* (1995), *Ajlawiu* (1999), *Wszyscy jesteśmy Chrystusami* (2006), *Baby są jakieś inne* (2011). Wszystkie te filmy wyreżyserowane zostały przez Marka Koterskiego.

NAUKA – Nerwica natręctw to choroba psychiczna objawiająca się tym, że chory na nią nie może powstrzymać się od pewnych czynności lub myśli.

ZNANI POLACY – Marek Kondrat (ur. 1950) – jeden z najpopularniejszych polskich aktorów. Za rolę w *Dniu świra* otrzymał nagrody na festiwalach w Lubomierzu, Ińsku, a przede wszystkim na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102).

FILM – Tytuł *Dzień świra* można odczytywać m.in. jako nawiązanie do tytułu filmu z 1993 roku *Dzień świstaka* (*Groundhog Day*, reż. Harold Ramis).

LITERATURA – W filmie cytowany jest jeden z *Sonetów krymskich* Adama Mickiewicza (patrz str. 153) pt. *Stepy Akermańskie*: „Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu, / Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi, / Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi, / Omijam koralowe ostrowy burzanu. / Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu; / Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi; / Tam z dala błyszczą obłok – tam jutrzienka wschodzi; / To błyszczą Dniestr, to weszła lampa Akermanu. / Stójmy! – jak cicho! – słyszę ciągnące żurawie, / Których by nie dościgły źrenice sokoła; / Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie, / Kędy wąż śliską pierś dotyka się ziola. / W takiej ciszy – tak ucho natężam ciekawie, / Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła”.

LITERATURA – Sonet to utwór poetycki składający się z 14 wersów ułożonych w 2 czterowiersze i 2 trójwiersze (ta forma literacka powstała we Włoszech na przełomie XIV i XV wieku) lub 3 czterowiersze i dystych (sonet francuski).

- *Cały czas odczuwasz, że film jest jakby o tobie, że ty też możesz borykać się ze swoimi problemami. Dziwi mnie to, że wielu ludzi odbiera ten film tylko jako komedię. Wydaje mi się, że po tym filmie poważniej przyglądam się problemom ludzi.* (Olga i Mikołaj – Ukraina)
- *Jeden z najbardziej komicznych i ironicznych polskich filmów na temat polskiego społeczeństwa. Siła filmu tkwi w ironii, przesądach i maniach polskiego „average Joe”, czyli codziennego zwykłego Jana Kowalskiego.* (Claudia – Rumunia)
- *Wspaniały film. Oglądając, nie zauważyłam, jak minął czas!* (Marja – Rosja)
- *Jeden z najlepszych filmów o transformacji ustrojowej, o samotności i o sytuacji inteligenta tu i teraz. Świetne parodie reklam. Marek Kondrat nie do podrobienia.* (Emilia i Łászló – Węgry)

WESELE (The Wedding)

2004

reżyseria	Wojciech Smarzowski
scenariusz.....	Wojciech Smarzowski
zdjęcia	Andrzej Szulkowski
muzyka.....	Tymon Tymański
obsada	Marian Dziędziel, Tamara Arciuch, Maciej Stuhr, Bartłomiej Topa

Ironiczna i okrutna satyra na współczesne wiejskie środowisko. Impreza weselna jest dla ojca panny młodej pretekstem do „pokazania się” i udowodnienia wysokiej pozycji społecznej, ale chce to zrobić jak najmniejszym kosztem. Widz poznaje kulisy nieuczciwych negocjacji, wstydliwych interesów i lokalnych układów. Między młodymi widać wyraźny brak uczucia, a wesele przegradza się w pijacką burdę, niewolną od obyczajowych prowokacji, jaką jest np. odśpiewanie *Roty*. Reżyser demaskuje najbardziej wstydlive wady i słabostki Polaków, odsłaniając pazerność, niemoralność i płytkość postaci. Otwarcie nawiązuje również do narodowego mitu z dramatu *Wesele* Stanisława Wyspiańskiego, zaadaptowanego filmowo w 1974 r. przez Andrzeja Wajdę. Film zdobył Nagrodę Specjalną Jury na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni. (jb)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Wojciech Smarzowski (ur. 1963) (patrz str. 194) – uznany reżyser i scenarzysta, nagradzany na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102), laureat Paszportu „Polityki” w 2004 r.

NAGRODY – Paszport „Polityki” to nagroda wręczana od 1993 roku przez popularny polski magazyn społeczno-polityczny „Polityka” w sześciu katego-

Grób Marii Konopnickiej
(Cmentarz Łyczakowski we Lwowie, Ukraina)

riach: literatura, film, teatr, muzyka poważna, sztuki wizualne i estrada. W 2002 wprowadzona została dodatkowa kategoria: kreator kultury.

LITERATURA/FILM – *Wesele* to dramat Stanisława Wyspiańskiego (1869–1907) wystawiony po raz pierwszy w 1901 r., jeden z najważniejszych polskich tekstów młodopolskich, obudowany bardzo bogatą symboliką. Najbardziej znane symbole to

chocholi taniec, czyli obraz marazmu i smutku Polaków, złoty róg symbolizujący możliwość odzyskania niepodległości. Pierwowzór literacki zekranizował Andrzej Wajda w 1974 r.

ZNANI POLACY – Marian Dzięciel (ur. 1947) – aktor filmowy i teatralny związany z Teatrem im. J. Słowackiego w Krakowie. Za rolę w *Weselu* otrzymał nagrodę na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102).

POLSKA – *Rota* to wiersz Marii Konopnickiej, który powstał jako protest przeciwko prześladowaniu Polaków pod pruskim zaborem (patrz str. 101): „Nie rzucim ziemi skąd nasz ród! / Nie damy pogrześć mowy. / Polski my naród, polski lud, / Królewski szczerp Piastowy. / Nie damy, by nas gnębił wróg! / Tak nam dopomóż Bóg!”

ZNANI POLACY – Maria Konopnicka (1842–1910) – polska pisarka. Tworzyła w epoce pozytywizmu (patrz str. 145). Pisała m.in. utwory dla dzieci, jak *O krasnoludkach i sierotce Marysi*, *Na jagody* czy *Co słonko widziało*. Poza tym jest również autorką nowel ilustrujących hasła pozytywistyczne, np.: *Dym*, *Mendel Gdański* i najważniejsza: *Nasza szkap*.

HISTORIA – Piastowie to pierwsza dynastia panująca w Polsce. Pierwszym, historycznie udokumentowanym władcą z tej dynastii był książę Mieszko I. W 966 roku Mieszko I przyjął chrzest i tym samym uczynił Polskę krajem chrześcijańskim. Pierwszym królem Polski z dynastii Piastów był syn Mieszka I, Bolesław Chrobry, koronowany w 1025 roku.

- *Film jest zabawny, choć ma w sobie smutne i przykre elementy.* (Olga – Ukraina)

reżyseria ..... Krzysztof Krauze
 scenariusz ..... Krzysztof Krauze, Joanna Kos (-Krauze)
 zdjęcia ..... Krzysztof Ptak
 muzyka ..... Bartłomiej Gliniak
 obsada ..... Krystyna Feldman, Roman Gancarczyk, Jerzy Gudejko, Marian Dziędziel

Mój Nikifor to historia ostatnich lat życia niezwykłego malarza, przedstawiciela prymitywizmu. Jednocześnie jest to genialny popis aktorstwa znakomitej Krystyny Feldman, która wciela się w rolę upośledzonego artysty. Wcześniej znana głównie z epizodycznych, charakterystycznych ról, po zagranium *Nikifora* została obsypana deszczem nagród (m.in. na Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Karłowych Warach i w Kijowie). Twórcy filmu przy realizacji scenariusza oparli się na relacjach Mariana Wosińskiego – malarza, który przez lata opiekował się Nikiforem. Ich znajomość stała się też osią tej pełnej ciepła i mądrości opowieści o oddaniu, poświęceniu i przyjaźni. Piękne, malarskie wręcz zdjęcia Krzysztofa Ptaka dopełniają całość obrazu, który pozwala nam poznać twórczość niedocenionego za życia, acz genialnego artysty. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Krystyna Feldman (1916–2007) – charakterystyczna aktorka, znana głównie z epizodów w różnych filmach. W czasie wojny była łączniczką w szeregach Armii Krajowej (patrz str. 86). Rola w *Moim Nikiforze* to jej debiut w roli pierwszoplanowej.

ZNANI POLACY – Nikifor Krynicki (1895–1968) – właściwie Epifaniusz Drowniak – polski malarz, łemkowski pochodzenia, najwybitniejszy przedstawiciel prymitywizmu. Przez większość życia żył samotnie i w ubóstwie, uważany za upośledzonego psychicznie. Doceniony został dopiero pod koniec życia. Przydomek Krynicki nadano mu ze względu na miejsce zamieszkania – Krynicy-Zdrój.

Krystyna Feldman

SZTUKA – Prymitywizm to kierunek w sztuce, polegający na tworzeniu dzieł sztuki przez artystów nieprofesjonalnych. Zwany jest też „sztuką naiwną”. Obrazy prymitywne przypominają często rysunki dziecięce, występuje na nich deformacja świata przedstawionego.

POLSKA – Łemkowie (l.poj. Łemko) – grupa ustawowo zaliczana do mniejszości etnicznych. Ich liczebność w Polsce wg spisu powszechnego z 2011 r. wynosi ok. 10 000. Łemków lokuje się na historycznych terenach Galicji, Zakarpacia i północnej części Słowacji, ale ich siedliska znajdują się także w innych częściach Polski. W innych krajach zwani są najczęściej Karpatorusinami (ang. Carpatho-Rusyns, rzadziej Lemkos, Rusyns).

FESTIWALE – Karlowe Wary to miasto w Czechach, od 1946 r. odbywa się tam Międzynarodowy Festiwal Filmowy (Mezinárodní filmový festival Karlovy Vary), jedna z najbardziej prestiżowych imprez filmowych w Europie.

GEOGRAFIA – Jednym z plenerów filmowych była Krynica-Zdrój, gdzie mieszkał Nikifor. W 1995 roku otwarto tam Muzeum Nikifora. Od XVIII wieku Krynica znana jest przede wszystkim jako miejscowość uzdrowiskowa.

- *Bardzo emocjonalny film o życiu artysty, malarza samouka – niezrozumianego podczas życia, docenionego dopiero po śmierci. Wstrząsający do łez. W żadnej chwili w trakcie filmu nie zorientowałam się, że Nikifora grała kobieta. Na bardzo wysokim poziomie artystycznym.* (Claudia – Rumunia)
- *Mało kto wie, kto to jest prymitywista, jeszcze mniej ludzi zna tych malarzy i rozumie ich twórczość. Film podejmuje problem nie tylko twórczości, ale też stosunków i losów ludzi. Uczy myśleć i kochać.* (Olga i Mikołaj – Ukraina)
- *Wspaniały film, genialna gra Krystyny Feldman.* (Arina – Ukraina)
- *Po prostu cudowny; trzeba też pojechać do Krynicy.* (Emilia i László – Węgry)

PARĘ OSÓB, MAŁY CZAS (A Few People, a Little Time)

2005

reżyseria ..... Andrzej Barański
scenariusz ..... Andrzej Barański
zdjęcia ..... Dariusz Kuc
obsada ..... Krystyna Janda, Andrzej Hudziak, Igor Przegrodzki

Jadwiga Stańczakowa była najbliższą przyjaciółką Mirona Białoszewskiego. To jej dziennikami posiłkuje się Andrzej Barański, rysując niezwykle relacje pomiędzy niewidomą pisarką a ekscentrycznym poetą oraz ich ogromny, wzajemny wpływ na życie i twórczość. To ona, mimo niepełnosprawności, opiekowała się artystą, pomagała mu w organizacji życia codziennego, a nawet

przepisywała na maszynie jego wiersze. Jednocześnie dzięki Białoszewskiemu zaczęła opisywać swoje życie w ciemnościach. Barański opowiada niezwykłą historię przyjaźni dwojga artystów, którzy nie potrafili bez siebie funkcjonować. Wszystko to rozgrywa się na tle życia warszawskich literatów, krytyków i badaczy literatury czasu Białoszewskiego. W filmie możemy obserwować całą ówczesną warszawską śmietankę literacką. Film wszedł do dystrybucji kinowej w Polsce dopiero dwa lata po zakończeniu realizacji. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA/ZNANI POLACY – Miron Białoszewski (1922–1983) – poeta, prozaik i dramatopisarz. Twórca nurtu zwanego „poezją lingwistyczną”, związany z awangardą i eksperymentem literackim, zwracał uwagę na wieloznaczność słów, tworzył nowe sensy i znaczenia poprzez zaskakujące zestawienia wyrazów oraz zabawy słowotwórcze. Debiutował późno, bo dopiero w 1955 roku w „Życiu Literackim”. Jego najważniejsze prozatorskie dzieło to *Pamiętnik z powstania warszawskiego*.

LITERATURA – Jadwiga Stańczakowa (1919–1996) – pisarka, poetka. Od dziecka niewidoma. Debiutowała jako poetka na łamach tygodnika „Nowa Kultura”. Wieloletnia przyjaciółka Mirona Białoszewskiego. Scenariusz filmu powstał na podstawie jej książki *Dziennik we dwoje*.

ZNANI POLACY – W filmie jako jedna z postaci pojawia się Artur Sandauer (1913–1989) – polski krytyk literacki i eseista znany przede wszystkim z wystąpień popularyzujących twórczość Witolda Gombrowicza (1904–1969, patrz str. 149) i Brunona Schulza (1892–1942, patrz str. 149).

JĘZYK POLSKI – Eseista to człowiek piszący eseje. Esej to naukowo-literacka forma wypowiedzi. Za twórcę tego trudnego do zdefiniowania gatunku uważa się Michela de Montaigne’a (1533–1592), za pierwsze eseje zaś jego dzieło *Próby (Essais)*.

JĘZYK POLSKI – Gry językowe charakterystyczne dla poezji lingwistycznej to: modyfikacje słowotwórcze i przekształcanie związków frazeologicznych. Przykładem może być wiersz Białoszewskiego *A gdyby mi nawet piec zabrali*: „Mam piec / podobny do bramy triumfalnej! / Zabierają mi piec / Podobny do bramy triumfal-

Krystyna Janda

nej!! / Oddajcie mi piec / Podobny do bramy triumfalnej!!! / Zabrali. / Została po nim tylko / szara / naga / jama / szara naga jama. / I to mi wystarczy: / szara naga jama / szara-naga-jama / sza-ra-na-ga-ja-ma / szaranagajama”.

GEOGRAFIA – Miron Białoszewski całe życie był związany z Warszawą. Jego ostatnim miejscem zamieszkania była ulica Lizbońska. Na ulicy Tarczyńskiej 11, gdzie mieścił się Teatr Osobny, którego był współzałożycielem, zawieszona jest tablica poświęcona poecie.

- *Wiersze Mirona Białoszewskiego są świetnym materiałem na lekcje języka polskiego dla cudzoziemców. Warto więc poznać człowieka, który te wiersze napisał.* (Jola – Polska)
- *Przejmująca i głęboka psychologiczna opowieść o miłości i poświęceniu na tle wnikliwego portretu niezależnego środowiska artystycznego w Polsce lat 70. Niesamowita kreacja Krystyny Jandy jako niewidomej przyjaciółki Mirona Białoszewskiego.* (Denis – Rosja)

SKAZANY NA BLUESA (Destined for Blues)

2005

reżyseria ..... Jan Kidawa-Błoński
scenariusz ..... Przemysław Angerman, Jan Kidawa-Błoński
zdjęcia ..... Grzegorz Kuczeriszka
muzyka ..... Dżem
obsada ..... Tomasz Kot, Jolanta Fraszyńska, Maciej Bałcar,
Anna Dymna, Adam Baumann, Joanna Bartel

Skazany na bluesa to film fabularny opowiadający historię życia lidera legendarnego zespołu Dżem – Ryszarda Riedla. Wokalista dla wszystkich polskich fanów bluesa i nie tylko był tym, kim dla muzyki światowej Jim Morrison. Tragiczna śmierć Riedla 30 lipca 1994 roku poruszyła fanów i współpracujących z nim muzyków, ale nie przerwała pasma sukcesów zespołu Dżem, który szybko reaktywował się z nowym wokalistą Jackiem Dewódkim (w roku 2001 zastąpił go Maciej Bałcar). Do dziś zespół koncertuje i nagrywa płyty. W 2006 roku muzycy zespołu Dżem musieli sobie poradzić z jeszcze jedną tragedią, a mianowicie wypadkiem samochodowym, w którym zginął grający na instrumentach klawiszowych Paweł Berger. Film opowiada historię zespołu do czasu śmierci Riedla, w tle ukazując szczegóły z życia prywatnego muzyka. Psychiczna samotność, nałóg alkoholowo-narkotykowy i wiele innych czynników spowodowały, że polska muzyka straciła zbyt wcześnie jednego ze swoich najważniejszych przedstawicieli. Ale w końcu tak rodzą się legendy... (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Rolę Ryszarda Riedla odtwarza Tomasz Kot (ur. 1977). Aktor wystąpił w wielu polskich filmach, m.in. *Testosteron* (2007, reż. Tomasz Konecki, Andrzej Saramonowicz), *Erratum* (2010, reż. Marek Lechki), *Bogowie* (patrz str. 81) i serialach telewizyjnych.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Zespół Dżem powstał w 1973 roku. Nazwa zespołu pochodzi od słowa „jam” – czyli grupowego, improwizowanego muzykowania. Pierwotny skład zespołu to: Adam i Ben Otręba, Paweł Berger (zm. 2006), Aleksander Wojtasiak i Ryszard Riedel (zm. 1994). Najbardziej znane piosenki zespołu to: *List do M.*, *Czerwony jak cegła*, *Whisky*, *Sen o Victorii* czy *Letni spacer z Agnieszką*. W 1998 roku zespół wystąpił jako support przed zespołem The Rolling Stones, a w 2010 przed grupą AC/DC.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Tytuł *Skazany na bluesa* jest jednocześnie tytułem piosenki i albumu zespołu Dżem wydanej w 2005 roku.

FILM – *Skazany na bluesa* to film biograficzny. Jest to gatunek filmowy, którego tematem jest życie znanych ludzi, popularnością cieszy się od początku istnienia kina.

ZNANI POLACY – Anna Dymna (ur. 1951) – popularna polska aktorka filmowa i teatralna. Od lat znana ze swojej działalności charytatywnej. Założycielka Fundacji „Mimo Wszystko” zajmującej się głównie osobami niepełnosprawnymi intelektualnie. Jest także członkinią Międzynarodowej Kapituły Orderu Uśmiechu.

POLSKA – Order Uśmiechu – międzynarodowe odznaczenie przyznawane osobom, których działania przynoszą radość dzieciom. Odznaczenie wymyślono w 1968 roku, a rangę międzynarodową przyznano mu w 1979 roku z okazji Międzynarodowego Roku Dziecka.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Blues to gatunek muzyczny pochodzący z południa Stanów Zjednoczonych. Historia bluesa w Polsce wiąże się nierozdzielnie ze Śląskiem, przede wszystkim właśnie za sprawą zespołu Dżem. Współcześnie doskonałe bluesowe tradycje kontynuują w regionie na przykład zespół Marek Makaron Trio.

Tomasz Kot

CIEKAWOSTKA – Na Śląsku co roku odbywa się kilka festiwali bluesowych. Najważniejsze z nich to: międzynarodowy Rawa Blues Festiwal odbywający się w katowickim Spodku (jego twórcą jest Irek Dudek) oraz Festiwal Muzyczny im. Ryśka Riedla.

- *Film jest wspianały i interesujący, poza tym muzyka w filmie jest fajna. Ale ten film jest smutny, ciężki. Chociaż takie filmy są potrzebne.* (Marja – Rosja)

WSZYSTKO BĘDZIE DOBRZE (All Will Be Well)

2007

reżyseria ..... Tomasz Wiszniewski
scenariusz ..... Robert Brutter, Tomasz Wiszniewski, Rafał Szamburski
zdjęcia ..... Jarosław Szoda
muzyka ..... Michał Lorenc
obsada ..... Robert Więckiewicz, Adam Werstak, Izabela Dąbrowska, Beata Kawka

Historia chłopca, który w obliczu ciężkiej choroby matki postanawia udać się na samotną pielgrzymkę do Częstochowy, by poprosić Najświętszą Panią o pomoc dla swojej rodziny, to jedna z najbardziej wzruszających historii w polskim kinie. Film opowiada o miłości Pawełka do matki, ale także o pięknej przyjaźni, jaka nawiązuje się między nim a nauczycielem gimnastyki, który postanawia pomóc chłopcu w wykonaniu tego karkołomnego zadania. Dzieło z jednej strony skupia się na nawiązującej się między chłopcem a nauczycielem nici porozumienia, a z drugiej demaskuje udawaną polską religijność, nawiązując do słynnego powiedzenia: „jak trwoga, to do Boga”. Film ten na pewno jest kinem obyczajowo-familijnym w najlepszym wydaniu i warto go zobaczyć choćby ze względu na doskonałą rolę Roberta Więckiewicza. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

JĘZYK POLSKI – Pielgrzymka to wędrówka, na którą decydujemy się z powodów religijnych. Odbywa się ona do miejsc świętych. Kościoły często organizują pielgrzymki zbiorowe.

GEOGRAFIA – Częstochowa położona w południowej Polsce, w województwie śląskim,

Robert Więckiewicz

wraz z bazyliką i klasztorem na Jasnej Górze jest jednym z najczęstszych miejsc pielgrzymek Polaków. Na Jasnej Górze znajduje się obraz Matki Boskiej Częstochowskiej (zwany Czarną Madonną) uważany za cudowny.

RELIGIA – Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej przedstawia Marię z dziećmi na rękach.

JĘZYK POLSKI – Najświętsza Panienska, czyli Najświętsza Maria Panna to wraz z terminem Matka Boża drugi oficjalny tytuł Marii – matki Jezusa.

- *To jest dobry, ale ciężki film.* (Janica – Bułgaria)
- *Podobał mi się ten film, bo można w nim zobaczyć dużo Polski.* (Antonín – Republika Czeska)
- *Podobał mi się ten film, bo pokazuje badly życiowe problemy.* (Bogumiła – Francja)
- *Film był ciekawy, bo doskonale pokazywał związki międzyludzkie.* (Lucia – Słowacja)

RYSA (Scratch)

2008

reżyseria	Michał Rosa
scenariusz	Michał Rosa
zdjęcia	Marcin Koszałka
muzyka	Stanisław Radwan
obsada	Jadwiga Jankowska-Cieślak, Krzysztof Stroiński, Ewa Telega, Mirosława Marcheluk

Rysa to historia Joanny i Jana, których życie zmienia się diametralnie, kiedy ktoś podrzuca kobiecie kasetę wideo, zawierającą program telewizyjny, w którym oskarża się Jana o współpracę z tajnymi służbami PRL-u (patrz str. 57) i o donoszenie między innymi na ojca Joanny. To oskarżenie staje się rysą, pęknięciem na nieskazitelnym dotąd związku. Michał Rosa zrealizował opowieść o mrocznych zakamarkach ludzkiej duszy. Film nie zachęca do osądzania bohaterów, możemy tylko przyglądać się temu, jak toczą się wypadki. Rosa zadaje ważne pytania, ale nie wymaga od widza odpowiedzi, ani nie daje ich sam. Zamiast tego pozwala oglądającym odkryć u siebie brak współczucia dla bohaterów. Reżyser proponuje zimną i uważną obserwację tego, „co będzie dalej”. Film Michała Rosy przywołuje na myśl wiele skojarzeń. Przede wszystkim to najbardziej oczywiste, jakim jest związek z twórczością Ingmara Bergmana – zarówno sposób ukazywania świata przedstawionego, jak i ujęcia historii kojarzy się aż nadto z filmami szwedzkiego mistrza. Psychodrama w wydaniu Rosy nawiązuje także do zrealizowanego w podobnym klimacie *Placu Zbawiciela* (2006, patrz str. 35). Oba filmy wywołują pewien dyskomfort u widza, któ-

ry ma wrażenie, jakby przez przypadek znalazł się gdzieś, gdzie być nie powinien i jakby oglądał z bliska coś, czego widzieć nie chciał. Jednym słowem Michał Rosa wyreżyserował niepolityczny dramat rodzinny z jak najbardziej aktualną tematyką polityczną w tle. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Jadwiga Jankowska-Cieślak (ur. 1951) – aktorka, jest zdobywczynią wielu prestiżowych nagród (m.in. Złotej Palmy w 1982 za węgierski film *Inne spojrzenie* w reżyserii Károlya Makka i Jánosa Xantusa). W 2009 roku otrzymała Złoty Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” (patrz str. 27). Najważniejsze filmy z jej udziałem to *300 mil do nieba* (1989, reż. Maciej Dejczer) i *Trzeba zabić tę miłość* (1972) w reżyserii Janusza Morgensterna.

Krzysztof Stroiński

NAGRODY – Złota Palma to główna nagroda przyznawana na Festiwalu Filmowym w Cannes (Festival de Cannes). FF Cannes odbywa się od 1946 roku i jest jednym z najbardziej prestiżowych festiwali świata.

ZNANI POLACY – Krzysztof Stroiński (ur. 1950) – znany jest większości widzów przede wszystkim z roli w serialu *Daleko od szosy* (1976). Aktor zawsze na pierwszym miejscu stawiał role teatralne, ale występował także przez kilka lat w kultowym polskim kabaretowym programie telewizyjnym *Kabaret Olgi Lipińskiej*.

ZNANI POLACY/JĘZYK POLSKI – *Kabaret Olgi Lipińskiej* to stworzony przez Olę Lipińską (ur. 1939) telewizyjny program satyryczny. Jego poprzednikiem był program *Właśnie leci kabarecik* stworzony również przez tę scenarzystkę. Najbardziej znane cytaty z tych programów to: „Mam grać?” i „Idźcie przez zboże, we wsi Moskał stoi”.

FILM – Ingmar Bergman (1918–2007) – najbardziej znany szwedzki reżyser. W 50. rocznicę powstania festiwalu w Cannes został wybrany największym żyjącym filmowcem. W jego twórczości przeważają dramaty psychologiczne, pojawia się w nich problem wyobcowania, cierpienia i relacji człowieka z Bogiem. Najbardziej znane filmy Bergmana to: *Tam, gdzie rosną poziomki* (1957), *Persona* (1966), *Milczenie* (1963) oraz *Goście wieczerzy pańskiej* (1962).

- *Ten film wyreżyserowany przez Michała Rosę to tragiczna historia. Nie zrozumiałem jej do końca pewnie dlatego, że nie mam wystarczającej wiedzy o polskiej historii. Myślę, że ten film jest zbyt poważny.* (Takehiro – Japonia)

WOJNA POLSKO-RUSKA (Snow White and Russian Red)

2009

reżyseria..... Xawery Żuławski
scenariusz..... Xawery Żuławski
zdjęcia..... Marian Prokop
muzyka..... Jan Komar, Filip Kuncewicz, Jarosław Karczmarczyk
obsada..... Borys Szyc, Sonia Bohosiewicz, Roma Gąsiorowska, Dorota Masłowska

Książka, na podstawie której powstał scenariusz filmu, jest dziełem trudnym w odbiorze. Epatuje brutalnością, brzydotą i wszystkim, co często odrzuca czytelnika: bohaterowie biorą narkotyki, piją „do upadłego” i przeklinają. Utwór Doroty Masłowskiej jest potokiem słów i krótkich zdań, a językowi w niej użytemu daleko do tradycyjnie rozumianej literackości. Reżyser miał więc przed sobą naprawdę trudne zadanie. W filmie poznajemy historię Silnego i jego „przygody” z pięcioma dziewczynami. Akcja osadzona jest w małym miasteczku w województwie pomorskim, schemat realizacyjny nawiązuje do konstrukcji i języka książki. Film proponuje kilka ciekawych rozwiązań formalnych, na które na pewno warto zwrócić uwagę. Jednak osąd fabuły należy pozostawić każdemu widzowi z osobna, gdyż jest to dzieło, które zdecydowanie nie każdemu będzie się podobać. (at)

Borys Szyc

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Film powstał na podstawie książki Doroty Masłowskiej (ur. 1983) *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną* (2002). Autorka, która w momencie pisania utworu miała 19 lat, za swoją książkę otrzymała Paszport „Polityki” (patrz str. 63). W 2005 roku ukazała się jej druga powieść *Paw królowej*, za którą otrzymała prestiżową Literacką Nagrodę Nike (patrz str. 42).

ZNANI POLACY – Rola Silnego stała się przełomem w karierze jej odtwórcy – Borysa Szyc (ur. 1978). Właśnie za tę kreację został nagrodzony w 2009 roku na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102).

- *Muszę jeszcze kilka razy obejrzeć ten film, żeby do końca go zrozumieć. Ale jest to jeden z najlepszych filmów, jakie oglądałam w moim życiu, z całego serca polecam go wszystkim!* (Adrienn – Węgry)
- *Film jest bardzo dziwny, trochę skomplikowany, ale mi się podobał.* (Mina – Serbia)

reżyseria	Jacek Borcuch
scenariusz	Jacek Borcuch
zdjęcia	Michał Englert
muzyka	Daniel Bloom
obsada	Mateusz Kościukiewicz, Olga Frycz, Jakub Gierszał, Andrzej Chyra, Anna Radwan, Katarzyna Herman

Jacek Borcuch – reżyser i autor scenariusza zrobił film z sercem; snuje opowieść o młodych ludziach i dla młodych ludzi. Stara się w przystępnej i prostej formie pokazać pewne zjawiska, których dzisiejsza młodzież nie zna i nie rozumie. Wiosną 1981 zaczyna się historia miłosna Janka i Basi – jego ojciec jest wojskowym, jej ojciec należy do „Solidarności” (patrz str. 124). Na tle Wielkiej Historii ich historia miłosna wydaje się mało znacząca, a jednak wciąż widza bez reszty w kolorowy, rozkrzyczany, punkowy świat. Janek gra w zespole punkowym i to właśnie ta niepokorna muzyka dodaje filmowi głębi. *Wszystko, co kocham* opowiada o tym okresie w naszym życiu, kiedy znajdujemy się między dzieciństwem a dorosłością, kiedy na wiele możemy sobie pozwolić, na wiele nam pozwalają. W tym czasie rodzi się w naszych sercach pierwszy bunt, pierwsza miłość, a życiem zdaje się rządzić pierwszy wypalony papieros. To wtedy wolno kochać, marzyć i śnić – i o tym właśnie jest ten film. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Mateusz Kościukiewicz (ur. 1986) – jeden z najlepiej zapowiadających się polskich aktorów młodego pokolenia. W 2010 roku otrzymał Nagrodę im. Zbyszka Cybulskiego za główną rolę w filmie Pawła Sali *Matka Teresa od kotów* (2010, patrz str. 88).

NAGRODY – Nagroda im. Zbyszka Cybulskiego (patrz str. 52) przyznawana jest od 1969 roku wybitnym młodym aktorom.

FESTIWALE – Film *Wszystko, co kocham* pokazywany był na Festiwalu Filmowym w Sundance (Sundance Film Festival). Jest to największy festiwal filmów niezależnych w USA.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Punk rock to gatunek muzyczny związany z ideologią ruchu punk. Ruch ten został zapoczątkowany w połowie lat 70. Za pierwszy punkowy zespół uznaje się brytyjską grupę Sex Pistols.

HISTORIA – Rok 1981 to rok bardzo ważny dla historii Polski. Zmarł prymas Stefan Wyszyński, a 12 września na jego miejsce prymasem Polski został mianowany Józef Glemp, w 1981 premierem Polski, a później I Sekretarzem Komitetu Centralnego PZPR został Wojciech Jaruzelski, co miało ogromny wpływ na dalszą historię Polski. 13 grudnia wprowadzono na terytorium kraju stan wojenny (patrz str. 32).

Andrzej Chyra

HISTORIA – Komitet Centralny (KC) był organem kierującym Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą (PZPR) w latach 1948–1990. W istocie Komitet Centralny przez wiele lat kierował krajem. I sekretarz KC PZPR w czasach PRL-u (patrz str. 57) miał władzę większą od Przewodniczącego Rady Państwa (ówczesnego odpowiednika dzisiejszego urzędu prezydenta).

FILM – Motyw miłości rozgrywającej się na tle ważnych wydarzeń historycznych jest popularny w kinie polskim. Pojawiał się już w takich filmach jak: *Ostatni dzwonek* (1989, reż. Magdalena Łazarkiewicz, patrz str. 102), *Marcowe migdały* (1989, reż. Radosław Piwowarski), *Jutro idziemy do kina* (2007, reż. Michał Kwieciński, patrz str. 119) czy *Pożegnania* (1958, reż. Wojciech Jerzy Has).

- *To mój ulubiony polski film! Fabuła jest bardzo interesująca.* (Emanuelle – Francja)
- *To naprawdę świetny film. Jeden z moich ulubionych. Pokazuje chęć młodzieży do walki o swoje prawa.* (Iryna – Ukraina)
- *Film jest skierowany do różnych pokoleń. Historia jest ciekawa szczególnie dla młodzieży, ale umie zaangażować wszystkich widzów.* (Ilaria – Włochy)
- *Film – po prostu bomba! Jest taki energiczny i żywy. Młodzież jest w nim bardzo aktywna i świadoma swojego wyboru.* (Iryna – Ukraina)
- *Film może być dla młodych ludzi hymnem sławiącym życie, z którego trzeba korzystać w każdej chwili, żeby zrealizować to, czego się najbardziej pragnie.* (Rita – Włochy)

BRZYDKIE SŁOWA (Bad Lyrics)

2009

reżyseria	Marcin Maziarewski
scenariusz	Marcin Maziarewski
zdjęcia	Weronika Biłska
muzyka	Melancholy
obsada	Magdalena Kumorek, Grzegorz Mielczarek, Sebastian Stankiewicz, Zbigniew Wróbel

Historia Piotra – realizatora dźwięku cierpiącego na syndrom Tourette’a – udowodnia, że mówiąc o problemach i poruszając tematy trudne, nie trzeba wcale epatować brzydota obrazu, szarością i negatywnymi emocjami. Piotr to bohater

Katowice

pogodzony z losem, doświadczony już niejednokrotnie przez swoją chorobę, ma jednak sposoby na ominięcie własnych słabości. Choroba bohatera jest powodem czasem śmiesznych, a czasami niebezpiecznych sytuacji. Zwrot akcji następuje w momencie poznania przez niego Kasi. Przypadłość Piotra staje się nagle ciężarem, z którym nie umie sobie poradzić, staje się barierą pomiędzy nim a dziewczyną. Twórcom filmu doskonale udało się osią-

gnąć efekt kontrastu między tematem a sposobem realizacji. Film uderza w widza pozytywną energią, która zdaje się emanować zarówno od głównych bohaterów, jak i z samego obrazu. Ciekawa fabuła i świetne zdjęcia sprawiają, że *Brzydkie słowa* z całą pewnością zasłużyły na wszystkie nagrody, które otrzymały. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Grzegorz Mielczarek (ur. 1977) – aktor filmowy, ale przede wszystkim teatralny. Na stałe jest związany z Teatrem im. Juliusza Słowackiego w Krakowie.

ZNANI POLACY – Marcin Maziarzewski (ur. 1981) – absolwent reżyserii na Wydziale Radia i Telewizji Uniwersytetu Śląskiego (patrz str. 19). Jego etiudy *Warszawianka* z 2007 roku i *Brzydkie słowa* z 2009 zdobyły wiele nagród zarówno za reżyserię, jak i za zdjęcia.

NAUKA – Syndrom Tourette'a – zaburzenie neurologiczne objawiające się przede wszystkim tikami nerwowymi i werbalnymi. Jedną z odmian tych tików jest koprolalia, czyli konieczność wypowiedzienia przekleństw lub nieprzyzwoitych słów, której nie można opanować. Na tę właśnie przypadłość cierpi główny bohater filmu.

GEOGRAFIA – Akcja filmu osadzona jest w Katowicach. Katowice to stolica województwa śląskiego, główne miasto Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (patrz str. 125). Prawa miejskie uzyskały w 1865 roku.

- *Bardzo podobał mi się ten film.* (Milona – Kazachstan)
- *Świetny film. Uświadamia człowiekowi, jak trudno jest żyć ludziom z syndromem Tourette'a.* (Rachel – Niemcy)
- *To dziwne, bo ten film powoduje, że człowiek czuje się nieswojo, kiedy się śmieje. Niektóre sceny są śmieszne i smutne zarazem.* (Sandra – Włochy)
- *Bardzo podobało mi się otwarte zakończenie.* (Micael – Portugalia)

- *Podobał mi się aktor, który umiał oddać wszystkie emocje związane z tą chorobą.* (Elisa – Włochy)
- *Myszę, że to jest nietypowy film. Pozwala zastanowić się, jak żyją ludzie z takimi problemami.* (Simonetta – Włochy)

RÓŻYCZKA (Little Rose)

2010

reżyseria .....Jan Kidawa-Błoński
 scenariusz .....Maciej Karpiński, Jan Kidawa-Błoński
 zdjęcia .....Piotr Wojtowicz
 muzyka .....Michał Lorenc
 obsada .....Andrzej Seweryn, Magdalena Boczarska, Robert Więckiewicz

Rok 1967, Warszawa. Atrakcyjna młoda kobieta zostaje zwerbowana przez swojego kochanka jako agentka Urzędu Bezpieczeństwa. Jej misją jest zbliżenie się do cenionego pisarza i profesora literatury, podejrzewanego przez władze o antysocjalistyczną działalność. Między starszym mężczyzną i donosicielką stopniowo zaczyna się rodzić zauroczenie. Zawiła opowieść o wielkich namiętnościach rozgrywa się na tle skomplikowanej historii Polski lat 60. Funkcjonariusz i jego dziewczyna uwikłani są w system polityczny, który nie zważa na uczucia i dylematy moralne. Inspirowany autentycznymi wydarzeniami film wiernie oddaje realia epoki, przywołując momenty ważne dla narodowej pamięci. Całość dopełniona jest nastrojową muzyką oraz świetnymi zdjęciami, przeplatanymi kadrami archiwalnymi. *Różyczka* zdobyła Grand Prix na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102). (jb)

Magdalena Boczarska

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

HISTORIA – Urząd Bezpieczeństwa (UB) istniejący w latach 1944–1956 był poprzednikiem Służby Bezpieczeństwa (patrz str. 106).

HISTORIA – Rok 1968 to rok tragicznych w skutkach demonstracji antykomunistycznych. Tzw. wydarzenia marcowe (8 do 23 marca 1968 roku) zostały zapoczątkowane przez protesty studenckie w kilku miastach. Za ich bez-

pośrednią przyczynę uważa się zdjęcie z afisza Teatru Narodowego w Warszawie (patrz str. 132), dramatu romantycznego *Dziady*, autorstwa Adama Mickiewicza w reżyserii Kazimierza Dejmka (patrz str. 180).

NAGRODY – Film *Różyczka* był pokazywany na wielu prestiżowych festiwalach za granicą. W Moskwie (Moscow International Film Festival) i San Sebastian (Festival Internacional de Cine de San Sebastián) Jan Kidawa-Błoński otrzymał nagrody za reżyserię. Magdalena Boczarska została wyróżniona jako najlepsza aktorka na festiwalu w Goa (International Film Festival of India) w Indiach. Z kolei w Chicago na Festiwalu Filmu Polskiego w Ameryce (Polish Film Festival in America) film otrzymał nagrodę Złotych Zębów dla najbardziej interesującego filmu fabularnego.

CIEKAWOSTKA – Historię opowiedzianą w *Różyczce* większość widzów odczytała jako ekranizację biografii Pawła Jasienicy (1909–1970), polskiego historyka i pisarza. Stanowczo zaprotestowała jednak przeciwko temu jego rodzina. Reżyser filmu Jan Kidawa-Błoński mówił wielokrotnie w wywiadach, że scenariusz filmu inspirowany był historiami życia kilku osób poza Jasienicą, m.in. Siergieja Jesienina (1895–1925) i Bertolda Brechta (1898–1956).

- *Bardzo mi się spodobała ta piękna historia o miłosnym trójkącie. Tutaj jest wszystko: zdrada, miłość, łzy i historia ówczesnej Warszawy. Polecam ten film do obejrzenia.* (Ola – Ukraina)
- *Jest podobny do amerykańskich filmów, ale myślę, że to nie jest złe, bo młodzież lubi takie filmy.* (Jaryna – Ukraina)
- *Zachwycający film!* (Halina – Ukraina)
- *Podobał mi się, to jest bardzo interesujący film.* (Raquel – Hiszpania)
- *Piękny film o kontrowersyjnych bohaterach. Widz nie może sympatyzować z żadną z postaci, bo wszyscy w filmie są winni i niewinni.* (Ilaria – Włochy)

JOANNA

2010

reżyseria	Feliks Falk
scenariusz	Feliks Falk
zdjęcia	Piotr Śliskowski
muzyka	Bartłomiej Gliniak
obsada	Urszula Grabowska, Sara Knothe, Stanisława Celińska, Halina Łabonarska, Kinga Preis

Akcja filmu *Joanna* osadzona jest w czasach II wojny światowej. Falk opowiada historię młodej kobiety, która znajduje w kościele żydowską dziewczynkę i postanawia się nią zaopiekować. Tytułowa Joanna zdaje sobie, oczywiście,

sprawę z ryzyka, jakie niesie z sobą jej decyzja, jest niezwykle ostrożna, a jednak okazuje się, że same podejrzenia innych wystarczą, aby zamienić jej życie w niekończące się pasmo upokorzeń. Film warto obejrzeć choćby ze względu na rewizję polsko-niemieckich stereotypów. W rolę Joanny wcieliła się niezwykła Urszula Grabowska i za tę rolę otrzymała nagrodę Orła, czyli polskiego odpowiednika Oscara. Feliks Falk już niejednokrotnie filmami takimi, jak *Wodzirej* (1978), *Samowolka* (1993, patrz str. 59) czy *Komornik* (2005) udowadniał, że potrafi poruszyć serca widzów; *Joanna* jest tylko potwierdzeniem tej tezy i kinem historycznym z najwyższej półki. (at)

Kinga Preis

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Urszula Grabowska (ur. 1976) – aktorka filmowa i teatralna, absolwentka Wydziału Aktorskiego krakowskiej Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej im. Ludwika Solskiego.

POLSKA – Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. Ludwika Solskiego w Krakowie (PWST), założona w 1946 roku. Ma wydziały zamiejscowe w Bytomiu i we Wrocławiu.

ZNANI POLACY – Kinga Preis (ur. 1971) – polska aktorka filmowa i teatralna. Zdobywała nagrody zarówno za role teatralne, np. w spektaklu Teatru Telewizji (patrz str. 162) *Stygmatyczka* (reż. Grzegorz Łoszewski), jak i filmowe, np. za rolę w *Ciszy* (2001, reż. Michał Rosa).

ZNANI POLACY – Feliks Falk (ur. 1941) – reżyser, scenarzysta i dramaturg. Jest absolwentem Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie i reżyserii w PWSFTViT im. Leona Schillera w Łodzi (patrz str. 19). W 2011 roku został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (patrz str. 92).

NAGRODY – Polskie Nagrody Filmowe Orły są przyznawane od 1999 roku. Laureatów tej nagrody wyłania Polska Akademia Filmowa. Do nagrody kandyduje każdy polski film, który między 1 stycznia a 31 grudnia danego roku jest wyświetlany przynajmniej przez tydzień na otwartych, kinowych pokazach.

HISTORIA – Za datę rozpoczęcia II wojny światowej uważa się 1 września 1939, czyli atak Niemiec na Polskę. Wojna trwała 5 lat – 8 maja 1945 nastąpiła kapitulacja Niemiec, 2 września 1945 kapitulacja Japonii.

- *Dobry film, bo mówi prawdę o wszystkich ludziach i tych dobrych, i tych złych.* (Violetta – Białoruś)

- *Naprawdę sensowny film. Bardzo mi się podobał. Oczywiście, trochę smutny, ale takie filmy zawsze są smutne. Zmusza do zastanowienia się nad życiem i zagłębienia się w historię.* (Iryna – Ukraina)
- *Nie zrobił na mnie dużego wrażenia, choć strona wizualna była dobra, dzięki pracy operatora.* (Julia – Ukraina)
- *Dużo płakałam. Nie podobał mi się koniec tego filmu.* (Aksana – Białoruś)
- *Ciekawy film. Warto go zobaczyć, ale jest bardzo smutny.* (Daria – Rosja)
- *Aktorka w roli głównej świetnie grała.* (Ilaria – Włochy)

CHCE SIĘ ŻYĆ (LIFE FEELS GOOD)

2013

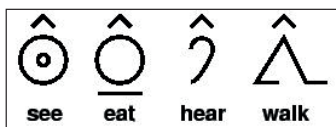
reżyseria ..... Maciej Pieprzycza
 scenariusz ..... Maciej Pieprzycza
 zdjęcia ..... Paweł Dyllus
 muzyka ..... Bartosz Chajdecki
 obsada ..... Dawid Ogrodnik, Kamil Tkacz, Dorota Kolak, Arkadiusz Jakubik,
 Anna Nehrebecka, Katarzyna Zawadzka

Film w reżyserii Macieja Pieprzycy (patrz str. 40) inspirowany jest prawdziwymi wydarzeniami. Bohaterem historii jest Mateusz, który od urodzenia cierpi na zespół porażenia mózgowego. Mimo że nie jest w stanie mówić, staje się narratorem filmu, komentując z humorem otaczającą go rzeczywistość. Uwięziony w swoim ciele, nie potrafi komunikować się z otoczeniem, uważany jest przez wszystkich za „roślinę”. Mimo to nie poddaje się i walczy o swoją godność i człowieczeństwo. W filmie Pieprzycy komedia miesza się z dramatem, serwując widzowi prawdziwą huśtawkę emocjonalną. Trudna tematyka pozwala reżyserowi podnieść kwestie tolerancji, człowieczeństwa, również miłości osób niepełnosprawnych. Należy zwrócić uwagę na grę aktorów, a w szczególności na odtwórcę głównej roli – Dawida Ogrodnika, który niezwykle przekonująco wcielił się w postać Mateusza. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZANANI POLACY – Dawid Ogrodnik (1986) – utalentowany aktor młodego pokolenia, debiutował w głośnym filmie *Jestem bogiem*, opowiadającym o katowickiej grupie hip-hopowej *Paktofonika* (patrz str. 42). Wystąpił także w *Idzie* (patrz str. 135), filmie Pawła Pawlikowskiego, nagrodzonym w 2015 roku Oscarem dla najlepszego filmu nieanglojęzycznego.

NAUKA – Bliss to rodzaj pisma logograficznego, opracowany przez Charlesa K. Bliss. Początkowo system miał służyć do tego, aby ludzie na całym świecie mogli się łatwo porozumiewać. Faktycznie stanowi możliwość komunikacji m.in. dla osób z porażeniem mózgowym.

Znaki z pisma Bliss

CIEKAWOSTKA – Inspiracją dla stworzenia postaci Mateusza stał się film *Jak motyl* w reżyserii Ewy Pięty. Jest to krótkometrażowy film dokumentalny opowiadający historię 23-letniego Przemka cierpiącego na porażenie mózgowe.

- *Dobry i wzruszający film. Genialna gra aktora, który zagrał główną rolę. Niepełnosprawność i życie z chorobą już nie jest tabu i film na taki temat może być ciekawy, a nawet śmieszny.* (Vira – Ukraina)

BOGOWIE (GODS)

2014

reżyseria.....Łukasz Palkowski
 scenariusz.....Krzysztof Rak
 zdjęcia.....Piotr Sobociński jr.
 muzyka.....Bartosz Chajdecki
 obsada.....Tomasz Kot, Piotr Głowacki, Szymon Piotr Warszawski,
 Magdalena Czerwińska, Rafał Zawierucha

38 dni wystarczyło filmowi *Bogowie*, aby znaleźć się w pierwszej dziesiątce największych polskich przebojów po 1989 roku. Film to fabularny portret sławnego profesora Zbigniewa Religi. To postać znana w Polsce i na świecie, ale jest szczególnie ważny na Śląsku, gdzie od 1984 roku kierował Katedrą i Kliniką Kardiochirurgii Wojewódzkiego Ośrodka Kardiologii w Zabrze. *Bogowie* to jednocześnie prywatna i zawodowa historia Zbigniewa Religi – najbardziej znanego polskiego kardiochirurga. Twórcy filmu pozwalają obserwować karierę lekarza od jej warszawskich początków aż do momentu pierwszego udanego przeszczepu serca w naszym kraju, przeprowadzonego w 1985 roku. W filmie pokazano budowę Kliniki Kardiochirurgii w Zabrzu, porażki i sukcesy zespołu, a także szokujący (z dzisiejszego punktu widzenia) opór, z jakim spotykał się pomysł przeszczepów serca w Polsce jeszcze w połowie lat 80. W tle rozgrywa się prywatna historia człowieka, który dla szczytnej idei poświęcił bardzo wiele. (at)

TRZEBNA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Zbigniew Religa (1938–2009) – Po studiach oraz stażu odbytym w Stanach Zjednoczonych pracował w Klinice Kardiologii Instytutu Kardiologii w Warszawie. Od 1984 roku kierował Kliniką Kardiologii Wojewódzkiego Ośrodka Kardiologii w Zabrze (dziś: Śląskie Centrum Chorób Serca). To właśnie w tej klinice w listopadzie 1985 roku Relidze udało się przeprowadzić pierwszy udany zabieg transplantacji serca w Polsce. Przez wiele lat był posłem na sejm i senatorem, między 2005 a 2007 rokiem zajmował stanowisko Ministra Zdrowia (w 2015 roku to stanowisko zajmował Marian Zembala).

ZNANI POLACY – Marian Zembala (ur. 1950) – ukończył studia we Wrocławiu. Po kilkuletnim stażu naukowym w Holandii rozpoczął pracę w zabrzańskiej Klinice kierowanej przez Zbigniewa Religę. Był członkiem zespołu, który przeprowadził pierwszy w Polsce udany przeszczep serca. W 2015 roku pełnił funkcję Ministra Zdrowia.

ZNANI POLACY – Andrzej Bochenek (ur. 1949) – absolwent Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach. Odbył wiele staży zagranicznych, a w latach 1984–1988 był zastępcą prof. Zbigniewa Religi. Stworzył I Klinikę Kardiologii Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach. Jego żoną była polska dziennikarka, Krystyna Bochenek.

ZNANI POLACY – Krystyna Bochenek (1953–2010) – polska dziennikarka. Pracowała w Polskim Radiu, współpracowała z prasą i telewizją. Była pomysłodawczynią Ogólnopolskiego Dyktanda – największego wydarzenia popularyzującego język polski w kraju i za granicą. Przez wiele lat senatorka, a także wicemarszałek Senatu VII kadencji. Zginęła w katastrofie polskiego samolotu w Smoleńsku w 2010 roku. Jej imię nosi Centrum Kultury Katowice.

GEOGRAFIA – Zabrze to miasto w województwie śląskim należące do Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (patrz str. 125). Najbardziej znaną instytucją kultury w tym mieście jest Dom Muzyki i Tańca. W Zabrze znajduje się także kilka miejsc należących do Szlaku Zabytków Techniki (m.in. Zabytkowa Kopalnia Guido) (patrz str. 40).

- *Czy warto obejrzeć ten film? Bez wątpienia. Warto dla świetnej gry aktorskiej, wspaniałej muzyki i wciągającej fabuły, która jest oparta na prawdziwej historii.* (Vira i Irena – Ukraina)
- *Film odtwarza atmosferę ograniczeń i zamkniętego umysłu tamtej epoki oraz wołę przeciwstawiania się autorytetom. Warto obejrzeć i poszukać w tej historii własnej prawdy o postaci Religi. Czy naprawdę można nazywać go Bogiem?* (Krystian – Bułgaria, Måteo – Chorwacja, Robert – Niemcy)

Noc z 4 na 5 sierpnia 1987 roku, w klinice profesora Religi w Zabrze.
Fotografia uznana została przez magazyn „National Geographic” za jedno ze stu najważniejszych zdjęć w historii.

- *Niewątpliwie na uwagę zasługuje gra aktorska. Tomasz Kot rewelacyjnie wcielił się w rolę doktora Religi. Aktor nie tylko wyglądał jak oryginalna postać, ale też podobnie chodził, miał podobne spojrzenie i uśmiech. (Anait – Rosja)*
- *Film Łukasza Palkowskiego jest wart obejrzenia, jeśli kogoś interesuje temat walki człowieka z systemem i drogi do sukcesu. (Joanna – USA)*
- *Podczas swojego stażu na Uniwersytecie Śląskim na jednej z imprez w Chorzowie, spotkałam prof. Mariana Zembalę. To dzięki filmowi wiedziałam, z jakim wspaniałym człowiekiem mogłam się przywitać. (Udvalzaya – Mongolia)*

1. *Chrzest*, 2010, reż. Marcin Wrona (Wojciech Zieliński, Tomasz Schuchardt).
2. *Dług*, 1999, reż. Krzysztof Krauze (Robert Gonera, Jacek Borcuch, Andrzej Chyra).
3. *Edi*, 2002, reż. Piotr Trzaskalski (Henryk Gołębiowski).
4. *Goldeneye*, 1995, reż. Martin Campbell (Izabella Scorupco).
5. *Inland Empire*, 2006, reż. David Lynch (Karolina Gruszka, Krzysztof Majchrzak).
6. *Ostatni dzień lata*, 1958, reż. Tadeusz Konwicki, Jan Laskowski (Irena Laskowska, Jan Machulski).
7. *Pora umierać*, 2007, reż. Dorota Kędzierzawska (Danuta Szaflarska).
8. *Preggi*, 2004, reż. Magdalena Piekorz (Michał Żebrowski, Jan Frycz).
9. *Pułkownik Kwiatkowski*, 1995, reż. Kazimierz Kutz (Marek Kondrat).
10. *Rejs*, 1970, reż. Marek Piwowski (Stanisław Tym, Jan Himilbach, Zdzisław Maklakiewicz).
11. *Rękopis znaleziony w Saragossie*, 1964, reż. Wojciech Has (Zbigniew Cybulski, Iga Cembrzyńska).
12. *Róża*, 2011, reż. Wojciech Smarzowski (Agata Kulesza, Marcin Dorociński).
13. *Straż nocna (Nightwatching)*, 2007, reż. Peter Greenaway (Agata Buzek, Krzysztof Pieczyński, Andrzej Seweryn, Grażyna Barszczewska).
14. *Szpital przemienienia*, 1978, reż. Edward Żebrowski (Gustaw Holoubek, Henryk Bista).
15. *Tlen (Kisiorod)*, 2009, reż. Iwan Wyrypajew (Karolina Gruszka).
16. *Trick*, 2010, reż. Jan Hryniak (Piotr Adamczyk, Marian Dziędziel, Andrzej Chyra, Jerzy Trela).
17. *Ucieczka z Sobiboru*, 1987, reż. Jack Gold (Joanna Pacuła).
18. *Układ zamknięty*, 2013, reż. Ryszard Bugajski (Janusz Gajos).
19. *Vabank*, 1981, reż. Juliusz Machulski (Jan Machulski, Leonard Pietraszak, Witold Pyrkosz).
20. *Wodzirej*, 1977, reż. Feliks Falk (Jerzy Stuhr).
21. *Wymyk*, 2011, reż. Grzegorz Zgliński (Robert Więckiewicz).
22. *Z odzysku*, 2005, reż. Sławomir Fabicki (Antoni Pawlicki).
23. *Zakazany raj (Forbidden Paradise)*, 1924, reż. Ernst Lubitsch (Pola Negri).
24. *Zawrócony*, 1994, reż. Kazimierz Kutz (Zbigniew Zamachowski).
25. *Zezowate szczęście*, 1960, reż. Andrzej Munk (Bogumił Kobiela).

KANAŁ (Kanal / They Loved Life)

1956

reżyseria	Andrzej Wajda
scenariusz	Jerzy Stefan Stawiński
zdjęcia	Jerzy Lipman
muzyka	Jan Krenz
obsada	Teresa Łżewska, Tadeusz Janczar, Wieńczysław Gliński

Trudny film o ostatnich dniach powstania warszawskiego, kiedy już wiadomo, że walka została przegrana. W reportażowym stylu Wajda relacjonuje dwa dni akcji, prowadzącej do nieuchronnej klęski. Szczególnie przejmujące jest przedstawienie tragicznie zakończonej wędrówki kanałami. W roku swojej premiery *Kanał* został przyjęty z rezerwą, a twórców oskarżano o bezczeszczenie uświęconej przez zbiorową pamięć historii. W istocie, Wajda i Stawiński dokonują demitologizacji opowieści o romantycznym zrywie powstańczym, pokazując ciemną stronę żołnierskiej rzeczywistości. Bohaterowie są psychicznie rozbici, świadomi przegranej i bezsensowności swoich działań. Film jest szczerym, choć odważnym obrazem o ludziach naznaczonych poczuciem porażki. Obraz został wyróżniony Nagrodą Specjalną Jury w Cannes w 1957 roku. (jb)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

HISTORIA – Powstanie warszawskie to przegrana akcja zbrojna Armii Krajowej prowadzona w Warszawie wobec okupanta niemieckiego. Trwało od 1.08 do 3.10.1944, a kierowali nim najwyżsi przedstawiciele polskiego państwa podziemnego.

HISTORIA – Armia Krajowa (AK) – tajne oddziały wojsk polskich, działające na terenach będących pod okupacją niemiecką i sowiecką w trakcie II wojny światowej w ramach organizacji podziemnych.

POLSKA – W 1983 roku zostało założone Muzeum Powstania Warszawskiego. Od pewnego czasu Muzeum można zwiedzić wirtualnie na stronie internetowej: 1944.wp.pl.

LITERATURA – Powstanie warszawskie jest także tematem wielu dzieł literackich. Te najważniejsze to: *Kolumbowie. Rocznik 20* Romana Bratnego i *Pamiętnik z powstania warszawskiego* Mirona Białoszewskiego (patrz str. 67).

Powstanie warszawskie

ZNANI POLACY – Podczas powstania warszawskiego zginęli m.in. polscy poeci: Krzysztof Kamil Baczyński (1921–1944), znany np. z utworów – *Elegia o... (chłopcu polskim)* i *Na moście w Avignon* oraz Tadeusz Gajcy (1922–1944), którego wiersze w wersji śpiewanej w 2009 roku wydało Muzeum Powstania Warszawskiego. Na płycie można usłyszeć wykonania Kazika (patrz str. 170), zespołu Pogodno, Lecha Janerki i innych polskich artystów. Obaj poeci należeli do tzw. pokolenia Kolumbów.

LITERATURA – Pokolenie Kolumbów to nazwa generacji poetów i pisarzy urodzonych w okolicy roku 1920. Ich młodość przypadła na czas II wojny światowej, a ich twórczość ukształtowały przede wszystkim poczucie katastrofy i doświadczenia wojenne. Nazwa pokolenia została zapożyczona z książki Bratnego.

JĘZYK POLSKI – Bohaterowie filmu na wzór faktycznych żołnierzy AK posługują się pseudonimami. Najbardziej pamiętne pseudonimy z filmu to: Stokrotka, Korab, Mądry, Zadra.

CIEKAWOSTKA – Norman Davies (ur. 1939) – pochodzący z Wielkiej Brytanii historyk, znany przede wszystkim ze swoich publikacji na temat historii Polski. Jedną z ważnych dla Polaków książek jest *Powstanie 1944*. Kontrowersje wzbudził wśród polskich odbiorców fakt, iż autor posłużył się tylko pseudonimami, uważając polskie nazwiska za zbyt trudne dla zagranicznego czytelnika.

FILM/MUZYKA POLSKA (ROZRYWKOWA) – O powstaniu warszawskim opowiada także etiuda Marcina Maziarszewskiego (patrz str. 76) pt. *Warszawianka* (też np. młodzieżowa piosenka hip-hopowej grupy Hemp Gru pt. *63 dni chwały*).

- *Film dobrze zrobiony, jak wszystkie filmy Wajdy, ale dla mnie za trudny.* (Eva – Słowacja)

- *Dawno temu oglądałam ten film. Nie wszystko pamiętam, ale wrażenia są pozytywne. Film jest dobrze nakręcony.* (Ilaria – Włochy)
- *Ten film znany jest na całym świecie. Cenię go ze względu na muzykę, światło i montaż.* (Nadya – Rosja)

MATKA JOANNA OD ANIOŁÓW (Mother Joan of the Angels / The Devil and the Nun)

1960

reżyseria ..... Jerzy Kawalerowicz
scenariusz ..... Tadeusz Konwicki, Jerzy Kawalerowicz
zdjęcia ..... Jerzy Wójcik
muzyka ..... Adam Walaciński
obsada ..... Lucyna Winnicka, Anna Ciepiewska, Kazimierz Fabisiak, Maria Chwalibóg

Akcja *Matki Joanny od aniołów* osadzona jest w XVIII wieku w klasztorze na odludziu. Zakonnice wydają się być opętane przez diabła i żadne podejmowane egzorcyzmy nie przynoszą rezultatów. Film konfrontuje religijne uniesienia z przyziemnymi uczuciami – miłością do człowieka i zwątpieniem. Dzieło Kawalerowicza opisywane jest przez krytyków jako ukazujące konflikt „boskości” i „człowieczeństwa”. *Matka Joanna od aniołów* uważana jest za najlepszy film w dorobku Jerzego Kawalerowicza, potwierdzeniem tej opinii może być fakt, że w 1961 roku została uhonorowana nagrodą specjalną jury na Festiwalu w Cannes (patrz str. 72). Inną ważną nagrodą jest Kryształowa Gwiazda przyznana Lucynie Winnickiej przez Francuską Akademię Filmową. Rok po premierze filmu Jerzy Kawalerowicz i Jerzy Wójcik otrzymali Nagrody Ministra Kultury. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – *Matka Joanna od aniołów* to opowiadanie Jarosława Iwaszkiewicza (1894–1980) z 1942 roku.

HISTORIA – Jarosław Iwaszkiewicz (patrz str. 160) oparł swoje opowiadanie na XVII-wiecznej historii opętania zakonnice we francuskim Loudun, które miało miejsce w klasztorze urszulanek; uważa się, że było ono prawdziwe. Na rękach jednej z zakonnice pojawiły się znaki, kobiety mówiły w języku, którego wcześniej się nie uczyły i przejawiały dziwne zdolności.

FILM – Do filmu Kawalerowicza tytułem i poniekąd fabułą nawiązuje film Pawła Sali z 2010 roku *Matka Teresa od kotów*.

ZNANI POLACY – Jerzy Kawalerowicz (1922–2007) – polski reżyser, scenarzysta i polityk. Był współtwórcą Polskiej Szkoły Filmowej (patrz str. 142)

i pierwszym prezesem Stowarzyszenia Filmowców Polskich. Jego najważniejsze filmy to: *Faraon* (1966, patrz str. 145), *Śmierć prezydenta* (1977) i *Austeria* (1983, patrz str. 101).

FILM – Stowarzyszenie Filmowców Polskich – organizacja powstała w 1966 roku, której zadaniem jest ochrona interesów środowiska filmowego. Po Kawalerowiczu Stowarzyszeniem zarządzali m.in. Andrzej Wajda, Jan Kidawa-Błoński i Jacek Bromski.

Jerzy Kawalerowicz

ZNANI POLACY – Jerzy Wójcik (ur. 1930) – reżyser, scenarzysta, a przede wszystkim operator. Robił zdjęcia do najważniejszych filmów zaliczanych do Polskiej Szkoły Filmowej (patrz str. 142).

- *To jeden z najlepszych filmów wyprodukowanych w Polsce w ogóle. Kamera Wójcika ambitna, miejscami awangardowa jak na owe czasy. Znakomita kreacja Winnickiej. Warto się zastanowić też nad historią ocenzurowania tego filmu przez Kościół.* (Tokimasa – Japonia)
- *Klasyczna ekranizacja klasycznej powieści.* (Arina – Ukraina)
- *Dla leniwych, którzy nie lubią czytać. Absolutna klasyka, absolutnie nudne arcydzieło, bez którego kinematografia polska byłaby zdecydowanie biedniejsza.* (Emilia i Łászló – Węgry)

SAMI SWOI (Our Folks / All Friends Here)

1967

reżyseria	Sylwester Chęciński
scenariusz	Andrzej Mularczyk
zdjęcia	Stefan Matyjaszkiewicz
muzyka	Wojciech Kilar
obsada	Wacław Kowalski, Władysław Hańcza, Zdzisław Karczewski, Eliasz Oparek-Kuziemski, Ilona Kuśmierska

Film *Sami swoi* jest uznawany za jedną z najśmieszniejszych komedii w historii polskiej kinematografii. Jest to opowieść o dwóch skłóconych ze sobą rodzinach Pawlaków i Kargulów, co przywodzi na myśl klasyczne sąsiedzkie spory opisane o wiele wcześniej przez Aleksandra Fredrę w *Zemście* (patrz str. 155). Realia polskiej wsi i życie ówczesnych Polaków są pokazane w krzywym (a jednocześnie przezabawnym) zwierciadle. Akcja osadzona jest w latach tużpowojennych, dotyczy repatriacji ludności polskiej ze wschodu (zza Bugu) na ziemie zachodnie. Film, dzięki temu, iż pokazuje takie problemy, z jakimi na co dzień

spotkać się może każdy człowiek, jest niezwykle uniwersalny i wywołuje uśmiech na twarzach ludzi wielu narodowości. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Władysław Hańcza (1905–1977) – właściwie Władysław Tosik, poza pamiętną rolą Kargula w trylogii Sylwestra Chęcińskiego, znany jest widzom także z roli Macieja Boryny w *Chłopach* (1973) w reżyserii Jana Rybkowskiego i Janusza Radziwiła z *Potopu* (1974, patrz str. 96) Jerzego Hoffmana.

ZNANI POLACY – Waław Kowalski (1916–1990) – aktor odtwarzający rolę Pawłaka znany jest też ze swojej roli w serialach *Dom* (patrz str. 193) i *Czterdziestolatek* (patrz str. 201).

Pomnik Kargula i Pawłaka w Toruniu

GEOGRAFIA – Akcja filmu rozgrywa się na ziemiach zachodnich, w latach 60. nazywanych ziemiami odzyskanymi. Bohaterowie filmu to repatrianci pochodzący z Kresów.

GEOGRAFIA – Kresy to tereny położone na wschodzie Polski, które po II wojnie światowej zostały wcielone w granice ZSRR.

GEOGRAFIA – Większość plenerów była kręcona w Lubomierzu, gdzie można dziś zwiedzić muzeum Kargula i Pawłaka.

FILM – Film ma dwie kolejne części: *Nie ma mocnych* z roku 1974 i *Kochaj albo rzuć* z 1977, obie w reżyserii Sylwestra Chęcińskiego.

JĘZYK POLSKI – Najbardziej znane cytaty z filmu to: „u mnie słowo droższe pieniędzy”, „sąd sądem, a sprawiedliwość musi być po naszej stronie”, „Kargul, podejdź no do płota, jako i ja podchodzę”, „To już czwarta wojna w moim życiu, w tym dwie światowe!”

CIEKAWOSTKA – W Toruniu można zobaczyć pomnik Kargula i Pawłaka z *Samych swoich*.

- *Właściwie oglądałem ten film cztery razy. Trzy razy po polsku, który jest językiem ojczystym mojej żony. Próbowala tłumaczyć mi żarty, przez chwilę, ale śmiała się tak bardzo, że nie dała rady. Kiedy obejrzałem film z napisami, śmiałem się tak mocno, jak ona.* (Hairy – USA, opinia zaczerpnięta z bazy filmowej IMDb)

SÓL ZIEMI CZARNEJ

(Salt of the Black Earth / The Taste of Black Earth)

1969

reżyseria.....	Kazimierz Kutz
scenariusz.....	Kazimierz Kutz
zdjęcia.....	Wiesław Zdort
muzyka.....	Wojciech Kilar
obsada... ..	Olgierd Łukaszewicz, Jerzy Bińczycki, Jerzy Cnota, Wiesław Dymny, Jan Englert

Pierwszy film zaliczany do trylogii śląskiej Kazimierza Kutza (patrz str. 32) opowiada historię siedmiu braci Basistów, którzy w drugim powstaniu śląskim walczą o to, aby Śląsk został przyłączony do Polski. Wzruszająca historia rodziny staje się w wykonaniu Kutza metaforą całego społeczeństwa śląskiego, które przesuwane przez lata pomiędzy granicami państw walczyło stale o swoją tożsamość i przynależność narodową. Reżyser, nazywany twórcą „kina śląskiego” (patrz str. 95), osadził akcję trylogii głęboko w realiach Górnego Śląska, jednocześnie pokazując w swoich filmach prawdy i wartości uniwersalne, interesujące dla wszystkich widzów. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

JĘZYK POLSKI – Wszystkie dialogi w filmie, podobnie jak w pozostałych częściach trylogii, napisane są w etnolekcie śląskim. Filmy są jednak zrealizowane w taki sposób, że nawet jeśli widz nie zrozumie fragmentów dialogów, obraz wyjaśnia wszelkie wątpliwości.

HISTORIA – Powstania śląskie to nazwa trzech akcji zbrojnych na terenie Górnego Śląska w latach 1919–1921. Walki miały na celu przeciwstawienie się niemieckiemu panowaniu nad regionem i przyłączenie Śląska do Polski. Wynikiem powstań był plebiscyt w 1920 roku, którego rezultaty przesądziły o podziale Górnego Śląska między Polskę i Niemcy.

POLSKA – Górny Śląsk to kraina historyczna położona na terenie południowej Polski i Czech. Dziś nazwą Górny Śląsk określa się tereny województwa śląskiego. Stolicą Górnego Śląska są Katowice (patrz str. 76).

FILM – Historię powstań śląskich opowiada również fabularyzowany film dokumentalny pt. *Batalia o Śląsk* z 2009 roku (reż. Leszek Myczka, Marcin Pawełczak).

ZNANI POLACY – Wiesław Zdort (ur. 1931) – polski operator wielu znakomitych filmów (w tym wielu

Katowice – zabytkowa dzielnica Nikiszowiec

w reżyserii Kazimierza Kutza), który w 2011 roku został odznaczony Orderem Odrodzenia Polski.

POLSKA – Order Odrodzenia Polski – najwyższe odznaczenie cywilne w Polsce.

Nadawane jest za wybitne osiągnięcia w dziedzinie nauki, oświaty, sztuki, sportu itp. Odznaczenie to ustanowione zostało w 1921 roku.

ZNANI POLACY – Olgierd Łukaszewicz (ur. 1946) – polski aktor, który przez wiele lat występował na niemieckich scenach teatralnych. Poza *Solą ziemi czarnej* swoje najważniejsze role zagrał w *Perle w koronie* (1971, patrz str. 94) w reżyserii Kazimierza Kutza, *Seksmisji* (1983, reż. Juliusz Machulski, patrz str. 22), *Jańciu Wodniku* (1993, reż. Jan Jakub Kolski), *Brzezynie* (1970, reż. Andrzej Wajda) i *Generale Nilu* (2009, reż. Ryszard Bugajski).

ZNANI POLACY – Jan Englert (ur. 1943) – aktor filmowy i teatralny, reżyser, pedagog. Zdobywca wielu nagród, wieloletni rektor PWST (patrz str. 79), od 2003 roku dyrektor Teatru Narodowego w Warszawie (patrz str. 132).

- *Mając na uwadze lata, w których był nakręcony film, powiem, że jest świetny, ale dla mnie jest trochę zbyt melodramatyczny.* (Augusto – Bułgaria)
- *Tak! Bardzo mi się podobał, takie filmy obowiązkowo trzeba obejrzeć.* (Natalia – Ukraina)
- *Film dla wielbicieli historii nienasyconej datami. Proste i skomplikowane jednocześnie. Dobrze nakręcone.* (Julia – Ukraina)

PAN WOŁODYJOWSKI (Colonel Wołodyjowski)

1969

reżyseria	Jerzy Hoffman
scenariusz	Jerzy Hoffman, Jerzy Lutowski
zdjęcia	Jerzy Lipman
muzyka	Andrzej Markowski
obsada	Tadeusz Łomnicki, Magdalena Zawadzka, Mieczysław Pawlikowski, Jan Nowicki, Barbara Brylska, Daniel Olbrychski

Ostatnia część trylogii Henryka Sienkiewicza nakręcona została przez Jerzego Hoffmana jako pierwsza. Jest to część najbardziej dynamiczna, z najwyrazistszymi postaciami, najbardziej lubiana przez widzów. Przygody pułkownika Michała Wołodyjowskiego na tle wojny z Turkami są jedną z najpiękniejszych historii w polskiej

Chocim

literaturze. Jeśli chodzi o film, doskonały dobór aktorów oddaje wiernie emocje zawarte w książce. Jedynym mankamentem filmu jest brak wersji z napisami angielskimi, co znacznie utrudnia zrozumienie trudnych językowo dialogów. Jednak takie sceny, jak obrona i wysadzenie twierdzy w Kamieńcu Podolskim, rekompensują ten niewielki brak. (at)

Kamieniec Podolski

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Pierwowzór literacki filmu – powieść *Pan Wołodyjowski* to trzecia z książek składających się na trylogię Henryka Sienkiewicza (1846–1916). Fabuła powieści opisuje wydarzenia z lat 1668–1673, w tym wojnę z Turkami, obronę twierdzy w Kamieńcu Podolskim oraz bitwę pod Chocimiem. Trylogia (pozostałe dwie części to *Ogniem i mieczem* i *Potop*) napisana została w latach 1884–1888. 17 lat po napisaniu ostatniej części trylogii, w 1905 roku Henryk Sienkiewicz został uhonorowany Nagrodą Nobla za całokształt twórczości.

NAGRODY – Nagroda Nobla wręczana jest od 1901 roku w następujących kategoriach: fizyka, chemia, medycyna, literatura. Osobną kategorią jest pokojowa NN. Polscy laureaci nagrody to: Henryk Sienkiewicz (1905), Maria Skłodowska Curie (1903, 1911), Władysław Reymont (1924), Czesław Miłosz (1980), Lech Wałęsa (1983) i Wisława Szymborska (1996).

ZNANI POLACY – Jerzy Hoffman (ur. 1932) – reżyser kojarzący się publiczności przede wszystkim z ekranizacjami trylogii Henryka Sienkiewicza. Otrzymał wiele nagród i odznaczeń, m.in. nagrodę jury Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102) w 2003 roku za „upór i determinację w tworzeniu wielkich dzieł historycznych” oraz Złotą Kaczkę (patrz str. 98) w 2009 roku dla filmu *Potop* jako najlepszego filmu historyczno-kostiumowego w historii polskiej kinematografii.

ZNANI POLACY – Tadeusz Łomnicki (1927–1992) – polski aktor filmowy i teatralny. W 1998 roku czytelnicy magazynu „Polityka” przyznali mu tytuł największego polskiego aktora XX wieku.

ZNANI POLACY – Magdalena Zawadzka (ur. 1944) – polska aktorka, której największą popularność przyniosła właśnie rola Basi w filmie *Pan Wołodyjowski*. Prywatnie przez wiele lat była żoną aktora i reżysera Gustawa Holoubka.

ZNANI POLACY – Gustaw Holoubek (1923–2008) – aktor, reżyser, pedagog, polityk. W 1967 roku grał rolę Gustawa-Konrada w *Dziadach* w reżyserii Kazimierza Dejmka (patrz str. 180). Niezwykły pomnik aktora znajduje się w Międzyzdrojach.

ZNANI POLACY – Jan Nowicki (ur. 1939) – aktor teatralny i filmowy najbardziej znany z roli karcianego oszusta w filmie *Wielki Szu* (1982, reż. Sylwester Chęciński).

GEOGRAFIA – Jedna z ostatnich scen w filmie rozgrywa się w twierdzy w Kamieńcu Podolskim, leżącym na terenie dzisiejszej Ukrainy, w XVII wieku należącym jednak do Polski. Miasto, pełne pięknych zabytków, kojarzone jest także z masakrą, której w 1941 roku dokonali hitlerowscy żołnierze.

GEOGRAFIA – Chocim – miasto na terenie dzisiejszej Ukrainy, w XVII w. również leżące w granicach państwa polskiego.

FILM – *Przygody pana Michała* to składający się z trzynastu odcinków serial telewizyjny również stworzony na podstawie powieści *Pan Wołodyjowski* Henryka Sienkiewicza. Premiera telewizyjna serialu odbyła się w 1969 roku. Między wersją kinową a telewizyjną występują niewielkie różnice w fabule (serial dzięki temu, że jest dłuższy, jest wierniejszy literackiemu oryginałowi) oraz w obsadzie aktorskiej.

- *Lubię filmy historyczne, a ten jest dobrym przykładem. Nie każdy człowiek może być taki, jak Michał Wołodyjowski. On jest prawdziwym bohaterem i ginie jak bohater.* (Tina – Ukraina)

PERŁA W KORONIE (Pearl in the Crown)

1971

reżyseria	Kazimierz Kutz
scenariusz	Kazimierz Kutz
zdjęcia	Stanisław Loth
muzyka	Wojciech Kilar
obsada	Franciszek Pieczka, Olgierd Łukaszewicz, Łucja Kowolik, Jan Englert

Drugi, zaliczany do trylogii śląskiej, film Kazimierza Kutza (patrz str. 32) osadzony jest w realiach lat 30. XX wieku i opowiada historię Jasia – górnika pracującego w kopalni „Zygmunt”. Pewnego dnia kierownictwo podejmuje decyzję o zalaniu, a tym samym zamknięciu kopalni, która nie przynosi wystarczających zysków. Górnicy ogłaszają strajk przeciwko tej decyzji. W końcu dochodzi do ugody pomiędzy pracownikami a dyrekcją kopalni. Film, poza ukazaniem niezwykle istotnego na Śląsku etosu pracy opisuje w bardzo ciepły sposób model typowej śląskiej rodziny. Poznajemy żonę Jasia – Wichtę i ich dwóch synków. Widzimy także, jak żony strajkujących górników wspierają swoich mężów i ojców w walce o ich miejsce pracy. Dzieło należy do klasyki

polskiego kina i powinno być pozycją obo-
wiązkową w filmotece każdego miłośnika
kultury polskiej. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

POLSKA – Film kręcony był m.in. w gór-
niczej dzielnicy Katowic – Nikiszowcu.
Dziś w tej zabytkowej dzielnicy miasta
można odwiedzić filię Muzeum Ślą-
skiego, Galerię „Szyb Wilson” (prezen-
tującą awangardową sztukę współcze-
sną) mieszczącą się w budynku dawnej
kopalni.

FILM – Termin „kino śląskie” odnosi się
przede wszystkim do twórczości Kazi-
mierza Kutza, który w swoich filmach
pokazuje nie tylko typowe śląskie ple-
nery, ale także opowiada bardzo obra-

Szyb kopalni

zowo o śląskich tradycjach, zwyczajach oraz o najważniejszych na Śląsku wartościach: rodzinie, religii i pracy. Uważa się, że to właśnie Kazimierz Kutz poprzez swoje filmy jest twórcą mitu i stereotypu Śląska i Ślązaków. Od kilku lat mówi się o „nowym kinie śląskim” reprezentowanym przez takich twórców, jak: Magdalena Piekorz (patrz str. 41), Maciej Pieprzyca (patrz str. 40), Michał Rosa, ale ich filmy nie przejawiają wspólnej jakości, którą można by określić jako spójny typ kina śląskiego. Nazwa „nowe kino śląskie” będzie zatem raczej dotyczyła miejsca urodzenia tych twórców i po części tematyki ich filmów.

ZNANI POLACY – Stanisław Loth (ur. 1929) – znany przede wszystkim jako autor zdjęć do filmów dla młodzieży w reżyserii Stanisława Jędryki: *Podróż za jeden uśmiech* (1972), *Wakacje z duchami* (1970), *Paragon gola* (1969) i *Do przerywy 0:1* (1969). Wszystkie nakręcone na podstawie popularnych w drugiej poł. XX w. książek Adama Bahdaja.

- *Kwintesencja Śląska, szczególnie dla tych, którzy nic nie wiedzą o regionach Polski, o kulturze regionalnej, o historii.* (Olga i Mikołaj – Ukraina)
- *Trochę męczący obraz. Za bardzo „polski”.* (Emilia i László – Węgry)
- *Z tego filmu dowiedziałam się czegoś o historii Śląska.* (Nino – Gruzja)
- *Reżyser dotyka tematu z delikatnością i pokazuje realia życia prostych ludzi.* (Lilia – Ukraina)
- *Uniwersalna historia o lojalności, miłości i umiłowaniu pracy na pięknym śląskim tle.* (Siergiej – Białoruś)

reżyseria	Jerzy Hoffman
scenariusz	Jerzy Hoffman, Adam Kersten, Wojciech Żukrowski
zdjęcia	Jerzy Wójcik
muzyka	Kazimierz Serocki
obsada	Daniel Olbrychski, Małgorzata Braunek, Tadeusz Łomnicki, Kazimierz Wichniarz

Potop nakręcony jako druga część trylogii jest filmem zdecydowanie dłuższym i powolniejszym niż poprzedzający go *Pan Wołodyjowski* (patrz str. 92). Akcja filmu rozgrywa się w latach 1655–1660 w czasach wojny ze Szwecją, zwanej także potopem szwedzkim. Filmowa adaptacja losów miłości Oleńki Billewiczówny i Andrzeja Kmicica doczekała się wielu wyróżnień, w tym w 1974 roku nominacji do Oscara (patrz str. 136). Film jednak od samego początku wzbudzał wiele kontrowersji. Największą burzę wywołała decyzja Jerzego Hoffmana o obsadzeniu w roli fikcyjnego polskiego bohatera narodowego Andrzeja Kmicica – Daniela Olbrychskiego, który zaledwie 5 lat wcześniej zagrał w *Panu Wołodyjowskim* rolę Azji Tuhajbejowicza – najbardziej negatywnej postaci w powieści Sienkiewicza. Ten dobór aktora wywołał wielką burzę medialną, która podobno zakończyła się m.in. groźbami wysyłanymi do aktora przez widzów. Ostatecznie jednak decyzja reżysera okazała się trafna i Daniel Olbrychski jeszcze długo rozpoznawany będzie przez pokolenia Polaków jako chorąży orszański Andrzej Kmicic. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY/FILM – Daniel Olbrychski (ur. 1945) – jedyny aktor, który zagrał we wszystkich trzech częściach trylogii Henryka Sienkiewicza. Poza wspomnianymi rolami w *Panu Wołodyjowskim* i *Potopie*, w 1999 roku zagrał ojca Azji – Tuhaj-beja w filmie *Ogniem i mieczem*. Występował w wielu polskich i zagranicznych produkcjach, m.in. w 2010 roku zagrał u boku Angeliny Jolie w filmie *Salt* (reż. Phillip Noyce).

CIEKAWOSTKA – Ogromne kontrowersje wzbudził wybór Małgorzaty Braunek (patrz str. 199) (ur. 1947) do roli Oleńki Billewiczówny – ukochanej Andrzeja Kmicica. Czytelnicy i krytycy zupełnie inaczej wyobrażali sobie Oleńkę, czemu dali wyraz w wielu dyskusjach prasowych.

HISTORIA – Jednym z pokazanych w filmie wydarzeń historycznych jest oblężenie Jasnej Góry (patrz str. 70) podczas potopu szwedzkiego na przełomie listopada i grudnia 1655 roku. To jedna z najważniejszych dla Polaków scen w filmie. Można wprawdzie zaobserwować kilka zmian w stosunku do faktów historycznych, ale są to niewielkie rozbieżności.

JĘZYK POLSKI – Oleńka nazywa swego ukochanego w powieści i w filmie Jędrusiem (jeden z najbardziej znanych cytatów z filmu: „Jędrus, jam ran twoich niegodna całować”). Jędre, Jędrus z protetycznym „j” na początku to charakterystyczne polskie zdrobnienie imienia Andrzej, podobnie jak Jagna, Jagienka są zdrobnieniami imienia Agnieszka (patrz str. 144).

Częstochowa, Jasna Góra

- *Super! Mój ulubiony film.* (Aleh – Białoruś)
- *Podobał mi się. Lubię filmy Hoffmana, są dobrze zrobione.* (Natalia – Ukraina)
- *Lubię twórczość Hoffmana. Film oglądałam dawno temu, ale zrobił na mnie wrażenie.* (Julia – Ukraina)
- *Dobre kino. Jest bardzo popularny w Rosji. Nie jest nudny, chociaż jest stary.* (Irina – Rosja)

MIŚ (Teddy Bear)

1980

reżyseria ..... Stanisław Bareja
 scenariusz ..... Stanisław Bareja, Stanisław Tym
 zdjęcia ..... Zdzisław Kaczmarek
 muzyka ..... Jerzy Derfel
 obsada ..... Stanisław Tym, Krzysztof Kowalewski, Barbara Burska,
 Christine Paul-Podlasky, Bronisław Pawlik, Stanisław Mikulski

Miś to chyba najbardziej znana polska komedia. Mimo że po premierze nie zdobyła uznania krytyki, przez większość widzów do dziś nazywana jest „kultową”. Cytaty z *Misia* od lat funkcjonują w potocznej mowie Polaków. Fabuła jest tu tylko pretekstem do obnażenia absurdałnej rzeczywistości okresu PRL-u (patrz str. 57). Film zbudowany jest w zasadzie z pojedynczych gagów, które składają się na obraz socjalistycznej Polski. Bareja ukazuje wszechobecny nieład i bałagan oraz cwaniactwo i kombinatorstwo, z którymi można było spotkać się na każdym kroku. Reżyser wyśmiewa głupotę systemu, a zarazem przewiduje jego upadek. Przecież coś, co zbudowane jest na kłamstwie, prędzej czy później musi się zawalić. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Stanisław Bareja (1929–1987) – polski reżyser i scenarzysta filmowy, twórca najpopularniejszych polskich komedii, zarówno kinowych,

Bar mleczny

jak i telewizyjnych (*Brunet wieczorową porą*, *Poszukiwany, poszukiwana*, *Żona dla Australijczyka* oraz seriale *Zmiennicy* i *Alternatywy 4*) – dziś najchętniej oglądanych filmów z lat 70. i 80. Bareja często pojawiał się w swoich dziełach w epizodycznych rolach. W 2008 roku został ogłoszony najlepszym reżyserem komediowym stulecia na gali rozdania Złotych Kaczek przyznawanych przez miesięcznik „Film”.

NAGRODY – „Film” – magazyn filmowy założony w 1946 roku. Od 1993 wydawany jest jako miesięcznik. Nagroda Złote Kaczki przyznawana jest od 1956 roku na podstawie wyników głosowania czytelników magazynu.

ZNANI POLACY – Stanisław Tym (ur. 1937) – polski aktor, scenarzysta, satyryk. Od czasów studenckich związany z kabaretem. Największą popularność przyniosła mu główna rola w filmie *Rejs* Marka Piwowskiego (1970) oraz długoletnia współpraca ze Stanisławem Bareją.

FILM – Główny bohater filmu *Miś*, czyli Ryszard Ochódzki pojawia się jeszcze w dwóch innych filmach, które wspólnie z *Misiem* tworzą swoistą trylogię. Są to: *Rozmowy kontrolowane* (1991) w reżyserii Sylwestra Chęcińskiego i *Ryś* (2007) w reżyserii samego Stanisława Tyma.

POLSKA – Bar mleczny pojawiający się w filmie to rodzaj polskiego baru szybkiej obsługi, szczególnie popularny w czasach międzywojennych i powojennych. W menu takich barów występują głównie potrawy bazujące na mleku, mące i jajkach.

JĘZYK POLSKI – Najbardziej znane cytaty z filmu *Miś* to: „Narodziła się nowa świecka tradycja” (synonim nowości, którą ktoś próbuje ustanowić prawem) i „Klient w krawacie jest mniej awanturujący się”.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Występujący w filmie *Miś* Waclaw Jarząbek – pracownik Ryszarda Ochódzkiego jest bohaterem współczesnej hip-hopowej piosenki muzyka o pseudonimie Łona. Piosenka nosi tytuł *Nie ufajcie Jarząbkowi*. W języku polskim postać Jarząbka stała się synonimem pochlebcy.

- *Klasyka polskiej komedii, moim zdaniem ponadczasowa. Polska czasów PRL-u, absurdalny świat, liczne codzienne sytuacje: sklep, bar mleczny, urzędy... Cały zestaw niby śmiesznych sytuacji... jak się na pierwszy rzut oka wydaje, absurdalny scenariusz. Ale nie byłoby tak śmiesznie, jeżeli nie byłoby też gorzko...* (Andrzej – Ukraina)
- *Coś dla dinozaurów, którzy z autopsji znają PRL. Zdecydowanie lepszy niż „Ryś”.* (Emilia i Łászló – Węgry)

CZŁOWIEK Z ŻELAZA (Man of Iron)

1981

reżyseria ..... Andrzej Wajda
scenariusz ..... Aleksander Ścibor-Rylski
zdjęcia ..... Edward Kłosiński
muzyka ..... Andrzej Korzyński
obsada ..... Jerzy Radziwiłowicz, Krystyna Janda, Marian Opania, Irena Byrska

Człowiek z żelaza to pozycja obowiązkowa dla każdego, kto chce dowiedzieć się czegoś o najnowszej polskiej historii. Film ten to kontynuacja losów Agnieszki i Maćka z *Człowieka z marmuru* (1976). Agnieszka, która poznała Maćka w trakcie realizacji filmu dokumentalnego o jego ojcu, jest teraz jego żoną. Nadal pozostaje zadziorną reżyserką z dużymi ambicjami. Ich losy wplecione są w burzliwą historię lat 80., strajków w stoczni gdańskiej, powstania „Solidarności” (patrz str. 124) i powolnego chylenia się ku upadkowi systemu komunistycznego w Polsce. Scenariusz powstał na podstawie dokumentów i relacji świadków tamtych wydarzeń. Film ten jest jedną z najważniejszych pozycji w historii polskiej kinematografii, został nawet wyróżniony nominacją do Oscara (patrz str. 136). W Polsce pokazywany był tylko kilka miesięcy (premiera odbyła się 27 lipca 1981 roku) przed wprowadzeniem stanu wojennego (patrz str. 32). W tym czasie zdążyło go jednak obejrzeć kilka milionów widzów. (at)

Brama Stoczni Gdańskiej

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – W końcowej scenie filmu Krystyna Janda z towarzyszeniem głosów Jacka Kaczmarskiego, Przemysława Gintrowskiego i Zbigniewa Łapińskiego wykonuje *Balladę o Janku Wiśniewskim* (patrz str. 129). Piosenka, która była hymnem walczących o wolną Polskę, została wykorzystana później przez Władysława Pasikowskiego w filmie *Psy* (patrz str. 105). W filmie Pasikow-

skiego (patrz str. 131) piosenka śpiewana jest przez byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa (patrz str. 106) komunistycznej Polski. To obrazoburcze wykorzystanie *Ballady* wzbudziło wielką falę krytyki. Wykorzystanie tytułu piosenki można znaleźć w filmie *Czarny czwartek. Janek Wiśniewski padł* (patrz str. 128), a samą piosenkę w wykonaniu Kazika Staszewskiego (patrz str. 170) w teledysku promującym ten film.

ZNANI POLACY – Jacek Kaczmarski (1957–2004) – piosenkarz, twórca tekstów i poeta. Jest autorem wielu piosenek o tematyce historycznej i społeczno-politycznej. Jego najbardziej znany utwór to *Mury* (piosenka powstała na podstawie pieśni katalońskiego wykonawcy Lluisa Llach'a *L'estaca*). Tekst piosenki *Mury* został błędnie odczytany przez publiczność i uznany za wezwanie do walki o wolną Polskę (a był w istocie manifestem artystycznym). Inne znane piosenki to m.in.: *Krzyk* (inspirowany obrazem Edwarda Muncha o tym samym tytule), *Rejtan, czyli raport ambasadora* (nawiązujący do obrazu Jana Matejki *Rejtan*), *Dobre rady pana ojca*, *Przyśpiewka bylejaka o europejskości Polaka*.

ZNANI POLACY – Przemysław Gintrowski (1951–2012) – polski kompozytor. Wraz z Jackiem Kaczmarskim i Zbigniewem Łapińskim (ur. 1947) w 1979 roku stworzyli muzyczne trio, którego dziełem było kilka programów poetyckich: *Mury*, *Raj* i *Muzeum*.

HISTORIA – W filmie pojawia się oryginalna scena podpisania porozumień sierpniowych. Były to porozumienia podpisane przez rząd PRL-u (patrz str. 57) i strajkujących robotników w sierpniu 1980 roku. W ich wyniku zalegalizowano związki zawodowe NSZZ „Solidarność” (patrz str. 124) i ograniczono działanie cenzury. Porozumienie zostało podpisane niemalże jednocześnie w kilku polskich miastach. Jedną z końcowych scen filmu *Wajdy* pokazuje sygnowanie aktu w Gdańsku przez Lecha Wałęsę.

ZNANI POLACY – Lech Wałęsa (ur. 1943) – był współzałożycielem i pierwszym przewodniczącym „Solidarności”. W 1983 roku jako przywódca „Solidarności” i aktywista w dziedzinie obrony praw człowieka został uhonorowany Pokojową Nagrodą Nobla (patrz str. 93). W roku 1990 wybrany w pierwszych powszechnych wyborach w Polsce na urząd prezydenta. Pełnił tę funkcję do 1995 roku.

ZNANI POLACY – W filmie pojawia się także inna współzałożycielka „Solidarności” – Anna Walentynowicz (1929–2010). O jej życiu opowiadają dwa filmy dokumentalne zatytułowane *Anna Walentynowicz*, pierwszy w reżyserii Krzysztofa Wojciechowskiego, drugi – Andrzeja Bednarka. Do jej biografii nawiązuje także film *Strajk (Strajk – Die Heldin von Danzig)* w reżyserii Volkera Schlöndorffa z 2007 roku. W filmie do oryginalnych elementów biografii zostały dodane elementy fikcyjne, które spowodowały niemałe kontrowersje i wzburzenie samej Anny Walentynowicz.

- *Film o rzeczywistości, problemach i komplikacjach w PRL-u z retrospektywą w tle. Wspaniała reżyseria, ciekawy film dla ludzi, którzy żyli w tych czasach, ale skomplikowany dla młodzieży z obcych krajów.* (Olga i Mikołaj – Ukraina)
- *Genialna rzecz – sądzę, że Wajdę trzeba oglądać po 30. roku życia. Nigdy nie oczekiwałem, że ktoś zdąży zrobić taki dobry sequel po jakimś głośnym pierwszym filmie. „Człowiek z żelaza” okazał się nawet mocniejszy w sferze reżyserii.* (Kamen – Bułgaria)
- *Bez tego filmu cudzoziemiec z trudem zrozumie mentalność Polaków w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia.* (Emilia i Łászló – Węgry)

AUSTERIA (The Inn)

1982

reżyseria.....Jerzy Kawalerowicz
 scenariusz..... Julian Strykowski, Jerzy Kawalerowicz, Tadeusz Konwicki
 zdjęcia.....Zygmunt Samosiuk
 muzyka..... Leopold Kozłowski
 obsada..... Franciszek Pieczka, Jan Szurmiej, Ewa Domańska, Wojciech Stankiewicz

Tytułowa *Austeria* to karczma żydowska w Galicji prowadzona przez dorosłego filozofa Taga. Wybucho I wojna światowa i do karczmy zaczynają zjeżdżać się uciekinierzy z linii frontu. Film, cechujący się raczej powolną i melancholijną narracją, okazał się na tyle interesujący, że w walce o główną nagrodę na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdańsku pokonał filmy takie, jak *Seksmisja*, *Konopielka* czy *Akademia pana Kleksa*. Najwięcej pochwał poza reżyserią zebrał operator filmu – Zygmunt Samosiuk (autor zdjęć m.in. do: *Lekcji martwego języka* (1979) w reżyserii Janusza Majewskiego, *Kochaj albo rzuć* (1977) w reżyserii Sylwestra Chęcińskiego, *Trzeba zabić tę miłość* (1972) w reżyserii Janusza Morgensterna). (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Film jest ekranizacją powieści Juliana Strykowskiego (1905–1996) *Austeria* z 1966 roku.

GEOGRAFIA – Galicja to nazwa terenów Rzeczypospolitej Polskiej znajdujących się na terenach dawnego zaboru austriackiego.

HISTORIA – W latach 1772, 1793, 1795 dokonano rozbiorów Polski. Tym samym ziemie Rzeczypospolitej zostały podzielone pomiędzy państwa zaborców: Rosję, Austrię i Prusy, a Polska zniknęła z mapy Europy na 123 lata.

HISTORIA – I wojna światowa wybuchła w 1914 roku i zakończyła się 4 lata później.

Karczma Austeria na rynku
w Sławkowie

FILM – Festiwal Polskich Filmów Fabularnych odbywający się dziś w Gdyni, do roku 1986 odbywał się w Gdańsku (patrz str. 130). W latach 1974–1978 główną nagrodą festiwalu były Lwy Gdańskie. Później zostały przemianowane na Złote Lwy Gdańskie. Od 1994 roku laureaci otrzymują Złote Lwy. Obecnie festiwal nosi nazwę Festiwal Filmowy w Gdyni.

- *Wzruszająca opowieść o Austro-Węgrzech, o czasach, które nie wrócą.* (Emilia i Łászló – Węgry)

OSTATNI DZWONEK (The Last Schoolbell)

1989

reżyseria .....Magdalena Łazarkiewicz
scenariusz.....Włodzimierz Bolecki
zdjęcia.....Bogdan Stachurski
muzyka.....Zbigniew Preisner
obsada .....Zbigniew Suszyński, Agnieszka Kowalska, Henryk Bista,
Aleksander Bednarz, Jacek Wójcicki, Artur Żmijewski

Głównym bohaterem filmu Magdaleny Łazarkiewicz (patrz str. 37) jest Krzysztof Buk. Relegowany z jednego z gdańskich liceów za działalność antyrządową trafia do nowej klasy. IVa, znienawidzona przez wszystkich nauczycieli w szkole, początkowo nie przyjmuje Krzysztofa ciepło, ale z czasem wszystko się układa. Kiedy w szkole pojawia się nowa polonistka o pseudonimie „Meluzyna”, klasa pod jej opieką postanawia założyć teatr muzyczny. *Ostatni dzwonek* jest doskonałą pozycją zarówno dla wielbicieli historii, jak i muzyki. W filmie usłyszeć można wiele fantastycznych piosenek m.in. z repertuaru Jacka Kaczmarskiego (patrz str. 100). Na szczególne uznanie zasługują partie solowe wykonywane przez Jacka Wójcickiego. Piosenki wybrane do filmu uzupełniają doskonale skonstruowaną opowieść historyczną, jaką jest przedstawienie „Lekcja historii” przygotowane przez szkolny teatr. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

POLSKA MUZYKA (PIOSENKA AKTORSKA)/ZNANI POLACY – Jedną z głównych ról w filmie Magdaleny Łazarkiewicz gra Jacek Wójcicki (ur. 1960). Aktor i piosenkarz, współpracuje z teatrami, telewizją, przez wiele lat śpiewał w Piwnicy pod Baranami (patrz str. 122).

POLSKA MUZYKA – Trzy najważniejsze piosenki ze ścieżki dźwiękowej filmu to: *A my nie chcemy uciekać stąd...* (muz. Przemysław Gintrowski, sł. Jacek Kaczmarski), *Modlitwa o wschodzie słońca* (muz. Przemysław Gintrowski, sł. Nataniel Tenenbaum) i *Lekcja historii klasycznej* (muz. i sł. Jacek Kaczmarski).

Peron kolejowy

JĘZYK POLSKI/LITERATURA – Meluzyna to postać pochodząca z legend i podań ludowych. Według tradycji dolna część ciała Meluzyny była ciałem węża lub ryby.

ZNANI POLACY – Scenariusz do filmu napisał Włodzimierz Bolecki (ur. 1952) – naukowiec, teoretyk i historyk literatury polskiej. Ten wybitny naukowiec jest członkiem Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk (PAN).

JĘZYK POLSKI – „Ostatni dzwonek” w języku polskim oznacza ostatni moment lub okazję do zrobienia czegoś.

- *Jeden z najlepszych polskich filmów. Zawsze jak go oglądam, to mam ciarki na plecach. Polecam wszystkim.* (Ajgerim – Kazachstan)

ŻYCIE ZA ŻYCIE. MAKSYMILIAN KOLBE (Life for Life: Maximilian Kolbe)

1990

reżyseria ..... Krzysztof Zanussi
scenariusz ..... Jan Józef Szczepański, Krzysztof Zanussi
zdjęcia ..... Edward Kłosiński
muzyka ..... Wojciech Kilar
obsada ..... Tadeusz Bradecki, Ewa Wiśniewska, Andrzej Szczepkowski,
Krzysztof Zaleski, Christoph Waltz, Edward Żentara, Artur Barciś

Film opowiada historię mężczyzny, któremu udaje się uciec z obozu koncentracyjnego. Po jakimś czasie dowiaduje się, co stało się w obozie już po jego ucieczce. Jan jest poruszony historią o księdzu, który zgłosił się na ochotnika, aby zastąpić jednego z dziesięciu ludzi skazanych na śmierć głodową za jego ucieczkę. Postanawia zatem dowiedzieć się, kim był ojciec Maksymilian Kolbe. Film Zanussiego (patrz str. 21) miał premierę w roku 1991, czyli w 50. rocznicę

śmierci polskiego świętego i w 20. rocznicę jego kanonizacji (patrz str. 124). Poza wieloma doskonałymi polskimi aktorami, możemy w filmie zobaczyć w roli Jana – austriackiego aktora Christoph Waltza, który wielką gwiazdą stał się w 2009 roku, zdobywając m.in.: Oscara, Złoty Glob (patrz str. 24), nagrodę BAFTA (patrz str. 20) oraz Złotą Palmę w Cannes (patrz str. 72) za rolę hitlerowskiego pułkownika Hansa Landy w filmie Quentina Tarantino *Bękart wojny* (2009, *Inglourious Basterds*). (at)

Wejście do obozu koncentracyjnego
KL Auschwitz I

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

o. Maksymilian Kolbe

HISTORIA – Zakonnik, ojciec Maksymilian Maria Kolbe (1894–1941), do obozu koncentracyjnego KL Auschwitz trafił w 1941 roku. Więzień, za którego dobrowolnie poddał się karze śmierci głodowej, nazywał się Franciszek Gajowniczek. Kolbe został beatyfikowany (patrz str. 124) w 1971 roku przez papieża Pawła VI, a kanonizowany przez Jana Pawła II w 1982 roku.

HISTORIA – Obóz koncentracyjny KL Auschwitz-Birkenau (Oświęcim-Brzezinka) istniał w latach 1940–1945. Jest to jedyny obóz zagłady znajdujący się na liście światowego dziedzictwa UNESCO (wpis od 1979 roku, patrz str. 46).

ZNANI POLACY – Franciszek Pieczka (ur. 1928) – popularny aktor filmowy i teatralny. W pamięci widzów zapisał się m.in. jako Gustlik z *Czterech pancernych i psa* (patrz str. 189) oraz tytułowy *Jańcio Wodnik* z filmu Jana Jakuba Kolskiego.

- *Ten film wydał mi się bardzo ciekawy. Historia głównego bohatera jest szokująca.* (Maria – Rosja)
- *Warto obejrzyć ten film.* (Toshide – Japonia)
- *Ten film mi się bardzo spodobał, chociaż jest trudny do oglądania.* (Daria – Rosja)
- *Dobry film i bardzo ciekawa problematyka.* (Nadzieja – Białoruś)

PSY (Pigs)

1992

reżyseria	Władysław Pasikowski
scenariusz.....	Władysław Pasikowski
zdjęcia	Paweł Edelman
muzyka.....	Michał Lorenc
obsada	Bogusław Linda, Marek Kondrat, Cezary Pazura, Janusz Gajos, Agnieszka Jaskółka

Psy to film oceniany jako kultowy pod każdym względem. Stworzony tuż po ustrojowych przemianach, opowiada historię Franza Maurera, byłego funkcjonariusza SB, który w ramach przeszeręgowań i przesunięć personalnych zostaje nagle „zwykłym” policjantem. Część jego byłych kolegów trafia razem z nim w szeregi policji, z pracy zostaje wyrzucony tylko najlepszy przyjaciel Franza – Olo. Maurer wraz z weryfikacją, którą przejść musieli wszyscy agenci SB, traci dotychczasowy poziom życia i postanawia odciąć się od przeszłości zarówno tej służbowej, jak i prywatnej. Film, wchodząc na ekrany kin, podzielił krytyków na dwa obozy. Wulgarny język, brutalne sceny, wyraziści bohaterowie i krytyka poprzedniego ustroju stały się jednak błyskawicznie przebojem wśród publiczności kinowej. Cytaty z filmu weszły na stałe do potocznej polszczyzny. *Psy* są pierwszym prawdziwie sensacyjnym polskim filmem zrealizowanym wedle wzorców amerykańskich i niezależnie od wszelkich ocen są jednym z najważniejszych filmów nakręconych po przełomie 1989 roku, który na zawsze zmienił polską publiczność i jej upodobania. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

POLSCY POLACY – Bogusław Linda (ur. 1952) – jako młody aktor występował raczej w filmach ambitnych, np. *Kobieta samotna* (patrz str. 55), *Człowiek z żelaza* (patrz str. 99). Za rolę Maurera został oskarżony przez krytyków o zdradę swoich ideałów, a jednak to właśnie ta rola sprawiła, że na wiele lat stał się w Polsce jednym z najpopularniejszych aktorów.

HISTORIA – Służba Bezpieczeństwa (SB) – oddziały specjalne Milicji Obywatelskiej istniejące w latach 1956–1990, powołane zostały, aby służyć umacnianiu władzy socjalistycznej. SB to służby, które działały za pośrednictwem tajnych agentów.

HISTORIA – Rok 1989 był w Polsce momentem ogromnych przemian zarówno w sferze ekonomicznej, jak i kulturalnej. 28 października aktorka Joanna Szczepkowska symbolicznie ogłosiła koniec ery komunizmu w Polsce wygłoszonymi w telewizji słowami: „Proszę Państwa, czwartego czerwca osiemdziesiątego dziewiątego roku skończył się w Polsce komunizm”. 29 grudnia tego samego roku zmieniono nazwę państwa na Rzeczpospolita Polska (zamiast dotychczasowej nazwy Polska Rzeczpospolita Ludowa, patrz str. 57), tym samym, zgodnie z oficjalnym zapisem, Polska stała się państwem demokratycznym.

HISTORIA – Milicja Obywatelska (MO) to nazwa polskiej policji w latach 1944–1990.

HISTORIA – ZOMO czyli Zmotoryzowane Oddwoły Milicji Obywatelskiej (lub Zmechanizowane Oddziały Milicji Obywatelskiej) powstały w 1956 roku. Oddziały przeznaczone były do interwencji w sytuacjach wyjątkowych.

JĘZYK POLSKI – Franz Maurer mówi w bardzo specyficzny sposób, który charakteryzuje się – poza dużą dozą wulgarności – przede wszystkim przesuwaniem czasownika na ostatnią pozycję w zdaniu: „Bo to zła kobieta BYŁA”, „Kolegą moim BYŁ”, „Porządek tu ROBIĘ” itp.

JĘZYK POLSKI – W dialogach w filmie można znaleźć wiele gier językowych, związanych m.in. z historią np.: „– Stopczyk, co wy tam palicie? – Ja? radomskie, ale jak pan major woli to, Franz ma camele”. Zarówno radomskie, jak i camele to marki papierosów, jednak nazwa „radomskie” ma także inne, historyczne, odniesienie. Palenie radomskich w przenośni oznacza palenie akt dotyczących strajków i zamieszek, które miały miejsce w 1976 roku w Radomiu. Akcja protestacyjna została spacyfikowana przez milicję i ZOMO.

JĘZYK POLSKI – Zdania takie, jak: „Kotlet z psa, trzeciej kategorii, pomielony razem z budą”, „Bo to zła kobieta była”, „Chyba już pójdę, co tu będę tak sam siedział”, „A kto umarł, ten nie żyje” i wiele innych pojawiają się na co dzień w języku polskim.

FILM – W 1994 roku Pasikowski (patrz str. 131) nakręcił kontynuację losów bohaterów filmu *Psy* pod tytułem *Psy 2. Ostatnia krew*. Akcja drugiej części rozpoczyna się w momencie wyjścia Franza z więzienia.

- *Oprócz faktu, że jest kultowym polskim filmem, nie podoba mi się.* (Maria – Serbia)
- *Oglądałam tylko część tego filmu i chciałabym obejrzeć go. Bardzo zaciekałam mnie język bohaterów.* (Ilaria – Włochy)

SZCZĘŚLIWEGO NOWEGO JORKU (A Happy New York)

1997

reżyseria ..... Janusz Zaorski
scenariusz ..... Janusz Zaorski, Edward Redliński
zdjęcia ..... Paweł Edelman
muzyka ..... Marek Kościkiewicz
obsada ..... Bogusław Linda, Zbigniew Zamachowski, Janusz Gajos,
Katarzyna Figura, Cezary Pazura, Rafał Olbrychski

Film opisuje życie szóstki emigrantów, którzy przybyli do Stanów Zjednoczonych z nadzieją spełnienia „amerykańskiego snu”. Jednak rzeczywistość szybko weryfikuje ich poglądy na świat. Bohaterowie filmu żyją na granicy normalności, w biedzie i warunkach dalekich od marzeń. Do Polski wysyłają filmiki, które przedstawiają zupełnie wypaczony i wyidealizowany obraz ich życia za oceanem. Film ten zrealizowano na podstawie książki Edwarda Redlińskiego. Janusz Zaorski, po raz kolejny wykazał się klasą, dodatkowymi atutami filmu są aktorzy odtwarzający główne role: Bogusław Linda (patrz str. 55), Katarzyna Figura, Zbigniew Zamachowski (patrz str. 30) i Janusz Gajos (patrz str. 58). (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Scenariusz filmu został napisany na podstawie książki Edwarda Redlińskiego *Szczuropolacy* opisującej losy polskiej emigracji w Stanach Zjednoczonych. Na podstawie powieści powstała także sztuka *Cud na Greenpoincie*.

GEOGRAFIA – Greenpoint to dzielnica Nowego Jorku, która po Chicago stanowi drugie największe skupisko Polaków w USA.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Dzielnica Greenpoint pojawia się w piosence *Natalia w Brooklinie* polskiego zespołu El Dupa (lub L-Dópa): „Na Greenpoincie jest już siostra i kilka koleżanek / Trochę jej pomogą, bo trudno jest samej / Zdobyć pracę na samym początku / Potem wszystko wraca do porządku”. Członkiem zespołu jest Kazik Staszewski znany jako lider zespołu Kult (patrz str. 170).

ZNANI POLACY/FILM – Edward Redliński (ur. 1940) – autor kilku znanych powieści, w tym *Konopielki*, na podstawie której powstał w 1982 roku film w reżyserii Witolda

Times Square (Nowy Jork, USA)

Leszczyńskiego. *Konopielka* opisuje losy mieszkańców zacofanej wsi Taplary i ich zderzenia z powojenną techniką i sposobem życia.

FILM – Janusz Zaorski (ur. 1947) – reżyser; jest reprezentantem nurtu nazywanego przez krytyków „trzecim kinem”. Tak nazywani są reżyserzy, którzy debiutowali na przełomie lat 60. i 70.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – *Szczęśliwego Nowego Jorku* to także tytuł piosenki zespołu IRA pojawiającej się na ścieżce dźwiękowej do filmu. Muzykę i słowa do piosenki napisał Marek Kościkiewicz (ur. 1960), który przez wiele lat był liderem i gitarzystą popularnego polskiego zespołu De Mono.

JĘZYK POLSKI – Tytuł to gra językowa wykorzystująca podobieństwo brzmieniowe do tradycyjnych życzeń: *Szczęśliwego Nowego Roku* (Happy New Year).

- *Panorama ludzkich typów. Film, który w prześmiewczy sposób pokazuje polską emigrację w USA. Warto go pokazać, bo zmusza do refleksji nad losem emigranta, ale też pozwala się pośmiać ze zwykłych ludzkich przywar.* (Jola – Polska)

CYKL: ŚWIĘTA POLSKIE

2000–2006

Seria zrealizowana przez Telewizję Polską składa się z trzynastu filmów związanych z różnymi obchodzonymi przez Polaków świętami. Jej pomysłodawcą był Janusz Morgenstern (1922–2011), którego najważniejsze dzieła to *Jowita* (1967) i *Trzeba zabić tę miłość* (1972). Fabuła filmów z cyklu *Święta polskie* opowiada historie ludzi, poszczególne święta traktując jako tło i pretekst do przedstawianych wydarzeń. Kolejne filmy z serii były realizowane przez znanych polskich filmowców, a udział w filmach brali popularni polscy aktorzy. (at)

Cud Purymowy, reż. Izabella Cywińska – święto żydowskie Purim (święto ruchome)

Noc świętego Mikołaja, reż. Janusz Kondratiuk – św. Mikołaja (6.12)

Żółty szalik, reż. Janusz Morgenstern – Wigilia Bożego Narodzenia (24.12) (patrz str. 184)

W kogo ja się wrodziłem, reż. Ryszard Bugajski – Dzień Ojca (23.06)

Wszyscy święci, reż. Andrzej Barański – Wszystkich Świętych (1.11)

Miss mokrego podkoszulka, reż. Witold Adamek – Wielkanoc (święto ruchome – w marcu lub w kwietniu)

Wszystkich Świętych

Biała sukienka, reż. Michał Kwieciński – Boże Ciało
(60 dni po Wielkanocy)

Długi weekend, reż. Robert Gliński – Święto Pracy
i Święto Konstytucji (1 i 3 maja)

Królowa chmur, reż. Radosław Piwowarski – Dzień
Matki (26.05)

Piekło niebo, reż. Natalia Koryncka-Gruz – pierwsza
komunia święta

Barbórka, reż. Maciej Pieprzycza – śląskie święto –
Barbórka, św. Barbary – święto górników (4.12)

Przybyli ułani, reż. Sylwester Chęciński – Matki Bo-
skiej Zielnej, Święto Wojska Polskiego (15.08)

Miłość w przejściu podziemnym, reż. Janusz Majewski
– walentynki (14.02)

Boże Narodzenie

- *Barbórka: Szkoda, że nie ma drugiej części. Chciałbym wiedzieć, którego ona wybrała.* (Tomek – Kanada)
- *Wszyscy święci: Żałuję, że w Kanadzie ludzie tak nie dbają o groby swoich bliskich.* (Ela – Kanada)
- *Żółty szalik: Smutny film o pięknych świętach.* (Dorota – Kanada)
- *Barbórka: W pamięci zostało mi to, że podczas projekcji ożyły we mnie uczucia z lat dzieciństwa, spędzonego w środowisku górniczym. Film dotknął milczącego, zamkniętego w sobie świata i rytuału górników, niedostępnego dla przybysza ani w sferze empatii, ani życiowej filozofii. Bardzo spodobał mi się sposób układania dramaturgii polegającej na przedstawieniu chęci spotkania i wglębnienia się dwóch światów, gdzie niemożliwość ich wzajemnego zrozumienia i poznania w przebiegu fabuły została wyrażona środkami elementarnymi.* (Nikolaj – Słowenia)

CZEŚĆ, TERESKA (Hi, Tereska / Hi Tessa)

2001

reżyseria.....Robert Gliński
scenariusz.....Jacek Wysomirski, Robert Gliński
zdjęcia.....Petro Aleksowski
obsada.....Aleksandra Gietner, Karolina Sobczak,
Zbigniew Zamachowski, Małgorzata Różniatowska

Czarno-biały obraz, dokumentujący świat przeciętnego blokowiska w mieście średniej wielkości. Nastoletnia Tereska, mieszkająca z rodzicami i młodszą siostrą, nie wyróżnia się niczym szczególnym spośród tysięcy mieszkańców osiedla. Dziewczyna uczy się w szkole krawieckiej, chce zostać projektantką

Robert Gliński

mody. Wrażliwa i nieśmiała, boleśnie przeżywa konfrontację z często brutalną rzeczywistością. Tereska potrzebuje ciepła i uczucia, wsparcia w realizowaniu ambicji, tymczasem spotyka się z przejawami bezwzględności, wyrachowania i agresywnej seksualności. Ważny film, przedstawiający tragiczny finał historii bardzo prawdopodobnej, tym bardziej, iż dwie główne role odtwarzają dziewczynki z ośrodka wychowawczego. Gorzki wydźwięk skłania do

refleksji społecznej. Film otrzymał nagrodę Grand Prix na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102). (jb)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Robert Gliński (ur. 1952) – reżyser doceniony i nagradzany kilkakrotnie m.in. na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni. W 2008 r. został wybrany na Rektora Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. Leona Schillera w Łodzi (patrz str. 19).

POLSKA – Aleksandra Gietner (ur. 1985) – odtwórczyni głównej roli w filmie Roberta Glińskiego to dziewczynka, która już jako dziecko kilkakrotnie popadała w konflikt z prawem. Niestety, ani występ w nagradzanym wielokrotnie obrazie, ani wiele nagród, które sama zdobyła, nie zmieniły jej nastawienia do życia. Wkrótce po zakończeniu zdjęć do filmu Ola Gietner i Karolina Sobczak (odtwórczyni roli koleżanki Tereski w filmie) uciekły z ośrodka wychowawczego w Otwocku. Ola nie pojechała nawet odebrać nagrody dla najlepszej młodej aktorki w filmie zagranicznym na festiwalu w Chicago.

JĘZYK POLSKI – Blokowisko to nazwa dużego skupiska bloków mieszkalnych, czyli wielopiętrowych, wielorodzinnych budynków, o prostej formie. Współcześnie takie osiedla uważa się za „przekleństwo” przestrzeni miejskiej, miejsce, gdzie powstaje wiele patologii, w tym dotyczących młodzieży.

FILM – Film Roberta Glińskiego pasuje niemalże idealnie do zasad nurtu Dogma 95. Był to manifest filmowy ogłoszony przez duńskich reżyserów postulujący m.in. rezygnację z efektów specjalnych, realizację filmów w stylu bliskim filmowi dokumentalnemu (brak sztuczności, nienaturalnych elementów czy rekwizytów) i kręcenie filmów bez statywów filmowych (tzw. „zdjęcie z ręki”). Najbardziej znanym reżyserem tego nurtu jest Lars von Trier.

- *Film wstrząsający! To straszne, jak szara codzienność w zwykłym szarym mieście gubi życie młodzieży, ludzi.* (Olga i Mikołaj – Ukraina)
- *Spodobał mi się bardzo, ale jest ciężki. Nie polecałabym go bardzo młodym ludziom.* (Julia – Ukraina)

CHOPIN – PRAGNIENIE MIŁOŚCI (Chopin: Desire for Love)

2002

reżyseria ..... Jerzy Antczak
scenariusz ..... Jerzy Antczak, Jadwiga Barańska
zdjęcia ..... Edward Kłosiński
muzyka ..... Fryderyk Chopin (materiały muzyczne), Jerzy Maksymiuk
obsada .... Piotr Adamczyk, Danuta Stenka, Adam Woronowicz, Sara Muldner, Bożena Stachura, Michał Konarski, Jerzy Żelnik, Marian Opania, Janusz Gajos

Film Jerzego Antczaka skupia się jedynie na fragmencie biografii Fryderyka Chopina, mianowicie na jego burzliwym związku z francuską pisarką George Sand. Młody Fryderyk, przebywający na emigracji w Paryżu, początkowo nie zyskuje uznania w oczach bywalców paryskich salonów. Podupadający na duchu i na zdrowiu Chopin zastanawia się nad powrotem do kraju, lecz poznaje George Sand. Ich znajomość przeradza się w długoletni romans, który – jak wiadomo – mocno zaważył na twórczości Fryderyka. Miłość do tej ekscentrycznej kobiety, nieustające konflikty z jej synem Maurycym oraz uczucie, jakim darzyła Chopina córka Sand – Solange – są głównym tematem dzieła Jerzego Antczaka. Reżyser nie nakręcił bowiem filmu o muzyce, ale o człowieku. Przedstawił obraz artysty egocentrycznego i humorzastego. Muzyka jest jedynie tłem, ale tłem bardzo znaczącym. Widzimy pracę kompozytora nad każdym taktem, każdą najdrobniejszą nutą. Podobnie jak kilka lat później Agnieszka Holland w filmie *Kopia mistrza* (patrz str. 37), Antczak wysuwa w filmie wyraźną tezę, że każdy geniusz jest tak naprawdę tylko zwykłym człowiekiem. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

POLSKA MUZYKA (KLASYCZNA)/
ZNANI POLACY – Fryderyk Chopin (1810–1849) – najbardziej znany polski kompozytor i pianista. Jego twórczość zalicza się do epoki romantyzmu. Chopin większość życia spędził na emigracji. Tworzył między innymi mazurki, polonezy, nokturny i sonaty. Jeden z jego najbardziej znanych utworów to *Etuda rewolucyjna*. Chopin zmarł w październiku 1849 roku na gruźlicę.

Tablica poświęcona Fryderykowi Chopinowi na placu Vendôme w Paryżu

GEOGRAFIA – Fryderyk Chopin urodził się w Żelazowej Woli, gdzie dziś można zwiedzić jego rodzinny dom, będący własnością Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina. Od wielu lat odbywają się tam koncerty utalentowanych pianistów.

GEOGRAFIA – Fryderyk Chopin zmarł w domu nr 12 przy placu Vendôme w Paryżu. Na budynku znajduje się tablica upamiętniająca wielkiego kompozytora.

LITERATURA – Romantyzm to epoka w historii sztuki i w literaturze trwająca od końca XVIII w. (w Polsce za datę początkową romantyzmu uznaje się rok 1822, w którym zostały opublikowane *Ballady i romanse* Adama Mickiewicza) do połowy wieku XIX. Romantycy dzielili świat na rzeczy widzialne (materialne) oraz niewidzialne (te, które postrzegamy jedynie za pomocą wiary i intuicji); fascynowali się kulturą Dalekiego Wschodu, ludowością, ale sięgali także do minionych epok. Romantyzm w muzyce polskiej reprezentował właśnie Chopin, w literaturze Adam Mickiewicz (1798–1855, patrz str. 153), Juliusz Słowacki (1809–1849), Zygmunt Krasiński (1812–1859) i Cyprian Kamil Norwid (1821–1883, patrz str. 142), a w malarstwie – Piotr Michałowski (1800–1855).

FILM – O życiu Fryderyka Chopina opowiadają także inne filmy: *Młodość Chopina* (1951, reż. Aleksander Ford), *Błękitna nuta* (1991, reż. Andrzej Żuławski) oraz komedia romantyczna *Improwizacja (Impromptu)*, 1991, reż. James Lapine), w której w rolę Fryderyka wcielił się Hugh Grant (ur. 1960).

POLSKA – Od 1927 roku odbywa się co roku w Warszawie Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina. Najbardziej znany polski laureat to Krystian Zimerman. Niezwykłą popularność na całym świecie zdobył uczestnik Konkursu z roku 1980 Ivo Pogorelić, który jednak nie otrzymał żadnej nagrody. W proteście przeciwko tej decyzji, argentyńska jurorka Martha Aregich zrezygnowała ze swojego miejsca w składzie jury.

POLSKA – Do imienia Chopina nawiązuje nazwa polskiej nagrody przyznawanej od 1995 roku „Fryderyki”. Nagroda wręczana jest zarówno twórcom muzyki klasycznej, jak i rozrywkowej.

LITERATURA – Sztukę *Lato w Nohant* opowiadającą o Fryderyku Chopinie i George Sand napisał Jarosław Iwaszkiewicz (patrz str. 160).

CIEKAWOSTKA – W 2007 roku w Japonii powstała gra przygodowa na konsolę Xbox, której bohaterem jest Fryderyk Chopin. Gra toczy się w trzech ostatnich godzinach przed śmiercią kompozytora. Na ścieżce dźwiękowej do gry można usłyszeć utwory Chopina.

JĘZYK POLSKI – W Londynie można kupić notesy, wykorzystujące nazwisko Chopina do gry językowej: „Mini Chopin Liszt”.

- *Jedynie, co lubiłam w tym filmie, to była muzyka Chopina. Niestety, uważam, że ten film tylko zdołał zniszczyć obraz Chopina. W odróżnieniu od filmów o Mozarcie („Amadeus”) albo o Beethovenie („Immortal Beloved”), ten film zniszczył obraz geniusza muzyki, pokazując go jako ordynarnego człowieka, pragnącego miłości i dosyć egoistycznego. Poza tym tkwi w polskości, podobnie jak filmy Wajdy. (Claudia – Rumunia)*
- *Świetna gra aktorów, udany wybór aktora na rolę Chopina (Piotra Adamczyka) zmusza widza, aby uwierzył w tę wielką miłość, która łączy ludzi z różnych światów. (Andrzej – Ukraina)*
- *Znakomita obsada, nastrój arcykowski. (Emilia i Łászló – Węgry)*

PIANISTA (The Pianist)

2002

reżyseria	..... Roman Polański
scenariusz	..... Ronald Harwood
zdjęcia	..... Paweł Edelman
muzyka	..... Wojciech Kilar
obsada	..... Adrien Brody, Thomas Kretschmann, Frank Finlay, Maureen Lipman, Emilia Fox, Ed Stoppard, Julia Rayner, Jessica Kate Meyer, Michał Żebrowski

Film opowiada historię polskiego pianisty żydowskiego pochodzenia – Władysława Szpilmana. Gdy do Warszawy wkraczają wojska hitlerowskie, wszyscy mieszkający tam Żydzi zostają zamknięci w getcie. Szpilman gra w kawiarni, by utrzymać rodzinę. Zaczynają się wywózki Żydów do obozów pracy – w ostatniej chwili życie ratuje Władysławowi znajomy policjant. Niestety, reszta rodziny odjeżdża pociągiem, by wkrótce zginąć w obozie koncentracyjnym. Dzięki pomocy przyjaciół Szpilman długo ukrywa się poza gettem; gdy wybucha powstanie, kompozytor znów musi ratować życie. Głodny i chory ukrywa się w na wpół zniszczonej willi, gdzie znajduje go niemiecki oficer. Muzyka Szpilmana tak oczarowuje hitlerowca, że ten darowuje mu życie. *Pianista* jest jednym z najlepszych, o ile nie najlepszym, filmem Romana Polańskiego (patrz str. 15). Film to realistyczny obraz Holocaustu, zagłady warszawskich Żydów (patrz str. 131). Władysław Szpilman jako dwudziestokilkuletni obiecujący pianista staje twarzą w twarz z niewyobrażalną tragedią. Zostaje mu odebrana najpierw muzyka, potem godność, a na końcu rodzina. Cudem udaje mu się przeżyć. Ocalił go człowiek, który uosabia to, czego Szpilman najbardziej nienawidzi i czego najbardziej się boi. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

WIELCY POLACY – Władysław Szpilman (1911–2000) – polski kompozytor i pianista żydowskiego pochodzenia. W chwili ataku Niemców na Warszawę grał

Warszawa, 1944

audycję w Polskim Radiu. 6 lat później, po zakończeniu wojny, Szpilman wrócił do pracy w tym samym radiu.

LITERATURA – Scenariusz filmu powstał na podstawie książki napisanej przez samego Szpilmana pt. *Pianista*. Książka została wydana po raz pierwszy w 1946 roku w bardzo okrojonej wersji, pomijającej wiele faktów, które w późniejszych wydaniach zostały uzupełnione.

HISTORIA – Warszawskie getto zostało stworzone 2 października 1940 roku i zajmowało powierzchnię ponad 2,5 km². W gettcie warszawskim przetrzymywany był m.in. Ludwik Hirszfild (1884–1954), znany polski lekarz i bakteriolog. W 1928 roku przyjęto na całym świecie oznaczenie grup krwi wprowadzone właśnie przez Hirszfelda.

NAGRODY – Film Polańskiego otrzymał wiele nagród, w tym trzy Oscary (patrz str. 137) oraz Złotą Palmę w Cannes (patrz str. 72).

- *Ten film to mieszanka smutku i nadziei.* (Angelo – Włochy)
- *Nigdy nie zapomnę tego filmu.* (Seul – Korea Płd.)
- *Mój ulubiony film. Jeden z najlepszych i najbardziej znanych filmów o II wojnie światowej. Fantastyczni aktorzy, wspaniały reżyser i zawsze ciekawy temat. Będę go oglądać jeszcze wiele razy.* (Nino – Gruzja)

SYMETRIA (Symmetry)

2003

reżyseria	..Konrad Niewolski
scenariusz	..Konrad Niewolski
zdjęcia	..Arkadiusz Tomiak
muzyka	..Michał Lorenc
obsada	..Andrzej Chyra, Borys Szyc, Arkadiusz Detmer, Janusz Bukowski, Kinga Preis

Film *Symetria* Konrada Niewolskiego opowiada o systemie więziennictwa oraz o zasadach panujących wśród więźniów. Bohaterem jest młody chłopak – Łukasz, który zostaje niesłusznie posądzony o napaść na starszą kobietę.

Niestety, adwokat wynajęty przez matkę chłopaka nie jest w stanie wydostać bohatera z więzienia. Łukasz po traumatycznych przeżyciach w celi stara się dołączyć do grypsumującej grupy więźniów. Wkracza w świat więziennej subkultury, musi nauczyć się nie tylko nowego języka, ale także surowych reguł, które rządzą światem gitów. Chłopak ze zdziwieniem zaczyna dostrzegać, że lepiej czuje się wśród grypsumującej braci niż na wolności. Film Konrada Niewolskiego nie jest dziełem prostym. Porusza wiele trudnych tematów związanych nie tylko z polskim systemem więziennictwa, ale także pokazuje, jak człowiek pod wpływem panujących warunków może się całkowicie zmienić. Widzimy, jak Łukasz z niewinnego chłopaka przeradza się w rasowego, bezwzględnego kryminalistę. Spora w tym zasługa młodego aktora Arkadiusza Detmera, który w bardzo realistyczny sposób wcielił się w postać Łukasza. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

JĘZYK POLSKI – Grypsumera to gwara więzienna (rodzaj żargonu), specyficzny język, którym porozumiewają się więźniowie, niezrozumiały dla innych grup społecznych.

JĘZYK POLSKI – Żargon to język jakiejś grupy społecznej (nie terytorialnej), którą najczęściej uważa się za niższą pod względem kulturalnym. Od języka ogólnego różni się właściwie tylko leksyką, która tworzona jest przede wszystkim po to, by język ten nie był zrozumiały dla innych (z franc. *jargon*).

JĘZYK POLSKI – Git-ludzie to w gwarze więziennej określenie kogoś „grypsumującego”, kogoś postawionego wyżej w hierarchii więziennej.

ZNANI POLACY – Arkadiusz Detmer (ur. 1973) – polski aktor filmowy i serialowy. W 2005 roku, w filmie *Parę osób, mały czas* (patrz str. 66) Detmer odtworzył rolę Tadeusza Sobolewskiego (ur. 1947), znanego krytyka filmowego, przyjaciela Mirona Białoszewskiego (patrz str. 67). W 2012 roku ukazała się książka Tadeusza Sobolewskiego pt. *Człowiek Miron*, opowiadająca właśnie o tym pisarzu.

JĘZYK POLSKI – Film z powodu wykorzystania slangu i gwary więziennej może być trudny w odbiorze.

- *Film wart jest obejrzenia ze względu na ciekawie zobrazowane studium przemiany charakteru głównego bohatera. Metamorfoza dokonuje się pod wpływem potrzeby odnalezienia się w nowej, rządzącej się brutalnymi prawami rzeczywistości. Opowieść Niewolskiego to historia ukazująca przewrotność losu i cienką granicę między dobrem i złem.* (Ola – Polska)

KAROL, CZŁOWIEK, KTÓRY ZOSTAŁ PAPIEŻEM (Karol, un uomo diventato papa)

2004

reżyseria	Giacomo Battiato
scenariusz	Giacomo Battiato
zdjęcia	Giovanni Mammolotti
muzyka	Ennio Morricone
obsada	Piotr Adamczyk, Małgorzata Bela, Lech Mackiewicz, Szymon Bobrowski

Historia Karola Wojtyły – Polaka, który został papieżem – jest znana ludziom na całym świecie. Jeśli zapytamy jakiegokolwiek człowieka w przypadkowo wybranym mieście świata, na dowolnej ulicy tego miasta o znanego Polaka, odpowiedź zawsze będzie brzmiała tak samo: Jan Paweł II. Film, którego polska premiera odbyła się zaledwie dwa tygodnie po śmierci papieża, jest opowieścią o życiu niezwykłego człowieka, rozpoczynającą się w 1938 roku. Wojtyła był wtedy studentem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wybuch wojny wpłynął na decyzję młodego Karola, który uświadomił sobie, że jego powołanie życiowe to raczej droga duchowa niż wojsko. Akcja filmu kończy się na konklawe, na którym Karol Wojtyła zostaje wybrany papieżem i przyjmuje imię Jana Pawła II. Dalsze jego losy zostały przedstawione w filmie *Karol – papież, który pozostał człowiekiem*. Premiera drugiej części filmu odbyła się w 28. rocznicę wybrania Karola Wojtyły na papieża. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

WIELCY POLACY – Karol Józef Wojtyła (1920–2005) – urodził się w Wadowicach.

Na początku studiował polonistykę, później, w 1942 roku, postanowił studiować teologię. W 1958 został mianowany na biskupa i już 6 lat później został arcybiskupem metropolitą krakowskim. Kolejnym etapem była nominacja na kardynała w 1967. Papieżem został wybrany na konklawe w roku 1978. Zawsze fascynował się poezją, nawet sam tworzył wiersze. Przestał je pisać po wyborze na papieża. Nie zaprzestał jednak działalności pisarskiej i wydał już jako Jan Paweł II

Bazylika św. Piotra w Watykanie

Portret Jana Pawła II na placu św. Piotra w Watykanie

kilka książek, które pełne są filozoficzno-religijnych refleksji, dotyczących dręczących ludzi dylematów moralnych. Wojtyła prowadził także działalność naukową, był profesorem na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (KUL) gdzie wykładał teologię, etykę i historię filozofii. Kanonizowany w 2014 roku. GEOGRAFIA – Wadowice (województwo małopolskie) –

miejsowość w pobliżu Krakowa, znana jako miejsce urodzenia Karola Wojtyły. Można tu zwiedzić Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II.

LITERATURA – Scenariusz filmu został napisany na podstawie książki Gianfranca Svidercoschiego *Historia Karola (Storia di Karol)*.

FILM – O życiu Jana Pawła II opowiada wiele innych filmów, m.in. *Z dalekiego kraju* z roku 1981 (reż. Krzysztof Zanussi, prod. Polska, Wielka Brytania, Włochy), *Jan Paweł II – nie lekajcie się* z 2005 (reż. Jeff Bleckner, prod. USA) i *Świadectwo* z 2008 roku (reż. Paweł Pitera, prod. Polska, Włochy).

NAGRODY – Jan Paweł II został uhonorowany wieloma odznaczeniami, m.in. pierwszym po II wojnie światowej Orderem Orła Białego, został także Człowiekiem Roku '94 według magazynu „Time”. W 1991 roku odznaczono go Orderem Uśmiechu (patrz str. 69). Jan Paweł II jest także honorowym obywatelem wielu miast, a miasto Rzym nazwało jego imieniem główną stację kolejową w mieście.

MUZYKA FILMOWA – Ennio Morricone (ur. 1928) – znany i ceniony kompozytor, przygodę z muzyką zaczął w wieku 6 lat. Jest twórcą ścieżek dźwiękowych do takich filmów, jak: *Pewnego razu na Dzikim Zachodzie (C'era una volta il West, 1968, reż. Sergio Leone)*, *Zwiąż mnie (Átame!, 1990, reż. Pedro Almodóvar)* czy *Bękart wojny (Inglourious Basterds, 2009, reż. Quentin Tarantino)*.

CIEKAWOSTKA – W roku 2000 Jan Paweł II został honorowym członkiem drużyny Harlem Globetrotters. Jest to amerykańska drużyna koszykarska łącząca podczas gry elementy sportowe i rozrywkowe. Honorowymi członkami tej drużyny są także Henry Kissinger i Nelson Mandela.

- *Myślę, że to mój ulubiony film o Polsce i Polakach.* (Aleksandra – Białoruś)
- *Wspaniały film. Jeden z najlepszych, jakie kiedykolwiek widziałam. Moim zdaniem Karola Wojtyłę szanują wszyscy na całym świecie i dlatego film o nim warto zobaczyć.* (Nino – Gruzja)

reżyseria ..... Andrzej Wajda
 scenariusz ..... Andrzej Wajda, Władysław Pasikowski, Przemysław Nowakowski
 zdjęcia ..... Paweł Edelman, Marek Rajca
 muzyka ..... Krzysztof Penderecki
 obsada ..... Artur Żmijewski, Maja Ostaszewska, Maja Komorowska,
 Władysław Kowalski, Jan Englert, Danuta Stenka, Andrzej Chyra

W 1940 r. na mocy decyzji Biura Politycznego KC Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (KPZR) wymordowano tysiące polskich oficerów. Jedną z ofiar tej okrutnej zbrodni był ojciec Andrzeja Wajdy. Być może dlatego, Wajda jako pierwszy zdecydował się w przejmujący sposób opowiedzieć o tej, przez lata ukrywanej, zbrodni. Reżyser podczas realizacji swojego filmu zrezygnował z jednostkowego bohatera. Na ekranie przeplata się kilka historii różnych ludzi. Widz obserwuje tragiczne wydarzenia z perspektywy uwięzionych oficerów, bezpośrednich ofiar mordu, a jednocześnie poznaje ich rodziny, obserwuje ich niepokój i strach aż do roku 1943, kiedy pojawia się wiadomość o odnalezieniu zbiorowych mogił. Nawet wtedy bliscy nie chcą dać wiary tej okrutnej zbrodni i wierzą w powrót ukochanych ojców, braci i mężów. Dzięki takiemu zabiegowi reżyser pokazuje panoramę ówczesnego polskiego społeczeństwa, ale także uświadamia ogrom spustoszenia, jaki ta tragedia spowodowała w psychice Polaków. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

HISTORIA – Katyń – miejsce, które stało się symbolem zbrodni stalinowskich okresu II wojny światowej. Wymordowano tam 22 tys. obywateli polskich – jeńców wojennych osadzonych wcześniej w specjalnych obozach (w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie). Ofiarami zbrodni byli głównie żołnierze z dowództwa Wojska Polskiego, urzędnicy państwowi i polska inteligencja, uznani za „wrogów władzy sowieckiej”. Ich ciała zostały ukryte w zbiorowych mogiłach w Katyniu, Smoleńsku, Miednoje, Piatichatkach, a także w innych nieznanych dotąd miejscach.

LITERATURA – Andrzej Mularczyk (ur. 1930) – polski dziennikarz, pisarz i scenarzysta filmowy. Jest autorem opowieści filmowej *Post mortem – Katyń*, na podstawie której Andrzej Wajda nakręcił swój film.

ZNANI POLACY – Andrzej Wajda (ur. 1926) (patrz str. 17) – wybitny polski reżyser filmowy i teatralny,

Uroczystości rocznicowe w Katyniu

syn zawodowego oficera. Współtwórca Polskiej Szkoły Filmowej (*Kanał*, 1957, patrz str. 86) oraz nurtu kina moralnego niepokoju (*Człowiek z marmuru*, 1976). Artysta wszechstronny, jest twórcą dzieł zaliczanych niemal do każdego gatunku filmowego, które weszły na stałe do historii polskiej kinematografii.

POLSKA MUZYKA (PIOSENKA AKTORSKA) – Zbrodnia katyńska jest tematem piosenki Jacka Kaczmarskiego (patrz str. 100) (1957–2004) *Katyń* z 1985 roku: „Jeszcze rosną drzewa, które to widziały, / Jeszcze ziemia pamięta kształt buta, smak krwi. / Niebo zna język, w którym komendy padały, / Nim padły wystrzały, którymi wciąż brzmi”.

LITERATURA – Zbrodni katyńskiej poświęcił jeden ze swych wierszy Zbigniew Herbert (1924–1998). Wiersz *Guziki* poeta zakończył słowami: „tylko guziki nieugięte / potężny głos zamilkłych chórów / tylko guziki nieugięte / guziki z płaszczy i mundurów”.

ZNANI POLACY/POLSKA MUZYKA (FILMOWA) – Krzysztof Penderecki (ur. 1933) – polski kompozytor i dyrygent znany na całym świecie. Poza utworami na orkiestry, operami oraz dziesiątkami innych, jego utwory pojawiają się także na ścieżkach dźwiękowych do takich filmów, jak *Egzorcysta* (*The Exorcist*, 1973, reż. William Friedkin, patrz str. 166) i *Łsnienie* (*The Shining*, 1980, reż. Stanley Kubrick, patrz str. 166).

- *W ubiegłym roku obejrzałem „Katyń” w koreańskiej telewizji. Bardzo mi się podobał, bo historia Polski i Korei jest podobna.* (Junewoo – Korea Płd.)
- *Andrzej Wajda jest bardzo dobrym reżyserem. Ten film jest związany z historią mojej rodziny.* (Olga – Ukraina)
- *To jest naprawdę wzruszająca historia. Szczególnie koniec filmu odebrał mi mowę.* (Kiok – Korea Płd.)

JUTRO IDZIEMY DO KINA (Tomorrow we are going to the movies)

2007

reżyseria ..... Michał Kwieciński
scenariusz ..... Jerzy Stefan Stawiński
zdjęcia ..... Piotr Wojtowicz
muzyka ..... Misza Hairulin
obsada ..... Jakub Wesołowski, Mateusz Damięcki, Antoni Pawlicki,
Anna Gzyra, Julia Pietrucha, Maria Niklińska

Film opisuje historię trójki przyjaciół, których plany na przyszłość i wielkie nadzieje zostają zburzone przez wybuch II wojny światowej. Andrzej,

Jakub Wesołowski

Piotr i Jerzy właśnie zdali maturę i traktują życie jako wielką przygodę. Jednak jest rok 1938 i atak Niemców na Polskę staje się coraz bardziej realny. Andrzej i Jerzy dostają się do wojska, natomiast Piotr rozpoczyna studia medyczne. Pierwszy dzień wojny będzie dla nich zarazem ostatnim dniem wolności i ostatnim spotkaniem. Film *Jutro idziemy do kina* jest produkcją telewizyjną, a główne role w filmie grają młodzi polscy aktorzy. Nie jest to może kino doskonałe, ale na pewno warto je polecić, szczególnie młodemu ludziom, którzy mogą łatwo identyfikować się z głównymi bohaterami i wyobrazić sobie, jak trudne może być życie, kiedy stajemy przed wyborami, których dokonał za nas los. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Scenariusz filmu został napisany na podstawie książki Dawida Bieńkowskiego (ur. 1963) *Jest* wydanej w 2001 roku.

MUZYKA – W filmie została wykorzystana piosenka ze słowami Mariana Hemara *Może kiedyś innym razem...* W latach 30. piosenkę tę śpiewał m.in. Mieczysław Fogg (1901–1990), jeden z najbardziej znanych pieśniarzy polskich.

JĘZYK POLSKI – Matura, egzamin dojrzałości, jest to końcowy egzamin z całości materiału nauczanego w szkole średniej. Świadectwo maturalne jest dokumentem koniecznym, aby dostać się na studia wyższe.

- *Bardzo dobry film. Dobrze wybrani aktorzy, którzy są znani nie tylko w Polsce, ale także w Gruzji.* (Nino – Gruzja)

MAŁA MOSKWA (Little Moscow)

2008

reżyseria	Waldemar Krzystek
scenariusz	Waldemar Krzystek
zdjęcia	Tomasz Dobrowolski
muzyka	Zbigniew Karnecki
obsada	Svetlana Khodchenkova, Lesław Żurek, Aleksey Gorbunov, Andrzej Grabowski

Film *Mała Moskwa* to historia małżeństwa Jury i Wiery. Młodzi zakochani przybywają do Legnicy (tytułowej „małej Moskwy”). Wiera, zauroczona Polską, bierze udział w „konkursie przyjaźni polsko-radzieckiej”, śpiewając piosenkę Ewy Demarczyk. Na tym konkursie poznaje polskiego oficera Mi-

chała. Między Rosjanką i Polakiem rodzi się uczucie. Ukrywanie związku nie przynosi rezultatu, kochankowie zostają odkryci, a wypadki toczą się od tego momentu własnym torem. Wiera decyduje się odejść od męża. Kiedy występuje o polskie obywatelstwo, Jura dostaje nakaz natychmiastowego powrotu z rodziną do ZSRR (patrz str. 27). To jednak jest już niemożliwe... W filmie przykuwa uwagę prowadzony pobocznie dramat męża Wiery. Miłość kochanków, podsycana głównie pożądaniem i – trudno się oprzeć temu wrażeniu – tajemnicą, wydaje się niedojrzała, dziecinna. Jest ona przeciwstawiona uczuciu, które żywi Jura do swojej żony – miłości dojrzałej, może nazbyt spokojnej i uładowanej, ale zdecydowanie bardziej przekonującej w swojej prostocie. Jura kocha Wierę bezwarunkowo, jest w stanie wybaczyć jej wszystko i w końcu to on po jej śmierci staje się prawdziwym, kochającym ojcem dla córki swojej żony i obcego mężczyzny. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

CIKAWOSTKA – Podobno historia Wiery i Michała jest prawdziwa. Starsi mieszkańcy Legnicy pamiętają ją i przekazują sobie z ust do ust. Właśnie ona stała się inspiracją dla Waldemara Krzystka do nakręcenia *Małej Moskwy*.

GEOGRAFIA/HISTORIA – Legnica – miasto w południowo-zachodniej Polsce, od 1740 aż do 1945 roku znajdujące się w granicach państwa niemieckiego. Po 1945 roku, zgodnie z postanowieniami konferencji poczdamskiej, Legnica znalazła się w granicach Polski. Ponieważ w mieście zachowały się obiekty wojskowe, ulokowano tu garnizon Wojska Polskiego oraz Północną Grupę Wojsk Armii Radzieckiej. Wojska radzieckie pozostały w Polsce i innych krajach bloku wschodniego na mocy Układu Warszawskiego, co było w istocie zakamuflowanym sposobem okupacji tych państw.

HISTORIA – Konferencja poczdamska (Poczdam, niem. Potsdam – miasto w pobliżu Berlina) odbyła się w dniach 17.07.1945–2.08.1945, wzięli w niej udział Józef Stalin (przywódca ZSRR), Harry Truman (prezydent USA) i Winston Churchill (premier Wielkiej Brytanii). Celem konferencji było ustalenie zasad organizacji powojennego świata.

HISTORIA – Układ Warszawski, czyli Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej to porozumienie polityczno-wojskowe państw tzw. bloku wschodniego, w którym dominującą rolę odgrywał ZSRR (patrz str. 27). Podpi-

Rynek w Legnicy

sany w 1955 roku w Warszawie, jego ustalenia pozostawały w mocy aż do roku 1991.

ZNANI POLACY/POLSKA MUZYKA – Ewa Demarczyk (ur. 1941) – polska piosenkarka, związana przez wiele lat z Piwnicą pod Baranami. Wykonywała przede wszystkim utwory zaliczane do nurtu poezji śpiewanej. Jej najbardziej znane wykonania to *Karuzela z Madonnami* (wiersz Mirona Białoszewskiego, 1922–1983, patrz str. 67) i *Grande Valse Brillante* (wiersz Juliana Tuwima, 1894–1953). Piosenkarka odnosiła także sukcesy za granicą, m.in. w Paryżu, gdzie występowała w sali koncertowej Olimpia oraz w Nowym Jorku, gdzie można było ją usłyszeć w Carnegie Hall.

POLSKA – Piwnica pod Baranami – kabaret mieszczący się w Krakowie. Założony został w 1956 roku przez Piotra Skrzyneckiego. Piwnica znana jest m.in. z tego, że zaczynała w niej karierę wielu popularnych polskich artystów.

ZNANI POLACY – Julian Tuwim (1894–1953) – jeden z najpopularniejszych polskich poetów i pisarzy XX wieku, był współzałożycielem grupy poetyckiej „Skamander” (patrz str. 160). Niektóre jego utwory stały się tekstami popularnych piosenek (np. *Miłość ci wszystko wybaczy*, *Wspomnienie*, *Grande Valse Brillante*). Jeden z jego najbardziej znanych utworów, to wiersz dla dzieci *Lokomotywa*: „Stoi na stacji lokomotywa, / Ciężka, ogromna i pot z niej spływa – / Tłusta oliwa. / Stoi i sapie, dyszy i dmucha, / Żar z rozgrzanego jej brzucha bucha: / Buch – jak gorąco! / Uch – jak gorąco! / Puff – jak gorąco! / Uff – jak gorąco! / Już ledwo sapie, już ledwo zipie, / A jeszcze palacz węgiel w nią sypie. / Wagony do niej podoczepiali / Wielkie i ciężkie, z żelaza, stali, / I pełno ludzi w każdym wagonie, / A w jednym krowy, a w drugim konie, / A w trzecim siedzą same grubasy, / Siedzą i jedzą tłuste kiełbasy. / A czwarty wagon pełen bananów, / A w piątym stoi sześć fortepianów, / W szóstym armata, o! jaka wielka! / Pod każdym kołem żelazna belka! / W siódmym dębowe stoły i szafy, / W ósmym słoń, niedźwiedź i dwie żyrafy, / W dziewiątym – same tuczone świnię, / W dziesiątym – kufry, paki i skrzynie, / A tych wagonów jest ze czterdzieści, / Sam nie wiem, co sję w nich jeszcze mieści ...”

- *To jest interesujący i prawdziwy film o tym, jak było w tamtych czasach.* (Irena – Rosja)
- *Oglądaliśmy z ciekawością, ale mamy wrażenie, że reżyser nie do końca odczuwa atmosferę tamtych czasów.* (Olga i Mikołaj – Ukraina)
- *Ten film oglądałam z zainteresowaniem, ale nie jestem pewna, że chcę obejrzeć go po raz drugi.* (Marja – Rosja)
- *Po prostu cudowny film, znakomita obsada, niepowtarzalny nastrój, gorąca miłość i słowiańska uczuciowość. Widz już po pierwszych minutach żałuje, że film zaraz się skończy.* (Emilia i Łászló – Węgry)
- *„Mała Moskwa” to teraz mój ulubiony film.* (Gong – Chiny)

POPIEŁUSZKO: WOLNOŚĆ JEST W NAS (Popieluszko: Freedom is Within Us)

2009

reżyseria ..... Rafał Wieczyński
scenariusz..... Rafał Wieczyński
zdjęcia ..... Grzegorz Kędziarski
muzyka ..... Paweł Sydor
obsada ..... Adam Woronowicz, Marek Frąckowiak, Józef Glemp
Zbigniew Zamachowski, Radosław Pazura

ZABIĆ KSIĘDZA (To Kill a Priest)

1988

reżyseria ..... Agnieszka Holland
scenariusz..... Agnieszka Holland, Jean-Yves Pitoun
zdjęcia ..... Adam Holender
muzyka ..... Georges Delerue
obsada ..... Christopher Lambert, Ed Harris, Joss Ackland

Dwa filmy opisujące te same wydarzenia zrobione są w zupełnie odmienny sposób i skierowane do różnej publiczności. Historia zabójstwa księdza Jerzego Popiełuszki przez służby specjalne komunistycznej Polski w wersji Agnieszki Holland (patrz str. 37) jest z całą pewnością skierowana do publiczności bardziej wyrobionej. Zaś *Popieluszko* w wydaniu Rafała Wieczyńskiego jest przeznaczony dla publiczności młodszej, przyzwyczajonej raczej do popularnego kina amerykańskiego niż do psychologizujących dramatów, będących domeną Holland. Niezależnie od występujących różnic oba filmy interesująco i dość wiernie opowiadają historię tego niezwykłego człowieka, który zginął w obronie godności i ideałów nie tylko swoich, ale także milionów Polaków. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Jerzy Aleksander Popiełuszko (1947–1984) – polski ksiądz, kapelan warszawskiej „Solidarności”, zamordowany przez funkcjonariuszy SB (patrz str. 106). 6 czerwca 2010 roku został beatyfikowany. Pomniki upamiętniające tego wielkiego człowieka znajdują się w wielu polskich miastach, a także za granicą: w Chicago, Trenton i Nowym Jorku.

Ks. Jerzy Popiełuszko

JĘZYK POLSKI – Beatyfikacja to proces kościelny pozwalający uznać osobę zmarłą za błogosławioną. Aby beatyfikacja mogła dojść do skutku, musi zostać udowodniony co najmniej jeden cud, który dokonał się za wstawiennictwem osoby beatyfikowanej. Kolejnym etapem procesowym jest proces kanonizacji, czyli uznania osoby za świętą.

HISTORIA – „Solidarność” – pierwszy ogólnopolski wolny związek zawodowy, który powstał w 1980 roku. Związek zawodowy to organizacja, która ma dbać o interesy pracowników w zakładach pracy. „Solidarność” do 1989 roku była najważniejszą organizacją ruchu oporu przeciw systemowi w Polsce Ludowej. W okresie stanu wojennego jej działalność została zdelegalizowana. Organizacja była jednym z sygnatariuszy porozumień sierpniowych (patrz str. 100) i doprowadziła do obrad Okrągłego Stołu w 1989 roku, które były początkiem końca komunizmu.

HISTORIA – Obrady Okrągłego Stołu to rozmowy, które były prowadzone w 1989 roku w Jabłoncej przez przedstawicieli władz, „Solidarności” i Kościoła. Rozmowy te stały się przyczyną zmian ustrojowych w PRL (patrz str. 57).

- *Fascynująca historia, pokazana w obu filmach na różne sposoby. Warto zobaczyć oba.* (Marcin – Polska)

LAURA

2010

reżyseria	Radosław Dunaszewski
scenariusz	Radosław Dunaszewski, Piotr Fede
zdjęcia	Jacek Januszyk
muzyka	Motion Trio
obsada	Krzysztof Respondek, Anna Seniuk, Sonia Bohosiewicz, Julia Kornacka, Marian Dziędziel

Laura to film telewizyjny zrealizowany przez stację telewizyjną TVN (patrz str. 196) w ramach cyklu „Prawdziwe historie”. Jest to opowieść o górniku, który został uwięziony w zawałonym chodniku w kopalni i jego córce Laury, której potrzebna jest operacja serca. Akcja ratunkowa trwała 4 dni, a Zbyszka udało się wyciągnąć spod ziemi żywego. Historia opowiedziana w filmie oparta jest na faktach, wydarzyła się w 2006 roku w kopalni „Halemba” w Rudzie Śląskiej. *Laura* w bardzo wzruszający sposób pokazuje akcję ratunkową, a ludziom, którzy nie wiedzą wiele o górnictwie, doskonale uświadamia zasadę, że w ratownictwie górniczym akcję prowadzi się do samego końca i nigdy nie traci się nadziei na ocalenie. Ojca Zbyszka gra znakomity polski aktor

– Marian Dziędziel, choć docenić należy także inne role: Anny Seniuk, Sonii Bohosiewicz, czy wreszcie odtwarzającego rolę głównego bohatera Krzysztofa Respondka. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

POLSKA – Kopalnia Węgla Kamiennego „Halemba” w Rudzie Śląskiej powstała po II wojnie światowej. W 1990 r. zginęło tam z powodu wybuchu metanu 19 górników, wybuch w 2006 roku spowodował śmierć kolejnych 23 osób.

ZNANI POLACY – Krzysztof Respondek (ur. 1969) – aktor i członek znanego Kabaretu „Rak”. Ten zespół kabaretowy powstał na początku lat 80. XX w., a założyli go Ryszard Siwek, Andrzej Stefaniuk, Krzysztof

Hanke. Nazwa *Rak* pochodzi od pierwszych liter imion jego założycieli. Respondek dołączył do składu w 1999 roku. Obecnie grupa składa się właśnie z niego, Krzysztofa Hankego oraz Grzegorza Poloczka.

FILM – W latach 2007–2009 telewizja TVN (patrz str. 196) wyprodukowała cykl filmów *Katastrofy górnicze*. Poszczególne odcinki opisują najważniejsze i najbardziej pamiętne wypadki w polskich kopalniach. Filmy charakteryzują się połączeniem rekonstrukcji zdarzeń, zdjęć archiwalnych oraz rozmów z uczestnikami poszczególnych wydarzeń.

GEOGRAFIA – Akcja filmu rozgrywa się na terenie Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (GOP). Jest to region znany przede wszystkim z przemysłu ciężkiego: górnictwa i hutnictwa. Obecnie wiele tych zakładów zostało zamkniętych, co spowodowało m.in. ogromne bezrobocie.

- *Bardzo podobał mi się ten film, bo pierwszy raz obejrzałem coś o kulturze Śląska.* (Anzor – Gruzja)
- *Bardzo dobry film. Nie myślałam, że praca w kopalni może być taka trudna.* (Ketevani – Gruzja)

Szyb kopalni

reżyseria .....Peter Weir
 scenariusz ..... Keith R. Clarke, Peter Weir
 zdjęcia ..... Russell Boyd
 muzyka ..... Burkhard von Dallwitz
 obsada ..... Jim Struggess, Ed Harris, Saoirse Ronan, Colin Farrell

Film Petera Weira nakręcony na podstawie książki Sławomira Rawicza *Długi marsz (The Long Walk)* wzbudził na nowo po wielu latach zapomnianą już dyskusję, która rozgorzała w 1955 roku po wydaniu książki. Historię opisującą ucieczkę z gułagu i marsz na przestrzeni sześciu tysięcy kilometrów, przez Syberię, Mongolię, Chiny i Indie, uznano za nieprawdziwą, kiedy odnaleziono dokumenty stwierdzające, że Rawicz w 1942 roku został wypuszczony z obozu. Później okazało się jednak, że opowieść jest najprawdopodobniej oparta na faktach, ale Rawicza oskarżono o kradzież historii innemu więźniowi – Witoldowi Glińskiemu. Tak czy inaczej, w wersji filmowej historia długiego marszu przez kontynent azjatycki jest ciekawa i niezwykle wciągająca. Być może nigdy nie będzie wiadomo, czy marsz faktycznie się odbył, ale Weir wraz z aktorami: Edem Harrisem, Colinem Farellem i Jimem Struggessem stworzyli dzieło o niezwykłej wartości artystycznej, które na pewno warto zobaczyć. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

HISTORIA – Gułagi to obozy pracy przymusowej w ZSRR (patrz str. 27). Słowo *gułag* jest skrótem rosyjskiej nazwy G(ławnoje) U(prawlenije) Łag(ieriej).

W obozach przetrzymywani byli zarówno więźniowie polityczni, jak i przestępcy. Synonimem słowa *gułag* jest *łagier*.

LITERATURA – Scenariusz filmu został napisany na podstawie książki Sławomira Rawicza *Długi Marsz (The Long Walk)*.

FILM – Produkcja Petera Weira była współfinansowana przez Polski Instytut Sztuki Filmowej (PISF). Jest to instytucja państwowa, która czuwa nad rozwojem polskiej kinematografii oraz nad promocją filmu polskiego w kraju i za granicą. PISF działa od 2005 roku i poza wspieraniem twórczości filmowej i promocją kina polskiego realizuje wiele projektów edukacyjnych dla uczniów, studentów i nauczycieli.

Kazachski step z mogiłami polskich zesłańców

LITERATURA – Tematykę gułagów porusza także doskonała książka

wielkiego polskiego pisarza Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (1919–2000): *Inny świat. Zapiski sowieckie*. Jest to dziennik pisany w latach 1949–1950. Pisarz w swoim dziele wielokrotnie odwołuje się do *Wspomnień z domu umarłych* Fiodora Dostojewskiego (1821–1881). Należy tutaj wspomnieć również o *Archipelagu Gułag*, Aleksandra Sołżenicyna (1918–2008), rosyjskiego laureata Nagrody Nobla za całokształt twórczości (1970).

- *Ten film to prawdziwe arcydzieło*. (Ecaterina – Rumunia)
- *Film pokazuje moc człowieka, znaczenie determinacji i najważniejszą rzecz – nic nie jest niemożliwe*. (Żeni – Bułgaria)
- *Podoba mi się ten film dlatego, że pozwala zdać sobie sprawę z tego, co jest naprawdę ważne w życiu. Genialna muzyka i gra aktorska. Dawno nie widziałam tak dobrego filmu*. (Anastazja – Ukraina)

SKRZYDLATE ŚWINIE (Flying Pigs)

2010

reżyseria.....	Anna Kazejak
scenariusz.....	Anna Kazejak, Doman Nowakowski
zdjęcia.....	Michał Englert
muzyka.....	Łukasz Targosz
obsada.....	Paweł Małaszyński, Olga Boładź, Piotr Rogucki, Karolina Gorczyca, Eryk Lubos, Cezary Pazura

Skrzydlate świnie to opowieść o kibicach drużyny piłki nożnej z Grodziska Wielkopolskiego, którzy pewnego dnia dowiadują się, że ich ukochany klub przestaje istnieć. Każdy zagorzały kibic może sobie wyobrazić, jak czują się w tej sytuacji bohaterowie filmu. W tym samym czasie główny bohater – Oskar – przyjmuje propozycję pracy od szefa wielkiej korporacji i staje się „animatorem” kibiców drużyny zakładowej. Nietypowość tej propozycji polega na tym, że ludzie, których ma wyszkolić na kibiców, wcale nimi nie są i zostali po prostu w ramach obowiązków służbowych wysłani na trybuny. Ta praca ściąga na Oskara wiele kłopotów i powoduje zatargi z przyjaciółmi z Grodziska, którzy uważają taką działalność za uwłaczającą duszy prawdziwego fana sportu. W roli głównej możemy zobaczyć Pawła Małaszyńskiego, który miał okazję pokazać swoje zupełnie inne oblicze, dotychczas był bowiem znany głównie z ról amantów. Film ten to nie tylko opowieść o piłce, to historia przyjaźni, miłości, gwałtownych zmian w życiu, a przede wszystkim specyficznym pojmowanej wierności, która może stać się źródłem poważnych kłopotów. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Piotr Rogucki (ur. 1978) – grający w filmie jedną z głównych ról jest wokalistą znanego polskiego zespołu Coma. Ta rockowa grupa została założona w 1998 roku w Łodzi. Piosenki Comy pojawiają się na ścieżce dźwiękowej do *Skrzydlatych świń*, jak również w filmie *A na koniec przyszli turyści* (2007, reż. Robert Thalheim).

Kibice na meczu piłki nożnej

POLSKA – Piłka nożna to jeden z ulubionych sportów Polaków. Pierwszy klub piłkarski został założony w 1895 roku w Łodzi. Dziś w Polsce istnieje prawie 6000 zarejestrowanych klubów piłkarskich.

GEOGRAFIA – Zdjęcia do filmu były kręcone głównie w Grodzisku Wielkopolskim (województwo wielkopolskie). W mieście znajduje się kilka zabytków, m.in. kościół św. Jadwigi, który po raz pierwszy opisany został w XV w., a istniał najprawdopodobniej już kilka wieków wcześniej.

- *Podobał mi się najbardziej ze wszystkich polskich filmów, jakie widziałam. Ma szczęśliwe zakończenie i jest bardzo optymistyczny.* (Andrea – Chorwacja)
- *Film dla rozrywki, ciekawy, współczesny, bardzo mi się spodobał.* (Jaryna – Ukraina)

CZARNY CZWARTEK. JANEK WIŚNIEWSKI PADŁ (Black Thursday)

2011

reżyseria ..... Antoni Krauze
scenariusz ..... Michał S. Pruski, Mirosław Piepka
zdjęcia ..... Jacek Petrycki
muzyka ..... Michał Lorenc
obsada ..... Marta Honzatko, Michał Kowalski, Marta Kalmus-Jankowska,
Wojciech Pszoniak, Piotr Fronczewski

Film opowiada o wydarzeniach z 1970 roku na Wybrzeżu, gdzie polskie wojsko wystrzeliło tysiące pocisków do demonstrujących Polaków. Jedna z kul trafiła 18-letniego chłopaka, którego legenda przetrwała do dziś. Promocja

Czarnego czwartku opierała się głównie na nowej wersji *Ballady o Janku Wiśniewskim* nagranej przez zespół Kult (patrz str. 170). Niestety, w filmie nie wyjaśniono podtytułu dzieła, a wspomniana piosenka nie została wpleciona w fabułę. Ta niejasność powoduje, że film, jeśli chcielibyśmy go pokazać komuś nieobeznanemu z historią Polski, będzie wymagał dodatkowego wprowadzenia i wyjaśnienia sytuacji kluczowej dla fabuły. *Czarny czwartek* to jednak naprawdę dobre kino, przywołujące na myśl kultowe już *Przesłuchanie* Ryszarda Bugajskiego (patrz str. 56). Wszystkie niedoskonałości, których można byłoby się w filmie Krauzego doszukać, rekompensuje widzom kilka momentów, w których na ekranie pojawią się Wojciech Pszoniak w roli Władysława Gomułki i Piotr Fronczewski grający Zenona Kliszkę. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

HISTORIA – Władysław Gomułka (1905–1982) – polski działacz komunistyczny. W latach 1956–1970 I Sekretarz KC PZPR (patrz str. 75). W grudniu 1970 roku to właśnie na jego polecenie odbyła się krwawa pacyfikacja strajków na Wybrzeżu.

HISTORIA – Zenon Kliszko (1908–1989) – polski działacz komunistyczny, w latach 1959–1970 wysoko postawiony urzędnik KC PZPR. Kliszko był współodpowiedzialny za pacyfikacje strajkujących w Gdańsku i Gdyni w 1970 roku.

HISTORIA – Grudzień 1970, inaczej nazywany wydarzeniami grudniowymi lub masakrą na Wybrzeżu, to seria akcji protestacyjnych, które odbyły się w miejscowościach takich, jak: Gdańsk, Gdynia, Szczecin, Elbląg. Bezpośrednią przyczyną wybuchu protestów była ogłoszona 12 grudnia podwyżka cen mięsa. Wydarzenia te są przywołane w filmie Andrzeja Wajdy *Człowiek z marmuru* i *Człowiek z żelaza* (patrz str. 99).

HISTORIA – Janek Wiśniewski – w rzeczywistości nazywał się Zbyszek Godlewski (1952–1970). Jako osiemnastolatek został zastrzelony w czasie masakry na Wybrzeżu. Niesiony przez protestujących na drzwiach przez Gdynię stał się symbolem tamtych wydarzeń.

O jego śmierci opowiada piosenka *Ballada o Janku Wiśniewskim*.

POLSKA MUZYKA (PIOSENKA AKTORSKA) – *Ballada o Janku Wiśniewskim* to piosenka napisana przez Krzysztofa Dowgiałło, wykorzystana po raz pierwszy w filmie Andrzeja Wajdy *Człowiek z żelaza* (patrz str. 99). Jej tekst opisuje wydarzenia grudniowe: „Chłopcy z Grabówka,

Ciało Janka Wiśniewskiego
(Zbyszka Godlewskiego)
niesione przez demonstrantów

Gdańsk

chłopcy z Chyloni / Dzisiaj milicja użyła
broni / Dzielnieśmy stali, celnie rzucali
/ Janek Wiśniewski padł / Na drzwiach
ponieśli go Świętojańską / Naprzeciw
glinom, naprzeciw tankom / Chłopcy
stoczniowcy, pomścijcie druha / Janek
Wiśniewski padł / (Lecą petardy, ście-
lą się gazy / Na robotników sypią się
razy / Padają dzieci, starcy, kobiety / Ja-
nek Wiśniewski padł) / Jeden zraniony,

drugi zabity / Krwi się zachciało słupskim bandytom / To partia strzela do
robotników / Janek Wiśniewski padł / Krwawy Kociołek to kat Trójmiasta
/ Przez niego giną dzieci, niewiasty / Poczekaj draniu, my cię dostaniem /
Janek Wiśniewski padł / Stoczniowcy Gdyni, stoczniowcy Gdańska / Idźcie
do domu, skończona walka / Świat się dowiedział, nic nie powiedział / Janek
Wiśniewski padł / Nie płaczcie matki, to nie na darmo / Nad stoczną sztandar
z czarną kokardą / Za chleb i wolność, i nową Polskę / Janek Wiśniew-
ski padł” (zwrotka w nawiasie pojawia się w wersji piosenki śpiewanej przez
K. Jandę – nie śpiewa jej Kazik).

ZNANI POLACY – „Kociołek – kat Trójmiasta”, wspomniany w piosence to Sta-
niśław Kociołek, I Sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku.
Jest uważany za współodpowiedzialnego za wydarzenia grudniowe. Według
zeznań byłego dyrektora Stoczni Gdańskiej to właśnie on zezwolił na strze-
lanie do strajkujących robotników. Te oskarżenia nie zostały jednak nigdy
udowodnione.

GEOGRAFIA – Gdynia i Gdańsk to miasta leżące w północnej Polsce, nad Zatoką
Gdańską, wraz z Sopotem wchodzą w skład Trójmiasta. Pod względem tury-
stycznym najbardziej interesujący jest Gdańsk, z wieloma muzeami i zabytkami.
W Gdyni z kolei od wielu lat odbywa się Festiwal Polskich Filmów Fabularnych
(Gdynia Film Festiwal) – najważniejszy festiwal polskiego kina. Poza tym odby-
wa się tu jeden z największych europejskich festiwali muzycznych na wolnym
powietrzu – Open'er Festival, który gościł takie gwiazdy jak: Coldplay, Pearl Jam,
Massive Attack, Faith No More, Jayz, The Chemical Brothers i wielu innych. So-
pot znany jest przede wszystkim jako miejscowość wypoczynkowa, a każdego
roku odbywa się tam międzynarodowy festiwal piosenki (Sopot Festival).

- *Tragiczna historia. Przekonująca gra aktorów. Słyszałam, że ludzie, którzy żyli w tym czasie, nazywają ten film doskonałym. Mnie się bardzo podobał.* (Tina – Ukraina)
- *To jest film pełen emocji. Ciężko się go ogląda, bo jest pełen tragedii.* (Volha – Białoruś)

reżyseria.....	Władysław Pasikowski
scenariusz.....	Władysław Pasikowski
zdjęcia.....	Paweł Edelman
muzyka.....	Jan Duszyński
obsada.....	Ireneusz Czop, Maciej Stuhr, Jerzy Radziwiłłowicz

Film Władysława Pasikowskiego *Pokłosie* wzbudził w Polsce wiele kontrowersji. Reżyser porusza w nim problemy relacji polsko-żydowskich z okresu II wojny światowej, chociaż akcja filmu osadzona jest we współczesności. Główny wątek dotyczy konfliktu pomiędzy mieszkańcami jednej z polskich wsi. To tam właśnie dwaj bracia (w tych rolach Maciej Stuhr (patrz str. 54) i Ireneusz Czop) doprowadzają do ujawnienia wstydlivej tajemnicy sięgającej czasów okupacji niemieckiej. Wszystko zaczyna się od decyzji jednego z braci, aby zebrać w jedno miejsce nagrobki ze starego, zniszczonego przez Niemców żydowskiego cmentarza. Józek chce w ten sposób uszanować pamięć zmarłych. Ta decyzja wywołuje wzburzenie sąsiadów, głównie wieloletnich mieszkańców wsi, a jej rezultatem jest odkrycie sekretu skrywanego przez wiele lat. Historia ukazana w filmie nawiązuje do wydarzeń w miejscowości Jedwabne podczas II wojny światowej (choć nie stanowi historycznej relacji). (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Władysław Pasikowski (ur. 1959) – reżyser polski, specjalizujący się w filmach akcji (sensacyjnych). Niemal każdy jego film staje się przebojem kasowym. Debiutował filmem *Kroll*, największy rozgłos zdobył jednak dzięki filmom *Psy* (patrz str. 105) i *Psy 2. Ostatnia krew* (patrz str. 106). Bardzo często współpracuje z aktorem Bogusławem Lindą (patrz str. 55).

HISTORIA – Pogrom w Jedwabnem – masowe morderstwo popełnione podczas II wojny światowej przez grupę Polaków na Żydach w mieście Jedwabne. Historia stała się znana w Polsce za sprawą książki Jana Tomasa Grossa *Sąsiedzi*, która została wydana w 2000 roku.

HISTORIA – Jan Tomasz Gross (ur. 1947) – polsko-amerykański historyk i socjolog. Profesor Wydziału Historii Uniwersytetu Princeton. Specjalizuje się w historii Europy XX wieku i historii Zagłady Żydów. Autor książek *Sąsiedzi* dotyczącej pogromu w Jedwabnem oraz *Strach. Antysemityzm w Polsce po Auschwitz*.

HISTORIA – Holocaust (Holokaust) – inaczej Zagłada Żydów, ludobójstwo około 6 milionów Żydów dokonane w Europie podczas II wojny światowej (patrz str. 79) przez III Rzeszę (nieoficjalna nazwa państwa niemieckiego w latach 1933–1945).

FILM – inne znane polskie filmy poruszające tematykę Zagłady: *Miejsce urodzenia*, reż. Paweł Łoziński, *Sekret*, reż. Przemysław Wojcieszek, *Po-lin. Okruchy pamięci*, reż. Jolanta Dylewska.

ZNANI POLACY – Jerzy Radziwiłowicz (ur. 1950) – aktor filmowy i teatralny, wykładowca w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej (patrz str. 79), w latach 1981–1984 zajmował tam także stanowisko prorektora. Dawniej aktor Teatru Starego w Krakowie, obecnie pracuje w Teatrze Narodowym w Warszawie. Kreacje tworzone przez Radziwiłowicza to najczęściej postacie introwertyczne, zamknięte w sobie. Popularność zdobył dzięki rolom w filmach *Człowiek z marmuru* i *Człowiek z żelaza* (patrz str. 99).

TEATR – Teatr Stary w Krakowie – pełna nazwa (funkcjonująca od 2001 r.): Narodowy Teatr Stary im. Heleny Modrzejewskiej. Jest to drugi najstarszy teatr w Polsce. Jedyne polski teatr, który należy do Europejskiej Sieci Teatrów Mitos²¹. W 1865 r. po raz pierwszy na krakowskiej scenie wystąpiła Helena Modrzejewska, obecna patronka teatru. Wielokrotnie reżyserowali tam przedstawienia m.in. Andrzej Wajda (patrz str. 17), Krzysztof Kieślowski (patrz str. 169) i Kazimierz Kutz (patrz str. 32).

TEATR – Mitos²¹ Europejska Sieć Teatrów (A European Theatre Network) – organizacja, która powstała w 2008 roku. Zajmuje się rozwijaniem współpracy między najważniejszymi i najprężniej działającymi teatrami w Europie.

ZNANI POLACY – Helena Modrzejewska (1840–1909) – jedna z najwybitniejszych polskich aktorek teatralnych. Specjalizowała się w rolach tragicznych. Popularyzowała teatr szekspirowski. W 1876 roku wyemigrowała do Stanów Zjednoczonych, gdzie rozwinęła się jej kariera aktorska. Była tam znana jako Helena Modjeska. Występowała głównie na scenach amerykańskich i angielskich. W 1989 roku powstał biograficzny serial telewizyjny pt. *Modrzejewska* (patrz str. 201).

TEATR – Teatr Narodowy w Warszawie – najstarszy istniejący teatr w Polsce. Został założony w 1765 roku przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Z Teatrem Narodowym w Warszawie związane są ważne dla historii Polski wydarzenia (patrz str. 77). Podlega bezpośrednio Ministrowi Kultury. Występowali w nim najwybitniejsi aktorzy polscy, m.in. Helena Modrzejewska, Tadeusz Łomnicki (patrz str. 93), Gustaw Holoubek (patrz str. 93). Od 2003 roku dyrektorem artystycznym jest Jan Englert (patrz str. 92).

HISTORIA – Stanisław August Poniatowski (1732–1798) – Król Polski w latach 1764–1795. Ostatni król Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Za czasów jego panowania dokonano się rozbiory Polski.

HISTORIA – Rzeczpospolita Obojga Narodów – państwo złożone z Korony Królestwa Polskiego oraz Wielkiego Księstwa Litewskiego istniejące w latach 1569–1795. Jej istnienie zakończone zostało wraz z ostatnim rozbiorem Polski (patrz str. 101).

JĘZYK POLSKI – w języku polskim słowo pokłosie ma dwa znaczenia – 1) skutek jakiegoś działania, coś co pozostało po czymś; 2) kłosa zboża, które pozostały po żniwach.

- *Film nakręcony w sposób bardziej mainstreamowy niż można by się spodziewać, ale temat prowokujący. Bardzo mi się podobał, jest intensywny, dobrze nagrany. A co najważniejsze jest odważny, ponieważ temat jest trudny, aby o nim mówić.* (Miroslav – Chorwacja)
- *Obejrzałabym jeszcze kilka razy. To jeden z moich ulubionych polskich filmów.* (Ganna – Ukraina)
- *Jeden z tych filmów, który polecam, kiedy ktoś pyta mnie o polskie kino. Dla mnie to jest temat, o którym warto kręcić filmy. Trzeba być dumnym z takich filmów i reżyserów.* (Vira – Ukraina)

WAŁĘSA. CZŁOWIEK Z NADZIEI (WALESA. MAN OF HOPE)

2013

reżyseria	Andrzej Wajda
scenariusz	Janusz Głowacki
zdjęcia	Paweł Edelman
muzyka	Paweł Mykietyń
obsada	Robert Więckiewicz, Agnieszka Grochowska, Zbigniew Zamachowski, Cezary Kłosiński

Tytuł filmu nawiązuje do poprzednich dzieł Andrzeja Wajdy – *Człowieka z marmuru* i *Człowieka z żelaza* (patrz str. 99), opowiadających o przemianach politycznych w Polsce od lat 50. do 80. i zamyka filmową trylogię. *Wałęsa* jest filmem biograficznym, przedstawia historię człowieka, który stał się symbolem walki o wolność, historię „Solidarności” (patrz str. 124), ale przede wszystkim proces przemiany zwykłego robotnika w bohatera narodowego. Oprócz tego widzimy w filmie również męża i ojca, który stara się zapewnić byt swojej rodzinie. Autorem scenariusza filmu o Lechu Wałęsie jest znany na świecie pisarz – Janusz Głowacki. Na szczególną uwagę zasługuje brawurowa gra wcielającego się w tytułową rolę Roberta Więckiewicza, któremu udało się bardzo przekonująco, niemal perfekcyjnie oddać temperament byłego prezydenta RP, podobnie jak jego ton głosu, sposób mówienia i gestykulację. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

HISTORIA POLSKI – Prezydenci III RP: 1989–1990 Wojciech Jaruzelski – dowódca wojskowy, działacz komunistyczny, przewodniczący Rady Państwa PRL

(patrz str. 57); 1990–1995 Lech Wałęsa – współzałożyciel i pierwszy przewodniczący „Solidarności” (patrz str. 124); 1995–2005 Aleksander Kwaśniewski – z zawodu dziennikarz, za jego rządów Polska weszła do NATO (1999) oraz do Unii Europejskiej (2004); 2005–2010 Lech Kaczyński – był doktorem habilitowanym nauk prawnych, zginął tragicznie w katastrofie rządowego samolotu w 2010 roku w Smoleńsku; 2010–2015 Bronisław Komorowski – z wykształcenia historyk. Umocnił pozycję Polski w NATO, prowadził politykę prorodzinną i politykę bezpieczeństwa; od sierpnia 2015 Andrzej Duda – doktor nauk prawnych.

CIEKAWOSTKA – Lech Wałęsa wystąpił gościnnie w filmie *Człowiek z żelaza* (patrz str. 99) w scenie ślubu Agnieszki i Maćka.

FILM – W filmie wykorzystane zostały sceny z *Człowieka z żelaza* (patrz str. 99) – m.in. Agnieszka i Maciek Tomczyk rozdający ulotki w pociągu oraz sceny w Stoczni Gdańskiej.

HISTORIA – Stocznia Gdańska (dziś: Stocznia Gdańsk SA) – jedno z dwóch najważniejszych w Polsce przedsiębiorstw zajmujących się budową statków. Była miejscem, w którym rozegrało się wiele ważnych wydarzeń historycznych, m.in.: zabito tu trzech stoczniovców podczas wydarzeń grudniowych (patrz str. 129), tu powstała „Solidarność” (patrz str. 124) i tu podpisano porozumienia sierpniowe (patrz str. 100) w 1980 roku.

ZNANI POLACY – Janusz Głowacki (ur. 1938) – dramaturg, prozaik, felietonista, scenarzysta. Twórca scenariusza filmu *Polowanie na muchy* Andrzeja Wajdy (patrz str. 17), współautor scenariusza do filmu *Rejs*. Od wielu lat mieszka w Stanach Zjednoczonych, gdzie duży sukces odniosły jego sztuki *Antygona w Nowym Jorku* i *Polowanie na karaluchy*. Jego utwory zostały przetłumaczone na wiele języków.

ZNANI POLACY – Robert Więckiewicz – aktor filmowy i teatralny. Debiutował w 1991 roku w filmie Jerzego Skolimowskiego *Ferdydurke*. Popularność w świecie filmu zdobył główną rolą w komedii Juliusza Machulskiego *Vinci*. Członek Europejskiej Akademii Filmowej (EFA). Za rolę w filmie *Wałęsa. Człowiek z nadziei* zdobył nagrodę Srebrny Hugo na Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Chicago.

NAGRODY – Europejska Akademia Filmowa – ta inicjatywa europejskich reżyserów ma swoją siedzibę w Berlinie i od 1988 przyznaje Europejskie Nagrody Filmowe (patrz str. 151). Jej członkami są m.in.: Agnieszka Holland (patrz str. 37), Krzysztof Zanussi (patrz str. 21), Andrzej Żuławski (patrz str. 199), Jerzy Stuhr (patrz str. 54), Maciej Stuhr (patrz str. 54), Allan Starski (patrz str. 29) i wielu innych polskich

Lech Wałęsa

filmowców. Nagrody otrzymywały także polskie filmy, m.in.: *Krótki film o zabijaniu* (patrz str. 168) w reż. Krzysztofa Kieślowskiego (patrz str. 169) oraz *Ida* (patrz str. 135) w reż. Pawła Pawlikowskiego.

ZNANI POLACY – Danuta Wałęsa (ur. 1949) – żona Lecha Wałęsy, matka ośmior-ga dzieci. W imieniu męża Danuta Wałęsa odebrała 10 grudnia 1983 r. Poko-jową Nagrodę Nobla (patrz str. 93). W 2012 roku wydana została autobio-grafia Danuty Wałęsy pt. *Marzenia i tajemnice*, która stała się wydarzeniem medialnym i zdobyła ogromną popularność. Na podstawie książki powstał spektakl teatralny *Danuta W.* w reżyserii Janusza Zaorskiego z Krystyną Jandą (patrz str. 57) w roli głównej. Premiera spektaklu odbyła się w 2012 roku w Teatrze Polonia w Warszawie.

ZNANI POLACY – Paweł Mykietyn (ur. 1971) – kompozytor i klawecista. Kom-ponuje dla instytucji takich, jak Polskie Radio czy Opera Narodowa, wie-łokrotnie komponował również muzykę do spektakli teatralnych. Twórca muzyki filmowej, m.in. do filmów *Essential Killing* Jerzego Skolimowskie-go (patrz str. 45), *Tatarak* Andrzeja Wajdy (patrz str. 160), *W imię...* Małgorzaty Szumowskiej. Otrzymał dwie Polskie Nagrody Filmowe (patrz str. 79) za najlepszą muzykę do filmów *33 sceny z życia* i *Essential Killing* (patrz str. 45).

- *Oglądałam ten film, żeby trochę więcej dowiedzieć się o Lechu Wałęsie. Wcześniej wiedziałam tylko, że dostał Nobla i był Polakiem. Patrząc na nazwisko reżysera, byłam pewna, że film będzie dobry i mi się spodoba.* (Vira – Ukraina)
- *Wałęsa to osoba, która zmieniła historię Polski i całej Europy. Dzięki temu filmowi dowiedziałam się ciekawych – nie tylko historycznych rzeczy, także z życia pry-watnego polskiego noblisty. Ten film powinien stać na półce z najlepszymi polski-mi filmami.* (Margarita – Kazachstan)

IDA

2013

reżyseria ..... Paweł Pawlikowski
scenariusz ..... Paweł Pawlikowski, Rebecca Lenkiewicz
zdjęcia ..... Ryszard Lenczewski, Łukasz Żal
muzyka ..... Kristian Eidnes Andersen
obsada ..... Agata Kulesza, Agata Trzebuchowska, Dawid Ogrodnik

Film *Ida* jako pierwszy film w historii polskiej kinematografii zdobył w 2015 roku Oscara za najlepszy film nieanglojęzyczny. Jest to dramat psychologiczny opowiadający trudną historię odkrywania tożsamości po czasach hitlerowskiej

okupacji. Młoda dziewczyna, tuż przed złożeniem ślubów zakonnych, wyrusza na spotkanie ze swoją jedyną krewną, siostrą nieżyjącej matki. Początkowo nieprzychylna siostrzenicy ciotka, stalinowska prokurator, uświadamia dziewczynie, że jest Żydówką. Kobiety razem wyruszają w podróż w rodzinne strony, chcąc poznać losy rodziny. W filmie urzekają niesamowite zdjęcia autorstwa Łukasza Żala i Ryszarda Lenczewskiego – zdjęcia czarno-białe, statyczne, przywołujące na myśl stare fotografie czy malowane na płótnie obrazy, za zdjęcia *Ida* była również nominowana do Oscara. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

HISTORIA – Helena Wolińska-Brus (1919–2008) – prokurator (patrz str. 182), działaczka komunistyczna żydowskiego pochodzenia. Oskarżała w procesach politycznych w stalinowskich czasach PRL-u (patrz str. 57). Była inspiracją do stworzenia postaci stalinowskiej prokurator Wandy Gruz w filmie *Ida*.

ZNANI POLACY – Agata Kulesza (ur. 1971) – aktorka filmowa i teatralna. Zna na szerszej publiczności z ról w serialach telewizyjnych, m.in. *Rodzinka.pl* (patrz str. 196) oraz *Krew z krwi* (patrz str. 198). W 2011 roku, po otrzymaniu nagrody Orła (patrz str. 79) za tytułową rolę w filmie Wojciecha Smarzowskiego (patrz str. 194) *Róża*, stała się jedną z najpopularniejszych aktorek w Polsce.

NAGRODY – Film *Ida*, zanim został nagrodzony Oscarem, zdobył wiele innych nagród, m.in. Nagrodę Brytyjskiej Akademii Filmowej za najlepszy film nieanglojęzyczny, nagrodę FIPRESCI podczas Międzynarodowego Festiwalu Filmowego w Toronto, na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102): Złote Lwy, nagrodę za pierwszoplanową rolę kobiecą, nagrodę za zdjęcia oraz Grand Prix Londyńskiego Festiwalu Filmowego.

Agata Kulesza

NAGRODY – Polskie filmy nominowane do Oscara w kategorii film nieanglojęzyczny: *Nóż w wodzie* – reż. Roman Polański (za rok 1963) (patrz str. 15); *Faraon* – reż. Jerzy Kawalerowicz (za rok 1966) (patrz str. 145); *Po-top* – reż. Jerzy Hoffman (za rok 1974) (patrz str. 96); *Noce i dnie* – reż. Jerzy Antczak (za rok 1975) (patrz str. 191); *Ziemia obiecana* – reż. Andrzej Wajda (za rok 1976) (patrz str. 16); *Panny z Wilka* – reż. Andrzej Wajda (za rok 1979); *Człowiek z żelaza* – reż. Andrzej Wajda (za rok 1981) (patrz str. 99); *Katyń* – reż. Andrzej Wajda (za rok 2007) (patrz str. 118); *W ciemności* – reż. Agnieszka Holland (za rok 2011).

NAGRODY – Polscy zdobywcy Oscarów: Leopold Stokowski (dyrygent) (za rok 1941) – Oscar honorowy; Bronisław Kaper (za rok 1953) – najlepsza muzyka – *Lili*; Stefan Kudelski (za rok 1978) – honorowa nagroda za rozwój techniki nagrywania dźwięku; Zbigniew Rybczyński (za rok 1982) – najlepszy krótkometrażowy film animowany – *Tango* (patrz str. 164); Stefan Kudelski (za rok 1990) – Honorowa Nagroda Gordona E. Sawyera – za osiągnięcia w dziedzinie rejestracji dźwięku; Ewa Braun i Allan Starski (patrz str. 29) (za rok 1993) – najlepsza scenografia – *Lista Schindlera* (patrz str. 28); Janusz Kamiński (patrz str. 28) (za rok 1993) – najlepsze zdjęcia – *Lista Schindlera*; Janusz Kamiński (za rok 1998) – najlepsze zdjęcia – *Szeregowiec Ryan*; Andrzej Wajda (patrz str. 17) (za rok 2000) – za całokształt twórczości; Roman Polański (patrz str. 15) (za rok 2002) – najlepszy reżyser – *Pianista* (patrz str. 113); Jan A.P. Kaczmarek (za rok 2005) – najlepsza muzyka – *Marzyciel* (patrz str. 34)

- *Film sam w sobie był bardzo dobry. Historia nie przekonała mnie całkowicie, ale praca kamery i obrazy były naprawdę wspaniałe.* (Lydia – Austria)
- *Bardzo artystyczny film, podoba mi się styl reżysera. Interesująca jest historia Żydów w Polsce.* (Sarah – Wielka Brytania)
- *To bardzo ważny film.* (Christopher – Niemcy)
- *Podoba mi się perspektywa obrazowania świata w tym filmie.* (Frederic – Niemcy)
- *Dobry film, ale nie powiedziałabym, że najlepszy. Niepospolity temat, ale cały film opiera się na grze Agaty Kuleszy.* (Ganna – Ukraina)

MIASTO 44 (WARSAW 44)

2014

reżyseria	Jan Komasa
scenariusz	Jan Komasa
zdjęcia	Marian Prokop
muzyka	Antoni Łazarkiewicz
obsada	Józef Pawłowski, Zofia Wichłacz, Anna Próchniak, Antoni Królikowski, Maurycy Popiel

Powstanie warszawskie (patrz str. 86) to temat nieustannie powracający w polskim kinie, w lepszym lub gorszym wydaniu. W filmie Jana Komasy widz znajdzie wszystko: emocje, muzykę, historię miłosną, a przede wszystkim młodych ludzi, którzy do powstania szli z pieśnią na ustach i wiarą w sercach. Taki obraz jest przekonujący i wiarygodny w swojej prostocie, choć nie przez wszystkich akceptowany. Powstanie warszawskie doczekało się przedstawienia

w odświeżonej formie, która ma trafić do młodego pokolenia. Jan Komasa dzięki *Miastu 44* został w roku 2015 laureatem Paszportu Polityki (patrz str. 63) za „wyobraźnię, ambicję i perfekcyjny warsztat reżyserski. Za film *Miasto 44*, w którym tragedia powstania warszawskiego opowiedziana została nowoczesnym językiem, trafiającym do młodego widza”. (at)

Znak Polski Walczącej –
symbol używany podczas
II wojny światowej

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

NAGRODY – Podczas Festiwalu Filmowego w Gdyni (patrz str. 102) *Miasto 44* wymieniane było jako jeden z faworytów, uzyskał nagrody dla najlepszej aktorki pierwszoplanowej dla Zofii Wichłacz, a także nagrody za efekty specjalne i dźwięk. Ponadto film otrzymał Nagrodę Publiczności na Festiwalu Filmu Polskiego w Ameryce.

FESTIWALE – Festiwal Filmu Polskiego w Ameryce (Polish Film Festival in America) jest organizowany w Chicago od 1989 roku. Głównym organizatorem jest Towarzystwo Sztuki (The Society of Arts). Podczas Festiwalu przyznawane są dwie nagrody: Złote Zęby – przyznawana przez jury publiczności oraz Skrzydła – nagroda przyznawana polskim artystom za całokształt dokonań w dziedzinie sztuki filmowej poza Polską.

ZNANI POLACY – Jan Komasa (ur. 1981) – reżyser młodego pokolenia. Odniósł sukces w 2011 roku dzięki filmowi *Sala samobójców*. Jest autorem pomysłu na fabułę niezwyklego filmu dokumentalnego *Powstanie warszawskie*. W 2015 roku wyreżyserował drugą serię serialu kryminalnego *Krew z krwi* (patrz str. 198).

FILM – Film dokumentalny *Powstanie warszawskie* został zmontowany z kronik filmowych nakręconych w sierpniu 1944 roku. Wyprodukowano go na zlecenie Muzeum Powstania Warszawskiego (patrz str. 87). W lutym 2015 roku film otrzymał Golden Reel Award za najlepszą reżyserię dźwięku.

- *Rewelacyjny dramat wojenny, dobra gra aktorów. Film budzi szalone emocje podczas oglądania. Każdy powinien go obejrzeć.* (Karina – Ukraina)
- *Koniecznien trzeba obejrzeć ten film, żeby zobaczyć, jaki może być zakres ludzkiego okrucieństwa. To było, jest i będzie w każdym z nas. I to jest przerażające. Ten strach zawsze musi żyć w nas. Musimy kochać i doceniać ludzi.* (Wiktoria – Ukraina)

1. *1920 Bitwa warszawska*, 2011, reż. Jerzy Hoffman (historia Cudu nad Wisłą).
2. *Boisko bezdomnych*, 2008, reż. Kasia Adamik (piłka nożna).
3. *Człowiek z marmuru*, 1976, reż. Andrzej Wajda (krytyka socjalizmu, wydarzenia grudniowe).
4. *Dzieci Ireny Sendlerowej (The Courageous Heart of Irena Sendler)*, 2009, reż. John Kent Harrison (II wojna światowa).
5. *Galerianki*, 2009, reż. Katarzyna Rosłaniec (problemy młodocianych, prostytutka).
6. *Gwiazda Kopernika*, 2009, reż. Zdzisław Kudła, Andrzej Orzechowski (młodość Mikołaja Kopernika).
7. *Ile waży koń trojański?*, 2008, reż. Juliusz Machulski (PRL).
8. *Imagine*, 2012, reż. Andrzej Jakimowski (przekraczanie granic niepełnosprawności).
9. *Jańcio Wodnik*, 1993, reż. Jan Jakub Kolski (wieś, religijność).
10. *Jurek*, 2014, reż. Paweł Wysoczański (Jerzy Kukuczka).
11. *Karol, papież, który pozostał człowiekiem (Karol. Un Papa rimasto uomo)*, 2005, reż. Giacomo Battiato (życie Jana Pawła II).
12. *Krajobraz po bitwie*, 1970, reż. Andrzej Wajda (II wojna światowa, na motywach opowiadań Tadeusza Borowskiego).
13. *Masz na imię Justine*, 2005, reż. Franco De Pena (prostytutka).
14. *Mój biegun*, 2013, reż. Marcin Głowacki (przekraczanie granic niepełnosprawności).
15. *Paciorki jednego różańca*, 1979, reż. Kazimierz Kutz (Śląsk, wykorzenienie).
16. *Piłkarski poker*, 1988, reż. Janusz Zaorski (piłka nożna, PRL).
17. *Powstanie warszawskie (Warsaw Uprising)*, 2014, reż. Jan Komasa (powstanie warszawskie).
18. *Prymas. Trzy lata z tysiąca*, 2000, reż. Teresa Kotlarczyk (życie kardynała Stefana Wyszyńskiego).
19. *Świnki*, 2009, reż. Robert Gliński (problemy młodocianych, prostytutka).
20. *Zakazane piosenki*, 1946, reż. Leonard Buczkowski (II wojna światowa).
21. *Zew wolności (Beats of Freedom)*, 2010, reż. Wojciech Słota, Leszek Gnoiński (polska muzyka, PRL).

ADAPTACJE

trzeba obejrzeć

QUO VADIS

1951

reżyseria ..... Mervyn LeRoy
scenariusz ..... John Lee Mahin, Sonya Levien, S.N. Behrman
zdjęcia ..... Robert Surtees, William V. Skall
muzyka ..... Miklós Rózsa
obsada ..... Robert Taylor, Deborah Kerr, Leo Genn, Peter Ustinov

QUO VADIS

2001

reżyseria ..... Jerzy Kawalerowicz
scenariusz ..... Jerzy Kawalerowicz
zdjęcia ..... Andrzej J. Jaroszewicz
muzyka ..... Jan A.P. Kaczmarek
obsada ..... Paweł Deląg, Magdalena Mielcarz, Bogusław Linda, Michał Bajor

Pierwowzorem literackim obu filmów jest najsłynniejsza powieść historyczna Henryka Sienkiewicza, laureata literackiej Nagrody Nobla (1905, patrz str. 93) – *Quo vadis*. Rzym czasów Nerona i wzruszająca historia miłosna pokazane są na tle prześladowania chrześcijan. Bardziej warta uwagi wydaje się wersja Mervyna LeRoya niż stworzony równo 50 lat później film Jerzego Kawalerowicza. Polskie *Quo vadis* razi nieco grą aktorów, słabą scenografią i sztucznością świata przedstawionego, podczas gdy obraz amerykański, choć dużo starszy, jest bardziej przejrzysty i wciągający. Zdecydowanie najmocniejszym punktem obu ekranizacji jest postać Nerona, w amerykańskiej adaptacji grana przez zdobywcę dwóch Oscarów, Petera Ustinova (nagrody otrzymał za role w filmach: *Spartakus* (1960) w reżyserii Anthony’ego Manna i *Topkapi* (1964) w reżyserii Julesa Dassina), a w polskiej przez muzyka Michała Bajora. Bajor jest zresztą prawdopodobnie głównym powodem, dla

którego warto obejrzeć polską wersję tej wspaniałej powieści Sienkiewicza. (jb/at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Filmy powstały na podstawie książki Henryka Sienkiewicza (1846–1916). Sienkiewicz to wybitny polski pisarz przełomu XIX i XX wieku, laureat literackiej Nagrody Nobla (patrz str. 93) za całokształt twórczości w 1905 r. Poza *Quo vadis* napisał także m.in.: nowele – *Janko Muzykant* i *Latarnik*, powieść historyczną *Krzyżacy* (patrz str. 143) oraz Trylogię, czyli *Pana Wołodyjowskiego* (patrz str. 92), *Potop* (patrz str. 96) oraz *Ogniem i mieczem*.

FILM – W 1912 roku Enrico Guazzoni zrealizował niemą wersję *Quo vadis*. Współpracował przy tworzeniu tego filmu z Ryszardem Ordyńskim, który 16 lat później nakręcił niemą wersję *Pana Tadeusza*, a także wyreżyserował film *Janko Muzykant* (1930) nawiązujący do jednej z nowel Henryka Sienkiewicza.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Michał Bajor (ur. 1957) – polski aktor, a przede wszystkim piosenkarz. Jego najbardziej znane utwory to *Ogrzej mnie*, *Moja miłość największa* i *Pali się*.

- *Znam temat tego filmu, ale jeszcze nie widziałam, bardzo chciałabym go obejrzeć.* (Rinako – Japonia)
- *Imponujący! Bardzo mi się podobał ten film i aktorzy.* (Jurgita – Litwa)
- *Podobał mi się, jak wszystkie filmy Kawalerowicza.* (Natalia – Ukraina)
- *Bardzo mi się podoba.* (Kim – Korea)
- *Chętnie do niego wracam dzięki nieśmiertelnym ideom o wartości miłości i wiary chrześcijańskiej w nim obecnych.* (Martina – Słowacja)
- *Myślę, że film jest podobny do książki, która jest jedną z najpiękniejszych polskich powieści.* (Janica – Bułgaria)

Kościółek Quo Vadis w Rzymie

Nadproże kościółka Quo Vadis w Rzymie

reżyseria	Andrzej Wajda
scenariusz	Andrzej Wajda, Jerzy Andrzejewski
zdjęcia	Jerzy Wójcik
muzyka	Filip Nowak
obsada	Zbigniew Cybulski, Ewa Krzyżewska, Waław Zastrzeżyński, Adam Pawlikowski, Bogumił Kobiela

Popiół i diament na podstawie powieści Jerzego Andrzejewskiego to najbardziej klasyczny obraz Polskiej Szkoły Filmowej, który wszedł na stałe do historii światowej kinematografii. Andrzej Wajda porusza tu trudny temat dylematów moralnych młodego żołnierza tuż po zakończeniu II wojny światowej. Zbigniew Cybulski fenomenalnie wciela się w rolę Maćka Chełmickiego, który jako żołnierz AK (patrz str. 86) dostaje rozkaz zabicia komunistycznego działacza. Młody mężczyzna nie potrafi poradzić sobie z ciężarem przeszłości oraz z wielkim dylematem, który przyszło mu rozwiązać. Kreacja Cybulskiego nazywana jest legendarną czy wręcz mityczną, aktor perfekcyjnie połączył trzy symboliczne postaci: wiecznego chłopca, romantycznego kochanka i Polaka-powstańca, dzięki czemu powstała sylwetka reprezentanta całego pokolenia. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Scenariusz filmu oparty jest na powieści Jerzego Andrzejewskiego *Popiół i diament* opublikowanej w 1947 roku (wtedy jako *Zaraz po wojnie*).

LITERATURA – Mottem książki Andrzejewskiego, pojawiającym się zresztą także w filmie, jest fragment utworu *Tyrteja* Cypriana Kamila Norwida (1821–1883, patrz str. 112), uważanego za jednego z czterech najważniejszych polskich pisarzy romantycznych: „Czy to, co twoje, ma być zatracone? / Czy popiół

tylko zostanie i zamęt, / Co idzie w przepaść za burzą? – czy zostanie / Na dnie popiołu gwiazdzisty dyament, / Wiekuistego zwycięstwa zaranie...”

FILM – Polska Szkoła Filmowa (1955–1965) – nurt w kinematografii polskiej, prekursorski wobec przemian kina europejskiego. Twórcy wyraźnie zaznaczali swoje stanowisko, filmy stawały się coraz bardziej osobistymi wypowiedziami autorów, poruszano aktualne tematy, zastanawiano się nad duchową kondycją Polaków w realiach

Fotos z filmu *Popiół i diament*
(Zbigniew Cybulski)

powojennej Polski. Głównymi przedstawicielami nurtu byli: Andrzej Wajda (patrz str. 17), Andrzej Munk, Jerzy Kawalerowicz (patrz str. 88), Tadeusz Konwicki (patrz str. 145). Charakterystyczne dla filmów należących do Polskiej Szkoły Filmowej są: inspiracje włoskim neorealizmem, analiza skutków II wojny światowej, ukazywanie polskich mitów narodowych.

CIEKAWOSTKA – *Popiół i diament* znalazł się na 38. miejscu listy „100 najlepszych filmów światowego kina” opublikowanej przez amerykański magazyn „Empire”.

- *Zdecydowanie jeden z najlepszych polskich filmów.* (Arina – Ukraina)
- *Historia Polski zaraz po wojnie w pigułce. Przystojniak-Cybulski wyciska łzy z oczu każdej kobiety.* (Emilia i Łászló – Węgry)
- *Uważa się, że to najlepsza rola Zbigniewa Cybulskiego. Ja też tak uważam. Klasyka.* (Nadya – Rosja)

KRZYŻACY

(Black Cross / Knights of the Teutonic Order)

1960

reżyseria ..... Aleksander Ford
scenariusz ..... Jerzy Stefan Stawiński, Aleksander Ford
zdjęcia ..... Mieczysław Jahoda
muzyka ..... Kazimierz Serocki
obsada ..... Urszula Modrzyńska, Grażyna Staniszevska, Andrzej Szalawski,
Mieczysław Kalenik, Emil Karewicz, Lucyna Winnicka

Akcja filmu toczy się na przełomie XIV i XV wieku. Na tle przełomowych wydarzeń w dziejach Polski ukazana jest historia miłości Danusi, córki Juranda ze Spychowa i Zbyszka z Bogdańca. W Zbyszku kocha się też jego sąsiadka Jagienka ze Zgorzelic. Najbardziej znaną i docenianą sceną w filmie jest finałowa, nakręcona z ogromnym rozmachem, scena bitwy pod Grunwaldem, w której wojska polskie śpiewają pierwszy polski hymn – pieśń *Bogurodzica*. Reżyser, co wydaje się nieuniknione, pominął w filmie wiele wątków opisanych przez Sienkiewicza w jego obszernym dziele, a także wprowadził pewne poprawki historyczne. *Krzyżacy* to jedno z najważniejszych dzieł w historii polskiej kinematografii, zajmuje czołowe miejsce na liście filmów nakręconych przed 1989 rokiem z największą liczbą widzów (ponad 32 miliony). Minusem produkcji jest trudny, archaiczny język. Oglądanie ułatwić można poprzez włączenie napisów angielskich, w których wykorzystano język bardziej współczesny, co zdecydowanie ułatwia zrozumienie filmu. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Powieść Henryka Sienkiewicza *Krzyżacy* ukazywała się najpierw w odcinkach w latach 1897–1900. Jako książka została wydana w 1900 roku.

NAGRODY – Henryk Sienkiewicz w 1905 roku otrzymał Nagrodę Nobla (patrz str. 93) za całokształt twórczości.

HISTORIA – Zakon Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie (zakon krzyżacki) – jeden z trzech największych zakonów powstałych na fali krucjat w XII wieku. Zakon pojawił się na ziemiach polskich w 1308 roku, bezprawnie zajmując Pomorze Gdańskie, czemu bezskutecznie sprzeciwiał się książę Władysław Łokietek. Pokój z zakonem został podpisany dopiero w 1343 roku w Kaliszu.

HISTORIA – Bitwa pod Grunwaldem stoczona została 15 lipca 1410 roku pomiędzy zakonem krzyżackim (dowódca: wielki mistrz krzyżacki Ulrich von Jungingen) a wojskiem polskim i litewskim (dowódca: król Władysław II Jagiełło). Bitwa zakończyła się zwycięstwem strony polsko-litewskiej.

HISTORIA – Władysław Jagiełło, król Polski w latach 1386–1434, dał początek dynastii Jagiellonów, która przez długi czas była jedną z najpotężniejszych dynastii w Europie. Pierwszą żoną Władysława Jagiełły była Jadwiga Andegaweńska – do dziś uważana za patronkę Polski. Jadwiga została uznana w 1997 roku świętą katoliczką.

HISTORIA – Wojskami litewskimi pod Grunwaldem dowodził książę Witold – brat Władysława Jagiełły.

JĘZYK POLSKI – Jagienka to właściwie zdrobnienie od imienia Agnieszka. W niektórych dialektach polskich charakterystyczne jest pojawianie się głoski [j] na początku wyrazu przed samogłoską. Stąd Andrzej Kmicic w *Potopie* (patrz str. 96) nazywany jest często Jędrusiem. Dziś Jagna i Jędrzej uważane są za odrębne imiona.

LITERATURA – W 1883 roku inny polski pisarz historyczny Józef Ignacy Kraśzewski (1812–1887) wydał powieść *Krzyżacy 1410*.

- *Najciekawszy film historyczny Europy Wschodniej*. (Oktawian – Mołdawia)
- *Podobały mi się tylko fantastyczne zdjęcia w zamku w Malborku, reszta była dla mnie bardzo stereotypowa: agresywny, zły Krzyżak i bohaterski Polak*. (Martina – Niemcy)
- *Klasyka, którą musi obejrzeć każdy*. (Irena – Ukraina)
- *Można by oglądać i oglądać, szkoda, że nie dłuższy...* (Emilia i Łászló – Węgry)
- *Myślę, że to jest jeden z najważniejszych filmów o Polsce*. (Artem – Rosja)

Krzyżacy – okładka książki

reżyseria ..... Jerzy Kawalerowicz
 scenariusz ..... Tadeusz Konwicki, Jerzy Kawalerowicz
 zdjęcia ..... Jerzy Wójcik, Wiesław Zdort (współpraca)
 muzyka ..... Adam Walaciński
 obsada .. Jerzy Zelnik, Wiesława Mazurkiewicz, Barbara Brylska, Krystyna Mikołajewska

Adaptacja powieści historycznej *Faraon* Bolesława Prusa z 1895 roku, opisującej zmagania Ramzesa XII z kapłanami. Twórcy filmu przyznają, iż pierwowzór literacki posłużył im jako pretekst do uniwersalnej refleksji na temat władzy, której mechanizmy pozostają niezienne. Jednak przy realizacji *Faraona* odbyto wiele konsultacji z historykami i egiptologami, ekipa kręciła zdjęcia w autentycznych plenerach Gizy i Luksoru. Studia filmowe w Łodzi przygotowane zostały z ogromną dbałością o dekoracje. Film ma nastrój kontemplacyjny, wiele w nim ciszy, a obraz hipnotyzuje monumentalną scenografią i wolnym rytmem gry aktorskiej. Osadzona w realiach egipskich opowieść daje się przełożyć na aktualne problemy lat 60. w Polsce (kiedy powstawał film) i stanowi zawołowany komentarz do dynamiki władzy. (jb)

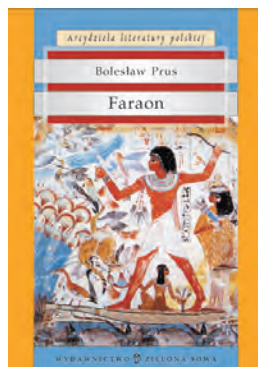
TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA/ZNANI POLACY – Bolesław Prus (1847–1912) – wybitny pisarz epoki pozytywizmu, poza tym publicysta, dziennikarz i działacz społeczny. Jego najważniejsze utwory poza *Faraonem* to: powieść *Lalka* oraz opowiadania, np.: *Antek*, *Kamizelka*, *Katarynka* i *Z legend dawnego Egiptu*.

LITERATURA – Pozytywizm to kierunek w literaturze i filozofii. Opierał się na założeniu, że właściwa jest tylko wiedza naukowa, sprawdzalna. Za inicjatora tego prądu uważa się Augusta Comte’a (1798–1857). Hasła pozytywistyczne to m.in.: zaufanie do wiedzy naukowej i empirycznej, praca u podstaw, praca organiczna, emancypacja kobiet i równouprawnienie Żydów.

LITERATURA/ZNANI POLACY – Tadeusz Konwicki (1926–2015) – pisarz, scenarzysta i reżyser, nagrodzony m.in. Nagrodą Polskiego PEN Clubu im. Jana Parandowskiego za całokształt twórczości w 2002 r. Jego najważniejsze dzieła to: *Z obłączonego miasta*, *Mała Apokalipsa* i *Kronika wypadków miłosnych* zekranizowana w 1985 roku przez Andrzeja Wajdę (patrz str. 17).

GEOGRAFIA – Zdjęcia pustynne do filmu kręcone były m.in. na pustyni Kyzyl-Kum w Uzbekista-

Faraon – okładka książki

Piramidy w Gizie, Egipt

nie. Nazwa ta oznacza „czerwony piasek”.

ZNANI POLACY – Konsultantem filmu był m.in. profesor Kazimierz Michałowski (1901–1981) – jeden z najwybitniejszych polskich egypnologów. Od 2007 roku jego pomnik można zobaczyć przed Muzeum Egipskim w Kairze. Kazimierz Michałowski kierował międzynarodowym zespołem archeologów przenoszących w inne (wyżej położone) miejsce ogromnej świątyni Abu Simbel zagrożonej zalaniem podczas budowy Tamy Asuańskiej.

dzynarodowym zespołem archeologów przenoszących w inne (wyżej położone) miejsce ogromnej świątyni Abu Simbel zagrożonej zalaniem podczas budowy Tamy Asuańskiej.

- *Podobał mi się. Bardzo podobają mi się filmy historyczne.* (Oleh – Ukraina)
- *Bardzo mi się podobał, bo lubię filmy historyczne, które są tak zrobione, jakbyś znajdował się w tamtych czasach.* (Natalia – Ukraina)
- *Jeśli ktoś lubi blask i historię, to ten film jest dla niego. Ja wolę książki.* (Olga i Mikołaj – Ukraina)
- *Klasyka, którą musi obejrzeć każdy.* (Arina – Ukraina)
- *Klasyka, którą każdy musi zobaczyć. Film niesamowicie przybliży odbiorcy twórczość Prusa.* (Emilia i Łászló – Węgry)

AKADEMIA PANA KLEKSA (Mister Blot's Academy / Academy of Mr. Kleks)

1983

reżyseria ..... Krzysztof Gradowski
scenariusz ..... Krzysztof Gradowski
zdjęcia ..... Zygmunt Samosiuk
muzyka ..... Andrzej Korzyński
obsada .... Piotr Fronczewski, Leon Niemczyk, Sławomir Wronka, Wiesław Michnikowski

Film opowiada historię Adasia Niezgódki, który trafia do tytułowej Akademii Pana Kleksa. W szkole przebywa razem z nim 23 chłopców, których imiona również zaczynają się na literę „A”. Lekcje prowadzone przez Pana Kleksa w Akademii odbiegają nieco od normalnego programu szkolnego. Są to m.in.: kleksografia czy leczenie chorych sprzętów, a nauka geografii polega na grze w piłkę-globus. W filmie wykorzystano znane wiersze Jana Brzechwy w wersji śpiewanej, np. *Na wyspach Bergamutach* czy *Kaczka dziwaczka*, jednak najbar-

dziej znanymi piosenkami z filmu są wiersze o zwierzętach (również autorstwa Jana Brzechwy) śpiewane przez Pana Kleksa podczas lekcji kleksografii. Film jest doskonałą zabawą zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych, a dzięki fabule utrzymanej w konwencji fantastycznej, pozwala na rozszerzenie słownictwa i nie wymaga dużej znajomości polskiej kultury. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Scenariusz filmu powstał na podstawie książki Jana Brzechwy pod tym samym tytułem, wydanej w 1946 roku.

ZNANI POLACY – Jan Brzechwa (1898–1966) – jeden z najbardziej znanych w Polsce autorów bajek i wierszy dla dzieci.

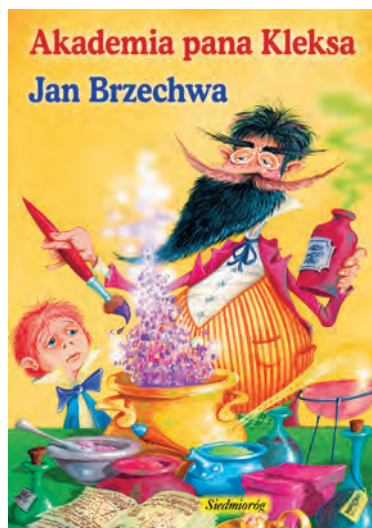
FILM – Film ma trzy części: *Podróże Pana Kleksa*, *Tryumf Pana Kleksa* (obie na podstawie książek Brzechwy) i *Pan Kleks w kosmosie*.

ZNANI POLACY – Tytułową rolę Pana Kleksa odtwarza w filmie Piotr Fronczewski (ur. 1946) – aktor radiowy, filmowy i teatralny, piosenkarz i satyryk, właściciel jednego z najpiękniejszych i najbardziej rozpoznawalnych głosów w Polsce.

JĘZYK POLSKI – Kleks to plama zrobiona atramentem lub farbą.

JĘZYK POLSKI – Słowo kleksografia powstało na podobieństwo słowa geografia i może być rozumiane jako nauka o kleksach ponieważ słowo *grafo* oznacza opisywanie. Można też dostrzec w kleksografii połączenie słów: kleks i ortografia. W tym przypadku, jeśli ortografia to zasady poprawnego pisania, kleksografia oznaczałaby zasady poprawnego stawiania kleksów.

LITERATURA – Jednym z najbardziej znanych wierszy Jana Brzechwy wykorzystanych w filmie jest *Kaczka Dziwaczka*: „Nad rzeczką opodal krzaczka / Mieszkała kaczka-dziwaczka, / Lecz zamiast trzymać się rzeczki / Robiła piesze wycieczki! / Raz poszła więc do fryzjera: / »Poproszę o kilo sera!« / Tuż obok był apteka: / »Poproszę mleka pięć deka«. / Z apteki poszła do praczki / kupować pocztowe znaczki. / Gryzły się kaczki okropnie: / »A niech tę kaczkę gęś kopnie!« / Znosiła jaja na twardo / I miała czubek z kokardą, / A przy tym, na przekór kaczkom, / Czesafa się wykałaczką. / Kupiła raz maczku pacz-

Akademia Pana Kleksa – okładka książki

kę, / by pisać list drobnym maczkiem. / Zjadając tasiemkę starą, / Mówiła, że to makaron, / A gdy połknęła dwa złote, / Mówiła, że odda potem. / Martwiły się inne kaczkę: / »Co będzie z takiej dziwaczki?« / Aż wreszcie znalazł się kupiec: / »Na obiad można ją upiec!« / Pan kucharz kaczkę starannie / Piekł, jak należy, w brytfannie, / Lecz zdębiał obiad podając, / Bo z kaczkę zrobił się zając, / W dodatku cały w buraczkach. / Taka to była dziwaczka!”

CIEKAWOSTKA – Przez wielu nauczycieli pan Kleks porównywany jest do Harry’ego Pottera.

- *Cudowne piosenki i bardzo miła atmosfera. Ale nigdy nie podobał mi się koniec, bo jest trochę pesymistyczny.* (Alona – Rosja)
- *Widziałem w dzieciństwie, a teraz oglądamy ten film razem z córką. Jest bardzo fajny.* (Evgeniy – Rosja)

SPIS CUDZOŁOŹNIC (List of Lovers / The List of Adulteresses)

1994

reżyseria ..... Jerzy Stuhr
scenariusz ..... Jerzy Stuhr
zdjęcia ..... Witold Adamek
muzyka ..... Stanisław Radwan
obsada ... Jerzy Stuhr, Breben Osterfelt, Jan Peszek, Dorota Pomykała, Stanisława Celińska

Spis cudzołożnic to przewrotna, ironiczna, wielopoziomowa historia. Gustaw, pracownik Uniwersytetu Jagiellońskiego otrzymuje zadanie oprowadzenia po mieście szwedzkiego naukowca. Jednak szybko okazuje się, że gość wolałby raczej spędzić czas w towarzystwie pięknych kobiet, niż podziwając krakowskie zabytki. Styl, w jakim napisana jest książka Jerzego Pilcha (autora literackiego pierwowzoru), widoczny także w filmie Stuhra, porównywany jest miejscami do prozy Schulza, Mroźka czy Gombrowicza. Natomiast konstrukcja samego filmu przywodzi na myśl dzieła takich reżyserów, jak Nanni Moretti (ur. 1953) czy Jim Jarmusch (ur. 1953). Jerzy Stuhr mówi, że *Spis cudzołożnic* to opowieść o ludziach jego pokolenia, zagubionych, samotnych, trochę zapomnianych; choćby dlatego warto ten film obejrzeć. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA/ZNANI POLACY – Film powstał na podstawie książki Jerzego Pilcha o tym samym tytule. Jerzy Pilch (ur. 1952) to prozaik i felietonista, laureat Nagrody Nike (patrz str. 42) z 2001 roku.

Drohobycz – rodzinne miasto
Brunona Schulza

POLSKA – Uniwersytet Jagielloński – najstarsza polska uczelnia wyższa i jeden z najstarszych uniwersytetów na świecie. Założony został w 1364 roku przez Kazimierza III Wielkiego (jako Akademia Krakowska), a odnowiony w 1400 roku przez królową Jadwigę (patrz str. 144) i Władysława Jagiełłę (patrz str. 144). Nazwę Jagielloński nadano uniwersytetowi w 1817 roku, by podkreślić jego związki z dynastią Jagiellonów.

ZNANI POLACY – Bruno Schulz (1892–1942) – urodzony w Drohobycz (dziś miasto znajduje się na Ukrainie) polski pisarz, znany przede wszystkim z takich utworów, jak: *Sklepy cynamonowe*, *Sanatorium pod klepsydrą* i *Ulica Krokodyli*.

FILM – W 1986 roku bracia Stephen i Timothy Quay nakręcili krótkometrażową ekranizację opowiadania Schulza *Ulica Krokodyli*.

ZNANI POLACY – Sławomir Mrożek (1930–2013) – polski pisarz. Jego dramaty są zaliczane do teatru absurdu – nurtu, który powstał w latach 80. XIX w. Polega on przede wszystkim na zamianie treści, jakie do tej pory niosły ze sobą tragizm i komizm. Najważniejszy dramat Mrożka to *Tango* z 1964 roku. Bardzo ciekawe są jego krótkie, groteskowe opowiadania m.in. *Słoń czy Wesele w Atomicach*. W 2012 roku otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

ZNANI POLACY – Witold Gombrowicz (1904–1969) – pisarz, którego twórczość charakteryzuje się swoistym poczuciem absurdu i treściami obrazoburczymi. Najważniejsze powieści Gombrowicza to *Ferdydurke*, *Trans-Atlantyk* i *Pornografia*. Pisał także dramaty np. *Iwona, księżniczka Burgunda* z 1938 roku. Bardzo znanym dziełem autora są także, wydane w kilku częściach, *Dzienniki*.

GEOGRAFIA – Akcja filmu rozgrywa się w Krakowie. To miasto na południu Polski, które do 1795 roku było stolicą Polski. Najważniejsze zabytki Krakowa to Zamek Królewski na Wawelu, Barbakan, Sukiennice i Kościół Mariacki z przepięknym ołtarzem, wykonanym przez Wita Stwosza.

JĘZYK POLSKI – Słowo cudzołożnica (od: cudze łoże) oznacza kobietę zdradzającą męża z innym mężczyzną.

- *Książka arcyciekawa, a film warto obejrzeć, nawet jeśli zna się literacki pierwowzór.* (Gosia – Polska)

reżyseria	Lech J. Majewski
scenariusz	Lech J. Majewski, Maciej Melecki
zdjęcia	Adam Sikora
muzyka	Lech J. Majewski
obsada ...	Krzysztof Siwczyk, Dominika Ostalońska, Andrzej Mastalerz, Elżbieta Okupska

Niekonwencjonalny film o artyście, na motywach wybranych faktów z biografii Rafała Wojaczka. Film kręcony był w plenerach Mikołowa i Katowic. Fabuła koncentruje się wokół zdarzeń z końcowego okresu życia poety, niedługo przed jego samobójczą śmiercią. Reżyser wybiera momenty niezwykle i absurdalne, prowadzące do powstania legendy, otaczającej Wojaczka. Poeta był skandalistą, swoim zachowaniem stale prowokował, jakby chciał wprowadzić w życie ekspresję, która charakteryzowała jego wiersze. Powtarzają się w nich motywy samotności, brzydoty i rozpadu, są nasycone odważną i często brutalną erotyką. Czarno-białe zdjęcia Adama Sikory tworzą wysmakowane, poetyckie obrazy, dodając prezentowanym wydarzeniom niesamowitej atmosfery. Reżyser filmu został wyróżniony nagrodą na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102), a odtwarzający główną rolę śląski, młody poeta Krzysztof Siwczyk – nominacją do Europejskiej Nagrody Filmowej. (jb)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Lech Majewski (ur. 1953, patrz str. 49) – reżyser, poeta i twórca wideo-artu. W 2006 roku uhonorowany indywidualną retrospektywą artystyczną w Museum of Modern Art w Nowym Jorku.

LITERATURA – Rafał Wojacek (1945–1971) – urodzony w Mikołowie poeta, zaliczany obecnie do najważniejszych twórców powojennych. Przed tragiczną śmiercią opublikował dwa tomiki wierszy, kolejne dwa wydane zostały już po jego samobójstwie. Wojacek do śmierci mieszkał we Wrocławiu.

GEOGRAFIA – Wrocław – stolica województwa dolnośląskiego (patrz str. 56). Dużo miejsca temu miastu poświęcił w swojej twórczości Marek Krajewski (ur. 1966). Napisał on cykl kryminałów rozgrywających się właśnie we Wrocławiu, z których najbardziej znany to *Festung Breslau* (Breslau to niemiecka nazwa miasta Wrocław) z 2006 roku. Wrocław, zwłaszcza w latach 60. i 70., był ośrodkiem życia kulturalnego, działały tu m.in. takie instytucje, jak Teatr Laboratorium Jerzego Grotowskiego (1933–1999) czy Wrocławski Teatr Pantomimy Henryka Tomaszewskiego (1919–2001). Miasto znane jest także jako miejsce zamieszkania Tymoteusza Karpowicza (1921–2005) i Tadeusza Różewicza (ur. 1921). Wrocław to Europejska Stolica Kultury 2016, uzyskał tę godność wraz z miastem San Sebastián w Hiszpanii.

POLSKA – Najważniejszą instytucją w Polsce promującą twórczość Rafała Wojaczka jest Instytut Mikołowski. Instytut prowadzi m.in. poeci Maciej Melecki (współtwórca scenariusza do filmu) oraz Krzysztof Siwczyk (odtwórca roli Wojaczka w filmie).

GEOGRAFIA – Mikołów – położony w południowej Polsce, należy do Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (patrz str. 125). Przez miasto przechodzi m.in. Szlak Architektury Drewnianej. W Mikołowie wśród zabytków tego szlaku można zwiedzić np. kościół św. Mikołaja i kościół św. Piotra i Pawła z XVIII w.

LITERATURA – Grupa poetycka „Na Dziko” – założona w 1994 na Śląsku. Jej członkami byli: Wojciech Kuczok (patrz str. 42), Bartłomiej Majzel, Maciej Melecki, Krzysztof Siwczyk, Krzysztof Śliwka, Grzegorz Olszański, Radosław Kobierski.

NAGRODY – Europejska Nagroda Filmowa (The European Film Award) – odpowiednik amerykańskiego Oscara. Przyznawana jest przez Europejską Akademię Filmową (patrz str. 134). Na początku wyróżnionym przyznawano statuetkę Felixa, jednak od 1997 roku wręczana jest nowa bezimienna statuetka. W roku 2000, kiedy Krzysztof Siwczyk był nominowany do tej nagrody, w kategorii najlepszy aktor zwyciężył Sergi López za rolę w filmie *Harry, twój prawdziwy przyjaciel* (*Harry, Un Ami Qui Vous Veut Du Bien*, reż. Dominik Moll).

- *Bardzo ładne światło, ale sam film jest trochę za długi.* (Emanuelle – Francja)
- *Obejrzałam tylko część filmu. Aktor, który grał Wojaczka, jest bardzo podobny do samego poety.* (Jaryna – Ukraina)
- *Nawet z fragmentu można zrozumieć, o czym jest ten film. Doskonale pokazuje życie głównego bohatera.* (Iryna – Ukraina)
- *Myślę, że reżyser dobrze opisał życie poety.* (Oksana – Ukraina)

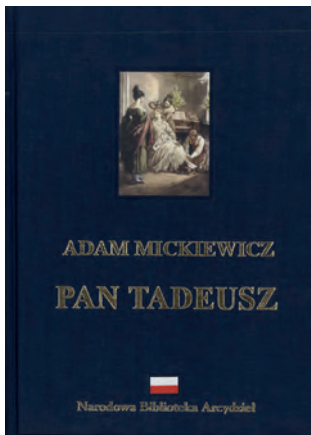
PAN TADEUSZ

(Pan Tadeusz: The Last Foray in Lithuania)

1999

reżyseria ..... Andrzej Wajda
scenariusz ..... Andrzej Wajda, Jan Nowina-Zarzycki, Piotr Wereśniak
zdjęcia ..... Paweł Edelman
muzyka ..... Wojciech Kilar
obsada ..... Michał Żebrowski, Daniel Olbrychski, Bogusław Linda,
Alicja Bachleda-Curuś, Grażyna Szapołowska, Marek Kondrat

Ekranizacja epopei narodowej nie jest pierwszą adaptacją klasycznej polskiej literatury zrealizowaną przez Andrzeja Wajdę. Wcześniej reżyser nakręcił już

Pan Tadeusz – okładka książki

skomponował *Poloneza*, który stał się przebojem zarówno wśród dojrzałej, jak i młodej publiczności. (at)

m.in. *Ziemię obiecaną* (1974, patrz str. 16) czy *Popioły* (1965). Film Wajdy z całą pewnością ułatwia współczesnym odbiorcom zrozumienie trudnego przecież pod względem językowym poematu Adama Mickiewicza. Ekranizacja dodaje bowiem do literackiego pierwowzoru warstwę wizualną, która wspomaga wyjaśnienie niektórych scen. Dodatkowym atutem dzieła jest przepiękna scenografia, stworzona przez Allana Starskiego (patrz str. 29) oraz doskonale oddające klimat epoki kostiumy zaprojektowane przez Magdalenę Tesławską-Biernawską. Specjalnie do sceny finałowej tego filmu wybitny polski kompozytor, Wojciech Kilar (patrz str. 25),

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA/POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Film powstał na podstawie polskiej epepei narodowej, zatytułowanej *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie* napisanej przez Adama Mickiewicza. Poemat wydano po raz pierwszy w 1834 roku w Paryżu. W Polsce pierwsze wydanie pojawiło się dopiero w 1858 roku. Utwór ten zaczyna się inwokacją do ojczyzny i Matki Boskiej: „Litwo! Ojczyzno moja! Ty jesteś jak zdrowie. / Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie, / Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie / Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie. / Panno święta, co Jasnej bronisz Częstochowy (patrz str. 70) / i w Ostrej świecisz Bramie! Ty co gród zamkowy / Nowogródzki ochraniasz z jego wiernym ludem! / Jak mnie dziecko do zdrowia powróciłaś cudem / (Gdy od płaczącej matki pod Twoją opiekę / Ofiarowany, martwą podniosłem powiekę / I zaraz mogłem pieszo do Twych świątyń progu / Iść za wrócone życie podziękować Bogu)”. Po-

Matka Boska Ostrobramska (Wilno, Litwa)

czątek Inwokacji znają na pamięć wszyscy Polacy, a jej słowa stały się tekstem piosenki, o tym samym tytule wykonywanej przez popularny zespół Ira (patrz str. 195).

JĘZYK POLSKI – Słowo *zajazd* (< *zajechać*) oznaczało dawniej zajęcie siłą czyjejs posiadłości.

LITERATURA – Inwokacja to rozbudowana apostrofa (zwrot do kogoś), w której autor zwraca się do muzy lub patrona o natchnienie.

GEOGRAFIA – Wilno – stolica Litwy, która przez pewien czas znajdowała się w granicach Polski. Ostra Brama to brama położona na Starym Mieście w Wilnie, w której znajduje się kaplica z XVII-wiecznym obrazem Matki Boskiej Ostrobramskiej, uważanym za cudowny obraz.

GEOGRAFIA – Nowogródek – miasto urodzenia Adama Mickiewicza. Dziś znajduje się na terenie Białorusi, wcześniej położone było w granicach Litwy i Polski. Można tam zwiedzić dworek, w którym znajduje się Muzeum Adama Mickiewicza.

LITERATURA – Adam Mickiewicz (1798–1855) – najwybitniejszy przedstawiciel polskiego romantyzmu (patrz str. 112). Za początek epoki romantyzmu w Polsce uważa się rok 1822, kiedy Adam Mickiewicz opublikował *Ballady i romanse*. Romantycy zwracali uwagę przede wszystkim na ludzkie emocje oraz na indywidualność jednostki. Wybitni europejscy twórcy tego okresu to m.in.: Geogre Byron (1788–1824), Johann Wolfgang Goethe (1749–1832), Heinrich Heine (1797–1856), Victor Hugo (1802–1885) czy Stendhal (1783–1842).

HISTORIA – Ważnym zjawiskiem związanym z *Panem Tadeuszem* jest istniejący w tym czasie w Polsce kult Napoleona (tzw. bonapartyzm). Uwielbienie dla Napoleona Bonapartego (1769–1821) związane jest z nadziejami niepodległościowymi, jakie pokładali w nim Polacy w okresie zaborów (patrz str. 101).

FILM – W 1928 roku Ryszard Ordyński zrealizował niemą adaptację *Pana Tadeusza*. Dziś można obejrzeć już tylko fragmenty tego filmu.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Jednym z utworów promujących film Wajdy była piosenka *Soplicowo*, do której muzykę napisał Grzegorz Turnau (ur. 1967). Jest on autorem wielu polskich przebojów, m.in. *Cichosza*, *Między ciszą a ciszą*, *To tu, to tam*, *Bracka*. Jego muzyka to przede wszystkim poezja śpiewana.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Fragment *Pana Tadeusza* jest również wykonywany przez odtwórcę tytułowej roli w filmie M. Żebrowskiego i polską piosenkarkę Annę Marię Jopek w piosence pt. *Wspomnienie*.

POLSKA MUZYKA – Polonez to jeden z najstarszych polskich tańców (obok mazura i krakowiaka), utwór charakteryzuje się dostojnym charakterem i umiarkowanym tempem. Uważany jest za polski taniec narodowy. Jest obowiązkowym tańcem na studniówkach i balach maturalnych.

- *Nie obejrzałabym tego filmu drugi raz, ale jeden raz na pewno każdy powinien go zobaczyć.* (Irena – Ukraina)
- *Film jest świetnie zrobiony i zdjęcia są fantastyczne, ale myślę, że dla cudzoziemca, który nie orientuje się w polskiej historii, jest bardzo trudny do zrozumienia.* (Martina – Niemcy)
- *Pięknie wyreżyserowany. Siedząc w kinie, ani minuty się nie nudziłam.* (Violetta – Białoruś)
- *Andrzej Wajda – to nazwisko samo zachęca do oglądania filmu.* (Martina – Słowacja)

PRZEDWIOŚNIE (Early Spring / The Spring to Come)

2001

reżyseria	Filip Bajon
scenariusz	Filip Bajon
zdjęcia	Bartosz Prokopowicz
muzyka	Michał Lorenc
obsada	Mateusz Damięcki, Krystyna Janda, Janusz Gajos, Maciej Stuhr, Karolina Gruszka, Małgorzata Lewińska, Urszula Grabowska

Filip Bajon podjął się zadania ekranizacji *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego, historii o trudnym okresie dojrzewania młodego chłopca na tle przemian politycznych. Ze względu na mnogość wątków w powieści, reżyser musiał ograniczyć się do wyboru tylko niektórych z nich. W filmie na pierwszy plan wysuwają się przeżycia i rozterki dojrzewającego młodego mężczyzny – Cezarego Baryki. Obserwujemy jego głęboką przemianę – od grzecznego chłopca z dobrego domu, poprzez entuzjastę rewolucji, aż po człowieka rozczarowanego nową Polską. W roli Baryki świetnie odnalazł się Mateusz Damięcki, pełen wdzięku młody aktor, który na ekranie w niczym nie odstaje od doświadczonych partnerów (Krystyna Janda w roli matki, Janusz Gajos jako ojciec). *Przedwiośnie* warto też obejrzeć ze względu na fakt, iż jest to jeden z pierwszych filmów, który opowiada o przełomowym dla Polski okresie lat 1914–1921. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Stefan Żeromski (1864–1925) – prozaik, publicysta, dramaturg, czasami nazywany „sumieniem polskiej literatury”. Jest przedstawicielem epiki pozytywizmu (patrz str. 145), choć część jego utworów zalicza się też do okresu Młodej Polski (przełom XIX i XX w.) oraz XX-lecia międzywojennego (okres w historii Polski pomiędzy końcem I wojny światowej w 1918 roku i rozpoczęciem II wojny w 1939 roku). Jego najważniejsze dzieła to *Ludzie bezdom-*

Przedwiośnie
– okładka książki

ni, *Popioły*, *Syzyfowe prace*, *Przedwiośnie* oraz opowiadania *Siłaczka* czy *Rozdziobią nas kruki, wrony*.

FILM – Wszystkie najważniejsze powieści Żeromskiego zostały zekranizowane. Warto wymienić *Doktora Judy-ma* z 1975 roku w reżyserii Włodzimierza Haupego (film oparty na powieści *Ludzie bezdomni*), *Syzyfowe prace* z 2000 roku w reżyserii Pawła Komorowskiego, *Popioły* z 1965 roku w reżyserii Andrzeja Wajdy i *Dzieje Grzechu* z 1975 roku w reż. Waleriana Borowczyka.

HISTORIA – Powieść i film opowiadają historię młodego człowieka, który przyjeżdża do odrodzonej po I wojnie światowej Polski. Tytuł *Przedwiośnie* to metafora czasu kształtowania się państwa polskiego po okresie zaborów (patrz str. 101).

JĘZYK POLSKI – Z powieści Żeromskiego pochodzi wyrażenie „szklane domy”. W powieści odpowiadają one nierealnym marzeniom o dostatniej i pełnej dobrobytu Polsce. Opisywane przez starego Barykę synowi, powodują, oczywiście, rozczarowanie konfrontacją z rzeczywistym stanem rzeczy w Polsce. Od tego czasu wyrażenie to jest w języku polskim metaforą takich właśnie utopijnych marzeń.

JĘZYK POLSKI – Wyraz przedwiośnie nazywa jedną z sześciu pór roku charakterystycznych dla klimatu Polski. Jest to krótki okres między zimą a pełną wiosną.

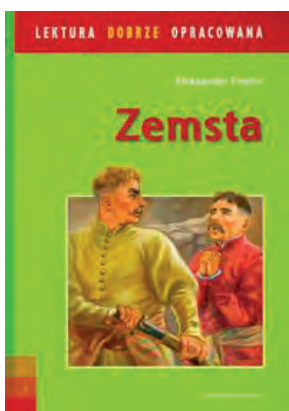
- *Wzruszająca adaptacja, dostosowana do gustu widza, któremu wydaje się, że jest wciąż młody.* (Emilia i Łászló – Węгры)

ZEMSTA (The Revenge)

2002

reżyseria.....	Andrzej Wajda
scenariusz.....	Andrzej Wajda
zdjęcia.....	Paweł Edelman
muzyka.....	Wojciech Kilar
obsada.....	Janusz Gajos, Andrzej Seweryn, Roman Polański, Agata Buzek, Daniel Olbrychski, Katarzyna Figura

Zemsta w reżyserii Andrzeja Wajdy, z budżetem 10 mln zł znalazła się na liście najdroższych polskich filmów nakręconych po 1989 roku. Jest to historia zalotów Cześnika do wdowy Podstoliny, nienawiści Cześnika i jego sąsiada Rejenta oraz miłości Klary i Wacława. Skomplikowana, komediowa intryga opi-

Zemsta – okładka książki

sana przez Aleksandra Fredrę, przede wszystkim dzięki aktorom odtwarzającym główne role, staje się na ekranie bardzo zabawną historią, którą widz ogląda z prawdziwą przyjemnością. *Zemsta* to ponadczasowy obraz największych przywar i wad Polaków, z których mogą śmiać się zarówno rodzimi widzowie, jak i ci, którzy obserwują mieszkańców Polski z dystansu. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – *Zemsta* to komedia Aleksandra Fredry, napisana w 1834 roku.

LITERATURA – Aleksander Fredro (1793–1876) – tworzył w okresie romantyzmu (patrz str. 112), choć charakter jego dzieł mocno odstaje od stylu epoki. Napisał także komedię *Śluby panińskie* (patrz str. 161).

LITERATURA/CYTATY – *Zemsta* jest źródłem wielu cytatów, które na stałe weszły do języka polskiego, np.: „Jeśli nie chcesz mojej zguby, krokodyła daj mi luby” i „Niech się dzieje wola Nieba! Z nią się zawsze zgadzać trzeba”.

JĘZYK POLSKI – Jednym ze źródeł komizmu w *Zemście* są nazwiska postaci: np. nazwisko Cześnika – Raptusiewicz, pochodzi od polskiego słowa *raptus*, czyli ktoś narwany i impulsywny. Z kolei Rejent ma na nazwisko Milczek (< *milczeć*). Milczek w języku polskim oznacza osobę małomówną.

FILM – Wcześniejsza ekranizacja komedii Fredry powstała w 1956 roku (reż. Antoni Bohdziewicz, Bohdan Korzeniowski). W filmie grają m.in. Beata Tyszkiewicz (patrz str. 184) i Danuta Szaflarska.

GEOGRAFIA – Jednym z filmowych plenerów był Ogródzieniec (województwo śląskie). Jest to miasto położone na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Miejscowość znajduje się na Szlaku Orlich Gniazd, który jest znanym polskim szlakiem turystycznym. Należą do niego ruiny zamków i warowni obronnych pomiędzy Krakowem i Częstochową.

GEOGRAFIA – Do Szlaku Orlich Gniazd należy również zamek w Będzinie z XIV wieku. Jego miniaturę można zobaczyć w Parku Miniatur w Inwałdzie. W Parku można znaleźć także wiele innych pomniejszych budowli, np. Wielki Mur Chiński, Wieżę Eiffela czy Biały Dom.

- *Rzadko oglądam filmy kostiumowe, ale uważam, że w tym filmie peruki i kostiumy miały być tylko znakami tego wieku. Nie miałam wrażenia, że one jakoś blisko łączą się ze scenografią. Ale dzięki temu chwytowi cała kompozycja i scenografia były bardziej komiczne.* (Bogłárka – Węgry)

reżyseria ..... Ryszard Zatorski
 scenariusz ..... Ilona Łepkowska, Katarzyna Grochola (współpraca)
 zdjęcia ..... Tomasz Dobrowolski
 muzyka ..... Maciej Zieliński
 obsada ... Danuta Stenka, Artur Żmijewski, Joanna Jabłczyńska, Jan Frycz, Joanna Brodzik

Nigdy w życiu to z całą pewnością perła wśród polskich komedii romantycznych. Jest to ulubiony współcześnie gatunek polskich twórców, jednak ilość kręconych filmów, niestety, nie przekłada się na ich jakość. Krytycy wprawdzie negatywnie ocenili produkcję Zatorskiego, ale zupełnie inaczej miała się sprawa z widzami – film stał się wielkim sukcesem. Historia napisana przez Katarzynę Grocholę zarówno w wersji książkowej, jak i kinowej, bawi, wzrusza i dostarcza wszystkich emocji, jakich widzowie oczekują od dobrej rozrywki. Główna bohaterka – Judyta – dowiaduje się, że jej mąż będzie miał dziecko z inną (dużo młodszą) kobietą i musi jakoś na nowo ułożyć sobie życie z niemal już dorosłą córką. Brak pieniędzy, budowa nowego domu i przystojny Adam, który pojawi się na horyzoncie, zmienia nie tylko życie Judyty, ale także ją samą. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Film został nakręcony na podstawie książki Katarzyny Grocholi *Nigdy w życiu*.

FILM – Dwa lata później nakręcono drugą część powieści *Ja wam pokazę!* Zmieniono całą obsadę filmu, co okazało się powodem kompletnej klapy.

ZNANI POLACY – Katarzyna Grochola (ur. 1957) – polska pisarka znana w Polsce przede wszystkim jako autorka prozy przeznaczonej dla kobiet.

JĘZYK POLSKI – „Nigdy w życiu” to często używane polskie powiedzenie, stanowiące wzmocnienie obietnicy, przysięgi, że czegoś się nie zrobi.

ZNANI POLACY – Ilona Łepkowska (ur. 1954) – polska scenarzystka filmowa i telewizyjna. Jest autorką scenariu-

Katarzyna Grochola

szy do najbardziej znanych polskich seriali: *Klan*, *Na dobre i na złe* (patrz str. 41), *M jak miłość* i wielu innych.

FILM – W 1995 powstał dokumentalny film krótkometrażowy o tym samym tytule w reżyserii Ireny Groblewskiej i Ewy Uziębło. Film należy do cyklu „Małe Ojczyzny” i opowiada o życiu kilku mieszkańców jednej z dzielnic Warszawy.

FILM – Cykl „Małe Ojczyzny” realizowany był przez TVP (patrz str. 200) w ramach konkursu „Małe ojczyzny – tradycja dla przyszłości”.

POLSKA – Mała ojczyzna to termin opisujący miejsce związane symbolicznie z życiem danego człowieka, będące składnikiem jego tożsamości. Dla Kazimierza Kutza małą ojczyzną jest Górny Śląsk, a dla Woddy’ego Allena – Manhattan i do tych właśnie miejsc odwołują się oni w swojej twórczości.

- *Język jest zrozumiały, historia jest łatwa i przyjemna. Taki miły „jednorazowy” film.* (Kasia – Rosja)
- *Fajna, słodka bajka z odrobiną humoru. Świetnie nadaje się do zapoznania z językiem polskim dla początkujących.* (Olga i Mikołaj – Ukraina)
- *Ten film, przez jego łatwość i w miarę amerykański styl, zachęcił mnie do przeczytania książki. Uczyłam się języka polskiego wtedy dopiero od dwóch lat. Książkę całą przeczytałam w pociągu z Krakowa do Bukaresztu, prawie 30 godzin, to prawda, ale wszystko zrozumiałam. Gorąco polecam początkującym uczącym się polskiego!* (Claudia – Rumunia)
- *Film dla tych, którzy lubią Katarzynę Grocholę. Poza tym mocno i sympatycznie pachnie Polską.* (Emilia i László – Węgry)

WINO TRUSKAWKOWE (Strawberry Wine)

2007

reżyseria	.....	Dariusz Jabłoński
scenariusz	.....	Andrzej Stasiuk, Dariusz Jabłoński
zdjęcia	.....	Tomasz Michałowski
muzyka	.....	Michał Lorenc
obsada	.....	Jiří Machacek, Zuzana Fialová, Marian Dziędziel, Mieczysław Grąbka, Jerzy Radziwiłowicz

Film na pograniczu gatunków, inspirowany *Opowieściami galicyjskimi* Andrzeja Stasiuka. Autor literackiego pierwowzoru analizuje w swych opowiadaniach magiczny wymiar świata zagubionego w środku Europy, pośród malowniczych krajobrazów Beskidu Niskiego, gdzie czas płynie wolniej, a rzeczywistość rządzi się swoimi prawami. *Wino truskawkowe* świetnie

oddaje senny nastrój opowieści, w której każde zdarzenie przesycone jest niecodzienną, ludową duchowością, powstałą na styku różnych kultur, z których część popada już w zapomnienie. Film jest historią o ucieczce na koniec znanego świata, o miłości i śmierci. Także o pograniczu Polski i Słowacji, gdzie administracyjny podział nie ma znaczenia, gdyż postaci budują swą tożsamość na podstawie zupełnie innych kryteriów. Na uwagę zasługują urokliwe plenery okolic Dukli i Magurskiego Parku Narodowego. (jb)

Opowieści galicyjskie – okładka książki

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Andrzej Stasiuk (ur. 1960) – prozaik, publicysta, eseista, zaliczany do nurtu „realizmu magicznego” w literaturze polskiej. Współzałożyciel Wydawnictwa „Czarne”. Stasiuk jest laureatem kilku nagród, m.in. Nagrody Literackiej Nike (patrz str. 42) za książkę *Jadąc do Babadag*, w której opisał podróże przez Słowację, Węgry, Rumunię, Słowenię i inne kraje Europy.

POLSKA – Wydawnictwo „Czarne” powstało w 1996 roku, skupia się głównie na twórczości współczesnych artystów polskich i zagranicznych.

LITERATURA – Realizm magiczny to nurt literacki zapoczątkowany w twórczości niemieckiej lat 20. XX wieku, potem przeniesiony na grunt literatury iberoamerykańskiej, bardzo popularny we współczesnej prozie polskiej. Polega na opisywaniu świata codziennego poprzez odwoływanie się do mitów, podań, legend.

GEOGRAFIA – Beskid Niski – pasmo górskie w Karpatach, na pograniczu Polski i Słowacji.

GEOGRAFIA – Magurski Park Narodowy – jeden z 23 polskich parków narodowych. Utworzony został w 1995 roku, znajduje się na terenach województw podkarpackiego i małopolskiego.

GEOGRAFIA – Dukla to miasto położone w Beskidzie Niskim. Można w niej zobaczyć m.in. XVIII-wieczny kościół w stylu rokokowym oraz kościół bernardynów, również z XVIII wieku.

- *Nie tak często spotykany w polskiej kinematografii dobry melodramat na podstawie prozy Andrzeja Stasiuka. A więc połączenie okrutnej rzeczywistości i marzeń, prawdy i fantazji, komedii i tragedii.* (Denis – Rosja)

reżyseria.....	Andrzej Wajda
scenariusz.....	Andrzej Wajda
zdjęcia.....	Paweł Edelman
muzyka.....	Paweł Mykietyń
obsada.....	Krystyna Janda, Paweł Szajda, Jan Englert, Jadwiga Jankowska-Cieślak

Andrzej Wajda napisał scenariusz filmu na podstawie opowiadania Jarosława Iwaszkiewicza o tym samym tytule. Obraz zbudowany jest w niekonwencjonalny sposób – równolegle opowiadane są dwie, pozornie niemające ze sobą nic wspólnego, historie. Jedną z nich to opowiadanie Iwaszkiewicza, które traktuje o dojrzałej kobiecie (w tej roli Krystyna Janda, patrz str. 57), żyjącej wspomnieniami o utraconych dzieciach, i jej zakazanym uczuciu do młodego mężczyzny. Historia doktorowej Marty, próbującej uciec przed przemijaniem, przeplatana jest monologiem samej Krystyny Jandy. Aktorka dzieli się z widzami osobistym dramatem, jakim była śmiertelna choroba jej męża. Ta wzruszająca spowiedź doskonale komponuje się z opowiadaniem Iwaszkiewicza. Przeplatające się wątki tworzą spójną całość – przejmującą opowieść o przemijaniu i poczuciu straty. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Jarosław Iwaszkiewicz (1894–1980) – eseista, prozaik, poeta, tłumacz. Najważniejsze dzieła: *Panny z Wilka* (adaptacja Andrzeja Wajdy powstała w 1979 r.), *Kochankowie z Marony* (dwie adaptacje: w 1966 w reżyserii Jerzego Zarzyckiego i w 2005 roku w reżyserii Izabelli Cywińskiej), *Sława i chwała* (na podstawie tej powieści Kazimierz Kutz nakręcił serial telewizyjny w 1997 r.) oraz *Brzezina* (1970, reż. Andrzej Wajda). Poza *Tatarakiem* Iwaszkiewicza scenariusz Wajdy inspirowany jest *Zapiskami ostatnimi* Krystyny Jandy oraz *Nagłym wezwaniem* Sándora Máraia.

FILM – W 1965 roku na podstawie opowiadania Iwaszkiewicza powstał film o tym samym tytule w reż. Andrzeja Szafiańskiego.

LITERATURA – W 1918 roku Julian Tuwim (patrz str. 122), Antoni Słonimski, Jarosław Iwaszkiewicz, Kazimierz Wierzyński i Jan Lechoń założyli grupę poetycką „Skamander”. Cechowało ich umiłowanie wolności, stosowanie języka potocznego oraz pochwała życia.

ZNANI POLACY – Paweł Edelman (ur. 1958) – polski operator filmowy wielokrotnie nagradzany w kraju i za granicą, m.in. Oscarem (patrz str. 137) za zdjęcia do filmu *Pianista* (2002, reż. Roman Polański, patrz str. 113).

ZNANI POLACY – Edward Kłosiński (1943–2008) – wybitny operator filmowy, współpracownik najwybitniejszych polskich reżyserów – Krzysztofa Kieślów-

skiego (patrz str. 169), Janusza Zaorskiego (patrz str. 108), Krzysztofa Zanussiego (patrz str. 21), Andrzeja Wajdy (patrz str. 17). Laureat Nagrody Prezesa Rady Ministrów za osiągnięcia w sztuce operatorskiej (1979). Prywatnie mąż Krystyny Jandy (patrz str. 57), zmarł w 2008 roku po długiej chorobie nowotworowej.

- *Jeden z najpiękniej opowiedzianych filmów o miłości, bliskości i oddaniu drugiej osobie. Studium kolejnych etapów pogodzenia się z odejściem ukochanego męża, które znalazło, znajduje lub znajdzie przełożenie w życiu każdego z widzów. Film dla tych, co zostają.* (Karolina – Polska)
- *Wybitne dzieło, które udowadnia, że nawet uznany klasyk może zrobić coś zupełnie nowego, wręcz nowatorskiego. Zaskakujące połączenie opowiadania lwaskiewicza ze spowiedzią Krystyny Jandy o niezującym mężu niesamowicie oddziałuje emocjonalnie i sprawia, że niemalże fizycznie odczuwamy granicę, która oddziela nasz świat od tego drugiego.* (Denis – Rosja)

ŚLUBY PANIEŃSKIE (Maiden Vows)

2010

reżyseria.....	Filip Bajon
scenariusz.....	Filip Bajon
zdjęcia.....	Witold Stok
muzyka.....	Michał Lorenc
obsada.....	Robert Więckiewicz, Maciej Stuhr, Borys Szyg, Marta Żmuda-Trzebiatowska, Anna Cieślak, Andrzej Grabowski

ŚLUBY PANIEŃSKIE, CZYLI MAGNETYZM SERCA (Maiden Vows)

2003 (teatr telewizji)

reżyseria.....	Krystyna Janda
scenariusz.....	Krystyna Janda
zdjęcia.....	Edward Kłosiński
obsada.....	Krystyna Janda, Jerzy Stuhr, Adam Woronowicz, Magdalena Smalara, Agnieszka Podsiadlik

Śluby paniieńskie to jedna z najbardziej znanych komedii Aleksandra Fredry. Jest to historia dwóch młodych panienek, które zawierają pakt przeciw mężczyznom. Nie w smak to jednak ani adorującym je panom, ani rodzinom Klary i Anieli. Ekranizacja dramatu autorstwa Filipa Bajona skierowana jest przede wszystkim do widzów młodych. Reżyser starał się uwspółcześnić fabułę, ale zrobił to zdecydowanie zbyt mało odważnie (za wzór udanego eksperymentu z klasyką mógł posłużyć film *Romeo i Julia* w reżyserii Baza Luhrmanna). Na

pewno Bajon powinien był zastanowić się nad uwspółcześnieniem języka, bo jedena-stozgłoskowiec Fredry brzmi sztucznie i nie-naturalnie, szczególnie w ustach młodych aktorów. Z dwóch ekranizacji sztuki Fredry, ciekawsza wydaje się ta w reżyserii Krystyny Jandy (patrz str. 57) z niezrównanym Je-rzym Stuhrem (patrz str. 54). (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Komedia *Śluby panięskie*, czyli *magnetyzm serca* została napisana przez Aleksandra Fredrę (1793–1876, patrz str. 156) w 1832 roku. Premiera odbyła się we Lwowie rok później. Jednym ze źró-deł komizmu tego utworu jest język.

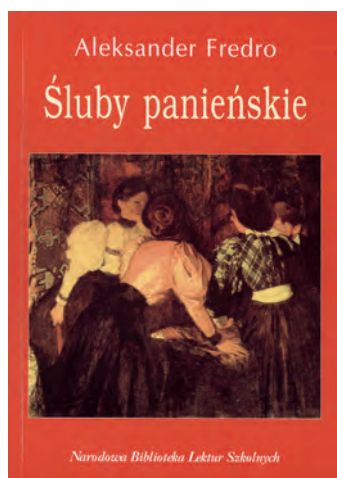
NAUKA – Magnetyzm serca to teoria Franza Antona Mesmera (1734–1815). Do-wodził on, że w ciele każdego człowieka istnieje fluid, który powoduje, że dwie osoby przyciągają się jak magnes.

POLSKA MUZYKA (FILMOWA) – Muzykę do filmu Filipa Bajona stworzył jeden z najbardziej znanych i najczęściej nagradzanych polskich kompozytorów, Michał Lorenc (ur. 1955). Debiutował ścieżką dźwiękową do serialu telewizyjnego *Przyjaciele* (1979) w reżyserii Andrzeja Kostenki. W 1989 r. otrzy-mał nominację do nagrody dla Europejskiego Kompozytora Roku. Inne filmy z jego muzyką to m.in. *Psy* (1992, reż. Władysław Pasikowski, patrz str. 105), *Złoto dezertów* (1998, reż. Janusz Majewski), *Symetria* (2003, reż. Konrad Niewolski, patrz str. 114), *Cztery noce z Anną* (2008, reż. Jerzy Sko-limowski) i wiele, wiele innych.

JĘZYK POLSKI – Najbardziej znany cytat z komedii Fredry to: „Przyrzekam na kobiety stałość niewzruszoną / Nienawidzić ród męski, nigdy nie być żoną.”

POLSKA – Teatr Telewizji pojawił się na ekranach polskich telewizorów już w 1953 roku. Od zawsze w cyklu prezentowane są zarówno adaptacje klasyki literackiej, jak i sztuki współczesne. Teatr ten charakteryzuje się połącze-niem typowo teatralnej narracji z technikami filmowymi.

- *Cały Fredro á la XXI wiek*. (Emilia i Łászló – Węgrzy)

Śluby panięskie – okładka książki

1. *Brzezina*, 1970 reż. Andrzej Wajda (na podstawie noweli Jarosława Iwaszkiewicza).
2. *Ferdydurke*, 1991, reż. Jerzy Skolimowski (na podstawie powieści Witolda Gombrowicza).
3. *Kochankowie z Marony*, 2005, reż. Izabella Cywińska (na podstawie opowiadania Jarosława Iwaszkiewicza).
4. *Lalka*, 1968, reż. Wojciech Jerzy Has (na podstawie powieści Bolesława Prusa).
5. *Lawa. Opowieść o Dziadach Adama Mickiewicza*, 1989, reż. Tadeusz Konwicki (na podstawie *Dziadów* Adama Mickiewicza).
6. *Mistyfikacja*, 2010, reż. Jacek Koprowicz (film o malarzu, pisarzu i dramaturgu Stanisławie Ignacym Witkiewiczu, znanym jako Witkacy).
7. *Nienasycenie*, 2003, reż. Wiktor Grodecki (na podstawie powieści Stanisława Ignacego Witkiewicza).
8. *Ogniem i mieczem*, 1999, reż. Jerzy Hoffman (na podstawie powieści Henryka Sienkiewicza).
9. *Panny z wilka*, 1979, reż. Andrzej Wajda (na podstawie opowiadania Jarosława Iwaszkiewicza).
10. *Pornografia*, 2003, reż. Jan Jakub Kolski (na podstawie powieści Witolda Gombrowicza).
11. *Przekładaniec*, 1968, reż. Andrzej Wajda (na podstawie opowiadań Stanisława Lema).
12. *Rewers*, 2009, reż. Borys Lankosz (na podstawie scenariusza do filmu powstała książka Andrzeja Barta o tym samym tytule).
13. *Trędowata*, 1976, reż. Jerzy Hoffman (na podstawie powieści Heleny Mniszkówny).
14. *Wesele*, 1972, reż. Andrzej Wajda (na podstawie dramatu Stanisława Wyspiańskiego).
15. *Wszystko, co najważniejsze*, 1992, reż. Robert Gliński (film o słynnym polskim poecie Aleksandrze Waciu i jego żonie Oli Watowej).
16. *Ziarno prawdy*, 2014, reż. Borys Lankosz (na podstawie powieści Zygmunta Miłoszewskiego).
17. *Znachor*, 1981, reż. Jerzy Hoffman (na podstawie powieści Tadeusza Dołęgi-Mostowicza).

POLSKIE FILMY ANIMOWANE (Polish Animated Movies)

Film animowany to na pewno część polskiej kinematografii, na którą należy zwrócić uwagę. W końcu pierwszy polski film lalkowy, *Piękna Lukanida* Władysława Starewicza, powstał już na początku XX wieku. Do największych sukcesów polskiej animacji możemy zaliczyć dzieła powstałe na przełomie lat 50. i 60., czyli w tzw. złotych latach polskiej animacji, następnie: Oscara dla Zbigniewa Rybczyńskiego w 1983 roku za film *Tango* (patrz str. 137), nominację do Oscara dla Tomasza Bagińskiego i jego *Katedry* w 2003 roku oraz Oscara w 2008 roku dla *Piotrusia i wilka* zrealizowanego w studiu Se-ma-for w Łodzi. Poza łódzkim studium warto też pamiętać o istnieniu Studia Filmów Rysunkowych w Bielsku-Białej, które wydało znane na całym świecie kreskówki *Bolek i Lolek* oraz *Reksio*. (at)

Dzięki wymienionym filmom można pokazać różne techniki animacji oraz osiągnięcia, jakie stały się udziałem polskich twórców w tej dziedzinie.

PROPONOWANE FILMY ANIMOWANE:

1. 1963, *Czerwone i czarne (Red and Black)*, reż. Witold Giersz, prod. Polska.
2. 1967–1988, *Reksio (Adventures of Reksio)*, reż. Romuald Kłys, Lechosław Marszałek, prod. Polska (kultowa seria o przygodach psa – Reksia stworzona w studiu w Bielsku-Białej).
3. 1975–1987, *Miś Uszatek*, reż. Lucjan Dembiński, Eugeniusz Ignaciuk, prod. Polska (najbardziej znany polski miś powstał w studiu Se-ma-for w Łodzi).

Bolek i Lolek

4. 1976, *Bankiet (Banquet)*, reż. Zofia Oraczewska, prod. Polska (film stworzony metodą łączenia różnych rodzajów animacji).
5. 1980, *Tango*, reż. Zbigniew Rybczyński, prod. Polska (ta awangardowa produkcja pozbawiona jest fabuły, zamiast tego skupia się raczej na wizji artystycznej samego reżysera).
6. 1985, *Łagodna (Gentle Spirit)*, reż. Piotr Dumala, prod. Polska (scenariusz oparty jest na opowiadaniu Fiodora Dostojewskiego, film zrealizowany został w autorskiej technice animacji Dumala).
7. 2002, *Katedra (The Cathedral)*, reż. Tomasz Bagiński, prod. Polska (animacja komputerowa, scenariusz filmu oparty jest na opowiadaniu Jacka Dukaja).
8. 2004, *Sztuka spadania (Fallen Art)*, reż. Tomasz Bagiński, prod. Polska (w 2005 otrzymał nagrodę SIGGRAPH – Special Interest Group on GRAPHics and Interactive Techniques – tym samym Bagiński został jedynym twórcą, który otrzymał tę nagrodę dwa razy: pierwszą zdobył w 2002 roku za film *Katedra*).
9. 2006, *Piotruś i wilk (Sergei Prokofiev's Peter & the Wolf)*, reż. Suzie Templeton, prod. Polska, Wielka Brytania, Norwegia, Meksyk (film to adaptacja baśni muzycznej Sergieja Prokofiewa z 1936 roku).
10. 2009, *Las*, reż. Piotr Dumala, prod. Polska (eksperymentalny film łączący sceny aktorskie z animacją).
11. 2010, *Animowana historia Polski (Animated History of Poland)*, reż. Tomasz Bagiński, prod. Polska (film przygotowany został z okazji wystawy Expo 2010 odbywającej się w Szanghaju).
12. 2010, *Danny Boy*, reż. Marek Skrobecki (nietypowa historia o samotności i alienacji).

Miś Uszatek na ulicy
Piotrkowskiej w Łodzi

- W filmie „Piotruś i wilk” widać świetną pracę studia animacji i wysoką jakość. (Oleksandr – Ukraina)
- Bardzo podobał mi się film animowany „Bankiet”. Był bardzo oryginalny. Myślę, że warto go zobaczyć. (Nana – Gruzja)
- „Reksio” to fajny film dla dzieci. Pozytywny i fajnie narysowany. Chyba pokażę go kiedyś moim dzieciom. (Nino – Gruzja)
- „Piotruś i wilk” to film wart Oscara. Nie skończył się tak, jak oczekiwałem, ale chyba o to chodziło... (Mario – Słowacja)
- „Bankiet” jest trochę obrzydliwy, ale jednocześnie interesujący. (Miray – Turcja)
- Film „Katedra” jest niesamowity. (Sandra – Włochy)

reżyseria	Roman Polański
scenariusz	Roman Polański
zdjęcia	William A. Fraker
muzyka	Krzysztof Komeda
obsada	Mia Farrow, John Cassavetes, Ruth Gordon, Sidney Blackmer

Dziecko Rosemary to pierwsze amerykańskie dzieło Polańskiego i z całą pewnością jest ono jedną z najbardziej znanych pozycji w filmografii tego reżysera. Niesamowity horror, który od ponad 40 lat niepokoi widzów. Jego niepowtarzalna atmosfera jest w dużej mierze zasługą muzyki Krzysztofa Komedy. Tym filmem Polański udowodnił, że horror też może być sztuką i zapoczątkował gatunek „horrorów satanicznych”, do którego należą również takie kultowe produkcje, jak *Egzorcysta* (*The Exorcist*, 1973, reż. William Friedkin) czy *Omen* (*The Omen*, 1976, reż. Richard Donner). Ponieważ nie ma żadnego innego przykładu na dobry, polski horror, warto pokazać ten amerykański, a jednak dzięki twórcom polski film. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

POLSKA MUZYKA – Krzysztof Komeda (1931–1969) – właściwie Krzysztof Trzcіński. Najbardziej znany jako jazzman, przez wielu kojarzony jednak głównie z muzyką filmową. Największą sławę przyniosła mu muzyka stworzona do innego filmu Romana Polańskiego *Nóż w wodzie* (1961, patrz str. 15). Muzyka stworzona przez Krzysztofa Komedę wywarła ogromny wpływ na tzw. polską szkołę jazzu.

FILM – Gatunek horroru zawdzięcza najwięcej niemieckiemu ekspresjonizmowi lat 20. Za horror doskonały uznaje się *Lśnienie* (*The Shining*, 1980) w reżyserii Stanleya Kubricka.

Dakota Apartment

LITERATURA – Scenariusz filmu powstał na podstawie powieści *Dziecko Rosemary* Iry’ego Levina z 1967 roku. W 1997 roku Levin napisał powieść *Son of Rosemary*.

GEOGRAFIA – Główni bohaterowie filmu mieszkają w słynnym budynku Dakota (Dakota Apartments, The Dakota) na Manhattanie w Nowym Jorku, niedaleko Central Parku. Wybudowany pod koniec XIX wieku apartamentowiec znany jest przede wszystkim jako miejsce, gdzie zastrzelony został John Lennon. Poza Lennonem i Yoko Ono mieszkańcami Dakoty byli także Lauren Bacall, Roberta Flack, Judy Garland i wiele innych znanych osób.

- *Nie widziałam go jeszcze, ale chcę go obejrzeć najszybciej jak to możliwe.* (Irina – Rosja)
- *Wcześniej czytałam ten utwór i ekranizacja była dobra. Duże napięcie.* (Julia – Ukraina)
- *Bardzo ciekawy film. Atmosfera pełna lęków i niebezpieczeństwa.* (Evgeniy – Rosja)
- *Film jest po prostu super. Reżyseria jest genialna. Reżyser umie wzbudzić w widzu strach, nie używając wielu efektów specjalnych. Muzyka idealnie pasuje do filmu.* (Ilaria – Włochy)
- *Nie lubię horrorów, ale ten mi się podobał.* (Martina – Chorwacja)

NIE LUBIĘ PONIEDZIAŁKU (I Hate Mondays)

1971

reżyseria	Tadeusz Chmielewski
scenariusz	Tadeusz Chmielewski
zdjęcia	Mieczysław Jahoda
muzyka	Jerzy Matuszkiewicz
obsada	Kazimierz Witkiewicz, Zygmunt Apostoł, Bogusz Bilewski, Jerzy Turek, Halina Kowalska, Bohdan Łazuka

Jedna z najlepszych i najbardziej absurdalnych komedii z czasów PRL-u (patrz str. 57). Doskonale pokazuje śmieszności okresu, który opisuje. Wielowątkowa historia kilku bohaterów raz po raz splata się w tym filmie. Pojawia się także niezwykle zabawny wątek Włocha przybywającego do Polski, który wskutek pomyłki zostaje pozostawiony sam sobie na ulicach pełnych dziwnych ludzi i sytuacji. Wiele scen i dialogów pochodzących z tego filmu weszło na stałe do polskiej kultury popularnej i nadal są one tematem żartów czy nawiązań. Poszczególne sceny mogą jednak wymagać dodatkowych objaśnień realizowawczych zarówno w przypadku cudzoziemców, jak i młodej polskiej widowni, ale jest też wiele takich, które są zrozumiałe same przez się. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – W filmie jedną z głównych ról gra Bohdan Łazuka (ur. 1938), popularny aktor i piosenkarz. Znany głównie ze swoich ról komediowych oraz z występów w Kabarecie Starszych Panów. W filmie *Nie lubię poniedziałku* Łazuka gra samego siebie.

POLSKA – Kabaret Starszych Panów – telewizyjne dzieło Jeremiego Przybory (1915–2004) i Jerzego Wasowskiego (1913–1984), realizowane w latach 1958–1966, składał się przede wszystkim z popularnych do dziś piosenek. Poza

Fotos z filmu *Nie lubię poniedziałku*
(Kazimierz Witkiewicz)

dwoma głównymi bohaterami występowało w nim wielu znanych polskich artystów, m.in.: Irena Kwiatkowska znana z serialu *Czterdziestolatek* (patrz str. 201), Wiesław Gołas znany też z serialu *Czterej pancerni i pies* (patrz str. 189), Kalina Jędrusik – seksbomba tamtych czasów i inni.

POLSKA – W filmie pojawia się warszawskie lotnisko „Okęcie”, od 2001 roku noszące imię Fryderyka Chopina (patrz str. 111). Jest to największy międzynarodowy port lotniczy w Polsce.

JĘZYK POLSKI – Najbardziej znane cytaty z filmu to: „Prawdziwy fachowiec nie zaczyna pracy w poniedziałek” i „W Polsce nikt nie spojrzy krzywo na obcokrajowca”.

- *Film jest według mnie bardzo śmieszny.* (Mina – Serbia)
- *Stereotypy narodowe i miłość to zawsze komediowa mieszanka wybuchowa.* (Jola – Polska)

KRÓTKI FILM O ZABIJANIU (A Short Film About Killing)

1987

reżyseria ..... Krzysztof Kieślowski
scenariusz ..... Krzysztof Kieślowski, Krzysztof Piesiewicz
zdjęcia ..... Sławomir Idziak
muzyka ..... Zbigniew Preisner
obsada ..... Mirosław Baka, Krzysztof Globisz, Jan Tesarz, Zbigniew Zapasiewicz

Dekalog to cykl 10 filmów telewizyjnych autorstwa duetu Kieślowski – Piesiewicz, oceniany jako najwybitniejsze filmowe osiągnięcie dekady. Poszczególne odcinki, które odpowiadają kolejno dziesięciorgu przykazaniom boskim, zadają pytania o kondycję moralną współczesnego człowieka. Dwa z nich: *Krótki film o zabijaniu* (*Dekalog 5*) i *Krótki film o miłości* (*Dekalog 6*) zostały zrealizowane także jako filmy kinowe. Pierwszy to niemal dokumentalna rejestracja okrutnego morderstwa dokonanego przez młodego mężczyznę (jedna z najlepszych kreacji Mirosława Baki) na przypadkowym taksówkarzu. Reżyser ukazuje brzydkie, pełen nienawiści i zła świat, a mistrzowskie zdjęcia Sławomira Idziaka potęgują ten naturalistyczny obraz. Kieślowski zadaje tu trudne pytania, m.in. o zasadność kary śmierci, unikając jednocześnie prostych odpowiedzi. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Krzysztof Kieślowski (1941–1996) – (patrz str. 18) najbardziej znany na świecie polski reżyser. Zaczynał od kręcenia filmów dokumentalnych. Po zdobyciu nagród Jury i FIPRESCI (patrz str. 16) w Cannes za *Krótki film o zabijaniu* zaczął kręcić filmy we Francji.

FILM – *Dekalog* – cykl filmowy, który powstał w latach 1988–1989. Bohaterowie poszczególnych odcinków to mieszkańcy jednego bloku, którzy zostają postawieni przed uniwersalnymi problemami. Najambitniejszy projekt artystyczny Kieślowskiego zrodził się z poczucia zagubienia, w jakim znalazł się współczesny człowiek.

ZNANI POLACY – Mirosław Baka (ur. 1963) – aktor teatralny, filmowy i telewizyjny, największą popularność przyniosła mu rola w *Krótkim filmie o zabijaniu*. Od czasu tej roli zaczął być traktowany jako „aktor charakterystyczny”.

RELIGIA – Dekalog, czyli dziesięcioro przykazań to zbiór nakazów moralnych obowiązujących w religii chrześcijańskiej i judaizmie: 1. Nie będziesz miał Bogów cudzych przede mną; 2. Nie będziesz wzywał imienia Boga twego nadaremno; 3. Pamiętaj, abyś dzień święty święcił; 4. Czczij ojca swego i matkę swoją; 5. Nie zabijaj; 6. Nie cudzołóż; 7. Nie kradnij; 8. Nie mów fałszywego świadectwa przeciw bliźniemu swemu; 9. Nie pożądaj żony bliźniego swego; 10. Ani żadnej rzeczy, która jego jest.

CIEKAWOSTKA – Cykl *Dekalog* znalazł się na 36. miejscu listy „100 najlepszych filmów światowego kina” opublikowanej przez amerykański magazyn „Empire”.

- *Nic dodać, nic ująć, film arcy polski i zarazem uniwersalny.* (Emilia i Łászló – Węgry)
- *Kieślowski w sposób prosty i przystępny mówi o ważnych i skomplikowanych rzeczach, co cechuje tylko geniuszy.* (Nadya – Rosja)
- *Każdy z filmów z cyklu „Dekalog” opowiada inną historię. Te impresje filmowe mogą być drogowskazem.* (Ajgerim – Kazachstan)

SZTOS (Cheat)

1997

reżyseria ..... Olaf Lubaszenko
scenariusz ..... Jerzy Kolasa
zdjęcia ..... Piotr Wojtowicz
muzyka ..... Tymon Tymański, Kazik
obsada ... Jan Nowicki, Cezary Pazura, Ewa Gawryluk, Krzysztof Zaleski, Leon Niemczyk

Sztos przenosi widza w świat oszustów, złodziei i hazardzistów z czasów PRL-u (patrz str. 57), konstrukcją fabuły przypomina nieco ko-

medię *Vabank* Juliusza Machulskiego. *Sztos* to najważniejszy i najbardziej znany film Olafa Lubaszenki, w którym pojawiają się największe gwiazdy polskiego kina. Grają tu więc aktorzy młodzi, jak np. Cezary Pazura, ale także starszego pokolenia – Jan Nowicki (znany z roli oszusta w filmie

Fotos z filmu *Sztos* (Henryk Bista)

Wielki Szu), Leon Niemczyk czy Edward Linde-Lubaszenko. To właśnie ich obecność w filmie zasługuje na szczególną uwagę. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Tymon Tymański (ur. 1968) – polski kompozytor, muzyk i poeta. Był liderem lub założycielem wielu grup muzycznych, m.in. Miłości, Kur czy Tymona i Trupów. Znany ze swoich bezkompromisowych opinii na wiele tematów i kontrowersyjnego zachowania. Tymon Tymański z zespołem pojawia się także w filmie *Wesele* w reżyserii Wojciecha Smarzowskiego (patrz str. 63).

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Kazik Staszewski (ur. 1963) – muzyk i autor tekstów. W 1982 roku założył zespół Kult, z którym koncertuje do dziś. Śpiewa również solo. W 2000 roku Leszek Gnoiński napisał o nim książkę pt. *Kult Kazika*.

FILM – Na początku 2012 roku miała premierę druga część filmu o tytule *Chwila nieuwagi, czyli drugi sztos* (*Drugi sztos*, *Sztos 2*) również w reżyserii Olafa Lubaszenki.

FILM – Konstrukcja fabularna filmu jest nawiązaniem do takich kultowych pozycji, jak wspomniany już *Vabank* (1981) Juliusza Machulskiego, *Żądło* (*The Sting*, 1973, reż. George Roy Hill) czy *Przekręt doskonały* (*Confidence*, 2003, reż. James Foley).

JĘZYK POLSKI – Słowo *sztos* oznacza w potocznym języku polskim szybkie działanie, jednak film Lubaszenki wprowadził do języka inne znaczenie słowa, czyli oszustwo, przekręt.

- *Interesująca opowieść z przewrotnym zakończeniem. Przyjemna rozrywka w klimacie PRL-u.* (Patrik – Polska)

reżyseria ..... Juliusz Machulski
 scenariusz ..... Piotr Wereśniak
 zdjęcia ..... Grzegorz Kuczeriszka
 muzyka ..... Elektryczne Gitary, Kuba Sienkiewicz
 obsada ..... Cezary Pazura, Małgorzata Kożuchowska, Jerzy Stuhr,
 Katarzyna Figura, Janusz Rewiński, Jan Englert

Kiler to połączenie kina gangsterskiego i komedii w najlepszym wydaniu. Taksówkarz Jerzy Kiler, przypadkowo zauważony na miejscu morderstwa, staje się głównym podejrzanym. Aresztowany, wyciągnięty z więzienia przez gangstera Siarę i poszukiwany przez zawziętego komisarza Rybę, Jurek nie jest już w stanie odwrócić biegu wydarzeń i wchodzi w rolę płatnego zabójcy. Fachu uczy się z kultowych filmów o „złych chłopcach”, ale wszystko zmienia się, kiedy zakochuje się w pięknej dziennikarce. *Kiler* szybko stał się filmem, który każdy chciał obejrzeć, a wiele dialogów czy powiedzeń weszło na stałe do powszechnego użycia. Dziś z całą pewnością jest pozycją kultową, a zasługa w tym zarówno doskonałego scenariusza, jak i odtwórców głównych ról, ze szczególnym uwzględnieniem prześmiesznej Katarzyny Figury jako żony gangstera Siary i Cezarego Pazury (patrz str. 174) w tytułowej roli Kilera. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Muzykę do *Kilera* skomponował Kuba Sienkiewicz – lider i wokalista zespołu Elektryczne Gitary, z którym wykonuje piosenki w filmie. Grupa powstała w 1989 roku i zaśpiewała wiele znanych polskich przebojów, m.in. *Dzieci, Na krzywy ryj* i piosenkę tytułową do omawianego filmu.

FILM – W 1999 roku powstała druga część filmu zatytułowana *Kilerów 2-óch*, również w reżyserii Juliusza Machulskiego.

FILM – W *Kilerze*, podobnie jak w innych produkcjach Machulskiego, pojawia się całe mnóstwo intertekstualnych nawiązań do filmów takich, jak: *Zawrócony* (1994, reż. Kazimierz Kutz), *Psy* (1992, reż. Władysław Pasikowski, patrz str. 105), *Szklana pułapka* (*Die Hard*, 1988, reż. John McTiernan), *Taksówkarz* (*Taxi Driver*, 1976, reż. Martin Scorsese), *Desperado* (1995, reż. Robert Rodriguez) i wielu innych.

Fotos z filmu *Kiler* (Cezary Pazura)

FILM/JĘZYK POLSKI – W konstrukcji fabuły (ściganie niewinnego przez zawziętego policjanta) film nawiązuje do *Ściganego* (*The Fugitive*, 1993, reż. Andrew Davis) z Harrisonem Fordem i Tommym Lee Jonesem w rolach głównych. Jednym z najbardziej znanych cytatów z *Kilera* są słowa komisarza Ryby skierowane do jednego z policjantów: „Masz być jak Tommy Lee Jones w *Ściganym*”.

JĘZYK POLSKI – Inne bardzo popularne cytaty z tego filmu to „Memory... Find... Siara. I wszystko jasne”, „Co ja sobie za to kupię? Waciki?”

ZNANI POLACY – W roli jednego ze współwięźniów *Kilera* występuje Władysław Komar (1940–1998), jeden z najlepszych miotaczy kulą w historii polskiego sportu. Komar był złotym medalistą na Igrzyskach Olimpijskich w Monachium w 1972 roku.

- *Uwielbiam Machulskiego, on ma swój styl i poczucie humoru.* (Julia – Ukraina)
- *Bardzo podoba mi się ten film. Jest bardzo śmieszny i akcja jest bardzo interesująca.* (Amman – Mongolia)
- *Jest to jedna z najlepszych komedii, jakie oglądałam w Polsce. I z wielką przyjemnością obejrzałabym go jeszcze raz.* (Natia – Gruzja)
- *Tę komedię mogę naprawdę polecić innym.* (Mario – Słowacja)
- *Jeden z najlepszych filmów komediowych, nie tylko polskich.* (Nino – Gruzja)

DEMONY WOJNY WG GOI (Demons of War)

1998

reżyseria	Władysław Pasikowski
scenariusz	Władysław Pasikowski
zdjęcia	Paweł Edelman
muzyka	Marcin Pospieszalski
obsada	Bogusław Linda, Olaf Lubaszenko, Tadeusz Huk, Zbigniew Zamachowski, Mirosław Baka

Film inspirowany hollywoodzkimi produkcjami z całą pewnością nie jest kinem wojennym najwyższych lotów. Fabuła skupia się na losach polskiego oddziału IFOR stacjonującego na Bałkanach. Dowódca wojsk – major Keller – sprzeciwia się rozkazowi swojego zwierzchnika. Mimo plejady gwiazd (Bogusław Linda, patrz str. 55; Olaf Lubaszenko, patrz str. 174; Zbigniew Zamachowski, patrz str. 30), całkiem niezłego budżetu i doświadczenia reżysera w zakresie kina akcji, *Demony wojny* nie są, niestety, dziełem, które mogłoby reprezentować ten nurt na arenie międzynarodowej. Zaletą filmu są doskonałe jak zwykle zdjęcia Pawła

Edelmana (patrz str. 160). Na pewno warto zwrócić uwagę na obraz Pasikowskiego jako na reprezentanta gatunku niezbyt obficie występującego w polskim kinie. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

HISTORIA – Film opowiada historię polskich oddziałów IFOR. IFOR (wielonarodowe Siły Implementacyjne – Implementation Force) to operacja NATO z lat 1995–1996 prowadzona w Bośni i Hercegowinie. Celem misji była kontrola ustaleń kończących wojnę w Bośni.

Zbigniew Zamachowski

POLITYKA – NATO (North Atlantic Treaty Organization) nazywana jest w języku polskim: Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego, Organizacją Paktu Północnoatlantyckiego lub Paktem Północnoatlantyckim. NATO powstało w kwietniu 1949 roku, a Polska przystąpiła do niego 12 marca 1999 roku.

SZTUKA – Tytuł filmu jest nawiązaniem do dzieła *Kiedy rozum śpi, budzą się demony*, czasami tłumaczonego jako *Kiedy rozum śpi, budzą się upiory* (*El sueño de la razón produce monstruos*). Hiszpański malarz Francisco Goya (1746–1828), umieścił je w cyklu grafik *Kaprysy* (*Los Caprichos*). Grafiki Goi pojawiają się na początku filmu.

GEOGRAFIA – Film w dużej mierze kręcony był w Tatrach. Tatry to najwyższe pasmo Karpat o powierzchni ok. 785 km². Są położone w południowej Polsce i na terytorium Słowacji. Najważniejsze szczyty to Giewont (1895 m), Kasprowy Wierch (1987 m) w Polsce i Gerlach (2655 m) na Słowacji. Najwyższym szczytem Tatr polskich są Rysy, składające się z trzech wierzchołków. Rysy są pasmem granicznym, a ich najwyższy polski wierzchołek ma 2499 m.

CIEKAWOSTKA – *Demony wojny wg Goi* to pierwszy polski film wydany na płycie DVD.

- *Bardzo interesujące wykorzystanie płótna genialnego malarza.* (Magda – Polska)

reżyseria ..... Olaf Lubaszenko
 scenariusz ..... Mikołaj Korzyński
 zdjęcia ..... Martin Štrba
 muzyka ..... Szymon Wysocki, Liroy
 obsada ..... Cezary Pazura, Maciej Stuhr, Mirosław Zbrojewicz, Michał Milowicz

Film, utrzymany w konwencji komedii gangsterskiej, opowiada historię Kuby, który zupełnie przypadkowo wplątany zostaje w gangsterskie porachunki. Chłopak bardzo stara się wyjaśnić zaistniałą sytuację, jednak wkrótce tafia do bagażnika gangsterów, którzy chcą pozbyć się niewygodnego świadka. Olaf Lubaszenko reżyseruje filmy, które mają służyć rozrywce i dostarczyć widzowi chwili relaksu. Specjalizuje się w gatunku, który można sklasyfikować jako komedię gangsterską. W tej konwencji nakręcił również inne filmy, np. *Sztos* (1997, patrz str. 169), *Poranek Kojota* (2001) czy *E = mc²* (2002). Widać, że reżyser wzorował się na kinie amerykańskim, gdzie fabuła jest często pretekstem do zaprezentowania zabawnych dialogów i sytuacji. I właśnie dialogi są najmocniejszą stroną filmu Lubaszenki. Film stał się prawdziwą skarbnicą powiedzonek, które już na dobre zadomowiły się w polskiej popkulturze. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Olaf Lubaszenko (ur. 1968) – aktor, reżyser, producent, wokalista i konferansjer. Przede wszystkim znany jest jednak ze swoich występów w filmach. Do jego najważniejszych ról filmowych należą: *Kroll* (1991, reż. Władysław Pasikowski) i *Zabić Sekala* (1998, reż. Vladimír Michálek).

ZNANI POLACY – Ojcem Olafa Lubaszenki jest Edward Linde-Lubaszenko (ur. 1939) znany polski aktor filmowy i teatralny.

ZNANI POLACY – Cezary Pazura (ur. 1962) – aktor i kabareciarz. Jedną z ikon współczesnego polskiego kina, specjalizuje się w rolach komediowych oraz filmach sensacyjnych. Grał w najważniejszych filmach początku lat 90.: *Kroll* (1991, reż. Władysław Pasikowski), *Psy* (1992, reż. Władysław Pasikowski), *Nic śmiesz-*

Fotos z filmu *Chłopaki nie płaczą*
 (Magdalena Mazur, Cezary Pazura)

nego (1995, reż. Marek Koterski), *Kiler* (1997, reż. Juliusz Machulski, patrz str. 171). Jest trzykrotnym zdobywcą Złotej Kaczki (patrz str. 98).

FILM – Komedia gangsterska to pojawiający się często w kinie polskim gatunek łączący w sobie humor sytuacyjny i słowny z elementami kina akcji.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – *Chłopaki nie płaczą* to także tytuł piosenki grupy T.Love założonej w 1982 roku. Od początku istnienia zespołu jego liderem jest Muniiek Staszczuk.

JĘZYK POLSKI – Jednym z najsłynniejszych cytatów z filmu *Chłopaki nie płaczą* jest zdanie: „Coco Jumbo i do przodu”.

CIEKAWOSTKA – Na podstawie filmu powstała gra komputerowa o tym samym tytule.

- *To był mój pierwszy polski film i bardzo mi się podobał, bo nie przestawałam się śmiać. Osoby, które znały lepiej język polski, śmiały się jeszcze bardziej.* (Julia – Ukraina)
- *Trochę głupi film, ale nie wiem, dlaczego mi się podobał. Może dlatego, że lubię Cezarego Pazurę. W ogóle bardzo ciekawa była leksyka tego filmu i żarty.* (Jurgita – Litwa)

MĘSKA SPRAWA (A Man Thing)

2001

reżyseria ..... Sławomir Fabicki
scenariusz ..... Sławomir Fabicki
zdjęcia ..... Bogumił Godfrejów
obsada ..... Bartosz Idczak, Mariusz Jakus, Marek Bielecki

Ten film to etiuda studencka Sławomira Fabickiego. Opowiada historię biednego chłopca, który zaprzyjaźnia się z przebywającym w schronisku pieskiem – Bukietem. W szkole Bartka zbliżają się ważne zawody sportowe, tymczasem chłopiec dużo bardziej niż nimi przejmują się losem ukochanego kundelka, który ma zostać uśpiony. Ten smutny i przejmujący film o pięknej przyjaźni, był w 2002 roku nominowany do Oscara w kategorii fabularny film krótkometrażowy. Nominacja do tak prestiżowej nagrody jest jednym z największych wyróżnień, jakie mogą spotkać twórcę filmowego, zwłaszcza gdy – jak Fabicki – ma niewiele ponad 30 lat, więc ta nominacja i inne zdobyte nagrody, m.in. w Monachium, Edynburgu, Kijowie, Teheranie, Tai Pei czy Moskwie to doskonała rekomendacja do śledzenia dalszych dokonań tego twórcy. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – Etiuda to krótki utwór, który ma pomóc w doskonaleniu warsztatu literackiego lub filmowego. Jedynie w przypadku muzyki etiuda może być pełnowartościowym dziełem (np. *Etiuda Rewolucyjna* Fryderyka Chopina).

FILM – Sławomir Fabicki (ur. 1970) i Bogumił Godfrejów (ur. 1976), którzy współpracowali ze sobą przy filmie *Męska sprawa*, zrealizowali wspólnie w 2005 roku film *Z odzysku*.

- *Film godny polecenia ze względu na poruszany w nim wstydlivy w Polsce temat, jakim jest przemoc wobec dzieci.* (Ola – Polska)

SHREK

2001

reżyseria ..... Andrew Adamson, Vicky Jenson
polskie dialogi ..... Bartosz Wierzbęta
muzyka ..... Harry Gregson-Williams, John Powell
głosy ..... Jerzy Stuhr, Zbigniew Zamachowski, Agnieszka Kunikowska, Adam Ferency

Wraz z pojawieniem się na świecie Shreka, osła, Fiony i innych bohaterów tej wspaniałej bajki świat animacji zmienił się na zawsze. Wyraziste postacie, śmieszne dialogi, interesująca historia oraz intertekstualne nawiązania do znanych bajek i filmów sprawiły, że *Shrek* błyskawicznie stał się hitem wśród dzieci i dorosłych. Film przebojem wdarł się na rynki kinowe na całym świecie, a jego sukces w poszczególnych krajach uwarunkowany był przede wszystkim jakością tłumaczenia i dubbingu. Polską wersję językową przygotował Bartosz Wierzbęta, tłumacząc nie tylko dialogi, ale także doskonale przekładając nawiązania kulturowe i przystosowując je do polskich realiów. Jego praca nie byłaby jednak aż tak widoczna, gdyby nie idealny dobór aktorów podkładających głosy. Doskonały jako Shrek Zbigniew Zamachowski (patrz str. 30) został przyćmiony przez odtwarzającego rolę osła Jerzego Stuhra (patrz str. 54). Interpretacja Stuhra spowodowała, że jego głos rozpoznaje dziś każde polskie dziecko, a Maks z *Seksmisji* (patrz str. 22) i Filip z *Amatora* (patrz str. 53) stał się osłem ze *Shreka*. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – Dubbing to tworzenie dialogów do filmu w zmienionej wersji językowej. W Polsce dubbing pojawia się przede wszystkim w bajkach dla dzieci oraz w niektórych filmach skierowanych do młodszej publiczności. W telewizji

polskiej dominuje nadal lektor (jedna osoba czytająca partie wszystkich aktorów), a w kinach filmy wyświetlane są w oryginalnej wersji językowej z napisami polskimi.

JĘZYK POLSKI – Cytaty takie, jak: „Ja, ja, ja, mnie wybierz”, „Mam smoka i nie zawaham się go użyć”, „Zainwestuj w tik-taki, bo ci jedzie!”, „Taka imprezka! Zostaję do środy!” i wiele innych to zdania, które pojawiają się w codziennej mowie Polaków.

POLSKA MUZYKA (KABARETOWA) – W bajce pojawia się przeróbka przeboju śpiewanego przez Jerzego Stuhra na festiwalu w Opolu w 1977 roku – *Śpiewać każdy może*. W filmie fragment piosenki przerobiony na „Latać każdy może...” wykonuje osioł, czyli właśnie Jerzy Stuhr. Piosenka była hitem kilku sezonów, dziś bywa podśpiewywana przez Polaków.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Krajowy Festiwal Piosenki Polskiej w Opolu jest organizowany od 1963 roku. Festiwal nie odbył się tylko raz w 1982 roku z powodu stanu wojennego (patrz str. 32). Wciąż uważany jest za najważniejszy polski festiwal piosenki.

LITERATURA – Film jest adaptacją książki dla dzieci *Shrek!* napisanej przez Williama Steiga (1907–2003).

CIEKAWOSTKA – W Polsce istnieje Partia Przyjaciół Shreka.

- *Fantastyczny film, który zmienił pogląd widzów na świat bajek. Miłość, honor, sprawiedliwość i dużo śmiechu: to wszystko „Shrek”!* (Silvia – Włochy)
- *Bardzo mi się podoba wersja z polskim dubbingiem. Uważam, że jest świetnie dostosowany do polskich realiów.* (Augusto – Bułgaria)
- *Podobał mi się „Shrek” z polskim dubbingiem. Oglądałam ten film po rosyjsku i to było bardzo interesujące usłyszeć polską wersję. Bardzo śmieszna i ciekawa.* (Ajerim – Kazachstan)

KARIERA NIKOSIA DYZMY (Career of Nikos Dyzma)

2002

reżyseria ..... Jacek Bromski
scenariusz ..... Tomasz Kępski, Jacek Bromski
zdjęcia ..... Arkadiusz Tomiak
muzyka ..... Henri Seroka, Elektryczne Gitary (Kuba Sienkiewicz)
obsada ... Cezary Pazura, Anna Przybylska, Ewa Kasprzyk, Andrzej Grabowski, Krzysztof Globisz, Olgierd Łukaszewicz

Bohaterem filmu jest pracownik firmy pogrzebowej Nikoś Dyzma, który znajduje zaproszenie na przyjęcie, korzysta z niego i tam poznaje najważ-

niejszych ludzi polskiej polityki i biznesu. Obraża nielubianego przez wielu wicepremiera (nie zdając sobie sprawy, z kim ma do czynienia) i zyskuje tym samym sympatię i podziw ludzi, będących pod wrażeniem jego „bezkompromisowej” postawy. Dzięki nowym znajomościom odnosi błyskawiczny sukces. *Kariera Nikosia Dyzmy* jest komediowym remakiem serialu *Kariera Nikodema Dyzmy*, nakręconego na podstawie powieści Tadeusza Dołęgi-Mostowicza pod tym samym tytułem. Oglądając *Karierę Nikosia Dyzmy*, widz nabiera nieprzyjemnego wrażenia, że ten film jest nie tyle komedią, ile gorzką, sarkastyczną refleksją nad obecnym stanem polskiej polityki. Pod otoczką zabawnych dialogów i komicznych sytuacji jawi się obraz człowieka, który nie panuje nad własnym losem, tylko daje się prowadzić innym osobom, które chcą wykorzystać go do swoich własnych celów. (aa)

Cezary Pazura

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – Tytuł i fabuła filmu są nawiązaniem do kultowego polskiego serialu *Kariera Nikodema Dyzmy* (1980, reż. Jan Rybkowski, Marek Nowicki) z Romanem Wilhelmem w głównej roli.

ZNANI POLACY – Roman Wilhelm (1936–1991) – polski aktor filmowy i teatralny. Dał się poznać szerokiej publiczności jako Olgierd z serialu *Cztery pancerni i pies* (patrz str. 189), jednak jego najbardziej znana rola to właśnie rola Nikodema Dyzmy. Inna ważna rola to np. Antoni w *Dziejach grzechu* (1975, reż. Walerian Borowczyk).

JĘZYK POLSKI – Imię i nazwisko Nikodema Dyzmy stało się w języku polskim synonimem łatwej, szybkiej i niezasłużonej kariery.

FILM – Remake to film nakręcony ponownie z wprowadzeniem różnego rodzaju zmian.

JĘZYK POLSKI – Zastosowane jest tu specyficzne dla języka polskiego zdrobnienie (-ś), nieco ośmieszające, gdy dotyczy dorosłego człowieka: Nikoś, Piotruś, Adaś (patrz str. 61).

- *Spodobała mi się fabuła i sposób realizacji.* (Arina – Ukraina)

reżyseria.....	Julia Ruszkiewicz
scenariusz.....	Julia Ruszkiewicz
zdjęcia.....	Paweł Dyllus
muzyka.....	Vlad Kuryluk
obsada.....	Michał Włodarczyk, Kamil Grenda, Ewa Gorzelak, Adam Kamień, Marian Dziędziel

Krótką fabułą tego przepięknie opowiedzianego filmu nie pozwala na zbyt szczegółowe jej opisywanie. *Sezon na kaczki* mówi o dylemacie moralnym małego chłopca, który nie wie, jak powiedzieć rodzicom, że zrobił coś bardzo złego. Ten niespełna 20-minutowy film jest na tyle wstrząsający, że nie pozwala o sobie zapomnieć jeszcze długo po projekcji. Niesamowite zimowe zdjęcia Pawła Dyllusa oddają klimat niepokoju i czającego się za rogiem nieszczęścia. *Sezon na kaczki* jest z całą pewnością pozycją obowiązkową zarówno dla tych, którzy interesują się kinem polskim, jak i światowym. W filmie wyraźnie dostrzec można fascynację reżyserki takimi mistrzami, jak: Federico Fellini, Ingmar Bergman (patrz str. 72) czy Krzysztof Kieślowski (patrz str. 169). (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – Julia Ruszkiewicz – absolwentka katowickiego Wydziału Radia i Telewizji Uniwersytetu Śląskiego, jest współtwórczynią telewizyjnego filmu dokumentalnego z 2009 roku *Warszawa do wzięcia*, opowiadającego historię trzech dziewczyn z prowincjonalnych miasteczek, które przyjeżdżają do stolicy w poszukiwaniu lepszego życia.

FILM – Federico Fellini (1920–1993) – włoski scenarzysta i reżyser. Był twórcą takich dzieł, jak *La strada* (1954), *Słodkie życie* (*La Dolce Vita*, 1960) i jednego z najważniejszych filmów w historii światowej kinematografii – *Osiem i pół* (*Otto e mezzo*, 1963).

FILM – Film *Osiem i pół* w reżyserii Felliniego doczekał się w 2009 roku remake’u w reżyserii Roba Marshalla pt. *Dziewięć* (*Nine*). W filmie wystąpili m.in. Daniel Day-Lewis, Marion Cotillard, Penelope Cruz, Nicole Kidman i Sophia Loren.

FILM – W 2004 roku powstał meksykański film *Temporada de patos* o polskim tytule *Sezon na kaczki*, który wyreżyserował Fernando Eimbecke, autor filmu *Nad jeziorem Tahoe* (*Lake Tahoe*, 2008).

- *Podobało mi się przesłanie tego filmu.* (Guillermo – Hiszpania)
- *Moim zdaniem to jest świetny film.* (Emel – Turcja)
- *Ten film robi wrażenie, chociaż wiadomo od początku, że coś złego się stanie i nie jest zbyt zaskakujący.* (Olga – Ukraina)

reżyseria	Szymon Jakubowski
scenariusz	Szymon Jakubowski
zdjęcia	Paweł Dyllus
obsada	Krzysztof Ogłóza, Anna Cieślak, Mieczysław Grąbka, Andrzej Grabowski, Krzysztof Globisz

Jak żyć? to historia Kuby, którego ojciec zmarł, gdy ten był jeszcze małym chłopcem. Wychowywany przez matkę oraz trzech wujów, z których każdy hołdował w życiu innym zasadom i wartościom, szuka odpowiedzi na pytanie, jak być prawdziwym mężczyzną i ojcem. Szukając wzorca męskości u wujków, stara się wcielić ich kolejne porady w życie. Zaczyna jako barman, potem zostaje jednym z czołowych pracowników dużej firmy, zdobywa pieniądze i luksus, jednak okazuje się, że pieniądze nie są odpowiedzią na każdy problem. Wręcz przeciwnie, potrafią przysporzyć dodatkowych komplikacji. Rady wujków powoli obracają się przeciwko Kubie. Film *Jak żyć?* jest trudną do sklasyfikowania gatunkowo pozycją w polskiej kinematografii. Są tu elementy komedii, trochę dramatu obyczajowego. Jednak w całości film jest łatwy, lekki i przyjemny. Problem, jakim jest poszukiwanie tożsamości i odpowiedzi na ważne pytania, pozbawiony jest nadętego moralizatorstwa. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

JĘZYK POLSKI – W filmie używany jest prosty, nieskomplikowany, pozbawiony wulgaryzmów język. Dzięki temu film jest dobrą propozycją dla obcokrajowców, którzy w stopniu podstawowym opanowali język i poznali podstawy kultury polskiej. Nie ma tu żadnych szarad i zabaw językowych czy nawiązań kulturowych, które sprawiłyby, że film mógłby być w jakimś stopniu niezrozumiały.

ZNANI POLACY – Anna Cieślak (ur. 1980) – młoda polska aktorka. W 2007 otrzymała nagrodę im. Leona Schillera. Jej najbardziej pamiętna rola to kreacja w filmie *Masz na imię Justine* (2005). Jest bratanicą Bronisława Cieślaka znanego z serialu *07 zgłoś się* (patrz str. 201).

NAGRODY – Nagroda im. Leona Schillera jest przyznawana przez Związek Artystów Scen Polskich (ZASP). Pierwszym laureatem tej nagrody był Kazimierz Dejmek.

ZNANI POLACY – Kazimierz Dejmek (1924–2002) – polski aktor i reżyser teatralny. W latach 1993–1996 minister kultury i sztuki. Był twórcą spektaklu *Dziady* Adama Mickiewicza (patrz str. 153). Zakaz wystawiania tego przedstawienia spowodował protesty studentów w marcu 1968 roku.

ZNANI POLACY – Leon Schiller (1887–1954) – jeden z najważniejszych polskich reżyserów teatralnych, autor scenariuszy i teoretyk. Zrealizował m.in. przedstawienie *Królowi duchowi w dniu jego powrotu*, dla uczczenia sprowadzenia do Polski prochów Juliusza Słowackiego. Jedną z jego najbardziej znanych inscenizacji są wielokrotnie wystawiane w Polsce i za granicą *Dziady* Adama Mickiewicza (patrz str. 153).

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – *Jesteś szalona* zespołu Boys, *Byłaś serca biciem* Andrzeja Zauchy i *Jesteś lekiem na całe zło* Krystyny Prońko („Jesteś lekiem na całe zło / I nadzieją na przyszły rok. / Jesteś gwiazdą w ciemności, mistrzem świata w radości, / Oto cały ty”) to znane polskie piosenki pojawiające się na ścieżce dźwiękowej do filmu.

FILM – W 1977 roku Marcel Łoziński (patrz str. 27) nakręcił film dokumentalny o tym samym tytule.

- *Bardzo podobał mi się ten film, bo był o normalnych uczuciach, problemach i życiu normalnych ludzi.* (Nino – Gruzja)
- *To jest komedia o życiu, miłości i problemach. To jest pozytywny film.* (Gvantsa – Gruzja)
- *Bardzo lubię komedie romantyczne. W filmie jest dużo śmiesznych scen, ale czasem jest też smutny, bo i takie, i takie momenty są w życiu.* (Ajdana – Kazachstan)

UWIKŁANIE (Entanglement)

2011

reżyseria ..... Jacek Bromski
scenariusz ..... Jacek Bromski, Juliusz Machulski
zdjęcia ..... Marcin Koszałka
muzyka ..... Luděk Dřízhal
obsada ..... Maja Ostaszewska, Marek Bukowski, Danuta Stenka, Olgierd Łukaszewicz,
Krzysztof Globisz, Andrzej Seweryn, Piotr Adamczyk

Uwikłanie przedstawia historię młodej pani prokurator, która ma się zająć sprawą tajemniczego morderstwa. Jednak każdy krok, który zbliża ją do rozwikłania zagadki, cofa ją jednocześnie o dwa. W rozwiązaniu sprawy pomaga jej policjant Sławek, jak się szybko okazuje, jej miłość z czasów studenckich. Gatunek kryminału, który do tej pory pozostawał w Polsce niewykorzystany, doczekał się w końcu naprawdę dobrej realizacji. Fabuła trzyma w napięciu, odwołuje się do jak najbardziej aktualnych rozgrywek politycznych, a role Andrzeja Seweryna i Mai Ostaszewskiej zasługują na docenienie. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Film powstał na podstawie powieści Zygmunta Miłoszewskiego (ur. 1976) *Uwikłanie*. Należy zaznaczyć, że między książką a filmem znaleźć można kilka różnic, łącznie z tą, że w powieści główny bohater jest mężczyzną. *Uwikłanie*, podobnie jak drugi utwór Miłoszewskiego – *Ziarno prawdy* – ukazało się za granicą.

JĘZYK POLSKI – Prokurator to nazwa prawnika, którego zadaniem jest oskarżanie przestępców (inaczej: oskarżyciel). Z kolei obroną oskarżonego zajmuje się adwokat (inaczej: obrońca).

GEOGRAFIA – Początkowa scena morderstwa rozgrywa się w zamku w Przegorzalach, które są częścią dzielnicy Krakowa – Zwierzyniec.

FILM – Film *Uwikłanie* został w części sfinansowany przez Regionalny Fundusz Filmowy w Krakowie. Regionalne Fundusze Filmowe w Polsce zaczęły kształtować się wraz z powstaniem Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej (patrz str. 126). Regionalne Fundusze są dotowane ze środków publicznych i funkcjonują na zasadzie konkursów. Warunkiem wzięcia udziału w konkursie jest powiązanie treści filmu z regionem przyznającym dotację. Bardzo podobny temat porusza film Rafała Lewandowskiego *Kret*, zrealizowany w tym samym roku co *Uwikłanie*. *Kret* został z kolei dofinansowany ze środków Śląskiego Funduszu Filmowego

FILM/ZNANI POLACY – *Uwikłanie* dedykowane jest Jackowi Moczydłowskiemu (1937–2010), współzałożycielowi Studia Filmowego „Zebra”.

POLSKA – Studio Filmowe „Zebra”, które powstało w 1988 roku, wyprodukowało m.in. filmy: *Kiler* (1997, reż. Juliusz Machulski, patrz str. 171), *Dług* (1999, reż. Krzysztof Krauze), *Plac Zbawiciela* (2006, reż. Krzysztof Krauze, patrz str. 35).

FILM – Kryminał wcześniej pojawiał się w Polsce przede wszystkim w serialach. Warto wymienić choćby takie tytuły jak, *07 zgłoś się* (patrz str. 201), *Kapitan Sowa na tropie* (1965, reż. Stanisław Bareja), *Ojciec Mateusz* (patrz str. 201). Od roku 1956 do lat 80. XX wieku regularnie w każdy czwartek tłumy widzów zasiadały przed telewizorem, aby obejrzeć Teatr Sensacji „Kobra”, w którym pokazywano spektakle realizowane na podstawie powieści i opowiadań naj-

Fotos z filmu *Uwikłanie*
(Maja Ostaszewska, Marek Bukowski)

bardziej znanych pisarzy kryminalnych, np. Agathy Christie czy Raymonda Chandlera.

- *Mroczny, intrygujący film o tym, ile jest wart człowiek i ile trzeba przeżyć, by dowiedzieć się, kim naprawdę jesteśmy i co jest dla nas najważniejsze. Obraz na miarę amerykańskiego kina akcji, zawieszony w polskich realiach, pozwala na poznanie i zrozumienie naszej rzeczywistości wciąż tak pełnej układów i układzików.* (Karolina – Polska)

LISTY DO M. (LETTERS TO SANTA)

2011

reżyseria	Mitja Okorn
scenariusz	Karolina Szablewska, Marcin Baczyński
zdjęcia	Marian Prokop
muzyka	Łukasz Targosz
obsada	Maciej Stuhr, Roma Gąsiorowska, Tomasz Karolak, Agnieszka Dygant, Piotr Adamczyk

Każdy, kto zna amerykański przebój z 2003 roku *To właśnie miłość* (*Love actually*), na pewno pokocha jego „polską wersję”. *Listy do M.* do hitu Richarda Curtisa nawiązują m.in. plakatem reklamowym, a treść też nie pozostawia złudzeń co do tego, na jakim obrazie wzorowali się twórcy. *Listy do M.* to historia kilkorga młodych ludzi, których łączy poszukiwanie miłości i wewnętrzna samotność, która w tym szczególnym okresie, jakim jest Boże Narodzenie, doskwiera im najmocniej. Film bardzo umiejętnie łączy świąteczny nastrój, niewymuszony humor sytuacyjny i słowny oraz polskie realia. Atutem filmu jest obsada aktorska: Roma Gąsiorowska, Tomasz Karolak (patrz str. 197), Agnieszka Dygant, Piotr Adamczyk, Wojciech Malajkat, Leonard Pietraszak, Beata Tyszkiewicz i Maciej Stuhr (patrz str. 54), która sprawia, że oglądanie *Listów* jest prawdziwą przyjemnością. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Piotr Adamczyk (ur. 1972) – Aktor filmowy i teatralny. Na deskach teatralnych debiutował w 1997 roku. Zagrał w wielu filmach i serialach telewizyjnych. Jego najbardziej znana rola filmowa to Jan Paweł II w filmach *Karol – człowiek, który został papieżem* (patrz str. 116) oraz *Karol – papież, który pozostał człowiekiem*. Zagrał także Fryderyka Chopina w filmie *Chopin – pragnienie miłości* (patrz str. 111) Używał głosu w polskich wersjach

znanych filmów animowanych, odegrał m.in. rolę Zygzaka McQuenna w filmie *Auta (Cars)*.

NANI POLACY – Beata Tyszkiewicz (ur. 1938) – Wybitna aktorka filmowa i teatralna. Laureatka wielu polskich i zagranicznych nagród i odznaczeń. Wystąpiła w najważniejszych polskich produkcjach powojennych, m.in. w *Rękopisie znalezionym w Saragossie* (1964, reż. Wojciech Has), *Seksmisji* (patrz str. 22). W latach 1994–1998 była prezesem Fundacji Kultury Polskiej.

POLSKA – Fundacja Kultury Polskiej została założona w 1987 roku. Statutowym celem jej działalności jest promocja kultury polskiej w kraju i za granicą. Fundacja była inicjatorem wielu projektów ważnych dla polskiej kultury, m.in. powołania komisji ds. sprowadzenia prochów Stanisława Augusta Poniatowskiego (patrz str. 132) do Warszawy, była zaangażowana w konserwację i ochronę polskich grobów na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie oraz na Cmentarzu na Rossie w Wilnie.

POLSKA – Wigilia to najważniejszy dzień w polskich obchodach świąt Bożego Narodzenia (patrz str. 108). Przypada ona na 24 grudnia, a najważniejszą częścią tego dnia jest kolacja wigilijna. Z całym dniem, a szczególnie z kolacją wigilijną związanych jest wiele tradycji: np. 12 potraw na stole, łamanie się opłatkiem, puste nakrycie dla niespodziewanego gościa. Polacy przestrzegają również różnych przesądów związanych z tym dniem, m.in. wkładają do portfeli łuskę karpia, który znajdzie się na wigilijnym stole. Ciekawostką jest to, iż w Polsce prezenty daje się właśnie w Wigilię po kolacji, a nie jak w większości krajów, w pierwszy dzień świąt Bożego Narodzenia (25.12).

FILM – Komedia romantyczna to gatunek filmowy, który narodził się w latach 30. XX wieku. Jego fabuła polega na mnożeniu barier i przeszkód w spełnieniu miłości dwojga głównych bohaterów. Komedia romantyczna od wielu lat są w Polsce bardzo lubiane i chętnie realizowane (zazwyczaj kilka rocznie). Jako najpopularniejsze w ostatnich latach wymienić można np. *Nigdy w życiu* (patrz str. 157) oraz *Kochaj i tańcz*.

FILM – W listopadzie 2015 roku na ekranach polskich kin pojawiła się druga część filmu *Listy do M.2*

POLSKA MUZYKA ROZRYWKOWA – *List do M.* to także tytuł przeboju polskiego zespołu bluesowego Dżem (patrz str. 69). M. w tytule piosenki odnosi się do matki autora tekstu, nie jak w filmie do św. Mikołaja.

- *Ten film jest bardzo pozytywny. Kiedy go oglądasz, wierzysz w cuda.* (Tamuna – Gruzja)
- *Niesamowity film, który przypomina widzom o wartościach życiowych, o wartości rodziny i miłości. Wywołuje wyłącznie ciepłe i przyjemne emocje.* (Karina – Ukraina)

reżyseria ..... Krzysztof Skonieczny
 scenariusz ..... Krzysztof Skonieczny, Robert Bolesto
 zdjęcia ..... Kacper Fertacz
 obsada ..... Marcin Kowalczyk, Jaśmina Polak, Agnieszka Wosińska, Janusz Chabior

Hardkor disko to jeden z najoryginalniejszych filmów ostatnich lat. Okazuje się bowiem, że Polacy też potrafią kręcić filmy kryminalne osadzone we współczesności, a wiarygodność realizowawcza nie musi być najważniejszym nośnikiem sensów filmowych. Filmowi *Hardkor disko* daleko bowiem do tego, aby można go nazwać filmem o Polsce i o Polakach. Główny bohater filmu – Marcin, przyjeżdża do Warszawy i pojawia się pod drzwiami Oli w poszukiwaniu jej nowobogackich rodziców. Tych nie ma akurat w domu, jednak spotkanie młodych rozpoczyna ich burzliwą znajomość, która rozwija się intensywnie jeszcze tego samego wieczora na mocno zakrapianej i pełnej narkotyków imprezie. Banalnie zaczynająca się historia ewoluuje na oczach widza, bazując na inspiracjach wprost z tragedii antycznej i kończy się w sposób, którego dla dobra filmu zdradzać nie warto. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Janusz Chabior (ur. 1963) – aktor filmowy i teatralny. W filmach gra zwykle role drugoplanowe, które zawsze przyciągają uwagę widzów. Niezwykle charakterystyczne: ton głosu, aparycja i styl gry aktorskiej wyróżniają go na tle innych aktorów jego pokolenia. Wystąpił w filmach *Różyczka* (patrz str. 77), *Mała Moskwa* (patrz str. 120), *Symetria* (patrz str. 114) i wielu innych.

TEATR – Tragedia antyczna – ośrodkiem akcji tego gatunku dramatycznego jest nieprzewidywalny i kończący się nieuchronną klęską konflikt jednostki z siłami wyższymi – losem, fatum, prawami historii, prawami moralnymi, prawami społecznymi itp.

JĘZYK POLSKI – W języku potocznym słowo „hardcore” (lub „hard core”) oznacza coś, co wychodzi poza granice normalnego zjawiska. Wymawiane jako [hardkor] – coraz częściej bywa także w ten sposób zapisywane.

Janusz Chabior

Najczęściej występuje w wyrażeniu „Ale hardcore” lub jako przymiotnik hardcore’owy (hardkorowy) – w znaczeniu: mocny, niezwykły, odstający od normy.

- *Zupełnie nietypowy (jak na polskie kino) temat, ciekawe rozwiązania fabularne. Jestem pozytywnie zaskoczona, że Polacy zaczęli kręcić w końcu takie filmy.* (Ola – Polska)

JACK STRONG

2014

reżyseria	Władysław Pasikowski
scenariusz	Władysław Pasikowski
zdjęcia	Magdalena Górka
muzyka	Jan Duszyński
obsada	Marcin Dorociński, Maja Ostaszewska, Patrick Wilson, Oleg Maslennikov, Dimitri Bilov, Dagmara Dominczyk, Ireneusz Czop, Mirosław Baka

Trzymający w napięciu thriller szpiegowski w reżyserii mistrza polskiego kina akcji Władysława Pasikowskiego (patrz str. 131). Akcja filmu rozgrywa się w Polsce w czasach komunizmu, kiedy młody polski major dowiaduje się, że ZSRR (patrz str. 27) planuje atak nuklearny na kraje NATO. Aby nie dopuścić do kolejnej wojny, bohater decyduje się na współpracę z CIA, dostarczając tajne dokumenty dotyczące planowanego ataku. Podejmuje niebezpieczną grę, na szali której leży życie jego oraz jego rodziny. Mimo że scenariusz został napisany przez życie, film utrzymuje widza w napięciu i niepewności do końca, nie zwalniając akcji nawet na moment. Na szczególną uwagę zasługuje kreacja Marcina Dorocińskiego, który w sposób bardzo wiarygodny przedstawia postać Ryszarda Kuklińskiego, podkreślając jego rozdarcie pomiędzy przysięgą żołnierską a wiernością Polsce i ochroną swoich najbliższych. (aa)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

HISTORIA – Ryszard Kukliński (1930–2004) – pułkownik wojska polskiego, który od początku lat 70. przekazywał CIA tajne dokumenty dotyczące m.in. planów użycia broni atomowej przez ZSRR, wprowadzenia stanu wojennego w Polsce (patrz str. 32) czy też rozmieszczenia radzieckich jednostek przeciwlotniczych na terenach Polski i Niemieckiej Republiki Demokratycznej (NRD). Na krótko przed wybuchem stanu wojennego,

z obawy o życie swoje i rodziny, udało mu się wraz z rodziną uciec do Stanów Zjednoczonych. Zmarł w 2004 roku w Waszyngtonie. Postać Kuklińskiego wciąż jest źródłem kontrowersji.

ZNANI POLACY – Marcin Dorociński (1973) – aktor filmowy i teatralny. Debiutował w 1996 roku w filmie Andrzeja Żuławskiego (patrz str. 199) *Szamanka*. Absolwent Akademii Teatralnej w Warszawie, na stałe związany z warszawskim Teatrem Ateneum. Najbardziej znane filmy z jego udziałem to: *Pitbull* (2005), *Ogród Luizy* (2007), *Rewers* (2009). Laureat Paszportu Polityki (patrz str. 63) w roku 2012.

Ryszard Kukliński

- *Historia ciekawego człowieka. Nawet jako Polka niewiele o nim wiedziałam, więc uważam, że takie filmy są bardzo potrzebne.* (Karolina – Polska)

1. *Dekalog I; Dekalog X*, 1988, reż. Krzysztof Kieślowski.
2. *Disco polo*, 2015, reż. Maciej Bochniak.
3. *Fotograf (Photographer)*, 2014, reż. Waldemar Krzystek.
4. *Jak rozpętałem II wojnę światową*, 1969, reż. Tadeusz Chmielewski.
5. *Janosik. Prawdziwa historia*, 2009, reż. Kasia Adamik, Agnieszka Holland.
6. *Jasminum*, 2006, reż. Jan Jakub Kolski.
7. *Jesteś bogiem*, 2012, reż. Leszek Dawid.
8. *Kochaj albo rzuć*, 1977, reż. Sylwester Chęciński.
9. *Kochaj i tańcz*, 2008, reż. Bruce Parramore.
10. *Lejdis*, 2008, reż. Tomasz Konecki.
11. *Matka Teresa od kotów*, 2010, reż. Paweł Sala.
12. *Mój rower*, 2012, reż. Piotr Trzaskalski.
13. *Nie ma mocnych*, 1974, reż. Sylwester Chęciński.
14. *Oblawa*, 2012, reż. Marcin Krzyształowicz.
15. *Przypadek*, 1981, reż. Krzysztof Kieślowski.
16. *Randka w ciemno*, 2009, reż. Wojciech Wójcik.
17. *Rozmowy nocą*, 2008, reż. Maciej Żak.
18. *Sala samobójców*, 2011, reż. Jan Komasa.
19. *Testosteron*, 2007, reż. Tomasz Konecki, Andrzej Saramonowicz.
20. *Vabank*, 1981, reż. Juliusz Machulski.
21. *W ciemności*, 2011, reż. Agnieszka Holland.
22. *Wenecja*, 2010, reż. Jan Jakub Kolski.
23. *Wielki Szu*, 1982, reż. Sylwester Chęciński.
24. *Żywie Białaruś! (Viva Belarus!)*, 2012, reż. Krzysztof Łukaszewicz.

CZTEREJ PANCERNI I PIES (Four Men and a Dog – In a Tank / Four Tank-men and a Dog)

1966–1970

reżyseria ..... Konrad Nałęcki, Andrzej Czekański
 scenariusz ..... Maria Przymanowska, Janusz Przymanowski, Stanisław Wohl
 zdjęcia ..... Romuald Kropat
 muzyka ..... Adam Walaciński
 obsada ..... Roman Wilhelmi, Franciszek Pieczka, Janusz Gajos,
 Włodzimierz Press, Wiesław Gołas, Pola Raksa, Małgorzata Niemirska

Czterej pancerni i pies to jeden z najpopularniejszych polskich seriali. Emitowany po raz pierwszy pod koniec lat 60. co jakiś czas powraca do polskiej telewizji publicznej oraz do stacji komercyjnych. Fabuła osnuta jest wokół przygód załogi czołgu „Rudy” o numerze 102 podczas drugiej wojny światowej. Główni bohaterowie to tytułowi czterej pancerni i ich pies Szarik. Siłą serialu tkwi przede wszystkim w tym, że po raz pierwszy tematyka wojenna została w nim potraktowana lekko, niemalże tylko jako pretekst do przedstawienia perypetii życiowych głównych bohaterów. Fakty historyczne są jedynie tłem dla ich losów. Produkcję na pewno warto zobaczyć ze względu na aktorów odtwarzających zarówno role główne, jak i epizodyczne: Janusza Gajosa (Janek), Romana Wilhelmi (Olgierd), Wiesława Gołasa (Tomek), Franciszka Pieczkę (Gustlik), Witolda Pirkosza (Wichura) czy Włodzimierza Pressa (Polak doskonale

Czołg T-34 „Rudy” 102

wczuł się w rolę Gruzina – Grigorija), a do tego zjawiskowe aktorki: Polę Rak-sę (Marusia) i Małgorzatę Niemirską (Lidka). Wszyscy oni sprawiają, że serial ogląda się z prawdziwą przyjemnością od pierwszego do ostatniego odcinka. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Serial powstał na podstawie powieści dla młodzieży z 1964 roku napisanej przez Janusza Przymanowskiego pod tym samym tytułem.

HISTORIA – Mimo wszystko zachowane są w serialu podstawowe fakty, miejsca i daty. Pojawiają się takie wydarzenia, jak: utworzenie I Armii Polskiej w ZSRR (patrz str. 27) pod dowództwem Zygmunta Berlinga (sformowanej 16 marca 1944); zwycięska dla wojsk polsko-radzieckich bitwa pod Studziankami w sierpniu 1944; klęska powstania warszawskiego – (trwającego od 1 sierpnia do 3 października 1944) – wystąpienia zbrojnego przeciwko okupującym Warszawę wojskom niemieckim, zorganizowane przez Armię Krajową (patrz str. 86); zaślubiny Polski z morzem – symboliczna uroczystość w marcu 1945 związana z wyzwoleniem ziem polskich nad Bałtykiem; stawianie przez żołnierzy słupów granicznych na Odrze i Nysie Łużyckiej; bitwa o Berlin i zdobycie Berlina 2 maja 1945.

FILM – Poważno-śmieszna stylistyka serialu porównywana jest często do amerykańskich filmów z tego samego okresu, np. do *Parszywej dwunastki* (*The Dirty Dozen*, 1967) Roberta Aldricha.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Piosenka rozpoczynająca serial, *Ballada o pancernych* (śł. Agnieszka Osiecka, muz. Adam Walaciński), znana jest także jako *Deszcze niespokojne*. Piosenka ta weszła na stałe do repertuaru polskiej muzyki rozrywkowej: „Deszcze niespokojne / potargały sad, / a my na tej wojnie / ładnych parę lat. / Do domu wrócimy, / w piecu napalimy, / nakarmimy psa. / Przed nocą zdążymy, / tylko zwyciężymy, bo to ważna gra! / Na niebie obłoki, / po wsiach pełno bzu, / gdzież ten świat daleki, / pełen dobrych snów. / Powrócimy wierni, / my, czterech pancerni, / „Rudy” i nasz pies. / My, czterech pancerni / powrócimy wierni, / po wiosenny bez”.

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Pola Raksa – imię i nazwisko aktorki grającej w serialu rolę Marusi – ukochanej Janka Kosa (Janusz Gajos) zostało wykorzystane w kultowej piosence zespołu Perfect *Autobiografia*: „Poróżniła nas, / za jej, Poli Raksy twarz / każdy by się zabić dał”.

CIEKAWOSTKA – Podczas wyświetlania serialu Szarik stał się największą polską gwiazdą i był popularniejszy od wielu aktorów filmowych. Imię Szarik stało się w tym czasie niezwykle popularnym imieniem dla psa. Ciekawostką jest również to, że Szarik to imię rosyjskie, serial zaczyna się bo-

wiem od scen pokazujących pobyt Janka na Syberii, gdzie poznaje Gruzina Grigorija.

JĘZYK POLSKI – Rosyjskie słowo szarik to po polsku kuleczka (czyli mała kulka).
CIEKAWOSTKA – Serial był wyświetlany m.in. w Czechosłowacji, Finlandii, Estonii, na Węgrzech i na Kubie.
CIEKAWOSTKA – Oryginalny czołg T34/85 wykorzystywany podczas kręcenia serialu znajduje się w Muzeum Broni Pancernej Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych w Poznaniu.

- *Oglądałam ten serial, kiedy byłam mała. Bardzo podobał mi się pies i Janek – byłam w nim zakochana.* (Alona – Rosja)
- *Fajna klasyka polskiego kina. Lubię filmy o II wojnie światowej. Ten film nie stracił swojej aktualności, bo jest o przyjaźni i miłości.* (Aleh – Białoruś)
- *Podobał mi się, bo był bardzo interesujący.* (Natalia – Ukraina)
- *Oglądałam jako dziecko i to jest bardzo miły serial.* (Aksana – Białoruś)
- *Nie oglądałam tego filmu, ale mój ojciec bardzo go lubi.* (Aleksandra – Białoruś)

NOCE I DNI (Nights and Days)

1977

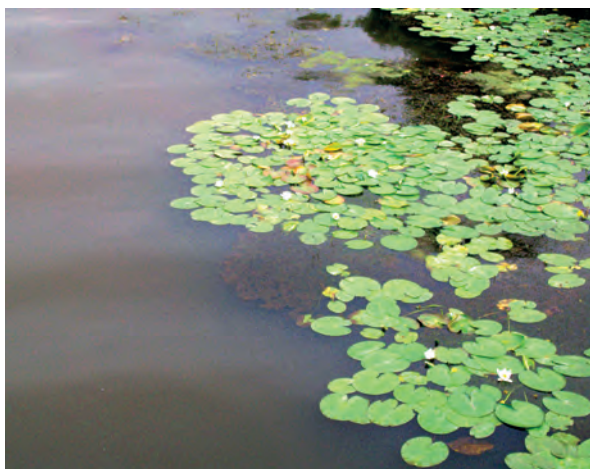
reżyseria ..... Jerzy Antczak
scenariusz ..... Jerzy Antczak
zdjęcia ..... Stanisław Loth, Grzegorz Kędziński
muzyka ..... Waldemar Kazanecki
obsada ..... Jadwiga Barańska, Jerzy Bińczycki,
Barbara Ludwiżanka, Jerzy Kamas, Karol Strasburger

Serial to saga rodzinna – historia dwóch pokoleń Niechciców, rozgrywająca się w Polsce pod zaborami (patrz str. 101) na przełomie XIX i XX wieku. Scenariusz powstał na podstawie filmu kinowego o tym samym tytule, a ten z kolei jest adaptacją powieści Marii Dąbrowskiej. Film ten w 1976 roku został zgłoszony jako polski kandydat do Oscara w kategorii najlepszy film nieanglojęzyczny. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

LITERATURA – Scenariusz filmu powstał na podstawie powieści Marii Dąbrowskiej (1889–1965).

POLKA MUZYKA – Motyw przewodni z filmu *Noce i dni* to piosenka *Od nocy do nocy* skomponowana przez Waldemara Kazaneckiego do słów Agnieszki Osieckiej.

Nenufary

ZNANI POLACY – Agnieszka Osiecka (1936–1977) – poetka, a przede wszystkim autorka tekstów wielu polskich piosenek. Jej najbardziej znane utwory to m.in.: *Niech żyje bal*, *Sing sing*, czy *Damą być* śpiewane przez Marylę Rodowicz.

POLSKA MUZYKA – Najbardziej znanym motywem muzycznym z filmu *Noce*

i dnie jest *Walc Barbary*, wykorzystany w słynnej scenie, kiedy Józef (Karol Strasburger) wchodzi w białym garniturze do stawu, aby zdobyć nenufary dla ukochanej Barbary (Jadwiga Barańska).

CIEKAWOSTKA – Nenufary nazywane zazwyczaj liliami wodnymi to rodzaj dużych kwiatów pływających na powierzchni wody.

ZNANI POLACY – Jadwiga Barańska (ur. 1935) – polska aktorka. Podobnie jak Jerzy Bińczycki za rolę w filmie *Noce i dnie* została wyróżniona nagrodą na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni (patrz str. 102). Prywatnie Barańska jest żoną Jerzego Antczaka (ur. 1929), reżysera filmu *Chopin. Pragnienie miłości* (2002, patrz str. 111). Wspólnie zrealizowali w 1994 roku *Damę Kameliową*.

ZNANI POLACY – Jerzy Bińczycki (1937–1998) – polski aktor, dla którego rola w *Nocach i dniach* stała się przełomem w karierze filmowej. Wcześniej był przede wszystkim cenionym aktorem teatralnym. Jedną z jego ostatnich kreacji filmowych była rola w *Panu Tadeuszu* (1999, patrz str. 151) w reżyserii Andrzeja Wajdy.

ZNANI POLACY – Karol Strasburger (ur. 1947) – aktor filmowy, telewizyjny i teatralny. Najbardziej pamiętne role zagrał w serialu *Polskie drogi* oraz w *Nocach i dniach*. Swoją filmową karierę rozpoczął od tytułowej roli w filmie *Agent nr 1* w reżyserii Zbigniewa Kuźmińskiego. Od wielu lat znany jest widzom przede wszystkim jako prowadzący teleturniej *Familiada* w telewizji publicznej.

- *Piękna adaptacja, cudownie zagrane role, łezki wyciska zarówno gra aktorska, jak i muzyka.* (Emilia i Łászló – Węgry)

reżyseria.....	Jan Łomnicki
scenariusz.....	Jerzy Janicki, Andrzej Mularczyk
zdjęcia.....	Bogusław Lambach
muzyka.....	Waldemar Kazanecki
obsada.....	Tomasz Borkowy, Waclaw Kowalski, Jolanta Żółkowska, Anna Ciepielewska, Bożena Dykiel

Dom opowiada historię mieszkańców budynku przy ul. Złotej w Warszawie. Perypetie i losy poszczególnych rodzin ukazywane są na tle związanej z nimi nierozzerwalnie historii – końca wojny, odbudowy kraju i stolicy, czasów stalinowskich, odwilży październikowej, wydarzeń marcowych itd. Bohaterowie serialu są reprezentantami całego społeczeństwa, które musiało radzić sobie z życiem w powojennej Polsce: rodzimi warszawiacy, przybysze ze wsi, repatrianci, inteligencja i robotnicy, zwolennicy ważnych opcji politycznych, zarówno z prawej, jak i z lewej strony. Serial przedstawia najważniejsze wydarzenia z historii naszego kraju, jednocześnie ukazując obraz Polaków – ich wad, przyzwyczajęń i zalet. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Scenarzystami serialu byli Andrzej Mularczyk (patrz str. 118) i Jerzy Janicki (1928–2007), znany dramaturg i scenarzysta. Wspólnie napisali także scenariusz do filmu *Liczę na wasze grzechy*. Janicki otrzymał wiele nagród za swoją działalność radiowo-telewizyjną. Był także scenarzystą kultowego polskiego serialu *Polskie drogi* w reżyserii Janusza Morgensterna.

JĘZYK POLSKI – Jednym z najbardziej znanych cytatów z serialu jest zdanie „Tu się zgina dziób pingwina”. Hasło to związane jest z gestem wykonanym m.in. przez polskiego sportowca Władysława Kozakiewicza na Igrzyskach Olimpijskich w Moskwie w 1980 roku. Gest polega na zgięciu jednej ręki i skrzyżowaniu jej z drugą.

HISTORIA – Basia, ukochana głównego bohatera (która w czasie wojny miała pseudonim „Sarna”) i jej chłopak z czasów wojny – Łukasz, wracający z emigracji poeta, są przykładem powojennych losów młodzieży z AK (patrz str. 86).

CIEKAWOSTKA – Rolę domu przy ulicy Złotej grały kolejno budynki: przy ul. Pańskiej 85, przy ul. Marszałkowskiej 45 i przy Kowalewskiej 6.

Kamienica przy ul. Pańskiej w Warszawie

- *Oglądałam z ciekawością, bo wiele czytałam i słyszałam o tym, jak to było po drugiej wojnie w Związku Radzieckim i jak było w „bratnich” krajach. Wiedziałam, że było niespecjalnie tak, jak mówiono, ale wizja polskiego reżysera oddaje realia i atmosferę tej rzeczywistości. Film z „klimacikami”.* (Olga i Mikołaj – Ukraina)

LONDYŃCZYCY (The Londoners)

2008–2009

reżyseria ..... Greg Zgliński, Maciej Migas, Kordian Piwowarski, Wojciech Smarzowski
 scenariusz ..... Ewa Popiołek, Marek Kreutz
 zdjęcia ..... Tomasz Dobrowolski
 muzyka ..... Luka
 obsada ..... Grażyna Barszczewska, Natalia Rybicka, Lesław Żurek,
 Robert Więckiewicz, Rafał Maćkowiak, Przemysław Sadowski

Fabula serialu osnuta jest wokół losów Polaków, którzy zdecydowali się z różnych powodów wyemigrować do Londynu. Scenariusz powstał na podstawie rozmów z prawdziwymi polskimi emigrantami, pokazuje problemy i motywacje tzw. nowej polskiej emigracji. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej i otwarciu granic dla osób chcących pracować w innych krajach, w 2005 roku z Polski wyjechało ponad milion Polaków w nadziei, że w Wielkiej Brytanii będzie żyło im się łatwiej. Dla wielu młodych ludzi powodem wyjazdu była też zwykła ciekawość świata i chęć spróbowania czegoś nowego. Serialowi londyńczycy to osoby z różnych środowisk, o różnych kwalifikacjach i z różnymi oczekiwaniami. Bohaterowie to np.: Andrzej, który do Londynu przyjechał w poszukiwaniu pracy i po jakimś czasie udało mu się otworzyć dobrze prosperującą firmę, Asia, która przybyła na Wyspy za Wojtkiem, Kasia, która uciekła tam przed mężem-sadystą, Mariola marząca o karierze modelki, Paweł i Maria – obracający się w świecie biznesu i wielkich pieniędzy – yuppies. Wśród emigrantów nie mogło zabraknąć również Darka, który jest jednym z najbardziej cenionych budowlańców w Londynie. Serial warto obejrzeć i porównać jego bohaterów z tymi, którzy pojawiają się w filmie *Szczęśliwego Nowego Jorku* (1997, patrz str. 107). (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

GEOGRAFIA – Serial był kręcony w Londynie, m.in. w Ealing, nazywanym też polską dzielnicą, ponieważ od czasów II wojny światowej mieszka tam liczna mniejszość polska.

ZNANI POLACY – Kilka odcinków drugiej serii serialu wyreżyserował Wojciech Smarzowski (ur. 1963) (patrz str. 63), autor reklam, teledysków, a od pewnego czasu

jeden z częściej nagradzanych polskich reżyserów. Jego dzieła to m.in. filmy *Wesele* (2004, patrz str. 63), *Dom zły* (2009) i *Róża* (2011).

POLSKA – Polska jest członkiem Unii Europejskiej od 1 maja 2004 roku na mocy traktatu podpisanego w Atenach. Wraz z Polską do Unii przyjęte zostały: Cypr, Czechy, Estonia, Łotwa, Malta, Słowacja, Słowenia i Węgry.

Londyn

POLSKA MUZYKA (ROZRYWKOWA) – Z tematyką serialu związana jest tytułowa piosenka albumu zespołu IRA *Londyn 8¹⁵*: „Dla tych co chcieli tu osiągnąć coś / nic nie kradnąc / dla tych co chcieli by co proste jest przyszło łatwo / i tym co mają prócz nadziei stu / jakieś plany / 8:15 Londyn miesiąc w przód wyprzedany”. Zespół IRA powstał w latach 80. Obecnie solistą grupy jest Artur Gadowski (ur. 1967).

CIEKAWOSTKA – Serial był emitowany m.in. w szwedzkiej i łotewskiej telewizji.

- *Film jest bardzo interesujący dlatego, że można dowiedzieć się o tym, jak Polacy radzą sobie na emigracji.* (Olga – Ukraina)
- *Sympatyczni, zaradni i cwani Polacy – bez mityzacji i stronniczości wobec własnego narodu. Ludzie z naszej części Europy wreszcie zobaczą, że na Zachodzie (traktowanym jako „lepsza” część Europy) też trzeba harować o każdy kęs chleba.* (Emilia i Łászló – Węgry)

USTA USTA

2010–2011

reżyseria . . . . . Bartłomiej Ignaciuk, Maciej Kowalczyk, Michał Gazda, Łukasz Jaworski
adaptacja polskiego scenariusza. . . . . Małgorzata Sikorska-Miszczuk, Aleksandra Cichoń,
Janusz Sus, Jeremi Prokopowicz,

Katarzyna Krzysztopik, Joanna Pawluśkiewicz, Olga Dowgird

zdjęcia . . . . . Tomasz Dobrowolski

obsada . . . . . Paweł Wilczak, Magdalena Rózczyka, Magdalena Popławska,
Marcin Perchuć, Wojciech Meczaldowski, Sonia Bohosiewicz

Usta usta to komedia obyczajowa opisująca perypetie życiowe trzech zaprzyjaźnionych par. Stan zakochania i uniesień mają już dawno za sobą, a teraz muszą radzić sobie z codziennością, rutyną i problemami, które nie omijają

żadnego z bohaterów. Serial, w przeciwieństwie do wielu polskich produkcji, pokazuje w bardzo realny sposób prawdziwe problemy, takie jak utrata pracy, zdrada, bezpłodność, problemy adopcyjne czy

Warszawa

śmierć bliskiej osoby. Atutem produkcji jest dobór aktorów odtwarzających główne role. Doskonale połączenie elementów komediowych z poważnymi powoduje, że serial jest bardzo realistyczny i przypomina każdemu widzowi momenty z własnego życia. (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

FILM – *Usta usta* są adaptacją brytyjskiego serialu komediowego *Cold Feet*.

POLSKA – Telewizja TVN, która wyprodukowała polską wersję serialu, jest stacją komercyjną i należy do grupy medialnej ITI. Koncesję na nadawanie otrzymała w 1997 roku.

- *Serial w zabawny sposób ukazuje perypetie i losy młodych ludzi, którzy próbują budować relacje damsko-męskie. Kontekstowo serial odmalowuje polskie realia, stereotypy dotyczące kobiet i mężczyzn. Warto go obejrzeć.* (Radek – Polska)
- *„Usta usta” – Niezwykłe inteligentne, intrygujące dialogi, barwne, czasami wręcz przerysowane postaci i duża dawka dobrego humoru. Słodko-gorzka bajka o grupie przyjaciół szukających swej drogi życiowej.* (Karolina – Polska)

RODZINKA.PL

od 2011

reżyseria ..... Patrick Yoka i inni
scenariusz ..... Karol Klementewicz, Kuba Wecsylic
zdjęcia ..... Marcin Figurski, Janusz Julo Sus
muzyka ..... Piotr Kupicha
obsada ..... Małgorzata Kożuchowska, Tomasz Karolak, Maciej Musiał,
Adam Zdrójkowski, Mateusz Pawłowski, Agata Klusza

Serial *Rodzinka.pl* nadawany jest przez telewizję publiczną (patrz str. 200) od 2011 roku. Jest to historia małżeństwa z trzema synami. Boscy – bo takie

właśnie nazwisko noszą, są po trzydziestce i stanowią zgodne, kochające się małżeństwo. Fabuła serialu skupia się na codziennych problemach rodzinnych, z jakimi borykają się państwo Boscy. Rodzice są nieprzeciętni, rzadko się kłócą, a wychowanie trzech synów przychodzi im z zazdrośnie obserwowaną przez większość rodziców łatwością, mimo że chłopcy do idealnych nie należą. Jest to w pewnym sensie „rodzina doskonała”, pozbawiona większości towarzyszących na co dzień zwykłym ludziom problemów. Twórcy *Rodzinka.pl* skonstruowali poszczególne odcinki z krótkich (kilkuminutowych lub nawet kilkunastosekundowych) epizodów powiązanych ze sobą tematycznie (niekoniecznie zaś chronologicznie). (at)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Małgorzata Kożuchowska (ur. 1971) – aktorka filmowa i teatralna. Popularność przyniosła jej rola dziennikarki w filmie *Kiler* (patrz str. 171). Najbardziej kojarzona była przez długi czas z rolą Hanki Mostowiak, którą odtwarzała w serialu *M jak miłość* przez 11 lat. Od 2007 roku jest ambasadorem Fundacji Mam Marzenie.

POLSKA – Fundacja Mam Marzenie założona w 2003 roku, wzorowana jest na amerykańskiej fundacji Make-a-Wish. Obie instytucje zajmują się spełnianiem marzeń ciężko chorych dzieci.

ZNANI POLACY – Tomasz Karolak (ur. 1971) – aktor filmowy, teatralny oraz piosenkarz. Założyciel prywatnego teatru IMKA w Warszawie.

TEATR – Pierwszym, przez lata jedynym, prywatnym teatrem w powojennej Polsce był teatr Buffo (dziś: Teatr Studio Buffo) w Warszawie. Jest to teatr muzyczny, którego najbardziej znanym przedstawieniem jest musical *Metro*.

TEATR – *Metro* to musical z muzyką Janusza Stokłosa, w reżyserii Janusza Józefowicza. Swoją premierę miał w 1991 roku, a już w roku 1992 jako jedyna polska sztuka w historii został nominowany do amerykańskiej nagrody teatralnej Tony. Przez lata w obsadzie musicalu pojawiło się wiele osób, które dzięki niemu odniosły sukces na polskiej scenie muzycznej i rozrywkowej, m.in. Edyta Górniak, Katarzyna Groniec, Robert Janowski oraz Dariusz Kordek. Wystawiany był także na Broadwayu, w Moskwie i Sankt Petersburgu.

ZNANI POLACY – Maciej Musiał (ur. 1995) – aktor filmowy i telewizyjny, najbardziej znany z roli Tomka Boskiego w serialu *Rodzinka.pl*. Wystąpił także w serialu kryminalnym *Krew z krwi* (patrz str. 198). W roku 2013 zagrał w filmie *Mój biegun* wyprodukowanym przez stację telewizyjną TVN (patrz str. 196).

FILM – *Mój biegun* to film opowiadający prawdziwą historię Jana Meli urodzonego w 1988 roku. Chłopak w 2002 roku stracił lewą nogę i prawe przedramię. Jest najmłodszym w historii zdobywcą obu biegunów w ciągu jednego

roku i jednocześnie jedynym niepełnosprawnym, któremu udało się to osiągnąć. Wyprawy te umożliwiła mu pomoc Marka Kamińskiego – znanego polskiego podróżnika. Poza tym Mela brał udział w wielu innych wyprawach i przedsięwzięciach, m.in. zdobył Kilimandżaro. W 2008 roku założył fundację „Poza Horyzonty”, która pomaga osobom niepełnosprawnym.

ZNANI POLACY – Marek Kamiński (ur. 1964) – polski polarnik i podróżnik. Jako pierwszy człowiek bez pomocy z zewnątrz, w ciągu jednego roku, zdobył bieguny północny i południowy. Jest autorem wielu książek o tematyce podróżniczej oraz bohaterem kilku filmów dokumentalnych.

CIEKAWOSTKA – serial powstał w oparciu o kanadyjski scenariusz *Les Parents*.

- *Rodzinka.pl nie jest serialem z głęboką treścią i wartością moralną – jest po prostu historią o szalonej, ale jednocześnie typowej i sympatycznej rodzinie. Łatwo jest mi utożsamić się z sytuacjami lub postaciami w serialu i każdy odcinek oglądam z uśmiechem na ustach.* (Tomek – Niemcy)
- *Każdy odcinek ma sens, który nie jest połączony z innymi i to jest fajnie, kiedy nie możesz oglądać całego filmu, a możesz oglądać tylko kawałek. Poza tym aktorzy mówią dość wyraźnie i łatwo można ich zrozumieć.* (Giga – Gruzja)
- *Sitcom dla całej rodziny. Takie seriale na pewno są w każdym kraju. Przyjemny, łatwo go oglądać. Pomaga również nauczyć się wielu nowych polskich słów.* (Vira – Ukraina)

KREW Z KRWI

2012

reżyseria ..... Xawery Żuławski
scenariusz ..... Karolina Szymczyk-Majchrzak, Małgorzata Fąfrowicz-Szamocka
zdjęcia ..... Paweł Edelman
muzyka ..... Jan Duszyński
obsada ..... Agata Kulesza, Izabela Kuna, Mariusz Bonaszewski,
Łukasz Simlat, Aleksandr Domogorow, Iwona Bielska

Akcja serialu rozgrywa się w mafijnym środowisku Gdyni (patrz str. 130). Główna bohaterka, Carmen Rota-Majewska, kreowana przez Agatę Kuleszę (patrz str. 136), to wiodąca spokojne życie żona i matka, trzymająca się z daleka od ciemnych interesów prowadzonych przez jej rodzinę. Po śmierci męża życie Carmen diametralnie się zmienia, zostaje wciągnięta w świat gangsterskich porachunków. Musi sprostać nowym, trudnym zadaniom, aby chronić swoje dzieci i siebie. Serial charakteryzuje dynamiczna akcja oraz fenomenalna gra aktorska. Pierwszy sezon był reżyserowany przez trzech twórców – Xa-

werego Żuławskiego, Roberta Wichrowskiego i Leszka Dawida. Po 2 latach od zakończenia pierwszego sezonu serialu telewizja polska postanowiła nakręcić sezon drugi, który został wyemitowany wiosną 2015 roku. (ar)

TRZEBA I WARTO WIEDZIEĆ!

ZNANI POLACY – Xawery Żuławski (ur. 1971) – reżyser i scenarzysta, syn znanego reżysera Andrzeja Żuławskiego oraz aktorki Małgorzaty Braunek. Największą popularność przyniósł mu film *Wojna polsko-ruska* (patrz str. 73) na podstawie powieści Doroty Masłowskiej. Często reżyseruje też seriale telewizyjne (*Pitbull*, *Tancerze*, *Prawo Agaty*, *Krew z krwi*).

ZNANI POLACY – Andrzej Żuławski (ur. 1940) – reżyser filmowy, pisarz, scenarzysta, aktor. Studiował we Francji, gdzie mieszka do dziś. W latach 60. był asystentem Andrzeja Wajdy (patrz str. 17) m.in. przy filmach *Samson*, *Miłość dwudziestolatków* czy *Popioły*. Jest autorem filmów *Trzecia część nocy* (1971), *Opętanie* (1981), oraz utworów poetyckich i kilkunastu powieści. Jest stryjecznym wnukiem Jerzego Żuławskiego. Na podstawie jego książki nakręcił film *Na srebrnym globie*.

ZNANI POLACY – Jerzy Żuławski (1874–1915) – polski pisarz okresu Młodej Polski. Uważany za jednego z prekursorów polskiej literatury science fiction. Stworzył trylogię *Na srebrnym globie*, *Zwycięzca*, *Stara Ziemia* tłumaczoną na wiele języków. Jego twórczością inspirowali się współcześni pisarze science fiction, m.in. Stanisław Lem.

ZNANI POLACY – Stanisław Lem (1921–2006) – najbardziej znany polski pisarz science fiction, także filozof i futurolog. Jego utwory były tłumaczone na kilkadziesiąt języków. Wśród jego utworów można wymienić choćby te, które stały się podstawą adaptacji filmowych: *Przekładaniec* (adaptacja w reżyserii Andrzeja Wajdy z 1968), *Solaris* (dwie adaptacje: 1972 – reż. Andriej Tarkowski, 2002 – reż. Steven Soderbergh), *Kongres futurologiczny* (*Kongres*, reż. Ari Folman, 2013). Jest też twórcą charakterystycznej groteski science fiction: *Opowieści o pilocie Pirxie*, *Cyberiada*, *Bajki robotów*.

ZNANI POLACY – Małgorzata Braunek (1947–2014) – polska aktorka filmowa i teatralna. Zagrała w ponad 20 filmach. Najśłynniejsze produkcje z jej udziałem to *Potop* (patrz str. 96), *Polowanie na muchy* w reżyserii Andrzeja Wajdy (patrz str. 17), *Trzecia część*

Stanisław Lem

nocy w reżyserii Andrzeja Żuławskiego. W latach 80. zerwała z aktorstwem, by na początku XXI wieku powrócić na duży ekran i na scenę teatralną. Prywatnie buddystka, obrończyni praw człowieka.

ZNANI POLACY – Iwona Bielska (ur. 1952) – aktorka teatralna i filmowa z imponującym dorobkiem zawodowym. Szczyt jej kariery przypada na lata 80. kiedy grała w takich filmach, jak: *Ćma*, *Grzechy dzieciństwa*, *Okno*, *Wilczyca*. Po latach znów wzbiła się na szczyty filmowej popularności, m.in. dzięki roli w filmie Wojciecha Smarzowskiego (patrz str. 194) *Wesele* (patrz str. 63). Inne znane filmy z jej udziałem to: *Wałęsa. Człowiek z nadziei* (patrz str. 133), *Uwikłanie* (patrz str. 181), *Chrzest*. Często występuje w serialach telewizyjnych, nieustannie gra w Teatrze Starym w Krakowie (patrz str. 132).

CIEKAWOSTKA – Aleksandr Domogarov (ur. 1963) – rosyjski aktor. W Polsce zdobył dużą popularność dzięki roli Bohuna w *Ogniem i mieczem* w reżyserii Jerzego Hoffmana (patrz str. 93). Zagrał jeszcze w innych polskich filmach, m.in.: *Na koniec świata* w reżyserii Magdaleny Łazarkiewicz (patrz str. 37), *1920 Bitwa Warszawska* w reżyserii Jerzego Hoffmana. W serialu *Krew z krwi* wciela się w rolę rosyjskiego gangstera.

CIEKAWOSTKA – Telewizja Polska (TVP) – jedyny publiczny nadawca w Polsce, spółka akcyjna Skarbu Państwa. Funkcjonuje od 1952 roku, do 1990 była jedynym nadawcą telewizyjnym w naszym kraju. W tej chwili TVP jest nadawcą 16 kanałów telewizyjnych.

CIEKAWOSTKA – W 2007 roku powstał inny serial telewizyjny opowiadający o mafii w Polsce – *Odwrócenie* z Robertem Więckiewiczem (patrz str. 134) w roli głównej. Był on inspirowany prawdziwymi wydarzeniami.

- *Rewelacyjny serial, chociaż historia wydaje się banalna. Wiele już takich filmów było, ale ten w jakiś szczególny sposób działa na człowieka. Genialna rola Agaty Kuleszy.* (Hanna – Polska)

1. *07 zgłoś się* (1976–1987) niezwykle popularny w Polsce serial kryminalny. W roli głównej występował Bronisław Cieślak, poseł na Sejm RP w latach 1997–2005.
2. *Bez tajemnic* (2011–2013), serial o pracy psychoterapeuty Andrzeja Wolskiego. Pierwszy polski serial wyprodukowany przez stację HBO. Oparty na zagranicznym pierwowzorze. Niezwykle wciągający – każda seria przedstawia historie kilku pacjentów, do których twórcy powracają z tygodniową częstotliwością.
3. *Czterdziestolatek*, serial kręcony był w latach 1974–1977 i jest doskonałym, prześmiewczym obrazem życia w PRL-u. W 1993 roku nakręcono 2. serię serialu pt. *Czterdziestolatek. 20 lat później*.
4. *Modrzejewska* (1989) (patrz str. 132), serial opowiadający historię życia znanej polskiej aktorki – Heleny Modrzejewskiej, która na początku XX wieku zrobiła karierę w Hollywood. Reżyserem serialu jest Jan Łomnicki, a w główną rolę wcieliła się Krystyna Janda.
5. *Hrabina Cosel* (1968), ten serial to ekranizacja losów Anny Hoym, czyli hrabiny Cosel. To historia miłosna rozgrywająca się na tle XVIII-wiecznej Polski i Niemiec. Scenariusz napisany został na podstawie powieści Józefa Ignacego Kraszewskiego.
6. *Janosik* (1973), serial nakręcony w 1973 roku w reżyserii Jerzego Passendorfera, akcja z końca XVIII wieku nawiązuje do przygód karpackiego zbójnika Juraja Janosika, o pochodzenie którego trwa spór między Polakami a Słowakami.
7. *Kasia i Tomek* (2002–2003), serial jest adaptacją francuskojęzycznego serialu. Jego specyficzną cechą jest skoncentrowanie punktu widzenia kamery na głównych bohaterach, postacie drugoplanowe są pokazywane fragmentarycznie albo wcale i słychać tylko ich głosy.
8. *Klan*, nadawany nieprzerwanie od 1997 roku, jest jednym z niewielu polskich seriali, których akcja pokrywa się z rokiem kalendarzowym. W *Klanie* pojawiają się obchody najważniejszych polskich świąt oraz aktualne wątki polityczne i społeczne.
9. *Ojciec Mateusz*, nadawany od 2008 roku serial kryminalno-obyczajowy, powstał na podstawie włoskiego serialu *Don Matteo*. Serial stał się wizytówką miasta Sandomierz, w którym jest kręcony.

10. *Spadkobiercy*, nadawana od 2009 roku parodia seriali i oper mydlanych, stworzona przez członków różnych polskich kabaretów. Serial nie posiada scenariusza, ustalone wcześniej jest tylko zdanie kończące każdą scenę, a reszta jest improwizacją aktorów.
11. *Stawka większa niż życie*, serial wojenny wyprodukowany w latach 1967–1968. Rola Hansa Klossa to najważniejsza rola w karierze aktora – Stanisława Mikulskiego. W 2012 roku na ekrany kin wszedł film opowiadający losy Klossa i Brunera, głównych bohaterów serialu, w poszukiwaniu legendarnej bursztynowej komnaty. Film wyreżyserowany przez Patryka Vegę nosi tytuł *Stawka większa niż śmierć*.
12. *Wojna domowa*, ten serial komediowy kręcony był w roku 1965. Fabuła dotyczy dwóch rodzin mieszkających w tym samym warszawskim budynku i porusza uniwersalne i zawsze aktualne problemy pokoleniowe. Serial wyreżyserował Jerzy Gruza, a w rolach głównych wystąpili Irena Kwiatkowska, Alina Janowska i Andrzej Szczepkowski.

Co roku powstaje na świecie wiele różnego rodzaju encyklopedii filmowych, leksykonów i przewodników po filmie; w ostatnich latach prym wiodą wydawnictwa internetowe. Potrzeba tego typu opracowań jest bezsporna – w 2007 roku dołożyłem swoją cegiełkę do tego „gatunku”, wydając anglojęzyczny słownik kina polskiego – *Historical Dictionary of Polish Cinema*.

Książka autorstwa Agnieszki Tambor jest jednak nieco innego rodzaju przedsięwzięciem, prawdopodobnie pionierskim na polskim gruncie, mianowicie adresowanym do obcokrajowców zainteresowanych nauką języka polskiego i kultury polskiej przy wykorzystaniu, między innymi, polskiego filmu. Autorka książki zna dobrze specyfikę pracy z obcojęzycznymi studentami i potrafi spojrzeć na filmy nie tylko jako dzieła artystyczne, lecz także jako pożyteczną pomoc dydaktyczną. Jak każdy autorski wybór filmów, także i ten może wzbudzić czyjeś zastrzeżenia – ustalanie podobnych list nie jest sprawą łatwą. Ograniczona objętość książki powoduje konieczność selekcji twórców i dzieł, niesie ryzyko zbyt indywidualnego potraktowania materiału. Ponadto, nie wszystkie filmy, nawet te najbardziej cenione w kraju, są zrozumiałe poza granicami Polski i, w rezultacie, są trudne do wykorzystania w pracy dydaktycznej. Autorka, świadoma tych trudności, omawia zarówno dzieła należące do kanonu kina polskiego, jak i pozycje popularne, często pomijane w poważnych debatach filmoznawczych. I jedno, i drugie filmy, z wielu powodów, mogą być z powodzeniem wykorzystywane w pracy dydaktycznej. „Artystyczność” nie jest tu bowiem najważniejszym kryterium.

Potrzebę tego typu opracowań dla obcokrajowców odczuwałem już wiele lat temu, pracując na University of Alberta w Edmonton w Kanadzie, gdzie przez trzy lata wykorzystywałem polski film do nauki języka i kultury polskiej w ramach zajęć oferowanych na kierunku slawistycznym. Pokazywałem filmy polskie z różnym skutkiem, zawsze ciekaw ich przyjęcia, bardzo często odbiegającego od kanonicznych interpretacji. Przystępując do zajęć, zdawałem sobie sprawę, że główną dietę filmową moich studentów stanowią dzieła amerykańskie, i to najczęściej te, które przynależą do najbardziej popularnego nurtu. Pamiętam studentów bardzo pragmatycznych, wyczulonych na fałsz i artystyczną pretensję, dla których niewiele znaczyły rekomendacje światowych festiwali oraz głosy autorytetów filmowych. Najczęściej nie podążali oni utartymi ścieżkami filmoznawczych interpretacji, szukali swoich reżyserskich

gwiazd sami, nie bali się kwestionować rzeczy, które są dla nas często oczywiste. Nade wszystko jednak interesowały ich filmy poruszające nieznaną im zagadnienie z historii Polski, filmy mówiące specyficznym polskim idiomem o świecie, który często był im znany tylko z rodzinnych opowiadań.

Przewodnik Agnieszki Tambor, mam nadzieję, znajdzie uznanie w rękach takich właśnie studentów, którzy zgłębiają wiedzę na temat języka i kultury polskiej, oraz okaże się także przydatny dla ich nauczycieli. Nie chodzi tu bowiem tylko o naukę języka, lecz o możliwość poszerzenia wiedzy na temat Polski i jej mieszkańców, naukę pewnych kodów kulturowych, w których poznaniu film może okazać się bezcennym narzędziem. Gdy jeszcze, poza poznawczymi, film dostarczy także wrażeń estetycznych, możemy mieć do czynienia z pedagogiczną pełnią szczęścia...

Marek Haltof
Northern Michigan University

TWÓRCA

NÓŻ W WODZIE: Zdjęcie z archiwum Filmoteki Narodowej.

ZIEMIA OBIECANA: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

PIERWSZA MIŁOŚĆ: Zdjęcie z archiwum Filmoteki Narodowej.

SEKSMISJA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Sławek.

CHINATOWN: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Georges Biard.

EUROPA, EUROPA: Fot. Robert Pałka/Fotos-Art.

DRAKULA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Cezary p.

LISTA SCHINDLERA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Acmtompson

TRZY KOŁORY: BIAŁY: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Zu.

ŚMIERĆ JAK KROMKA CHLEBA: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

KOPIA MISTRZA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Sir James.

HELIKOPTER W OGNIU: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

MARZYCIEL (Kaczmarek): Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Michał Nadolski

MARZYCIEL (pomnik): Fot. Marek Francik

PLAC ZBAWICIELA (Krauze): Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Sławek's.

PLAC ZBAWICIELA (pl. Zbawiciela): Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons.

KOPIA MISTRZA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Sir James.

SENNOŚĆ: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Andrzej Piasecki, Foksal Web Studio, <http://www.foksal.com.pl>.

SERCE NA DŁONI: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

KRÓLIK PO BERLIŃSKU: Fot. Mateusz Skalski.

ESSENTIAL KILLING: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor/źródło: Festival Internacional de Cine en Guadalajara.

MOJA KREW: Zdjęcie zaczerpnięte z prywatnej biblioteki Marka Piotrowskiego udostępnione przez Wikimedia Commons.

MŁYNI KRZYŻ: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor/źródło: Christian Vöhringer – Pieter Bruegel. 1525/30–1569, Tandem Verlag 2007 S.70 ISBN 978-3-8331-3852-2.

GRA AKTORSKA

POCIĄG: Zdjęcie z archiwum Filmoteki Narodowej.

AMATOR: Fot. A.Sobiecki/Agencja eRBe.

KOBIETA SAMOTNA: Fot. AG/Agencja eRBe.

PRZESŁUCHANIE: Fot. K.Wellman/Agencja eRBe.

SAMOWOLKA: Fot. A.Sobiecki/Agencja eRBe.

TATO: Fot. K. Wellman/Agencja eRBe.

DZIEŃ ŚWIRA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Piotr Pabiański.

WESELE: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.
MÓJ NIKIFOR: Fot. W.Glinka/Agencja eRBe.
PARĘ OSÓB, MAŁY CZAS: Fot. M.Szymański/Agencja eRBe.
SKAZANY NA BLUESA: Fot. M.Luberda/Agencja eRBe.
WSZYSTKO BĘDZIE DOBRZE: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Akumiszczka.
RYSA: Fot. A.Sobiecki/Agencja eRBe
WOJNA POLSKO-RUSKA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Łukasz Skrzypecki.
WSZYSTKO, CO KOCHAM: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Daniel Kruczyński, źródło: Andrzej Chyra.
BRZYDKIE SŁOWA: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.
RÓŻYCZKA: Fot. Robert Palka/www.Fotos-Art.pl.
JOANNA: Fot. M.Szymański/Agencja eRBe.
CHCE SIĘ ŻYĆ: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Arno Hollosi
BOGOWIE: Stanfield/National Geographic Creative.

TEMAT

KANAŁ: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, data: 1944, źródło: Warszawa 1945 Photoalbum, Warsaw 1985.
MATKA JOANNA OD ANIOŁÓW: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons do sierpnia 2011 udostępnione w oficjalnym serwisie internetowym Prezydenta RP.
SAMI SWOI: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Bonjoure.
SÓL ZIEMI CZARNEJ: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Ludwig Schneider.
PAN WOŁODYJOWSKI: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.
PAN WOŁODYJOWSKI: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.
PERŁA W KORONIE: Fot. Marek Francik.
POTOP: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Damian27, licencja: CC-BY-SA-3.0.
MIŚ: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons.
CZŁOWIEK Z ŻELAZA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Brosen.
AUSTERIA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Michaelus.
OSTATNI DZWONEK: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: MephiR.
ŻYCIE ZA ŻYCIE. MAKSYMILIAN KOLBE (Kolbe): Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor/źródło: <http://www.v-like-vintage.net/uploads/images/Cropped700/00130919.jpg>.
ŻYCIE ZA ŻYCIE. MAKSYMILIAN KOLBE (KL Auschwitz): Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Logaritmo.
PSY: Fot. K.Wellman/Agencja eRBe.
SZCZĘŚLIWEGO NOWEGO JORKU: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.
CYKL ŚWIĘTA POLSKIE: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.
CYKL ŚWIĘTA POLSKIE: © Mangroove | Dreamstime.com
CZEŚĆ, TERESKA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Petr Novák, Wikipedia
CHOPIN – PRAGNIENIE MIŁOŚCI: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

PIANISTA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Jan Bułhak (1876–1950), źródło: Stanisław Jankowski, Adolf Ciborowski Warszawa 1945 i dziś, Wydawnictwo Interpress, Warszawa, 1971, strona 66.

KAROL, CZŁOWIEK, KTÓRY ZOSTAŁ PAPIEŻEM: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

KAROL, CZŁOWIEK, KTÓRY ZOSTAŁ PAPIEŻEM: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

KATYŃ: Fot. Elena Szymanskaja.

JUTRO IDZIEMY DO KINA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Sławek.

MAŁA MOSKWA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Lestat (Jan Mehlich)

POPIELUSZKO: WOLNOŚĆ JEST W NAS: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons.

LAURA: Fot. Marek Francik.

NIEPOKONANI: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

SKRZYDLATE ŚWINIE: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

CZARNY CZWARTEK. JANEK WIŚNIEWSKI PADŁ (ciało na drzwiach): Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Edmund Pelpiński, źródło: Andrzej Wajda (1981.07.10. Uzupełniam swój życiorys, w: „Tygodnik Solidarność” (2):11).

CZARNY CZWARTEK. JANEK WIŚNIEWSKI PADŁ: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

WAŁĘSA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Sławek.

IDA: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Jarosław Roland Kruk.

MIASTO 44: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Bastianow (Bastian).

ADAPTACJE

QUO VADIS: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

QUO VADIS: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

POPIÓŁ I DIAMENT: Zdjęcie z archiwum Filмотeki Narodowej.

KRZYŻYŻACY: Książka *Krzyżacy* wydana została nakładem Wydawnictwa „Siedmioróg” (PWH Siedmioróg Sp. z o.o).

FARAON (okładka): Książka *Faraon* wydana została nakładem Wydawnictwa „Zielona Sowa”.

FARAON (piramidy): Fot. Marek Francik

AKADEMIA PANA KLEKSA: Książka *Akademia Pana Kleksa* wydana została nakładem Wydawnictwa „Siedmioróg” (PWH Siedmioróg Sp. z o.o).

SPIS CUDZOŁOŻNIC: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

PAN TADEUSZ (okładka): Książka *Pan Tadeusz* wydana została nakładem Wydawnictwa „Siedmioróg” (PWH Siedmioróg Sp. z o.o).

PAN TADEUSZ (Matka Boska): Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

PRZEDWIOŚNIE: Książka *Przedwiośnie* wydana została nakładem Wydawnictwa „Greg”.

ZEMSTA: Książka *Zemsta* wydana została nakładem Wydawnictwa „Skrzat”.

NIGDY W ŻYCIU: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Krzysztof Jarczewski, źródło: Foto Raja licencja: CC-BY-SA-2.5.

WINO TRUSKAWKOWE: Książka *Opowieści galicyjskie* wydana została nakładem Wydawnictwa „Czarne”.

ŚLUBY PANIENSKIE. Książka *Śluby panienskie* wydana została nakładem Wydawnictwa „Siedmioróg” (PWH Siedmioróg Sp. z o.o).

INNE

POLSKIE FILMY ANIMOWANE (*Bolek i Lolek*): Zdjęcie udostępnione przez Studio Filmów Ry-sunkowych w Bielsku-Białej.

POLSKIE FILMY ANIMOWANE (miś Uszatek): Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

DZIECKO ROSEMARY: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

NIE LUBIĘ PONIEDZIAŁKU: Zdjęcie z archiwum Filmoteki Narodowej.

SZTOS: Fotos z filmu udostępniony przez STING Communication Sp. z o.o.

KILER: © 2011 Studio Filmowe ZEBRA, foto: Jacek Szymczak.

DEMONY WOJNY WG GOI: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Jack lodz.

CHŁOPAKI NIE PŁACZĄ: Zdjęcie udostępnione przez Studio Filmowe „Perspektywa” i przez Filmotekę Narodową, autor: Krzysztof Wellman.

KARIERA NIKOSIA DYZMY: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Sławek.

UWIKŁANIE: © 2011 Studio Filmowe ZEBRA, foto: MAKUFLY / Marcin Makowski, Mirek Sosnowski.

HARDKOR DISKO: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Robert Pałka.

JACK STRONG: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, źródło: Senat Rzeczypospolitej Polskiej.

SERIALE

CZTEREJ PANCERNI I PIES: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Radomil.

NOCE I DNIE: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

DOM: Zdjęcie zaczerpnięte z biblioteki Wikimedia Commons, autor: Schron.

LONDYŃCZYCY: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

USTA USTA: Fot. Marek Francik.

KREW Z KRWI: Zdjęcie z archiwum Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego.

WYKAZ FILMÓW

- 89 MM OD EUROPY (89 mm from Europe) 26
- AKADEMIA PANA KLEKSA (Mister Blot's Academy / Academy of Mr. Kleks) 146
- AMATOR (Camera Buff) 53
- ANIMOWANA HISTORIA POLSKI (Animated History of Poland) 165
- AUSTERIA (The Inn) 101
- BANKIET (Banquet) 165
- BARBÓRKA 109
- BARWY OCHRONNE (Camouflage) 21
- BIAŁA SUKIENKA 109
- BOGOWIE (Gods) 81
- BRZYDKIE SŁOWA (Bad Lyrics) 75
- CHCE SIĘ ŻYĆ (Life Feels Good) 80
- CHINATOWN 19
- CHŁOPAKI NIE PŁACZĄ (Boys Don't Cry) 174
- CHOPIN - PRAGNIENIE MIŁOŚCI (Chopin: Desire for Love) 111
- CUD PURYMOWY 108
- CYKL: ŚWIĘTA POLSKIE 108
- CZARNY CZWARTEK. JANEK WIŚNIEWSKI PADE (Black Thursday) 128
- CZERWONE I CZARNE (Red and Black) 164
- CZEŚĆ, TERESKA (Hi, Tereska / Hi Tessa) 109
- CZŁOWIEK Z ŻELAZA (Man of Iron) 99
- CZTEREJ PANCERNI I PIES (Four Men and a Dog - In a Tank / Four Tank-men and a Dog) 189
- DANNY BOY 165
- DEMONY WOJNY WG GOI (Demons of War) 172
- DŁUGI WEEKEND 109
- DOM (The House) 193
- DRAKULA (Bram Stoker's Dracula) 25
- DRZAZGI (Splinters) 40
- DZIECKO ROSEMARY (Rosemary's Baby) 166
- DZIEŃ ŚWIRA (Day of Wacko / The Day of a Freak) 61
- ESSENTIAL KILLING 45
- EUROPA, EUROPA 24
- FARAON (Pharaoh) 145
- HARDKOR DISKO 185
- HELIKOPTER W OGNIU (Black Hawk Down) 33
- IDA 135
- JACK STRONG 186
- JAK ŻYĆ? (How to Live?) 180
- JOANNA 78
- JUTRO IDZIEMY DO KINA (Tomorrow we are going to the movies) 119
- KANAŁ (Kanal / They Loved Life) 86
- KARIERA NIKOSIA DYZMY (Career of Nikos Dyzma) 177
- KAROL, CZŁOWIEK, KTÓRY ZOSTAŁ PAPIEŻEM (Karol, un uomo diventato papa) 116
- KATEDRA (The Cathedral) 165
- KATYŃ (Katyn) 118
- KILER 171
- KOBIETA SAMOTNA (A Lonely Woman) 55
- KOPIA MISTRZA (Copying Beethoven) 37
- KREW Z KRWI 198
- KRÓLIK PO BERLIŃSKU (Rabbit à la Berlin) 44
- KRÓLOWA CHMUR 109
- KRÓTKI FILM O ZABIJANIU (A Short Film About Killing) 168
- KRZYŻACY (Black Cross / Knights of the Teutonic Order) 143
- LAS 165
- LAURA 124
- LISTA SCHINDLERA (Schindler's List) 28
- LISTY DO M. (Letters to Santa) 183
- LONDYŃCZYCY (The Londoners) 194
- ŁAGODNA (Gentle Spirit) 165
- MAŁA MOSKWA (Little Moscow) 120
- MARZYCIEL (Finding Neverland) 34
- MATKA JOANNA OD ANIOŁÓW (Mother Joan of the Angels / The Devil and the Nun) 88

- MĘSKA SPRAWA (A Man Thing) 175
 MIASTO 44 (WARSAW 44) 137
 MIŁOŚĆ W PRZEJŚCIU
 PODZIEMNYM 109
 MISS MOKREGO PODKOSZULKA 108
 MIŚ (Teddy Bear) 97
 MIŚ USZATEK 164
 MŁYN I KRZYŻ (The Mill and the Cross) 48
 MOJA KREW (My Flesh My Blood) 47
 MÓJ NIKIFOR (My Nikifor) 65
 NIE LUBIĘ PONIEDZIAŁKU (I Hate
 Mondays) 167
 NIEPOKONANI (The Way Back) 126
 NIGDY W ŻYCIU (Never Ever!) 157
 NOC ŚWIĘTEGO MIKOŁAJA 108
 NOCE I DNIE (Nights and Days) 191
 NÓŻ W WODZIE (Knife in the Water) 15
 OSTATNI DZWONEK (The Last
 Schoolbell) 102
 PAN TADEUSZ (Pan Tadeusz: The Last Foray
 in Lithuania) 151
 PAN WOŁODYJOWSKI (Colonel
 Wolodyjowski) 92
 PARĘ OSÓB, MAŁY CZAS (A Few People, a
 Little Time) 66
 PERŁA W KORONIE (Pearl in the
 Crown) 94
 PIANISTA (The Pianist) 113
 PIEKŁO NIEBO 109
 PIERWSZA MIŁOŚĆ (First Love) 18
 PIOTRUŚ I WILK (Sergei Prokofiev's Peter &
 the Wolf) 165
 PLAC ZBAWICIELA (Saviour's Square) 35
 POCLĄG (Night Train) 52
 POKŁOSIE (Aftermath) 131
 POLSKIE FILMY ANIMOWANE (Polish
 Animated Movies) 164
 POPIELUSZKO: WOLNOŚĆ JEST W NAS
 (Popieluszko: Freedom is Within Us) 123
 POPIÓŁ I DIAMENT (Ashes and
 Diamonds) 142
 POTOP (The Deluge) 96
 PRZEDWIOŚNIE (Early Spring / The Spring to
 Come) 154
 PRZESŁUCHANIE (Interrogation) 56
 PRZYBYLI UŁANI 109
 PSY (Pigs) 105
 QUO VADIS 140
 QUO VADIS 140
 REKSIO (Adventures of Reksio) 164
 RODZINKA.PL 196
 RÓŻYCZKA (Little Rose) 77
 RYSA (Scratch) 71
 SAMI SWOI (Our Folks / All Friends
 Here) 89
 SAMOWOLKA (A.W.O.L.) 59
 SEKSMISJA (Sexmission) 22
 SENNOŚĆ (Drowsiness) 41
 SERCE NA DŁONI (And a Warm Heart) 42
 SEZON NA KACZKI (Wild Duck
 Season) 179
 SHREK 176
 SKAZANY NA BLUESA (Destined for
 Blues) 68
 SKRZYDLATE ŚWINIE (Flying Pigs) 127
 SÓL ZIEMI CZARNEJ (Salt of the Black Earth
 / The Taste of Black Earth) 91
 SPIS CUDZOŁOŻNIC (List of Lovers / The
 List of Adulteresses) 148
 SWEENEY TODD: DEMONICZNY
 GOLIBRODA Z FLEET STREET (Sweeney
 Todd: The Demon Barber of Fleet
 Street) 38
 SYMETRIA (Symmetry) 114
 SZCZĘŚLIWEGO NOWEGO JORKU (A
 Happy New York) 107
 SZTOS (Cheat) 169
 SZTUKA SPADANIA (Fallen Art) 165
 ŚLUBY PANIEŃSKIE (Maiden Vows) 161
 ŚLUBY PANIEŃSKIE, CZYLI MAGNETYZM
 SERCA (Maiden Vows) 161
 ŚMIERĆ JAK KROMKA CHLEBA (Death as a
 Slice of Bread) 31
 TANGO 165
 TATARAK (Sweet Rush) 160
 TATO (The Daddy / Dad) 60
 TRZY KOLORY. BIAŁY (Three Colors:
 White) 30
 UCIECZKA Z KINA „WOLNOŚĆ” (Escape
 from the 'Liberty' Cinema) 58
 USTA USTA 195
 UWIKŁANIE (Entanglement) 181
 W KOGO JA SIĘ WRODZIŁEM 108
 WAŁĘSA. CZŁOWIEK Z NADZIEI (Walesa.
 Man of Hope) 133
 WESELE (The Wedding) 63
 WINO TRUSKAWKOWE (Strawberry
 Wine) 158
 WOJACZEK 150
 WOJNA POLSKO-RUSKA (Snow White and
 Russian Red) 73
 WSZYSCY ŚWIĘCI 108

WSZYSTKO BĘDZIE DOBRZE (All Will Be Well) 70

WSZYSTKO, CO KOCHAM (All That I Love) 74

ZABIĆ KSIĘDZA (To Kill a Priest) 123

ZEMSTA (The Revenge) 155

ZIEMIA OBIECANA (The Promised Land) 16

ŻÓŁTY SZALIK 108

ŻYCIE ZA ŻYCIE. MAKSYMILIAN KOLBE
(Life for Life: Maximilian Kolbe) 103

PODZIĘKOWANIA

Składałam serdeczne podziękowania wszystkim osobom i instytucjom, które przyczyniły się do powstania tej książki. Dziękuję wydawnictwom, które udostępniły nieodpłatnie prawa do okładek swoich książek a także studiom, prywatnym fotografom oraz Filmotece Narodowej za zgody na opublikowanie zdjęć lub fotosów z filmów. Wszystkie wspomniane instytucje wymienione są w spisie ilustracji znajdującym się na końcu książki. Szczególne wyrazy wdzięczności kieruję do Renaty Berger z Agencji eRBe, dzięki której w książce znajduje się wiele pięknych, unikatowych zdjęć aktorów.

Największe jednak podziękowania należą się wszystkim lektorom Szkoły Języka i Kultury Polskiej UŚ oraz pracownikom Katedry Międzynarodowych Studiów Polskich, wszystkim studentom, którzy dzielnie i bez szemrania znosili kolejne popołudnia z dziwnymi filmami i którzy zgadzali się na dodatkowe dyskusje i pisanie opinii o obejrzanych filmach. Jednak obraz jakości recepcji pomieszczonych w książce filmów byłby niepełny, gdyby nie wszyscy profesorowie, lektorzy i nauczyciele języka polskiego pracujący za granicą. To oni – przyjaciele Szkoły i Katedry, sami pisząc opinie oraz prosząc o pomoc swoich studentów przyczynili się w dużej mierze do powstania tej publikacji.

Dziękuję wszystkim osobom, które sprawdzały, czytały i doradzały mi podczas tworzenia niniejszej publikacji. Nie byłoby tej książki, gdyby nie dobra wola i wielkie serca wielu życzliwych ludzi.

Agnieszka Tambor

AGNIESZKA TAMBOR

Pracownik Uniwersytetu Śląskiego,
związana z Katedrą Międzynarodowych
Studiów Polskich i Szkołą Języka
i Kultury Polskiej

Książka autorstwa AGNIESZKI TAMBOR jest jednak nieco innego rodzaju przedsięwzięciem, prawdopodobnie pionierskim na polskim gruncie, mianowicie adresowanym do obcokrajowców zainteresowanych nauką języka polskiego i kultury polskiej przy wykorzystaniu, między innymi, polskiego filmu. Autorka książki zna dobrze specyfikę pracy z obcojęzycznymi studentami i potrafi spojrzeć na filmy nie tylko jako dzieła artystyczne, lecz także jako pożyteczną pomoc dydaktyczną. Jak każdy autorski wybór filmów, także i ten może wzbudzić czyjeś zastrzeżenia – ustalanie podobnych list nie jest sprawą łatwą. Ograniczona objętość książki powoduje konieczność selekcji twórców i dzieł, niesie ryzyko zbyt indywidualnego potraktowania materiału. Ponadto, nie wszystkie filmy, nawet te najbardziej cenione w kraju, są zrozumiałe poza granicami Polski i, w rezultacie, są trudne do wykorzystania w pracy dydaktycznej. Autorka, świadoma tych trudności, omawia zarówno dzieła należące do kanonu kina polskiego, jak i pozycje popularne, często pomijane w poważnych debatach filmoznawczych. I jedno, i drugie filmy, z wielu powodów, mogą być z powodzeniem wykorzystywane w pracy dydaktycznej. „Artystyczność” nie jest tu bowiem najważniejszym kryterium.

Z Posłowia

MAREK HALTOF

Northern Michigan University